

Ա. Ս. ԴԱՐԻՔՅԱՆ

ՆԱՅԵՐԵՆԻ
ՆՈՐԱՆԱՅՏ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ
ՄԻ ՆՈՐ ԽՈՒՄԸ

ԵՐԵՎԱՆ
1939

**АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ИНСТИТУТ ЯЗЫКА**

А. С. ГАРИБЯН

**НОВАЯ ГРУППА НОВООТКРЫТЫХ
АРМЯНСКИХ ДИАЛЕКТОВ**

**ИЗДАТЕЛЬСТВО АКАДЕМИИ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН 1958**

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՌԻ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ԼԵԶՎԻԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

Ա. Ս. ԴԱՐԻՖՅԱՆ

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՆՈՐԱՀԱՅՏ ԲԱՐԲԱՌՆԵՐԻ
ՄԻ ՆՈՐ ԽՈՒՄԲ

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՌ-
Դիմումային և ակադեմիայի համագործակց-
հրատարակչական խորհրդի որոշմամբ:

Ն Ա Խ Ա Յ Ա Ն

Հայերեն բարբառների՝ վերջին տարիներս հայտնաբերված «Հա» ճյուղը սկզբում ներկայացված էր մեկ՝ Քեսաբի բարբառով։ Համոզված լինելով, որ Քեսաբի բարբառը պետք է որ ունենար ընկերակիցներ, քանի որ հայ բարբառների ճյուղերը բարբառների ասոցիացիաներ են, մենք շարունակեցինք մեր ուսումնասիրությունները։ Այդ որոնումների առաջին արդյունքն ստացվեց 1953 թվականին, երբ հայտնաբերվեց Եղեսիայի կամ Ուրֆայի բարբառը, որը պատկանում է «Հա» ճյուղին և որի նկարագրությունը տալիս ենք սույն պրակում։

Անտիոքի շրջանում հայտնաբերվեց բարբառների մի հարուստ օջախ։ Հ. Աճառյանը այդ օջախի բոլոր բարբառները համարում էր մեկ բարբառ և անվանում «Սյուրիո բարբառ»։ Սակայն մոտիկից կատարվող ուսումնասիրությունը ցույց տվեց, որ այդ բարբառների մեջ հաճախ ավելի մեծ տարբերություններ կան, քան Արարատյան և Ղարաբաղի կամ Արարատյան և Կարնո բարբառների միջև։ Ուստի այդ հարցը լուծելու ջանքերը պսակվեցին հաջողությամբ։

Անտիոքի շրջանում գտնվեցին Սվեդիայի բարբառը իր ենթաբարբառներով, Բեյլանի բարբառը իր ենթաբարբառներով և Քեսաբի բարբառը իր ենթաբարբառներով¹։ Քանի որ Անտիոքի շրջանը բաժանվում էր չորս ենթաշրջանների՝ Սվեդիայի, Բեյլանի, Քեսաբի և Ջըսըր-Շուղուրի, որոնցից երեքի լեզվական վիճակը մեզ համար պարզ էր, մնում էր պարզելու Ջըսըր-Շուղուրի շրջանի հայախոս գյուղերի բարբառային վիճակը։

Հ. Աճառյանը իր հայ բարբառագիտություն աշխատության մեջ բերել էր մի նմուշ այդ շրջանի Արամո գյուղի խոսվածքից.

¹ «Հայերենի մի քանի նորահայտ բարբառներ», Խ. Արովյանի անվան Հայկական մանկավարժական ինստիտուտի «Աշխատությունների ժողովածու», № 4, 1955 թ.։

ընթերցողը համարյա չի կարող հսկանալ այդ նմուշը, եթե չիմանա, որ դա հայերեն է¹:

Այդ խոսվածքը մեզ շատ էր հետաքրքրում, բայց Արամո գլուղից որևէ անձի չէինք ճանաչում և չէինք կարողանում գտնել: Այս հարցում ևս, ինչպես Անտիոքի շրջանում մյուս գյուղերի բարբառների հայտնաբերման գործում, մեզ օգնեց հայ բարբառագիտության բարեկամ Ալեքսանդր Փաշայանը: Նրա ջանքերով ծանոթացանք Արամոյի բնակիչ 75-ամյա Ալեքսան Հարությունյանի հետ: Պարզվեց, և այդ հարցը պարզեց Ալեքսանդր Փաշայանը, որ Շրեանի մոտ Նոր Արեշ արվարձանում բնակվում են 120 արամոյացիներ: Դրանցից Արամոյի բարբառի լավագույն գիտակ Ալեքսանդր Հարությունյանը սիրով օգնեց մեզ ծանոթանալու այդ բարբառին:

Ուսումնասիրություններից պարզվեցին, որ այդ բարբառը պատկանում է «Հա» ճյուղին, կազմելով սահմանականի ներկան հետևյալ կերպ. հայ բառգայմ, հայ բառգայս, հայ բառգա—պառկում եմ, պառկում ես և այլն. հայ համբրեյմ, հայ համբրյես, հայ համբրեյ... համբում եմ, համբում ես և այլն:

Այսպիսով գտնվեց «Հա» ճյուղի երրորդ բարբառը, որով այդ ճյուղը դարձավ հայ բարբառների իրավագուր ճյուղերից մեկը: Այդ ճյուղի մասը կազմող Արամոյի բարբառը ոչ միայն մեծ հետաքրքրություն ներկայացնող, այլև հայագիտության պրոբլեմները լուծելու ամենամեծ փաստեր ունեցող բարբառն է:

Նույն Ալեքսանդր Փաշայանի միջոցով ծանոթացանք նաև հայրենադարձ ինժեներ Գրիգոր Գյոզալյանի հետ, որը Քաբուսիի բնակիչ է եղել: Նրա միջոցով ծանոթանալով այս գյուղի խոսվածքին՝ պարզեցինք, որ այդ գյուղը ևս խոսում է ծանրակշիռ առանձնահատկություններ ունեցող մի անկախ բարբառով: Ահա այս երեք բարբառների համառոտ նկարագրությունն է, որ մենք տալիս ենք մեր սույն պրակում, հավակնություն չունենալով դրանով սպառելու այդ բարբառների ուսումնասիրությունը: Նախքան այդ բարբառների նկարագրությանն անցնելը՝ ավելորդ չենք գտնում վիճակագրական և աշխարհագրական մի շարք տեղեկություններ տալու Անտիոքի շրջանի, ինչպես և Հյուսիսային Սիրիայի հայկական գյուղերի մասին:

¹ Հ. Ա ճ ա ո յ ա ն, Հայ բարբառագիտություն, էջ 213:

ա. Քեսաբի շրջան

Այս շրջանի մեջ մտնում են 11 հայկական գյուղեր, որոնց մասին, ինչպես և մյուս շրջանների մասին Ա. Փաշայանը հաղորդում է հետևյալ վիճակագրական տեղեկությունները (տվյալները վերաբերվում են 1946 թ.):

1. Քեսաբ—1500 տնտեսություն, Գալաղուրան—400 տնտ., Զինար—100 տնտ., Քյորքինա—100 տնտ., Իգիզ-Օլուզ—75 տնտ., Ասգյուրա—50 տնտ., Սեաղբյուր—50 տնտ., Բաղճաղազ—40 տնտ., Ֆակհասան—50 տնտ., Դյուզաղաչ—25 տնտ., Բաշուրտ—15 տնտ.:

բ. Սվեդիայի շրջան

Բիթիաս—300 տնտ., Հաջի-Հաբիրլի—400 տնտ., Յողուն Փլուզ—500 տնտ., Խորբեզ—400 տնտ., Քարուսիե—300 տնտ., Վազրֆ—200 տնտ., Չավլիկ—50 տնտ., Մաղարաճըկ—100 տնտ., Վեբին Ազիր—30 տնտ., Սաորին Ազիր—20 տնտ. և Զելթունիյե—50 տնտ.:

գ. Բեյլանի շրջան

Այդ շրջանում կան հետևյալ հայկական գյուղերը. Բեյլան, Աթրկ, Սողանջի, Բալըղաստաղ, Գյոզալլի, Դալիրմանդարա, Դանլիդարա, Նարգիզլիզ, Ֆարթըսլը, Սովուկ-Օլուք: Այս գյուղերից հայտնի է, որ Բեյլանը ունեցել է 400 տնտ., Սովուկ-Օլուքը—200 տնտ. իսկ Աթրկը—300 տնտ.: Մնացած գյուղերի բնակչության թիվը առույգ հայտնի չէ:

դ. Արամոյի կամ Զրսըր-Շուղուրի շրջան:

2. Արամո—150 տնտ., Դընիմիե—150 տնտ., Դընէլ—200 տնտ., Յագուբիե—200 տնտ., Արֆալու—15 տնտ.:

Ինչպես գիտենք, Քեսաբի, Սվեդիայի և Բեյլանի շրջանները խոսում են առանձին բարբառներով: Այժմ հայտնի է դառնում, որ Զրսըր-Շուղուրի շրջանը, որի մեջ մտնում է Արամո գյուղը, նույնպես խոսում է ինքնուրույն բարբառով, թեև գյուղերի մեծ մասը այժմ արաբախոս է: Ստույգն այն է, որ Արամոյի բնակչությունը պահպանել է իր բարբառային լեզուն: Սվեդիայի մեջ մըտնող Քարուսիե գյուղը ևս խոսում է մի առանձին բարբառով: Հետագայի ուսումնասիրությունները, որոնք պետք է ուղղված լինեն այդ շրջանների բարբառային քարտեզը կազմելու կողմը, հավանական է, երևան բերեն առանձին գյուղեր, որոնք նույնպես խոսում են անկախ բարբառներով կամ անկախ ենթաբարբառներով, թույլ առաջիկա այդ շրջաններում մենք գտնում ենք 5 ինքնուրույն

բարբառներ, որոնցից նկարագրված են Քեսարի, Սվեդիալի և Բել-
լանի բարբառները: Այս պրակում նկարագրվում են Արամուլի և Քա-
րունիի բարբառները, այլև այլի վաղ հայտնաբերված Եդեսիայի
բարբառը, որ գտնվում է Հյուսիսային Միջագետքում:

Հեղինակ

1. ԱՐԱՄՈՅԻ ԲԱՐԲԱՌԸ

Արամոն գտնվում է Հյուսիսային Սիրիայում և մտնում է Անթաքիա-Ջըսըր-Շուղուրի շրջանի մեջ: Դա մոտավորապես պատմական Ասորիքի հյուսիս-արևմտյան մասումն է: Արամոն շրջապատված է արաբական գյուղերով: Նրա շրջանում գտնվում են հետևյալ գյուղերը՝ Դընիմիե (150 տնտեսություն), Արֆալու (15 տնտ.), Դընէլ (200 տնտ.), Յագուբիե (200 տնտ.): Սովետական Հայաստանում գտնվում են 120 շունչ արամոցացիներ, որոնք բնակվում են հիմնականում Նոր Արեշում: Չնայած, որ Արամո գյուղը գտնվում է արաբական գյուղերի հոծ բազմություն մեջ, բայց նա պահպանել է իր բարբառը: Արամոյի բոլոր բնակիչները կատարելապես տիրապետում են արաբերենին և արաբների հետ, հաճախ նաև միմյանց հետ, խոսում են եղել արաբերեն լեզվով, սակայն իրենց տնային լեզուն հայերենն է, որ նրանք գործ են ածում շատ սիրով: Ալեքսան Հարությունյանի ասելով Թուրքիայի տիրապետության ժամանակ փորձեր են կատարել արգելիլու հայերեն լեզուն, բայց բնակիչները համառորեն պահպանել են: Հայերեն լեզուն նրանք օգտագործել են նաև ծածկախոսական նպատակներով, արաբների ներկայությամբ հայերեն են խոսել այն դեպքում, երբ կարիք են գգացել, որ իրենց ասածը նրանք չհասկանան:

Ալեքսան Հարությունյանը, ինչպես ասացինք, լավ տիրապետում է Արամոյի բարբառին, դարմանալի նրբությունը ճանաչում է հայերեն բառերը, առանց սխալի տարբերելով արաբական բառերից. սովորաբար մեր բարբառները, լուրացնելով օտար բառերը, բոլորովին մերում են իրենց մեջ և հայերեն բառերի ու նրանց մեջ տարբերություն չեն դնում, օտար բառը շատ քիչ դեպքերում են ճանաչում: Մինչդեռ Ալեքսան Հարությունյանը առանց սխալի բնորոշում է հայերեն բառերը արաբե-

րենից. անգամ հին ասորերեն բառերը, որոնք պահպանվել են հայերենի մեջ, համարելով հայերեն, տարբերում է արաբերենից:

Արամոյի բարբառում արաբերեն բառերը կարելի է հաշվել հազարներով, իսկ հայերեն բառերը շուրջ հազարի սահմաններում: Սակայն այդ բառերը կազմում են կենսական անհրաժեշտություններ կազմող բառապաշար, այսպես կոչված բառային հիմնական ֆոնդը:

Բոլոր գերանունները հայերեն են, հայերեն են նաև թվականները մինչև 70, իսկ 70, 80, 90 բառերը արաբերեն են. թվականները դասականները արաբերեն են:

Քերականական կառուցվածքի մեջ արաբերենի որևէ հետք չկա: Այդ ամենը հիմք են տալիս ասելու, որ Արամոյի բարբառը մնում է իբրև հայերեն լեզվի բարբառ:

Արամոյի բարբառի հնչյունական կազմությունը խիստ տարբեր է թե՛ արևմտահայ գրական լեզվից, թե՛ արևելահայ գրական լեզվից և թե՛ գրաբարից: Մեր վերջին պնդումը պայմանական է, որովհետև գրաբար լեզվի հնչյունական կազմության մասին դժվար է որոշակի խոսք ասել, քանի որ մենք միայն գրավոր աղբյուրներով ենք որոշում նրա որակը, իսկ գրավոր աղբյուրները կարող են միայն մոտավոր գաղափար տալ հնչյունների մասին:

Արամոյի բարբառում շեշտի տակ եղած հնչյունները կամ երկբարբառ են, կամ երկար ձայնավոր, օրինակ.

Իլալը > ալլուր, լախսուու > ախու, աձձէլլ > ածել, ազոօու — ակուս, ուղ — աղ, ուղի — աղը, ամօուր — ամուր, անումբ — ամպ, համօու — հիմա, իրէլս — երես և այլն:

Արամոյի երկբարբառները իջնող բնույթ ունեն, այսինքն՝ շեշտն ընկնում է երկբարբառի առաջին բաղադրիչի վրա:

Արամոյի բարբառում երկբարբառները մասամբ հիշեցնում են գրաբարին, բայց մեր կարծիքով նրանք ավելի մոտ են հնդեվրոպական նախալեզվին, հնդեվրոպական նախալեզվի հետ նույնն են Արամոյի բարբառի երկար ձայնավորները: Հայտնի էր, որ հնդեվրոպական նախալեզուն ուներ 18 երկբարբառ, երեք երկար և երեք կարճ ձայնավոր ā, ō, ē, a, o, ē: Թվում է, թե այդ պետք է բացատրել հնդեվրոպական լեզվի երաժշտական շեշտով: Մեր կարծիքով, Արամոյի բարբառի այս վիճակը, այսինքն՝ շեշտի տակ պարզ հնչյուն չունենալը, նույնպես պետք է բացատրել այդ բարբառում գոյություն ունեցող երաժշտական շեշտով: Համարյա հայերենի բոլոր ձայնավորները վերածվում են երկբարբառի և այդ կատարվում է երաժշտական շեշտի ազդեցությամբ տակ:

Այդ հարցում Արամոյի բարբառը եզակի է մեր ամբողջ բարբառների մեջ: Նրա հետ մըցում է միայն Քաբուսիի բարբառը:

Բաղաձայնական սխտեմը ենթարկվում է տեղաշարժ-տեղափոխություն. $p > պ$, $t > տ$, $d > ծ$, $z > ճ$, $q > կ \parallel պ > բ$, $տ > դ$, $\delta > \delta(q) \delta > ջ$, $կ > գ$:

Այդ նշանակում է, թե Արամոյի բարբառի բաղաձայնական սխտեմը ավելի մոտ է հնդեվրոպական վիճակին, քան գրաբարինը, քանի որ գրաբարը տեղաշարժ է կատարել բոլոր երեք շարքերում, իսկ Արամոյի բարբառը պահպանել է հնդեվրոպական ձայնեղները:

Բայց Արամոյի բարբառը հնդեվրոպական շնչեղ ձայնեղները ենթարկել է երկու տեղաշարժի, այսինքն՝ մեկ շնչեղազրկել է, մեկ էլ ձայնեղազրկել:

Պահպանելով գրաբարի բոլոր աֆրիկատները, բացի «ծ» աֆրիկատից, Արամոյի բարբառը վերջինս պարզացնում է, վերածելով այն ձայնեղ սուլականի՝ գ-ի: Այստեղ ևս Արամոյի բարբառը հավատարիմ է մնում իրեն և հնդեվրոպական բաղաձայնական սխտեմին:

Հայտնի է, որ հայերենի ծ-ն առաջացել է հնդեվրոպական ետնալեզվային g^2 հնչյունից, որը հայերեն լեզվում պետք է տար «ձ» աֆրիկատը, սակայն առաջին տեղաշարժի ենթարկվելով՝ վերածվում է գրաբարի «ծ» աֆրիկատի:

Արամոյի բարբառը այդ տեղաշարժը չի կատարում, այլ հնդեվրոպական հնչյունը վերածում է «զ» ձայնեղի, ինչպես սլավոնական լեզուները:

Օրինակ՝ հնդ-եվր. $g^2 en$, սլավ. $zъnъ$, հայեր. ծին—ծնանել—Արամոյի բարբառ զնանելլ:

Ամենահետաքրքրականը Արամոյի բարբառի «ը» ձայնավորի գործածությունն է:

Բառավերջում «ը» ձայնավորը, որ գործածվում է իբրև հոգ, վերածվում է «ա» ձայնավորի. օրինակ՝ ըտկուլա > գդալը, գուվա > ծովը, տանուգա > դանակը:

Երբ այդ ձայնավորներին հաջորդում է բաղաձայն, որ լինում է սովորաբար հոգերից մեկը, այդ դեպքում այդ «ը»-ն վերածվում է «ի»-ի, օրինակ՝ ըտկուլիս > գդալս, գմվուգիս > գավակս, տանուգիս > դանակս: Բառասկզբին «ը» ձայնավորը գործածվում է շատ հաճախ: Երբ բառն սկսվում է երկու բաղաձայնով, Արամոյի բարբառը հազվադեպ դեպքում է սրանց արանքում արտասանում «ը», այլ սովորաբար սկզբին է դնում այդ ը-ն, որով մի-

անգամայն նմանվում է նախագրաբարյան հայերենին, օրինակ՝ ընտկուլա > գդալը, ըլվացվէլմ > ըվացվում եմ:

Ինչպես դիտենք, հայերեն լեզվի հին հատկությունն է եղել երկու բաղաձայնով սկսվող բառերից առաջ ավելացնել «ա» ձայնավորը: Այսպես, օրինակ, հնդեվրոպական բառերը, ինչպես և փոխառյալ շատ բառեր, եթե սկսվել են բաղաձայնով, ավելի ևս երկու բաղաձայնով, հայերենում ստացել են սկզբից «ա» ձայնավոր. օրինակ. stella—աստղ, plios—ալիք, mēns—ամիս, nomŋ—անուն և այլն:

Դրա հետեանքով հայերեն բարբառներում «ա»-ով սկսվող բառերի թիվը շատ մեծ է, ըստ Հ. Աճառյանի, կազմում է ամբողջ հայերեն բառերի 1/6-ը:

Հետագայում հայերեն լեզվի մեջ նոր օրենք է առաջացել, ըստ որի երկու բաղաձայնի արանքը մտել է «ը» ձայնավորը:

Արամոյի բարբառի աչգ հատկությունը, մինչև այժմ հայերենը պահպանել է ստ, սպ, սփ, սկ, սթ, վգ, վբ, շկ, շտ կապակցություններով սկսվող բառերում:

Շեշտից առաջ Արամոյի բարբառը սղումներ հաճախ կատարում է, բայց սովորաբար երկրարբառային հնչյունը պարզանում է և ստանում իր նորմալ արտասանությունը:

Մեր ընդհանուր տպավորությունն այն է, որ Արամոյի բարբառը հին հայերենի, գուցե և հնդեվրոպական ժամանակաշրջանի հայերենից հնչյունական շատ հատկությունների հետքերը պահպանել է:

Այդ հարցը դեռ քննելի է, երբ հնարավոր լինի Արամոյի բարբառի համեմատական ուսումնասիրությունը կատարել:

Խիստ հետաքրքրական է Արամոյի բարբառի ձևաբանությունը: Ձևաբանության շարադրման ընթացքում մենք ամեն դեպքում կաշխատենք նշել հետաքրքրական մոմենտները, բայց այժմ կարող ենք որոշակի ասել, որ Արամոյի բարբառը մեր բոլոր բարբառներից ամենամոտն է գրաբարին իր ձևաբանությամբ:

Այսպես, օրինակ, հայանի է, որ գրաբարի գոյականների սրոշյալ առման դեպքում ուղիղ խնդիրն ստանում էր «զ» նախդիրը, որ հաճախ ենք գտնում արևմտահայ մի շարք բարբառներում, հատկապես «կա» ճյուղի բարբառներում:

Սակայն Արամոյի բարբառը գրաբարի քերականության այս հատկությունը պահպանել է լիակատար չափով. որոշյալ առման ուղիղ խնդրի գործածությունը Արամոյի բարբառում միշտ ստանում է «զ» նախդիրը. օրինակ՝

Ըիս առա ի քինի զթննխթա¹: Իրգնուն հալ վարար ա զլայսա¹:
Անորոշ առման դեպքում ուղիղ խնդիրը գործածվում է
առանց «զ» նախդիրի. օրինակ՝

Ըիս առա ի քինի թննխթա²:

Երբ ուղիղ խնդրին նախորդում է որևէ լրացում, Արամոչի
բարբառը, գրաբարի նման, «զ» նախդիրը տեղափոխում է այդ
լրացման վրա. օրինակ՝

Վուղա զը գարտոնում զառ թննխթա³:

Աղուր ըիս զը գարտոնում զառ թննխթա⁴:

Ավելի հետաքրքրական է այն երևույթը, երբ «զ»-ի գործածու-
թյունը լինում է գոյականին հետադառ:

Եթե ստորոգյալն ընկնում է ուղիղ խնդրից հետո, ապա
ուղիղ խնդիրը ստանում է «զ» նախդիրը, բայց ստորոգյալից հետո
նույնպես դրվում է այդ նախդիրը, բայց ինչ որ «ի» դերանվան
վրա, որ ստանում է «զա» ձևը.

Ըիս զամ զանուղա բառըցնէյմ զան—ես իմ զավակին պառ-
կեցնում եմ:

Արդյոք այստեղ մենք պահպանված չունենք հնդեվրոպական
ցուցական դերանունների „i“ արմատը (Արամոչի բարբառի բաց
վանկում «ի»-ն վերածվում է «ա»-ի):

Ավելի հետաքրքրական է «ի» նախդիրի գործածությունը Արա-
մոչի բարբառում: Հայտնի է, որ գրաբարում «ի»-ն գործածվում է
հայցականի հետ գործողություն ուղղություն ցույց տալու համար,
տրականի հետ (եզակի) դադար կամ որևէ բանի մեջ գտնվել
ցույց տալու համար, նույնը և հոգնակի հայցականի հետ. օրինակ,
երթամ ի տուն, կեամ ի տան:

Բացառականի հետ «ի»-ն գործ էածվում ամեն դեպքում,
երբ արտահայտում է նրա հիմնական ֆունկցիան, այսինքն՝ գոր-
ծողության հեռացման, մեկնման, ելման առարկա ցույց տալու հա-
մար (զամ ի տանէ, ելանէր յաշխարհէն):

Հազվագյուտ դեպքում «ի»-ն գրաբարում գործ էր ածվում
գործողության միջոց ցույց տալու համար, այսինքն՝ արտահայտելու
համար գործիական հոլովի հիմնական ֆունկցիան. օրինակ՝ ի
ձեռն—միջոցով, ձեռքով:

¹ Ես քեզնից դիրքն առա: Ես երեկոյան վառում էի լույսը:

² Ես քեզնից դիրք առա:

³ Վաղը ես այս գիրքը կկարդամ:

⁴ Ես այս գիրքը լավ կկարդամ:

Այդ բոլոր գործածութիւնները կան Արամոյի բարբառում և աշխարհի հարազատութեամբ, ինչպէս գրաբարում, հաճախ ալիքի հետեւողական, քան գրաբարը:

Վերցնենք օրինակներ.

1. Ի-ն տրականի հետ նշանակում է հանգում:

Ըիս մօղգրննօում ի դէննա—ես մոտենում եմ տանը:

Հիդ ամ զանլուգա կոնցօունք յանօննց դէմնա—իմ զավակի հետ գնացինք նրանց տունը (ախտեղ՝ ուղղութիւն դեպի մի առարկա):

Ախտեղ աեսնում ենք, որ «ի» նախդիրը տեղափոխվում է նախադրավոր բառի լրացչալից առաջ, ինչպէս գրաբարում, և, երբ բառն սկսվում է ձայնավորով, «ի» նախդիրը վերածվում է «յ»-ի, ինչպէս գրաբարում:

Նստայմ ի դէմնա—նստեմ ի տան, նստում եմ տանը:

Ախտեղ «ի» նախդիրը ցույց է տալիս դադար, ինչպէս և գրաբարում:

2. «Ի»-ն տրականի հետ Արամոյի բարբառում նշանակում է նաև վրա, մակերեսին. օրինակ՝ Ի բադէյն կրուձ իր տարիկ—պատին գրված էր պատմութիւն:

3. «Ի»-ն հայցականի հետ նշանակում է ուղղութիւն դեպի մի կողմ. օրինակ՝

Ըիս ուրթօում ի դէննա—ես երթամ ի տուն—ես գնում եմ տուն:

4. Ի-ն բացառականի հետ նշանակում է ելման կետ. օրինակ՝

Ըիս ուկօում ի դէմն ըմնէյ—ես գալիս եմ տնից:

Ի քինի առա զթննիսթա—ի քէն առի զթուղթ—քեզանից դիրքն առա:

Այդ ամենը միանգամայն նույն են «ի» նախդիրի գրաբարյան գործածութեան հետ:

Գրաբարում հազվագլուտ գործածութիւն ունի «ի»-ն հայցականի հետ գործիականի նշանակութեամբ (ի ձեռն):

Արամոյի բարբառում «ի» նախդիրի ախ գործածութիւնը շատ տարածված է և շատ հաճախակի: Իսկն ասած Արամոյի բարբառը գործիական հոլով չունի, նա գործածում է դրա փոխարեն «ի» նախդիրը հայցականի հետ. օրինակ՝

Ըլվացա զծարքս ի ճէուր—ջրով ձեռքս լվացի:

Ի տանուգա հայ զըդրէյմ զմայսա—գանակով կտրում եմ միսը:

Լիռն ի զառիր զազգուձ ի—լեռը ծածկված է ծառերով:

«Ի»-ն, այսպիսով, այլ և այլ հոլովների հետ արտահայտում է տրականի, հայցականի, բացառականի և գործիականի իմաստ, ինչպես որ էր գրաբարում:

Արդեն ասացինք, երբ «ի»-ն ընկնում է ձայնավորով սկսվող գոյականի առաջ, վերածվում է «յ»-ի և միանում գոյականին, ճիշտ այնպես, ինչպես գրաբարում:

Օրինակ. «Յաս տանուգրս գրդէլմ զմայսա—յայս դանակ կտրեմ զմիս—այս դանակով կտրում եմ միսը:

Արդէլմ յաշխուր—այրեմ յաշխարհի—այրում եմ աշխարհում:

Եթե գոյականը ունի լրացում, ապա «ի» նախդիրը դրվում է այդ լրացումից առաջ. եթե լրացումը սկսվում է ձայնավորով, «ի»-ն վերածվում է «յ»-ի և արտասանվում հարադատորեն «յ»: Այս հարցում նույնպես Արամոն միանգամայն հավատարիմ է գրաբարին. օրինակ՝

յաս դէռնա—յայս տուն—դեպի այս տունը.

յանծոնց դէռնա—դեպի նրանց տունը:

Ընդհանրապես նկատելի է, որ Արամոյի բարբառը հակում ունի կապերը նախադաս գործածելու. օրինակ՝ ի վրելվ թխթայն, ի ներքիվ թխթայն:

Արամոյի բարբառում կապերը գործ են ածվում նաև հետադաս, օրինակ՝ թխթին իրվայն:

«Ի» նախդիրի գործածության այսքան հարադատությունը գրաբարին վկայում է, որ գրաբար լեզուն կենդանի խոսակցական է եղել, իսկ նրա անօրինակ օրինաչափությունները՝ հատուկ կենդանի խոսակցական լեզվին: Արամոյի բարբառի այս և շատ այլ հարազատ գծերը գրաբարի հետ վերջնականապես լուծեցին գրաբարի կենդանի լեզու եղած լինելու երկար վիճարկվող պրոբլեմը:

Արամոյի բարբառի դերանունների գործածության մեջ ևս նկատելի է գրաբարի նմանությունը:

Հետաքրքրական է հոդերի գործածությունը:

Հայտնի է, որ գրաբարում, եթե ցուցական դերանունը հետադաս է, նրա արմատական բաղաձայնը միացվում է նախորդող գոյականի հիմքին, օրինակ՝

Տունս այս, տանս այնորիկ, տանս այմիկ և այլն.

Տունդ այդ, տանդ այդորիկ, տանդ այդմիկ և այլն:

Արամոյի բարբառում ցուցական դերանունը նախադաս է, բայց հաջորդող գոյականը ստանում է այն դերանվան արմատա-

կան բաղաձայնը, որը գործածվում է գոյականի հետ, ինչպես գրաբարում. օրինակ՝

նօս լնա ըսկուլիս հայ ուղա—նա այս գգալով(ս) ուտում է:
Ինօս լնգ ըսկուլիգ հայ ուղիր—նա այդ գգալով(դ) ուտում էր:
Ինօս լան ըսկուլա հայ ուղիր—նա այն գգալով(ն) ուտում էր:
Ինօս լնա ըսկալնալս հայ ուղիր—նա այս գգալներով(ս) ուտում էր:

Ինօս լնգ ըսկալնալգ հայ ուղիր—նա այդ գգալներով(դ) ուտում էր:

Ինօս լան ըսկալնալն հայ ուղիր—նա այն գգալներով(ն) ուտում էր:

Արամոյի բարբառի նմանությունը գրաբարին երևում է նաև բալերի գործածություն մեջ:

Այսպես, օրինակ, սովորական ներկայի համար Արամոյի բարբառում գործածվում է գրաբարյան ներկան, օրինակ՝

Ըիս համօս հայ բառգալմ—ես հիմա պառկում եմ:

Ըիս ամմըննուր բառգալմ—ես ամեն օր պառկում եմ (պառկեմ):

Ըիս համօս հայ վառեյմ զլալսա—ես հիմա վառում եմ լույսը:

Ըիս ամմըննուր վառեյմ զլալսա—ես ամեն օր վառում (վառեմ) եմ լույսը:

Այսպես է նաև անցյալ անկատարը.

Ըիս հիրա ամմըննուր բառգար ա—ես հերոս ամեն օր պառկում էի:

Ըիս հիրա ամմըննուր վառար ա զլալսա (ես հերոս ամեն օր վառում էի լույսը):

Միայն ներկայի համար, երբ ուզում է ցույց տալ ընթացքի մեջ կողող գործողությունը, այդ դեպքում ավելացնում է «հալ» բառ-մասնիկը, որ տեսանք վերևում: Ավելացնենք նաև անցյալ անկատարի մի օրինակ էս.

Ըիս իրգաունա հայ բառգար ա—ես երեկոյան պառկում էի:

Ըիս ամմըննուր իրգաունա բառգար ա—ես ամեն օր երեկոյան պառկում էի:

Այն դեպքում, երբ սովորական ներկայի բաժն սկսվում է ձայնավորով, նա ստանում է սկզբից «գ» մասնիկը. օրինակ

ըիս ամմըննուր գասէյմ:

Համեմատելու համար վերցնենք «լալ» բալի անցյալ կատարյալի ձևերը գրաբարում և Արամոյի բարբառում, հաշվի առնելով վերջինիս հնչյունական օրենքները:

Գրաբար

Արամոյի բարբառ

լացի

լացա (լացի)

լացեր

լացէլը (լացեր)

կլաց

իլուց (կլաց)

լացաք

լացօունք (լացանք)

լացիք

լացաք (լացիք)

լացին

լացալն (լացին)

Նմանութիւնը կատարելաւ է, չհաշվելով հոգնակի առաջին գեմքի «ն»-ն:

ՀՆԶՅՈՒՆԱՐԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ա. ՁԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐ

Արամոյի բարբառի ձայնավորները շատ մեծ տարբերութիւն ունեն գրաբարից: Ինչպէս ասել ենք, շեշտի տակ պարզ հնչյունները վերածվել են երկբարբառների կամ էլ՝ երկար ձայնավորների. ա > օու, էօւ, ու. և > էլ, ըէ, ըիլ. ի > ալ. էլ.

ո > օու, օու, օօ, էօւ. ու > օու, էօւ:

Եթե շեշտի տակ ձայնավորը մնում է, նա արտասանվում է երկար¹:

Երկբարբառները պարզացած են, կամ վերածված են մի ալլ երկբարբառի:

Արամոյի բարբառում շատ առատ է ձայնավորների և երկբարբառների քմայնացումը (օօ, օ, օւ, էօւ, օօ):

Ձայնավորների փոփոխութեան ընդհանուր պատկերը հետևովալն է:

Ա.

Ա > օ. սովորաբար նախաշեշտ վանկերում. օրինակ՝ ալօս > օնգօս, աման > օմօն, ամաչիլ > օմընչէլլ, ամիս > օմալս, ամուր > օմօուր, անուն > օնօն, աշխարհ > օշխուր, փոսոս > օփօսօս, բանալի > պօնլանք, բամբակ > պօմբուկ, բարակ > պօրօկ, ընտանի (աղգական) > ընդօնա, ծաղիկ > օնդադ, մարագ > մօրուք:

Ա > օու (երկբարբառ). միշտ շեշտի տակ, բաց վանկում, երբեմն նաև փակ վանկում, օրինակ՝

¹ Տեխնիկական պատճառներով ամեն դեպքում այդ չենք նշում:

ակռա < ագոնու, ամպ > օումբ, իղա > իղօու, հիմա > համօու,
 երթամ < հալ ուրթօում, ուրբաթ > ըրպօուտ, տղա > ղղօու,
 փեսա > փիսօու, քացախ > քացօուխ, քսան > քսօուն:

Բառամիջում.

> ի. բաժին > պիժայն, կաշի > գիշն.
 > ա. խաղ > խաղք, կոճակ > գուժգազ.
 > ն. ծափ > գնփ, կանաչ > գաննչ, ճանճ > ջննջ.
 > է. համբանք > համբրէնք:

Ա > ու. շեշտի տակ բառասկզբին կամ բառամիջում բաղաձայնից
 առաջ. ալդ ու-ն երկար է արտասանվում. որինակ՝ աղ > ուղ,
 աղբ > ուխի, ապրանք > արբունք, առաստաղ > առըսղուղ, աս-
 տառ > աստուռ, ամի > ուփ, բակլա > պագլու, բամբակ > պմմ-
 բուկ, բակ > պուգ, բարձ > պուռց, դանակ > տանուգ, դատարկ >
 տարտուգ, գաստառակ > տաստուռ, դժուար > տիճուր, դմակ >
 < տմմուգ, երկաթ > ըրգութ, երկան > ըրգունք, գաւակ > գն-
 վուգ, թագ > թուղ, թաց > թուց, թիակ > թիլուգ, թաս > տուս,
 ժամանակ > ժամանուգ, լաց > լուց, ծառ > գուռ, ծառաւ > գա-
 ուով, կաթ(իլ) > գութ, կալ > գուլ, կապ > գուբ, կաքաւ > գա-
 քուվ, կտաւ > գըղուվ, կրակ > գըրուգ, հազ > հուգ, համար > հն-
 մուր, հատիկ > հուգ, հաց > հուց, հաւ > հուվ, ձագ > ծուկ, ճա-
 կատ > ղագուգ, մաղ > մուղ, մանգաղ > մանգուղ, մարդ > մուռտ,
 մատ > մուդ, մեսակ > մինուգ, շաքաթ > շապուտ, պաղ > բուղ,
 պատճառ > բաղշուռ, պարտք > բուրդք, պորտ > բուռդ, վատ >
 > վուգ, վարդ > վուրտ, վարձ > վուրց, տասն > դուսա, ցավ >
 > ցուվ, փեթակ > փիթուգ, փորձանք > փորցունք, քաղաք >
 քագուք, քախցր > քուխցր, քար > քուր, քուռակ > քուռուգ,
 օտար > ուղուր:

Ա > է ու. սովորաբար ռնգալիճնեբրից առաջ. օրինակ՝
 բան > պէնն, թան > թէնն, նշան > նիշէնն, հիվանդ > հի-
 վէննդ, չար > չէնր, պարան > բարէնն:

Ա > օ. բարձր > պօնցր:

Ա>ռ. բերան>պիրուն, մանր>մունդր, ծանր>դունդուն, մլար>
>մլոր, սանր>սունդր:
Ա>ալ. կաթ>զալթ:

Ե

Ե>էլ. սովորաբար շեշտի տակ, իսկ ռնգալիներից հետո՝ ըէլ.
հագնել>հաքնըէլլ, ածիւել>ազիլէլլ, աղել>աղէլլ, երես>
>իրէլս, աւել>ավէլլ, բարե>պարէլլ, բռնեմ>պրռնըէլմ, գի-
շեր>կիշէլր, երես>իրէլս, կճեպ>խիշէլր, կշեռք>գիշէլռք,
հետ>հէլտ, ձեզ>ծէլզ, վեր>իվէլր, տերե>դէրէլլ, ցերեկ>
>ցիրէլգ, ցորեն>ցիրէլն:

>ի. անխելք>անխիլք, անձրե>անձրիվ, կարծե>գիծի:

Ե>ի. սովորաբար նախաշեշտ վանկում և միավանկ բառերում.
գետին>կիղայնք, դեղին>տիղայն, թեթե>թիթէլլ, լեզու>
>լիզու, լեռ (լեռո)>լիռ, խելք>խիլք, խե>խիվ, խելօք>
>խիլանա, հերիք>հիրանք, հերու>հիրա, հրեշտակ>հրիշդուգ,
ձմեռն>ծմըիռ, ճեղք>ջիխք, ջիլքէլր, մեծ մի՛նձ, մեղու>
>միղանու, մեղք>միխք, մեղր>միղր, մենակ>մի՛նուգ, հե-
տե>հիդդէլն, նեղ>նիդ, ներկ>նիրգ, սիսեռ>սիսըիռ, տեղ>
>դիդ, փեթակ>փիթուգ, փեսա>փիսօու:

Ե>ըէ. քիչ բառերում. օրինակ՝
բոլն>պալն, պունըէր, շերեփ>շըրըէփ:

Ե>ը. բառասկզբին. օրինակ՝
եզր>ըզդի՛րան, երեք>ըրք, երկաթ>ըրգաթ, երկայն>ըրգան,
երկանք>ըրգունք, երկինք>ըրգանք, երկիր>ըրգալր:

Ե>ի. բառասկզբին, եթե հաջորդ վանկումն էլ «ե» կա. օրինակ՝
երեկո>իրգանու, երես>իրէլս, եփել>իփէլլ:
«Երբ» բառը լինում է «իփ»:

Ե>ա. եղջիւր>աղճալր, եղբայր>անպար:
Երբամ լինում է ուրթօում, եթ>լութա, հեշտ>հէիշտ, սե>
>սըիվ:

Ե>ըի. օրինակ՝ գետ>կըիդ, թեւ>թըիլ, թե>թըիվ, թեփ>
թըիփ:

Ի>ա, ան. բառավերջում շեշտի տակ. օրինակ՝ ագի>ակիա, ընտանի>
>ընդանա (ազգական). աղաւնի>աղվըննա, ալգի>ըկկա, անա-
լի>անլան, մօրի<մուրա, գիւղացի>կիղիցա, գինի>կինան,
հարամի>հարամա, լեղի>լիղան, եկեղեցի>գիղիցան, մատա-
նի>մանդնա, մաքի>մանքա, ոսկի>ըսկա, ուռենի>հօրինա,
շորի>ճիրան, փոշի>փուշա, տարի>դանն:

Ի>ալ, ան. սովորաբար բառամիջում, շեշտի տակ, փակ վանկում.
բանալի>պանանք, գին>կալն, դեղին>տիղալն, դրացի>
>տրացալն, լահուդի>լահուդալ (եբրայեցի), երկինք>ըր-
գալնք, երկիր>ըրգալր, ինքն>ալնք, կարիճ>գըղրալջ, ծիծ>
>ձանձ, կաղին>գաղալն, հին>հալն, հինգ>հանգ, ձի>ծան,
միս>մալս, միտք>մանտք, մոխիր>մախխալր, ոշիլ>իճալլ,
պանիր>բանալր, պատիժ>բաղալճ, սերգեիլ>սըրգիվալլ,
փիղ>վանլղ, ցից>ցալց, քրտինք>քըրդալնք:

Ի>էլ. գիրկ>կէլրգ. մլուս բոլոր գիրքերում միշտ «ի»:

Ո

Ո>ան, սովորաբար շեշտի տակ. ախոռ>լախանուռ, խաղող>խա-
ղանուղ:

Ո>օռ. կող>գօռղ, կով>գօռվ, հող>խօռղ, մոմ>մօռմ, շող>
>շօռղ, ով>օռվ, չորք>չօռք, փշոտ>փըշօռղ:

Ո<օռ, էռ. աղտոտ>աղղօռղ, ամսոս>ամսօռս, լակոտ>լա-
գօռնտ, խնոցի>խննօռց, խոզ<խօռզ, խոշոր>խուշօռր,
խոտ>խէռղ, խոփ<խէռփ, սխտոր>սխղէռր, մազոս>մա-
ղօռնտ, շնորհք>շընօռք, որսորդ>լարսօռղ, չոր>չօռր,
պղտոր>բըղղօռր, ջրհոր>ճըրհօռր, սոխ>սօռնխ (սէռնխ),
վարոց>վարօռց, փող>փօռղ (փէռղ):

Ո>ու, ու. շեշտի տակ և շեշտընթեր վանկում.
գործ>կուրճ, հով>հուվ, ժողովել>ժուղվէլլ, խնձոր>խըն-
ձոր, խոշոր>խուշօռր, ծոց>ձոց, կոճակ>գուժգակ, հո-
ղոտ>խուղոռղ, հորթ>հուրթ, հատ>հոռղ, հոտել>հուղղէլլ,
նոր>նոր, ողորմի>ուղըրմա, ոսպ>ուսպ, պորտ>բուռղ,
կառք>գըղգուր (փող), փոշի>փուշա, խոր>խուրա, փոր-
ձանք>փուրցունք:

Ո>ռ. վռ (ւ-ից հետո). աղւոր>աղռր, ցաւոտ>ցավռռ, բախ-
տաւոր>բախտաւռր, մեղաւոր>մեղաւռր:

Ո>ը. ոսկի>ըկսա, ոսկոր>ըսկէռռ.

Ո>ի. թռնիր>թինալր, ցորեն>ցիրէլն, կոխել>գիխէլլ, ոջիլ>իճալլ:

Ո>վը. ոտն>վըդ, որդ>վըրտ, որց>վըրծ:

Ո>լա. որս>լարսէլ, որսալ>լարսէլլ, որսորդ>լարսծռռ:

Օ

Օ>ու. մօրի>մուրա, արօր>հարուր, օտար>ուդուր, օր>ուր.
օրէնք>ուրալնք, ալսօր>խսուր:

Օ>ի. նօսր>նիսուր:

ՈԻ

ՈԻ>անու կամ անն. սովորաբար շեշտի տակ. ամուր>անանուր,
անուն>աննուն, արմունկ>ըրմանուգ, բուրդ>պանուրթ, գառ-
նուկ>կանանուք, գլուխ>ղըլանուխ, դղում>տըտանում, դուռ>
տանուռ, դուրս>ի տանուքա, իրիկուն>իրիգանն, երեսուն>լառ-
սանուն, եղունգ>ղանունգ, եղնգունք>ըղընգանունք, թութ>թան-
ութ, թուղթ>թաննիլթ, թուշ>թանուշ, թուք>թանուք, լու>
>լանու, լուծ>լանուծ, մութ>մանութ, խուլ>խանուլ, խունկ>խան-
ունկ, մօրուք>մօրանուք, լուրջ>լանուրջ, սկեսուր>սգիսանռր,
կուժ>գանուժ, կշտուկ>գըշղանուգ, կուրծք>գանուրցք, կրունկ>
>գրանունք, հում>հանում, ձմերուկ>ծմէրանուգ, մեղու>մեղանու
մուխ>մանուխ, մուկն>մանուգ, նուռն>նանուռ, ուլ>անուլ,
ուղտ>անուղտ, ուս>աննս, պտուղ>բըղանուղ, սնդուկ>սըն-
դանուգ, քուն>քանուն, վաթսուն>վաթժանուն:

ՈԻ>էռ. աշուն>աշէռն, դու>տէռն, դուք>տէռնք, հիսուն>հի-
սէռն, շուն>շէռն, ջուր>ճէռր, սուտ>սէռնգ (ըզդէլը—
ստեիր), սուր>սէռր, տուն>դէռն, փուշ>փէռշ:

ՈԻ>ա. միշտ բաց վանկում. կատու>գաղա, կծու>գըձձա, հե-
րու>հիրա, հեռու>հըռա, թթու>թըթթա:

Բացառութիւններ՝ շուտ>ուշէլդ, ութ>ալտտա, ուղարկել>ղըրգէլլ:

բ. ԵՐԿԲԱՐԲԱՌՆԵՐ

Գրաբարի երկբարբառներն Արամոյի բարբառում անդրադարձած են հետևյալ կերպ:

ԻԻ > ալ. ալիւր > իլալը, ձիւն > ծալն, եղջիւր > աղճալը, արիւն > զիրալն.

> ի. գիւղ > կիղ, իւղ > իղ.

> ան. իւր > անր.

> ու. հիւսեւ > հուսսէլլ:

ՈՅ > ալ. բոլն > պալն, լոլս > լալս.

> ա. զոլգ > զակ, պատրոլգ > բադրակ:

> ուալ. թոլլ > թուալլ, կոլր > ագուալր, կոլթ > կուալթ, քոլր >

> քուալր:

Հավկիթ > հավգուայթ ձեւ ցույց է տալիս, որ հայերեն «կիթ» արմատը եղել է կոլթ, որից առաջացել են կիթ և կութ արմատները:

ԱՅ > ան. ալծ > անձ, գալլ > կ'անլ, երկալն > ըրգան, լալն > լան,

ձալն > ծան, մալր > մանր, փալտ > փադ:

դ. ԱՐԱՄՈՅԻ ԲԱՐԲԱՌԻ ԲԱՂԱՋԱՅՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

Արամոյի բարբառում, ինչպես նշվել է, բաղաձայնական համակարգը պատկանում է տեղաշարժ-տեղափոխության խմբին, հետևաբար Արամոյի բարբառը հնդեվրոպական ձայնեղները պահպանել է, գրաբարի համեմատությամբ խուլերն արտասանում է ձայնեղ: Հնդեվրոպական շնչեղ ձայնեղները Արամոյի բարբառը ենթարկում է տեղաշարժի՝ դարձնելով շնչեղազուրկ խուլ, դա նշանակում է, որ, գրաբարի համեմատությամբ, ձայնեղ հնչյուններն արտասանում է խուլ:

Գրբ. Արամ. բրբ.

Գրբ. Արամոյի բրբ.

բ > պ

պ > բ

դ > տ

տ > դ

գ > կ

կ > գ

ձ > ծ

ծ > ձ

շ > ճ

ճ > շ

Օրինակներ՝

բ > պ

Բակլա > պազլօու, պազլոն, բամբակ > պանբուգ, բան > պէնն,

քանակի>պանինք, բակ>պուզ, բաժանել>պըժնէյլ, բաժին>պի-
ժան, բառնալ>պառնէյլ, բարակ>պարուզ, բարե>պարէյլ, բարի>
պարուզ, բարձ>պուռց, բարձր>պօնցր, բեռն>պիռ, բերան>պի-
րուն, բերել>պիրէյլ, բորիկ>պուգանգ (գրք. բոկիկ), բոյն>պախն,
բուրդ>պատուրթ, բռնել>պըռնէյլ, բրդել>պըրտէյլ, աղբիւր>ախ-
պալր:

Այս օրէնքից դուրս են մնում բախտ և բախտանկութիւն, բըխէյլ,
փաղ (բաղ) բառերը, որոնք գրական փոխառութիւններ են:

պ>բ

Պակաս>բագուս, պակասել>բագսէյլ, պահել>բէհէյլ, պաղ>
>բուղ, պանիր>բանալը, պապ>բանաս, պառավ>բառուզ, պա-
ռավել>բառվէյլ, պատ>բուղ, պատուել>բաղոէյլ, պատիժ>բաղախն,
պատճառ>բաղջուռ, պատինջան>բաղինջուն, պատրուզ>բաղ-
րակ, պարան>բարէուն, պարտք>բուրդք, պետք>բիդք, պղտոր
>բըղդօնը, պորտ>բուռզ, պսակ>բըսուզ, պտուղ>բըղանուղ:

գ>կ

Գալ>ուկէյլ, գալլ>կանլ, գանգատվել>կանգդէյլ, գառն>կառ-
նանք, գարի>կարա, գարուն>կարաունք, գիւղ>կիղ, գիւղացի>
>կիղացա, գետ>կըյտ, գետին>կիղայնք, գերեզման>կէրէզմօն
գզել>կըզզէյլ, գին>կախն, գինի>կինա, գիշեր>կիշէյլ, գիտենալ>
>կուղէյլ, գիրկ>կէլրգ, գլուխ>ղըլանուխ, գնել>կընէյլ, գողա-
նալ>կանդէյլ, գործ>կուրձ, գործել>կուրձէյլ, գորտ>կանուռ, գըր-
կել>կըրգէյլ, գրպան>կրապօնն:

կ>գ

Կալ>գուլ, կախել>գախէյլ, կակուղ>գագանուղ, կաղին>
>գաղախն, կանաչ>գանանչ, կանչել>գինչէյլ, կապել>գաբէյլ, կա-
տու>գադա, կաշի>գիշա, կապ>գանք, կարգալ>գարտէյլ, կարել>
>գարէյլ, կարենալ>գանրէյլ, կաթ>գալթ, կաթ(իւ)>գուլթ, կաթել>
>գաթէյլ, կարկատան>գարգաղէուն, կարկուտ>գարգանուղ, կարճ>
>գարը, կարմիր>գարմանը, կաքավ>գաքուզ, կէս>գիս, սկեսուր>
>գգիսանուր, սկեսրալը>գգէսրար, կնիկ>գնալգ, կծու>գըձձա, կը-
շէք>գիշէլք, կշտանալ>գիշտանէյլ, կոխել>գիխէյլ, կող>գօուղ,
կոճակ>գուժգագ, կոյլ>անդուալը, կով>գուվ, կտրել>գըղբէյլ,
կուժ>գանուժ, կուշտ>գըշտանուզ, կուրանալ>գուռնէյլ, կործք>գան-
ուրցք, կտաւ>գըղուվ, կրակ>գըրուզ, կրունկ>գրանունգ:

Բացառութիւն են կազմում կնեպ բառը և նրանից կազմված
կնեպի բառը, որոնք լինում են Վիւրջէյլ և Վիւրջիբէյլ:

դ>տ

Դանակ>տանուգ, դիւր>(դոյր)>տուանյր (դաշտ, հարթ տա-
րածութիւն), դաստառակ>դաստառուգ, դատարկ>տարդուգ, գդում>
>տըտանում, դեղին>տիղալն, դեղնել>տիղնէլ, դեղնուց>տըղնա-
ուց, դէմ>տիմուցիս, դժվար>տիճուր, դմակ>տըմմուգ, դնել>տը-
նէլ, դու>տէն, դուռն>տանուռ, դուրս>ի տանութա, դուք>տէնէք,
դրացի>տրացալն:

տ>դ

Տալ>ուղէլ, տանել>դանէլ, տանիք>դինիր, տասն>դուստ,
տարի>դարն, տեղ>դիղ, տեսնել>դըսնըլ, տերե>դէրէլ, տէր>
>դիր, տիկ>դագ, տղա>դըղուռ, տնկել>դընգէլ, տուն>դէն:

ն>ծ

Ձագ>ծուկ (թռչուն), ձայն>ծան, ձեռք>ծառ, ձեր>ծըր,
ձէթ>ծիթ, ձի>ծան, ձիւն>ծայն, ձմեռ>ծմիռ, ձուկ>ծանուգ,
ձմերուկ>ձըմիրանուգ:

ծ>ն>գ

«Ծ» հնչյունը Արամոյի բարբառում նախ ձայնիկ է ֆուսգէլ (ն),
ապա կորցնելով պալթական մասը՝ վերածվել «գ» սուլականի: Այն
դեպքում, երբ բառի մեջ կա երկու «ծ», այս հնչյունը սովորաբար
վերածվում է «ն» հնչյունի և չի կորցնում իր պալթական մասը:

Օրինակներ՝

ծ>գ

Ծալել>գալլէլ, ծախել>գախէլ, ծաղիկ>գանդագ, ծաղիկ>
>գաղգէլ, ծամել>գամմէլ, ծայր>գարք (ծայրք>գալրք>գարք),
ծանր>գոնդոնր, ծառ>գուռ, ծարավ>գոռուլ, ծարավել>գարվը-
նէլ, ծափ>գանփ, ծափ տալ>գանփէլ, ծեփել>դիփէլ, ծնել>գը-
նանէլ, ծունկ>գանուկ, ծուռ>գաուռ, ծով>գուվ, ծիր(գիծ)>ըզզիր,
ծեծ>ըըզվառ, ծեծվել (կովել)>ըըզլէլ, խածնել>խաղնէլ, անի-
ծել>անիզէլ:

ծ>ն

Ծիծ>նայն, ծիծեռնակ>նիճըննուկ, ծծել>նընէլ, ծոց>նուց:
Միածան բառի դիմաց բարբառում կա ծիրանա կուղեգ՝ որ
նշանակում է ծիրանի գույնի գեղեցիկ արտահայտությունը, ծիծա-

ղել բառը դարձել է զաղղեյլ, որ, հրեի, առաջացել է ծաղ, ծաղբ-
արմատից:

Մածկել բառը դարձել է նախ զագգէյլ, ապա ռեգրեսիւլ ասի-
միլլացիալի ճանապարհով դարձել է զաղղեյլ, այդ բառի արմա-
տից էլ կազմվել է զաղգա՛նւզ-խուփ բառը, որը ծածուկ, այսին-
քըն՝ ծածկող ձևից է:

Չ>Ճ

Ջրադսց>ճաղուսք, ջրրի>ճիրա, ջուր>ճէռ, ջրեւ>իճրէյլ,
ջրհօր>ճըրհօռ, ջրյորդան>ճուրթօնն:

Ճ>Ղ

Ճակատ>ջագուդ, ճանապարհ>ջանփուք, ճանկել>ջանգրո-
դէյլ, ճանճ>ջանջ, ճեղք>ջիխք, ճեղքել>ջըխքէյլ, ճիւղ>ջանուղ,
ճրագու>ջրաքա՛(ու), ճրագ>ջըրուք:

դ. ԲԱՂԱՁԱՅՆԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹՆԵՐԸ ԲԱՌԱՄԻՋՈՒՄ

Սովորաբար բառամիջում բաղաձայնները ենթարկվում են
նույն օրենքներին, ինչ որ բառասկզբին. օրինակ՝

Ունքերը=գուպէլրքա (կոպերքը), առաջ>առունճ, առաջին>
>առճալն, մէջ>միճա, եղջիւր>ախճալր, որոճալ>ըրջէյլ, կտրիճ>
>գըրալջ, ճակատ>ջագուդ, հոգի>հիկկա, այգի>ըկկա, օղակ>ու-
ղագ, գործ>կուրճ, գորտ>կանուդ, լուծ>լանճ, կծու>գըճճա և այլն:

Այստեղ նկատում ենք, որ ձայնեղները վերածվում են խու-
լերի, իսկ խուլները՝ ձայնեղների: «Ծ» հնչյունը բառամիջում ևս
վերածվում է «զ» հնչյունի (ծ>ճ>զ), շատ քիչ դեպքերում ար-
տասանվում է «ձ». օրինակ՝ ածիւել>ազիւէյլ, անիծել>անիզէյլ,
մեծանալ>մըզնէյլ, անէծք>անիսք [«զ» հնչյունը խլացել է հա-
ջորդ ք-ի (խուլ շնչեղի) պատճառով]. ածել>աճճէյլ, այծ>աձ: Ռըն-
գալիսից հետո, սակայն, ձայնեղները մնում են ձայնեղ, իսկ խու-
լերը ձայնեղանում. օրինակ՝ ականջ>ադանջ, երինջ>իրալնջ, ե-
ղունգ>ղանունգ, խնձոր>խընձուր, մանգաղ>մանգուդ, մեծ>միճնձ,
Երբ աֆրիկատը նախորդում է բաղաձայնին, հաճախ վերածվում է
շչականի կամ սուլականի. օրինակ՝ աղջիկ>աշչկան, կոճակ>գուժ-
դագ, անցնել>աննէյլ, իջնել>իշնէյլ, մէջք>միշկ:

«Բ» հնչյունից հետո և մի քանի այլ դեպքերում «թ» հնչյունը
արտասանվում է մաքուր խուլ. օրինակ՝ որդ>վըրտ, տմարդի>
>տմրտա, այտատ>ութ(ը), ըրպօւտ>ուրբաթ: Նշանակում է՝
«ը»-ից հետո ևս «դ» հնչյունը խլանում է և դառնում «տ»:

«Ժ» հնչյունը երկու բառում արտասանվում է «ճ»։ դժուար>տի-
նոր, պատիժ>բաղալճ (պատիճ) է արտասանում նաև Ուրմիայի
քարբառը)։

Եթե բառն սկսվում է երկու բաղաձայնով, ապա «ը» հնչյունը
գրվում է կամ նրանց միջև, կամ նրանցից առաջ իբրև աճական.
«օրինակ» չրկակ>ըչկակ (չկա), ըչկակ. ֆնալ>ըֆնէլ։

«Շուտ» բառի վրա ավելանում է «ու»։ ուշէլլ>շուտ։ Այդ «ու»
աճականն ավելանում է նաև միավանկ բայերի վրա. ուկէլլ>գալ,
ուդէլլ>տալ, ուլէլլ>լալ։

«Մ» հնչյունը հաճախ խանգարում է խուլ հնչյունին ձայնեղա-
նալու. օրինակ՝ նստել>նրստէլլ։

Մանր, ծանր, սանր բառերը լինում են մոնղոլ, գոնղոլ, աս-
նոնղոլ, այսինքն՝ «ա» հնչյունը շեշտի տակ, համաձայն օրեն-
քի, վերածվում է «ու»-ի, ապա պրոգրեսիվ ասիմիլացիայի
հետևանքով առաջացնում մի այլ «ու» հաջորդող երկու բաղաձայն
(գր) միջև։

«Ձ» հնչյունը վերածում է «ց» հնչյունի «ը»-ից հետո. օրինակ,
պուրց>բարձ, պոնցր>բարձր, պարցըննէլլ>բարձրանալ։ «Հ» հըն-
չյունը միայն հողոց բառում վերածվում է «խ»-ի (խծուղ>հող, խու-
ղուղ>հողոտ)։ «Մտնել» բառի մեջ լինում է «տ»-ի ասիմիլացիա.
մըննէլլ։

Ե. ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԻ ԿՐԿՆՈՒԹՅՈՒՆ

Արամոյի բարբառում հաճախ է պատահում, որ բաղաձայնը
կրկնվում է. կրկնությունների լինում են հաճախ երկու ձայնավոր-
ների միջև. օրինակներ՝

Աձձէլլ, աղվըննա, ըմմէնքա, ալլա (անալի), ասսէլլ, գիլ-
լաս, տըխխէլլ, պարծըննէլլ (բարձրանալ), կըզզէլլ (գզել), թըթ-
թանու, թըռռէլլ, լըսսէլլ, զըքքան (խանութ), խուզզոնն (խողան),
զալլէլլ (ծալել), զամմէլլ (ծամել), գըձձա (կծու), պատէլլ, հազզէլլ,
հալլէլլ, հասզըննէլլ, հըռռա (հեռու), հիվըննէլլ, հըննանէլլ, հուս-
սէլլ (հյուսել), հուկզէլլ (հոտել), մաձձանն (մաժու), մազզոնն
(մազոտ), մըլլլլ (մլար), թըմմէլլ (մաշվել), հիդդէլլ (հետել),
փըլլէլլ (փլել), ալլա>(ազի), հըկկա (հոգի), փըռռէլլ, ըկկա (ալգի),
ըզզիր>(եզր)։

ՆԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Գ յ ա կ ա Մ

ա. ԳՈՅԱԿԱՆԻ ՀՈԳՆԱԿԻ ԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Արամույի բարբառի գոյականի հոգնակները կազմվում են հետևյալ մասնիկներով՝

էլը-ըէլը (եբ), դա(տի), վէլը (վեր), անք (ունք կամ ոնք), դէնն, դոուն (տան), սդէնն (ստան), անք(իք), վա(վի), նա(նի):

Հոգնակների օրինակներ՝

էյր

Գուլ>գալէլը, հուգ>հագըլէլը, հուց>հացըլէլը, հուվ>հավըլէլը, քինթ (աղջիկ)>քընթէլը, ան>ընթէլը, ուսող>ասողըլէլը, ուփ>>ափըլէլը, պուրց>պարցըլէլը, պալն>պոնէլը (բներ), կան>կոնէլը (գալեր), կուրծ>կուրծըլէլը, կանուդ>կոնդէլը (գորտ), գակ>գուկըլէլը (գույգ), թըիվ>թիվըլէլը, շառ>շըռէլը (ժառ), լան>լըվըլէլը, խիվ>խիվըլէլը, խնոգ>խուգէլը, գուք>գարէլը (կապ), ծուկ>>ծակըլէլը (ծագ), մուգ>մանգըլէլը, վըրտ>վորտէլը (որդ), անուդ>>ըդըլէլը, սուլ>սանլէլը, սըրրտ>սըրդէլը, հուակ>հասկէլը, սանուտ>>ըդըլէլը¹, վուրտ>վարտըլէլը, դան>ըդըլէլը (տիկ), քուր>քարէլը: Ինչպես երևում է, հոգնակի «էլը» մասնիկ ստանում են միավանկ գոյականները, ինչպես որ ընդունված է ժամանակակից հայերենում, սակայն կան միավանկ գոյականներ, որոնք ստանում են «անք» (ունք-ոնք) վերջավորութիւն. օրինակ.

անք

գանգ>զընգանք (ծնկունք), անմբ>անմբանք (ամպանք), կըիտ>կիտանք, թուդ>թադանք (թաղունք), լիւ>լիւանք, մուդ>մադանք (մատունք), բուդ>բադանք (պատունք), ճէնը>ճըրաունք (շրունք), սիրմ>սըրմանք (սերմունք):

վէլը, վա-վան

Երկու բառ ունենում են «վէլը» (վեր) վերջավորութիւն՝ դուդ>>գագըլէլը (հալեր) և լանւ>լընւլէլը (լծեր):

Մի շարք միավանկ բառեր ունեն «վա» կամ «վան» (միջին հայերենի «վի») վերջավորութիւն. օրինակ՝ ծան>ծընվան (ձալներ), իշ>ըշվա (էշեր):

¹ Երկու բաղաձայնից առաջ երևում է «ը», ըստ բարբառիս օրենքի, ապա ս-ն ձայնեղանում է հաջորդ պայթական ձայնեղի ազդեցութեամբ (սա>զդ):

«Ծառ» բառն ունենում է «նա» (միջին հայերենի «նի») վերջավորությունը:

«Նա» (նի) վերջավորություն ունեն զգալի թվով գոյականներ. օրինակ՝ ականջ>ագինջնա, ամռն-ամրննա, ամալս>ամրնա (ամիս), աշագիրտ>աշագիրտնա, անշուր>անշուրնա, առատուղ>առատղնա, պէրուն>պէրրնա, վրդնամուն>վրդնամրննա, տրտանում>տրտունա, բղալն>բղղննա, գաղա>գաղվրնա (կատվրնի), դրւսուխ>կիւրխնա, իրէլս>իրրննա, իրալն>էրինջնա, թինալր>թրնդրնա, խնծուր>խնծուրնա, մանգուղ>մանգղրնա, բառուվ>բառրվնա, լախառու>լախուռնա: Որոշլալ առման դեպքում բոլորն ունենում են «ալն» վերջավորություն՝

դա-նդա, դաք (միջին հայերենի «տի»-«նտի», «տիք»):

Արցառնք>արցրնքա, կիղ>կիղանդա (գլուղեր), հէձէռն>հիզրնդա (հեծաններ), քուռուղ>քուռղդա, գալուղ>գալնղդա, անպան (եղբայր) բառը լինում է անպարդանք (անպարտիք), «քուսլը» (քոյր) բառը լինում է քուրվրդանք (քուրվրտիք), լիզան>լիզվրդան: «Ընդէլը» (ընկեր) բառը լինում է ընգրրդաք (ընկերտիք):

դէ'ռն || դոնն («տանն»)

Հսկէռն>ըսկրդոն (ոսկորտան), իճալ>իճրդէռն (ոջիւտան), ախճալ (եղջիւր)>ախճրդոն:

ա'ք (իք)

«Ի» վերջավորություն ունեցող մի շարք գոյականներ ստանում են միայն «ք».

Մանքան (մաքի)>մանքանք, ըսկա (ոսկի)>ըսկանք, աղվրնա, (աղանի)>աղվրնաք, ընդանա (ընտանի)>ընդանանք, կիղիցա (գիւղացի)>կիղիցաք, գիղիցան (եկեղեցի)>գիղիցանք, հօրինա (ուռենի)>հօրինաք: Դրանց նմանողութամբ նաև՝ անգուղալն (անկողին)>ընգուղանք>ընգուղանալն. ընգուանլղ (ընկոյղ)>ընգուղանք>ըկկա (ալգի)>ըկկանք, գղոն (տղա)>գղաք:

ստոռն || ստէ'ռն (ստան)

Մի շարք գոյականներ, որոնք ունեն ձայնավոր վերջավորություն, ստանում են «ստան» մասնիկ.

Ակկա (ագի)>անկրստէռն, մուրան (մօրի)>մուրրստէռն, գիշա (կաշի)>գըշրստէռն, ճիրա (ջորի)>ճիրրստոն, ճաղուսք>ճաղրստոն:

ՆԷՆՐ (ՆԵՐ)

«Նէյր» վերջավորութեամբ համեմատաբար քիչ բառեր կան. աղալար (աղբիւր) > ախպըրնէյր, կառնաուգ (գառնուկ) > կառնըգ-նէյր, քթնց > քըթուցնէյր:

ԱՔ (ԻՔ)

Աք (իք) վերջավորութեամբ նույնպէս քիչ բառեր կան. մուրա > > (մարդ) > մարդաք, նաուու > նըռնաք, իկկա > ըկկաք (այգիներ):

Արմուկն բառն անենում է «ուք», իսկ եղունգ բառը՝ «ունք» վերջավորութեամբ. ըրմաունգ > ըրմընգաունք, դաունգ > ըղընգաունք:

Կան մի շարք գոյականներ, որոնք հոգնակին կազմում են մի քանի տեսակ. օրինակ՝

անգուս > անգուսնա > անգուսդա (ակօս), ագոօու > ագոաք > ագ-որստէռն, վըդ > վըդդա > վըդքա > վըդնա (ոտն), գաղալն > գաղնա > գաղնաք:

«Կող» բառն ունենում է «էրք» վերջավորութեամբ. գօուղ > > գուղէրք:

Բ. ՀՈՂՈՎՈՒՄ

Արամոյի բարբառը ինքստ պարզացրել է հոլովումը: Փաստո-րեն վերացել են տրական և գործիական հոլովները, ներգոյականն էլ գոյութեան չունի, մնում են միայն սեռականն ու բացառականը, որոնք այն աստիճանի թույլ են արտահայտված, որ կարելի է նրանց համարել վերացման պրոցես ապրող հոլովներ: «Ի» հոլովման են-թարկվող բոլոր բառերը սեռականում ունենում են «այն» վերջավո-րութեամբ, որ սովորական «ին» ձևն է (իսկ վանկում «ի» ձայնա-վորն արտասանվում է «ալ»): Բացառականը կազմվում է սեռակա-նից՝ վրան ալիւլացնելով «ըմնէյ» մասնիկը: Այդ մասնիկն առաջա-ցել է գրաբարի տրականի «ում(ն)» վերջավորութեանից, որի վրա, ըստ նույն գրաբարի օրինքի, ալիւլանում է «էյ» երկբարբառը (զը-րաբ. «է») բացառական մասնիկ դառնալու համար (նիլ, ռիլ, սւմ, լումէ): Հետագայում այս «ումնէյ» > «ըմնէյ» ձևը տրոհվել է բացառա-կանից և դարձել բառ-մասնիկ, նմանվելով Շաղախի «անի», Դարա-դաղի «անէ», Հադրութի «անա», Մեղրու՝ «հէնից», Կարճեանի «հէ-նի» և այլ ձևերին:

Տրական, հայցական, գործիական և ներգոյական հոլովները փոխարինվել են նախդրավոր կազմութեամբ: Այսպէս՝ գործողու-թեան հանգման առարկան, կամ տեղը կամ միջոցը ցույց տալու

համար գործածվում է «ի» նախդիրը հայցական ձևի հետ. օրինակ, ի դէռն (դեպի տուն), ի տուսա ճէռը (թասով ջուր). բացառական հոլովը, ինչպես ասացինք, կազմվում է սեռականից՝ վրան ավելացնելով ըմնէլ ու(ն)մնէլ բառ-մասնիկը, որ համարյա դեռ վերջավորութիւնն է: Բայց դրա հետ միասին Արամոյի բարբառը բացառականի վրա պարտադիր կերպով դնում է «ի» նախդիրը, գրաբարի նման, վերածում «լ» հնչյունի ձայնավորով սկսվող բառերից առաջ, նույնպես գրաբարի նման. օրինակ՝

Լիս իլօւ ի դէռնմնէլ—ես ելա (դուրս եկա) տանից:

Տէռն առէլը յերմինէլս թաննիսթ—դու ինձնից գիրք առար:

Լիս առա ի քինէլ թաննիսթ—ես քեզնից գիրք առի (առա):

Յումումնէ՞ առէլը գհուցա—ումից ես առել հացը:

Կա «ի» նախդիրի գործածութեան մի ձև ևս, որ ցույց է տալիս նպատակ. օրինակ՝ Լիս վուղա բիդ արթօում ի պէռնա—ես վաղը պիտի գնամ (գնալու եմ) գործի:

Այսպիսով Արամոյի բարբառը պահպանել է գրաբարի «ի» նախդիրի գործածութեան բոլոր օրենքները:

Եզակի հայցական հոլովը ձևով նույնն է ուղղականի հետ, ինչպես գրաբարում, երբ գործածվում է անորոշ առումով, իսկ երբ գործածվում է որոշյալ առումով, ստանում է «զ» նախդիրը, ինչպես գրաբարում:

Օրինակ՝ Ֆիդէնի, հալ ուզէյն ըգրէյն զմըռ յիզանն, շինէյն

թաննիսթ: Ֆիդէնի, ուզում են մեր լեզուն գրեն շինեն գիրք:

Տէռն առէլը յերմինէլ թաննիսթ—դու ինձնից գիրք վերցրիր

«ի» հոլովման սեռականները լինում են «ա» վերջավորութեամբ, եթե անորոշ առումով են կամ կապին հետադաս են, և «այն» վերջավորութեամբ, եթե որոշյալ առումով են: Այդ վերջավորութիւնները օրինաչափ են, որովհետեւ, ըստ Արամոյի բարբառի հնչյունական օրենքների, բառավերջի բաց «ի»-ն արտասանվում է «ա» (քամա—քամի), իսկ փակ «ի»-ն արտասանվում է «այն», օրինակ՝ զպպայն թաննիսթ > զավակին գիրքը, հիդ ան զանվա գացօնք յաննոնց դաննա—իմ զավակի հետ գնացինք նրանց տունը:

Ինչպես ասացինք, բացառականը սեռականի վրա ավելացնում է «ըմնէլ»: Գործիքական հոլով ունենում են միայն իրի առման գոյականները: Գործիականը կազմվում է հայցականից՝ ի նախդիրով:

«Ի» հոլովում

Եզակի

Շապուտ (շաբաթ)	ամայս (ամիս)	լայս (լույս)
Ուղղ. շապուտ(ա)	ամայս(ա)	լայս(ա)
Սեռ. շապտայն (շապտա)	ամսայն	լուսայն (լուսա)
Տր. ի շապտա	լամայս	ի լայս
Հայց. զշապուտ(ա)	զամայս(ա)	զլայս(ա)
Բաց. ի շապտայն ըմնէլ	լամսայն ըմնէլ	ի լուսայն ըմնէլ
Գործ. ի շապուտ(ա)	լամայս(ա)	ի լայս(ա)

Հոգնակի

Ուղղ. շապլտնա(յն)	ամլտնա(յն)	լուսաութ, լսվա(յն)
Սեռ. շապլտնայն	ամլտնայն	լուսաութ, լսվայն
Տր. ի շապլտնա	լամլտնա	ի լուսաութ, ի լսվա
Հայց. զշապլտնա(յն)	զամլտնա(յն)	զլուսաութ, զլսվա(յն)
Բաց. ի շապլտնայն ըմնէլ	լամլտնայն ըմնէլ	ի լսաութ ըմնէլ, ի լրսվայն ըմնէլ
Գործ. ի շապլտնա(յն)	լամլտնա(յն)	ի լուսաութի, լսվա(յն)

«Շապլտնա» ձևը միջին հայերենի «շաբաթնի» ձևն է, «ամլտնա» > ամսնի, լուսաութ > լուսութ, լսվա > լուսվի:

«Ան» հոլովում

«Օ» հոլովում

Եզակի

Ուղղ. տանու (դուռն)	մանր (մայր)	անսպանր (եղբայր)
Սեռ. տրուն(ա) գիսա (դռան կեսը)	մուր(ա)	անսպուր(ա)
Տր. ի տանու(ա)	ի մուր(ա)	լանսպուր(ա)
Հայց. գտանու(ա)	զմանր(ա)	զանսպանր(ա)
Բաց. ի տրուն ըմնէլ	ի մուր ըմնէլ	զանսպուր ըմնէլ
Գործ. ի տանու(ա)		

Հոգնակի

Ուղ. տուվա(յն)	մուրվրդա(յն)	անխալըրդաք(ա)
Սեռ. տուվայն(գիսա)	մուրվրդայն զանվանգ- դայն (մալրերի զա- վակները)	անխալըրդուց
Տր. ի տըռվա(յն)	ի մուրվրդա(յն)	յանխալըրդաք(ա)
Հայց. զտուվայն	զմուրվրդայն	զանխալըրդաք(ա)
Բաց. ի տըռվայնումնի տանուք (դռններից դուրս)	մուրվրդայն ըմնէլ	յանխալըրդուց ըմնէլ
Գործ. ի տուվայն		

«Դուռ» բառի հոլովման մեջ սեռականը լինում է «դրան» — գրա-
բարի նման, սակայն ստանում է «ը» հոդը (տրունա գիսա — դռանը
կէսը): Հոգնակի հոլովվելիս «դուռ» բառի ձևերի տարբերություն-
ները կորչում են, և ամեն տեղ լինում է «տուվայն», բացի բացա-
ռական «ըմնէլ» ձևից. այստեղ այլևս հոլովական տարբերություն
չկա: Այդ լինում է հետևյալ պատճառով. «դուռն» բառը հոգնակի
լինում է դովի (միջին հայերենի «վի» հոգնակիով), որ այս բար-
բառով կլինի տուվա: Սակայն երբ հոդ է ստանում, «ի» ձայնավորն
ընկնում է փակ վանկի մեջ և կարող է արտասանվել «այ» (տըռ-
վին — տուվայն): Ուղղականի «ի» (տուվի) վերջավորությունը սեռա-
կանում ստանում է նոր իմաստ, վերցնելով իր վրա «դովի» ձևի
երկրորդ «ի» հոլովական (սեռական) նշանակությունը և դառնում
դովին > տուվին > տուվայն, որով և նմանվում է ուղղականին. դրա-
նով վերանում է տարբերությունը բոլոր հոլովաձևերի մեջ: Այլ-
պես և «մալր» բառի հոգնակին հոլովման ժամանակ. «Մուրվրդա»
ձևը նույն մօրվտի ձևն է (վտի — հոգնակի ածանցով, որ հայտնի է
իրևե միջին հայերենի հոգնակի ածանց), որ «ն» հոդ ստանալով
դառնում է «մուրվրդայն» և նմանվում սեռական և մյուս հոլովական
ձևերին: «Նղբալը» բառի հոգնակին ունի «անխալըրտիք» ձևը, որ Արա-
մոյի բարբառով կարտասանվի «անխալըրդաք», սակայն սեռականում
ունենում է «ոց» վերջավորություն և դառնում «անխալըրդուց»: Հո-
լովական բոլոր ձևերի մեջ «ու» ձայնավորը երկար է արտասան-
վում:

Արամոյի բարբառում «ոց» հոլովում չկա:

Ե զ ա կ ի

Քուայր

Ուղղ. քուայր
Սեռ. քուրա (դղան)
Տր. ի քուայրա
Հայց. դքուայրա
Բաց. ի քուրամնէլ

Գրնայգ

գրնայգ
գրնգուն (դղան)
ի գրնայգա
գգրնայգա
ի գրնգուն ըմնէլ

Ինչպես տեսնում ենք, «քուր» բառը ենթարկվում է «ի» հոլովման (քուր — քուրի), ուստի սեռականի արմատում ունենում է «ու» ուղղական՝ «ու > ուայ»-ի դիմաց (գրաբարի հնչյունափոխութիւնների օրինքով): Այդ նկատվում է նաև այլ բառերում, օրինակ՝ պայն (բոյն) > պունըլլը (բուներ), լայա (լոյս) > լուսաութ (լուսութ) և այլն: «Կնիկ» բառը ենթարկվում է «ան» հոլովման (կնգան > գրնգուն):

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. քուրվըդա(յն)	գաննաք (կանայք)
Սեռ. քուրվդայն (դղաք)	գաննուցա ըռահնա (կանանց շորերը)
Տր. ի քուրվըդա(յն)	ի գաննաք
Հայց. դքուրվըդայն	գգաննաք
Բաց. ի քուրվըդայն ըմնէլ	ի գաննուցաննէլ (մի մա իրըիգ) ¹

«Քուր» բառի հոգնակի ձևերի մեջ առաջացել է նույնութիւն վերը նշված պատճառներով. բառիս հոգնակին է «քուրվտի» միջին հայերեն ձևը: «Կին» բառի հոգնակին է «կանայք» գրաբար ձևը, որ տվել է բարբառի «գաննաք» պատկերը: Սեռականը լինում է «կանացի», որ բարբառում անդրադարձել է իբրև «գաննուցա»:

Դղօու (դղան) > տղա Կինա (կինայն) > գինի

Ե զ ա կ ի

Ուղղ. դղօու (որոշ. դղան)	կինա (որոշ. կինայն)
Սեռ. դղայն (մարմ)	կինայն
Տր. ի դղան	ի կինա(յն)
Հայց. գղղան	գկինայն
Բաց. ի դղայն ըմնէլ	ի կինայն ըմնէլ

¹ Կանանցից մեկը եկավ:

Երբ «տղա» բառը «ն» հոգն է ստանում, նրանում վերականգն-
 նըվում է լատավերջին գրաբարյան «յ»-ն, որից ստացվում է «տը-
 դայն» ձևը, որ բարբառում ունենում է «դղան» պատկերն՝ ըստ օրեն-
 քի. «գինի» բառի որոշյալ առման բոլոր ձևերը լինում են կ'ինայն:

Հոգնակի

Ուղղ. դղաք(ա)
 Սեռ. դղուցա (մուրվըդայն)
 Տր. ի դղաք(ա)
 Հայց. գղղաքա
 Բաց. ի դղուցամնէլ

Թվականոց

Միգլ, ըրգառք, իրէյք, չո՞ք (ուչո՞ք), հայնգլ (ուհայնգլ),
 վէյց, լութա, ալտա, ալնա, դո՞սա, գըսնումիգլ, գըսվըրգնու,
 գըսվիրէյք, գըսնըչո՞ք, գըսնուհայնգլ, գըսնուվէյց, գըսնըվալտոն,
 գըսնըվայնն, քսոն, քսոնումիգլ, քսոնվըրգնու, քսոնվի-
 ղէյր, քսոնուչո՞ք, քսոնուհայնգլ, քսոնուվէյց, քսոնուլութա,
 քսոնուվալտոն, քսոնուվայնն, լառսառն, քառսառն, հիսսա-
 ռն, վո՞ծծանն: Մնացած տասնավորները արաբերեն են: Հո՞րա՞յր,
 ըրգա հա՞րա՞յր, ըրք հա՞րա՞յր, չո՞ք հա՞րա՞յր և այլն. հնչուր:

Դերանուն

Արամոյի բարբառում անձնական դերանուններն են ըիս>ես,
 տէ՞ն>դու, ան>նա, մինք>մենք, տէ՞նք>դուք, անոնք>
 >նրանք: Անձնական «ան» դերանվան փոխարեն հաճախ կամ հա-
 վասարապես գործածվում է ըսսոն (սա) դերանունը, որ ցուցական
 է: Ինչպես գոյականներում, այնպես էլ դերանուններում բացակա-
 յում է գործիական հոլովը: Չկա նաև ներգոյական հոլովաձև:

Հոլովում

Ե զ ա կ ի

Ուղղ. ը՞ս	տէ՞ն	ան կամ ինոն(նա)
Սեռ. ան(ը) (դղան)	քու	անոն
Տր. ընձը՞	քիզ	»
Հայց. դալս	զքէլ	զան
Բաց. լըր մինիս	ի քինէլ	լըրմինա (լ'ուր զո՞ լըրմինա—վերցրու այն նրանից)

Սեռական ձևի «ա» հնչյունը բարբառիս օրինքով ծագում է «ի»-ից, այսպես է և հայցականի «զիս» գրաբարյան հայցական ձևը, որ բարբառիս օրինքով պետք է արտասանվեր զայս (տես՝ «ի» ձայնավորի փոփոխությունները)։ բացառականի «լըր մինիս» ձևը գրաբարյան իւրմէ՝ իւրմէնէ ձևից է, որ գործ է ածվում նաև երրորդ դեմքի համար՝ յըրմիճա. սակայն առաջին դեմքը երրորդից տարբերվելու համար ստանում է առաջին դեմքի «ս» դիմորոշ կամ ստացական հոդը։ Այսպիսով՝ ինձնից ձևը բարբառում բացակայում է։

Երկրորդ դեմքի դերանունն ուղղականում ունի «ն» որոշող հոդը, հայցականում՝ զքեյ ձևը, որ, երևի, «զքեզ» ձևից է, բացառականում՝ գրաբարյան ի քեմ ձևից առաջացած «ի քինէլ»։ Վերջին ձևի բառավերջի «էլ» երկբարբառը պահպանել է գրաբարի «է»-ի արտասանությունը։ Գրաբարյան այն ձևն ըստ բարբառի օրինքի տվել է «ան», «այնորիկ» ձևից ստացվել է «անճուր» (անոր) ձևը։ Ինչպես տեսնում ենք, հայցականը գործածվում է գրաբարյան «զ» նախդիրով, իսկ բացառականը միշտ «ի» նախդիրով։ «Յըր» ձևը գրաբարի «իւր» դերանվան ձևն է։

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ.	մինք՛	տէռք	անճունք
Սեռ.	մըր	ծըր	անճունց
Տր.	մըի	ծըի	»
Հայց.	զմըի	զծըի	զանճունք
Բաց.	ի մըիյնէլ	ի ծըիյնէլ	յանճունց ըմնէլ
	ի մըրնի	ի ծըրնի	

Հոգնակի հոլովման մեջ նկատելի է, որ երկրորդ դեմքի դերանուններում բացառականը կազմվում է թե՛ տրականից և թե՛ սեռականից։ Եզակի երրորդ դեմքի դերանվան բացառական ձևը կազմված է «ումնէ» վերջավորությունից, այսինքն, գրաբարյան տրականի «ում» վերջավորությունը (իւրում, մերում, ձերում և այլն)՝ ավելացրած «նէ» բացառական վերջավորությունը։ Այս «ումնէ» ձևը հետո ընդհանրացել է ամբողջ լեզվի մեջ և դարձել բացառական հոլովի ձև ընդհանրապես (նաև գոյականների համար)։

Այս, այդ դերանուններն ունեն ան, ըստ՝ու, ան, իդո՝ու տեսքը և հոլովվում են «ան» դերանվան նման։

Յուցական դերան ու ճ

Ե զ ա կ ի

ըսասօու,	իդօու,	ինօու	ան
ըսածնէր	իդծնէր,	ինծոնէր,	անծան
»	»	»	»
զըսածն	զիդծն	զինծն	զան, ուզուն
յաստուր ըմէլ,	յահծնէր ըմէլ	յանծնէր ըմէլ	յըրմինա
լըսածնէ,	լիդծն	լինծն	

Հ ո գ ն ա կ ի

ըստունք,	իդունք	ինունք	անունք
ըստունց,	իդունց,	ինունք	անունց
»	»	»	»
զըստունց,	զիդունց	զինունք	զանունց
յաստունց ըմէլէն	յիդունց ըմէլ	յինունց ըմէլ	յանունց ըմէլ
լըստունք,	լիդունք,	լինունք	լանունք

Ինչպես երևում է, Արամոյի բարբառում ցուցական դերանուններն ստացել են իսա, իդա, ինա ձևերը, որոնք առաջացել են հաա, հդա, հնա ձևերից: Արդէ՞ք այս վերջինները սա, դա, նա ձևերն են «է» ածականով, թե՞ առաջացել են այս սա, այդ դա, այն նա կրկնակի դերանվանական ձևերից, որոշելը դժվար է: Սեռական ձևերն ստանում են հսոր, հդոր, էնոր կերպարանքը, որ միջին հայերենում լինում են այսոր, այդոր, այնոր պատկերով: Դրանք, անկասկած, առաջացել են այսորիկ, այդորիկ, այնորիկ զրաբար ձևերից, որ այս, այդ, այն դերանունների կրկնակ ձևեր են և գործածվում են գոյականին հետադաս (տանս ախորիկ): Հոգնակի ձևերը հաստատում են ալդ, քանի որ ուղղականում ունեն ասոնք, ադոնք, անոնք ձևերը: Երրորդ դեմքի «անունք» ձևը և քացառականի յասունց ըմէլ (ասոնցումնէլ), յանունց ըմէլ (անոնցումնէլ) ձևերը հաստատում են ալդ: Գործիականները կազմված են «ի» նախդիրով և հայցականով, որ, ինչպես վերևում ասել ենք, զրաբարի «ի» նախդիրի գործածութիւններից մեկն է: Երրորդ դեմքն ունի նաև ան ձևը, որ «այն» դերանունն է:

Այստեղ, այդտեղ և այնտեղ դերանուններն ունեն հուսսու, հուզօու, հուցօու պատկերը: Նկատի առնելով Արամոյի բարբառի հնչյունական օրենքները, պետք է կարծել, որ դրանք հոսա, հո-

դա, հոնա կամ՝ յոսա, յոդա, յոնա ձևերն են, կան նաև՝ յագդէլդ, հուդէլդ = ալստեդ, ալլստեդ:

Այսպես, այդպես, այնպես դերանունների փոխարեն գործածվում է «հանց», միջին հայերենի՝ «հայնց» ձևը, որ առաջացել է «յայնց» ձևից: «Յայնց որ» ձևը տվել է «ընցը»:

Ընցը գիդծո՞ւ > յայնց որ դալդ = դրա նման.

» դանծո՞ւնք > յայնց որ դանոնք = նրանց նման.

» դան, դանծո՞ւնք — սրա նման, սրանց նման.

քան ըսսծո՞ւ — այսքան, քան իսս: —

«ինչպես» դերանունը լինում է «չուց»:

Այս, այդ դերանունները գոյականի հետ գործածվելիս՝ նրան են հաղորդում իրենց արմատական բաղաձայնը. օրինակ՝ Ասի քուսարէյս մինձ ի, անի քուսարա բզդագ ի = Այս քույրը մեծ է, ալն քույրը փոքր է:

Ըիս լան պաժոուկըս հայ խմէյմ ճանուր — այս բաժակով խմում եմ շուր:

Յան դանուզըս հայ գըդըէյմ զմայսա — այս դանակով կտրում եմ միսը:

Հարցական դերանուններ

Ուղդ. ծո՞ւվ հայ ուվոու (ո՞ւ է գալիս) չո՞ (խնչ)

Սեռ. ծո՞ւմ դղան իս

չվո՞ համուր (ինչի՞ համար)

Տր. լծո՞ւմ

ուրա՞ իրիյգ, ի չան իրիյգ (ինչի՞ կամ՝ ինչի՞ համար եկավ)

Հայց. գէո՞ւվ դիսիլը իս

զչան (խնչը)

Բաց. լումու՞նէ առէյր զհուցա

լիչվից իղուվ (ինչից եղավ)

Գործ.

ի չան հալ պանայս (ինչով ես բանում)

Գուդէյն ըգրէյն ըզմըռ լիզաուն, շինէյն զծանոխթ:

Յիմո՞ւ (ո՞ր) լիզան հայ գրուցտէյք (ո՞ր լիզվով եք խոսում)

Տէուն յո՞ու գէր իր — դուն ո՞ւր էիր:

Ըիս հայ լվանոում ըզժառքս իճոուր — ես ձեռքս լվանում եմ ջրով:

Իմու — որ.

Յոու — ուր-տէո՞ւն լոու ուրթաս — գրք. լո՞ւ հրթաս — ո՞ւր ես գնում:

Արամոյի բարբառի բայերը լինում են երեք խոնարհման՝ ե, ի, ա. սակայն բոլոր երեք խոնարհման բայերն էլ անորոշ դերբայում ունենում են «էլ» վերջավորութիւնը. օրինակ՝

ե	ի	ա
աձձէլ (ածել)	աղիլվէլ (ածիլվիլ)	աղէլ (աղալ)
աղիլէլ (ածիլել)	գարկվէլ (կարգվիլ— ամուսնանալ)	պառնէլ (բառնալ)
աղէլ (աղալ)	արգէլ (արածիլ)	պանէլ (բանալ)
աղութէլ (աղօթել)	խալիսէլ (խալիսիլ)	պարծընէլ (բարձրանալ)
անընչէլ (ամաչել)	կանգդէլ (զանգատիլ)	ուրթէլ (երթալ)
ամբէլ (ամպել)	տիղնէլ (դեղնել)	լէղինէլ (զալրանալ)
վիշէլ (նալել)	թաղվէլ (թաղվիլ)	խաղէլ (խաղալ)
զալլէլ (ծալել)	իշնէլ (իշնել)	գարտէլ (կարդալ)
գազգէլ (ծածկել)	խոսէլ (խօսիլ)	զըրջըգնէլ (կարճանալ)

Խոնարհման տարբերութիւնները երևում են ներկայի ձևից, որտեղ «ե» խոնարհման բայերն ունենում են «էլ»... (եմ), «ի» խոնարհման բայերն ունենում են «ալ»... (իմ) և «ա» խոնարհման բայերն ունենում են «օում» (ալմ) վերջավորութիւնը: Անցլալի անկատար ձևերում նորից համարյա նույնանում են: Անցլալ կատարյալում «ե» և «ա» խոնարհման բայերն ունենում են «ցա» (ցի) վերջավորութիւն, իսկ «ի» խոնարհման բայերն ունենում են «ցօու» (ցա) վերջավորութիւն. սոսկածանցավոր բայերն ունենում են «օու» (ա) վերջավորութիւն:

ՕԺԱՆԴԱԿ ԲԱՅԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Արամոյի բարբառի օժանդակ (կամ էական) բայերն են «եմ» և «կամ». «եմ» բայն ունենում է միայն ներկայի ձևեր.

իմ, իս, ի, ինք՝, իք՝, ին- անցլալ անկատար ձևերի համար բարբառս օգտագործվում է «կամ» բայի ձևերը: «Կամ» բայի խոնարհումը հետևյալն է.

Ներկա

Անցյալի անկատար

գում ի հուս (այստեղ կամ, կաս
կա և այլն.
այստեղ եմ ես, է և այլն)

գում ի հուս
գու ի հուս
գունք ի հուս
գաք ի հուս
գուն ի հուս

գար ա ի հուս (այստեղ կալի,
կալիր... և այլն. այստեղ
էի, էիր... և այլն)

գէր իս ի հուս
գէր ի հուս
գէր ինք՝ ի հուս
գէր իք՝ ի հուս
գէր ին ի հուս

«Եմ» օժանդակ բալի փոխարեն գործածվող անցյալի անկա-
տար ձևերը մի փոքրիկ տարբերություն են տալիս. օրինակ՝

ըիս գարա մուրտ — ես մարդ էի.

տէսն ալ գէր իս մուրտ — դու էլ մարդ էիր.

ան, ինձու մուրտ իր.

մինք՝ ան գէր ինք՝ մարտակ — մենք էլ մարդիկ էինք.

տէսք ան գէր իք՝ մարտակ.

անձունք ան գէր ին մարտակ:

Նկատվում է, որ «Եմ» բալի եղակի երրորդ դեմքի ձևը պահ-
պանված է (իր): Օրինակ՝ տէուն յօճ գէր իս, ան յօճ իր. — դու
սուր էիր, նա սուր էր:

գէր ի հուս մուրտ մա — այստեղ մի մարդ կար.

ինձու մուրտ իր — նա մարդ էր:

ԺԵՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

«Եմ» օժանդակ բալերը ժխտականում ստանում են «չ» մաս-
նիկը. չիմ, չիս, չը, չինք՝, չիք՝, չին:

«Կամ» > «գում» օժանդակ բալը ևս ստանում է «չ» ժխտական
մասնիկը, բայց արդ շնչեղ խուլ «չ» հնչյունի ազդեցությամբ «դ»
ձայնեղ հնչյունը խլանում է («կում»); միաժամանակ «չի» կապակ-
ցությունը թեկադրում է, ըստ բարբառի օրենքի, սկզբից ավելաց-
նել «ը», որից ստացվում է «ըչկում», որտեղ հաջորդող խուլ կ-ի
ազդեցությամբ չ-ն կորցնում է պայթական մասը և դառնում «չ»,
որից և ստացվում են «ըչկում», «ըչկար ա» ձևերը.

ըիս ըչկար ա ի հուս — ես այստեղ չկայի, չէի.

տէսն ըչկեր իր ի հուս — դու այստեղ չկայիր, չէիր.

ան ըչկիր ի հուս — նա այստեղ չկար, չէր.

մինք՝ ըչկեր ինք՝ ի հուս — մենք այստեղ չկայինք, չէինք.

տէնք ըշկէր իջ՝ ի հուս — դուք այստեղ չկայիք, չէիք.
 անձունք ըշկէր ին ի հուս — նրանք այստեղ չկային, չէին:
 Անցյալ կատարւալում օգտագործւում են «իւնել» բալի ձևերը.
 իղու, իղուր, իղու, իղծունք, իղանք, իղծուն. չիղու, չեղուր, չիղու
 և արևն:

Խ ո ն ա ը հ ու մ

ե	ի	ա
Համբրէլլ	(համբել)	Բառգէլլ (պառկել)
		Ըմնէլլ (մնալ)
		Ըմնէլլ (արթնանալ)

Ներկա

Հայ համբրէլլ	հայ բառգալլ	հայ ըմնօում	հայ ըմնօում ի քննիս ¹
» համբրէլս	» բառգալս	» ըմնուս	» ըմնուս ի քննիս
» համբրէլ	» բառգա	» ըմնօու	» ըմնօու ի քննին
» համբրէլնք՝	» բառգալնք	» ըմնօունք	» ըմնօունք ի քննին
» համբրէլք՝	» բառգաք	» ըմնաք	» ըմնաք ի քննին
» համբրէլն	» բառգալն	» ըմնօուն	» ըմնօուն ի քննին

Անցյալի անկատար

Արամոյի բարբառի անցյալի անկատարը կազմւում է վերլուծական եղանակով, ինչպես որ Բեսարի բարբառում է, այսինքն՝ դերբալով և օժանդակ բալով. դերբալը կազմւում է բալահիմքին «էր» վերջափորութիւնն ավելացնելով, որ առաջին դեմքում ունենում է «ար» պատկերը, իսկ երրորդ դեմքում՝ «իր», այդ երևութիւթը կապւած է հնչյունական, այլ ոչ ձևաբանական օրենքների հետ: Երրորդ դեմքն օժանդակ բալ չի ունենում: Հալմանական պետք է համարել այն ենթադրութիւնը, որ այդ դերբալը խոնարհվող բալի անցյալի անկատարի երրորդ դեմքի ձևն է, այսինքն՝ համբրէի, համբրէիր, համբրէի, պառկէի, պառկէիր, պառկէի, մնալի, մնալիր, մնայր>մնէր>ըմնէր: Անց. անկատարի երրորդ դեմքը կազմը-

¹ Արթնանում եմ քննից:

վում է համադրաբար, այսինքն՝ առանց օժանդակ բալի, որովհետև
 տեղերը հենց այդ ձևն է, նրա մեջ պահպանվել է անցյալ ան-
 կատարի երրորդ դեմքի դիմավոր ձևի գաղափարը:

Հայ համբրեր ա	հայ բառգար ա	հայ ըմնար ա	հայ ըմնար ա
» համբրեր իս	» բառգեր իս	» ըմներ իս	ի քննին և
» համբրեր	» բառգիր	» ըմնիր	այլն.
» համբրեր	» բառգեր ինք	» ըմներ ինք	
	ինք		
» » իք՝	» » իք՝	» » իք՝	
» » ին	» » ին	» » ին	

Ինչպես անհնում ենք, անցյալի անկատար ձևերում խոնարհ-
 հռչակների բոլոր տարբերությունները վերանում են և առաջանում
 է խոնարհման միայն մեկ տիպ: Առաջին դեմքի օժանդակ բալի
 «ա» ձևը առաջացել է «էի>ի» ձևից: Արամոյի բարբառի շեշտի
 տակի «ի»-ն բաց վանկում արտասանվում է «ա»:

Վաղակատար

Վաղակատար ժամանակը հաղվագյուտ գործածություն ունի.
 սովորաբար նրա փոխարեն գործածվում է անցյալ կատարյալը: Վա-
 ղակատարը կազմվում է անցյալ դերբայով, որ ունենում է «էյր»
 կամ «ցէյր» վերջավորություն, և օժանդակ բալով:

Համբրեր իմ	բառգեր իմ	ըմնացեր իմ	ըմցեր իմ
		(մնացել եմ)	(արթնացել եմ)
» իս	» իս	» իս	» իս
համբրեր ի	բառգիր ի	ըմնացրիր ի	» ի
համբրեր ինք՝	բառգեր ինք՝	ըմնացեր ինք՝	» ինք՝
» իք՝	» իք՝	» իք՝	« իք՝
» ին	» ին	» ին	» ին

Անցյալի վաղակատարը գործածական չէ, ինչպես և գործա-
 ծական չեն հարակատարի ձևերը:

Անցյալ կատարյալ

Անցյալ կատարյալը Արամոյի բարբառում շատ հարգի է, նա
 գործ է ածվում և՛ բուն անցյալ կատարյալի փոխարեն, և՛ վաղա-

Վատարի, և՛ հարակատարի փոխարեն: Անցյալ կատարյալի ձևերում նորից երևան են գալիս խոնարհման տարբերությունները:

«Ե»	«Ի»	«Ա»	«(ան)ալ»
Համբրեցա (համբեցի)	բառգիցու	ըմնացա (մնացի)	ըմցու (արթնացա)
համբրեցել	բառգիցուր	ըմնիցուր	ըմցուր
համբրեց	բառգիցուվ	ըմնուց	ըմցուվ
համբրեցունք	բառգիցունք	ըմնացունք	ըմցունք
համբրեցաք	բառգիցաք	ըմնացաք	ըմցաք
համբրեցան	բառգիցուն	ըմնացուն	ըմցուն

Ըղձական եղանակ

Ըղձական եղանակը սահմանական եղանակի սովորական ներկայի և անցյալի անկատարի հետ նույնն է, իհարկե, առանց «հայ» մասնիկի, որն արտահայտում է շարունակականություն:

Ա պ ա ո ն ի

համբրելմ	բառգալմ	ըմնոմ	ըմնոմ
համբրելս	բառգալս	ըմնուս	ըմնուս
համբրել	բառգա	ըմնու	ըմնու
համբրելնք	բառգալնք	ըմնունք	ըմնունք
համբրելք	բառգալք	ըմնաք	ըմնուք
համբրելն	բառգալն	ըմնուն	ըմնուն

Այսպիսով, համբրելմ, բառգալմ, ըմնոմ ձևերը նշանակում են և՛ «համրում եմ», «պառկում եմ», «մնում եմ», և «համբեմ», «պառկեմ», «մնամ», այսինքն՝ գրաբարի նման:

Սահմանական ներկայի և ըղձական ապառնի ձևերում մեզ և իմանալ (արթնանալ) բաղերը ձևերով նույնանում են, որովհետև «մնալ» բաղի սկզբին, ըստ Արամոյի բարբառի օրենքի, ավելանում է «ը», իսկ «իմանալ» բաղի մեջ «ի» ձայնավորը վերածվում է «ը»-ի, և միջի «ա»-ն էլ դուրս է ընկնում:

Անցյալի ապառնի

համբրնր օ	բառգար ա	ըմնար ա (մնալ)	ըմնար ա (իմանալ — արթնանալ)
համբրէր իս	բառգէր իս	ըմնէր իս	ըմնէր իս
համբրիր	բառգիր	ըմնիր	ըմնիր
համբրէլը ինք՝	բառգէր ինք՝	ըմնէր ինք՝	ըմնէր ինք՝
համբրէր իք՝	բառգէր իք՝	» իք	» իք՝
համբրէր ին	բառգէր ին	« ին	» ին

Պայմանական եղանակը կազմվում է «գը» մասնիկով, որ ավելանում է ըղձականի վրա: Արամոյի բարբառը ապառնի հատուկ ձևեր չունի, իբրև ապառնի գործածվում են հարկադրական ձևերը, որ կազմվում են ըղձականի ձևերից «բիդա» մասնիկով. օրինակ, բիդա համբրէլմ և ալլն, բիդա բառգալմ և ալլն, բիդա ըմնոում և ալլն:

Պատճառական կամ պատճառակերպ բայերի խոնարհում

Պատճառական բայերը կազմում են ցն, ըցն մասնիկներով՝

Հարցնել

Բառգըցնել

Ներկա

հալ հարցնէլմ	հալ բառգըցնէլմ
» հարցնէլս	» բառգըցնէլս
» հարցնէլ	» բառգըցնէլ
» հարցնէլնք՝	» բառգըցնէլնք՝
» հարցնիք՝	» բառգըցնիք՝
» հարցնէլն	» բառգըցնէլն

Անցյալի անկատար

հալ հարցնար ա	հալ բառգըցնար ա
» հարցնէր իս	» բառգըցնէր իս
» հարցնիր	» բառգըցնիր
» հարցնէր ինք՝	» բառգըցնէր ինք՝
» հարցնէր իք՝	» բառգըցնէր իք՝
» հարցնէր ին	» բառգըցնէր ին

Վաղապատար

Վաղապատար ղերբայր կազմվում է անցյալ կատարյալի հիմքից՝ ավելացրած «էր» վերապորոութիւննր: Անցյալ կատարյալի հիմքը լինում է «ցուց»՝ ածանցով, ներկայի հիմքի «ն» ածանցը դուրս է բնկնում:

հարցուցէր էլմ	բառդըցուցէր էլմ
» իս	» իս
» էլ	» էլ
» ինք՝	» ինք՝
» իք՝	» իք՝
» ին	» ին

Անցյալ կատարյալ

Անցյալ կատարյալի հիմքը կազմվում է անորոշի արմատից ավելացրած «ցուց» կամ «ըցուց» ածանցը:

հարցուցա	բառդըցուցա
հարցուցրիլ	բառդըցուցրէլ
հարցաուց	բառդըցաուց
հարցուցանր	բառդըցուցանք
հարցուցաք	բառդըցուցաք
հարցուցալն	բառդըցուցալն

Անցյալ կատարյալի կազմութիւնը նման է գրաբարին, որ լինում է՝ հարցուցի, հարցուցեր, հարցուց, հարցուցաք, հարցուցիք, հարցուցին: Տարբերութիւնը միայն հոգնակի առաջին դեմքի վերջապորոութիւնն է (անք > աք):

Հրամայական

հարցաու,	հարցուցիք
բառդըցաու,	բառդըցուցիք

Սովորական ներկա և ըղձական ապառնին կլինեն՝

հարցնելմ (հարցնում եմ,	բառդըցնէլմ (պառկեցնում
հարցնեմ)	եմ, պառկեցնեմ)
հարցնելս	բառդըցնէլս
հարցնէլ և ալլն.	բառդըցնէլ և ալլն.

Սովորական անցյալ անկատարը և ըղձական անցյալի ապագանին կլինեն.

հարցնար ա — հարցնում էի, բառը հարցնար ա — պատկերացնում էի
հարցնելի և ալին. պատկերացնելի և ալին.

հարցնէր իս բառը հարցնէր իս

հարցնիր և ալին, բառը հարցնիր և ալին.

Պալմանականի ձևերը կազմում են զգր մասնիկով, իսկ հարադրականի ձևերը թրիղա մասնիկով:

ԺԻՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Ժիտական խոնարհումը կազմվում է չա մասնիկով, ներկա և անցյալի անկատարը կազմելու համար ալդ չա մասնիկն ալելա-նում է հալա մասնիկի վրա և դառնում չալա կամ չալա: Կազմ-կատարը կազմելու համար չա մասնիկն ալելալանում է օժանդակ բալի վրա և նրան դերրալից առաջ զցում, անցյալ կատարվալը կազմելու համար ալդ չա մասնիկն ուղղակի կցվում է դրական խոնարհման ձևին:

Սահմանական եղանակ

Ներկա

համբլ	պատկել	մնալ
չալ համբրէլմ	չալ բառդալմ	չալ ըմնօում
« համբրէլս	» բառդալս	» ըմնօուս
» համբրէլ	» բառդա	» ըմնօու
» համբրէլնք՝	» բառդալնք	» ըմնօունք
» համբրիք՝	» բառդաք	» ըմնաք
» համբրէլն	» բառդալն	» ըմնօուն

Անցյալի անկատար

չալ համբրալ ա	չալ բառդալ ա	չալ ըմնալ ա
» համբրէր իս	» բառդէր իս	« ըմնէր իս
» համբրիր	» բառդիր	» ըմնիր
» համբրէլր ինք՝	» բառդէր ինք՝	» ըմնէր ինք՝
» համբրէր իք՝	» բառդէր իք՝	» ըմնէր իք՝
» համբրէր ին	» բառդէր ին	» ըմնէր ին

Վաղակատար

Ժխտականի վաղակատարը զուգագրիւմ է ըղձականի ժխտականին, այդ պատճառով նրա փոխարեն գործ է ածվում անցյալ կատարյալի ժխտականը:

Անցյալ կատարյալ

չըհամբրիցա	չըբառգրիցօու	չիմնացօու
չըհամբրիցէլ	չըբառգրիցուր	չիմնացուր
չըհամբրէլց	չըբառգրիցուլ	չիմնօուց
չըհամբրիցունք	չըբառգրիցօունք	չիմնիցօունք
չըհամբրիցաք	չըբառգրիցաք	չիմնիցաք
չըհամբրիցալն	չըբառգրիցուն	չիմնիցօուն

Ըղձական

չըմ համբրէլ	չըմ բառգա	չըմ ըմնօու
չըս »	չըս »	չըս »
չը »	չը »	չը »
չըինք՝ »	չըինք՝ »	չըինք՝ »
չիք՝ »	չիք՝ »	չիք՝ »
չըն »	չըն »	չըն »

Արգելական

մի համբրէլ	մի բառգա	մի ըմնօու
մի համբրիք	մի բառգաք	մի ըմնաք

Տալ, գալ, լալ

Տալ, գալ, լալ բառերը ստանում են սկզբից «ու» աճական և դառնում են «ուլէլ», «ուգէլ», «ուկէլ»: Չնայած «էլ» վերջավորութիւնն՝ նրանք ենթարկվում են «ա» հոլովման: «Տալ» բա՛ն անցյալ կատարյալում ստանում է «ը» աճական:

Սահմանական

Ներկա

հալ ուղօում — տալիս եմ	հալ ուկօում — գալիս եմ...	հալ ուլօում — լալիս եմ...
» ուղուս	» ուկուս	» ուլոս
» ուղօու	» ուկօու	» ուլօու
» ուղօունք	» ուկօունք	» ուլօո՛նք
» ուղաք	» ուկաք	» ուլաք
» ուղօուն	» ուկօուն	» ուլօո՛ն

Անցյալի անկատար

հալ իդվար ա	հալ ուկար ա	հալ ուլնր ան
» իդվէր իս	» ուկէր իս	» ուլէր իս
» իդվիր	ուկիր	» ուլիր
» իդվէր ինք՝	ուկէր ինք՝	» ուլէր ինք՝
» իդվէր իք՝	» ուկէր իք՝	» ուլէր իք՝
» իդվէր ին	» ուկէր ին	» ուլէր ին

«Տալ» բալից անցյալի անկատարում սպասելի էր «ուդար ա» և ալլն: Սակայն այդ ձևը կնունանար «ուտել» բալի ձևի հետ, որը անցյալ անկատարում կլինի «ուդար ա» — ուտում էի, ուտի բարբառս օգտագործում է սույն բալի արմատի «տու» (տա>տու) տարբերակը և ստանում «ուդվար ա, ուդվէր իս և ալլն», սակայն «ու» աճականը փոխարինվում է «ի» կամ «ը» աճականով:

Վաղակատար

ըդվէր իմ	իգէր իմ	լնցէր իմ
» իս	» իս	» իս
ըդվիր իր	իգիր իր	լնցիր իր
ըդվէր էնք՝	իգէր էնք՝	լնցէր էնք՝
ըդվէր իք՝	իգէր իք՝	լնցէր իք՝
ըդվէր ին	իգէր ին	» ին

Անցյալ կատարյալ

ըդվա	իգա	լնցան
ըդվէլ	իգէլ	լնցէլ
իդա	իրիգ՝	իլուց
ըդվունք	իգօունք	լնցօունք
ըդվանք	իգանք՝	լնցանք
ընվանցն	իգալն	լնցանլն

«Տալ» բալի անցյալ կատարյալի երրորդ դեմքի «իդա» ձևն անդրադարձնում է գրաբարյան «ետու» ձևը, «գալ» բալի բոլոր ձևերը, բացի եզակի երրորդից, գրաբարյան է (եկի>իգա, եկիր>իգէլ, եկա[ն]ք>իգօունք, եկիք>իգանք, եկին>իգալն), որոնք ենթարկվում են միայն բարբառիս հնչյունական օրենքներին. եզակի երրորդ «իրիգ՝» ձևը միջին հայերենի «էրեկ» ձևն է, որ առաջացված չէր և լինի գրբ. «լարեաւ-եկն» ձևից:

Այսպէս է նաև «լալ» բայի անցյալ կատարւալը. *լացի* > *լացն*, *լացեր* > *լացէլ*, *եւաց* > *իւնէց*, *լացիք* > *լացնք*, *լացին* > *լացնին*: Միայն հոգնակի առաջին դեմքը նմանւում է աշխարհաբարին. *լացանք* (զրբ. *լացաք*) > *լացոնք*:

Զնայած որ այս բայերի (լալ և գալ) խոնարհումը միանգամայն նունն է գրաբարի հետ, բայց մեծ զարմանք է առաջացնում այն, որ անցյալ կատարւալի եզակի երկրորդ դեմքում Արամոյի բարբառը նույնությամբ պահպանել է գրաբարյան «եր» վերջավորութիւնը (լացեր լացէլ, իկեր իգէլ և այլն): Գրաբարն անգամ այս դեմքում հաճախ շեղում է տալիս և «եր» վերջավորութիւնն փոխարեն գործածում «իր», որ և ժառանգել են գրական աշխարհաբարը և բոլոր բարբառները: Բայց Արամոյի բարբառը հետեւողականորեն գործածում է միայն «եր» վերջավորութիւնը, որ ստացել է «էլ» կերպարանքը: Այս ձևի մեջ «ը» ձայնորդը վերածվում է «լ» ձայնորդի, ինչպէս այդ լինում է մի շարք բարբառներում (Հաճն, Համշեն և այլն): Այդ երևույթը («ը»-ի վերածումը «լ»-ի) նկատում ենք մի շարք դեպքերում նաև՝ վաղակատարում և հրամայականում. օրինակ՝ *գէլ* > *կէր*, *չըմ իգէլ* > *չեմ եկեր*, *չըմ իղվէլ* > *չեմ տվեր* և այլն:

Հրամայական եղանակ

դատր	անրի	լոնց
ըղվիք	անրիք՝ (2 հոգի)	լանցիք
	անրգիք՝ (բոլորդ)	

Անրգիք՝ ձևի մեջ կարելի է տեսնել, «արի-եկալք» կրկնաձևը:

ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՆ ԵՎ ԸՂՁԱԿԱՆ ԱՊԱՌԵՆԻ

ուղծում — տալիս եմ և ուկծում — գալիս եմ և ուլծում — լալիս եմ և տամ և այլն.	գամ և այլն.	լամ և այլն.
ուղուս	ուկուս	ուլուս
ուղօու և այլն.	ուկօու և այլն.	ուլօու և այլն:

Սահմանական անցյալի անկատար և ըղձական անցյալի ապառնի

իղվար ա — տալիս էի և տալի և այլն.	ուկար ա — գալիս էի և գալի և այլն.	ուլար ա — լալիս էի և լալի և այլն:
-----------------------------------	-----------------------------------	-----------------------------------

իդէր իս	ուկէր իս	ուէր իս
իդիր	ուկիր	ուիր
իդէր ինք՝	ուկէր ինք՝	ուէր ինք՝
իդէր իք՝	ուկէր իք՝	ուէր իք՝
իդէր ին	ուկէր ին	ուէր ին

Պայմանական եղանակը կազմում է «գը» > «գ» մասնիկով.

Ապառնի

գուղում—կտամ և ալլն.	գուկում—կգամ և ալլն.	գուլում—կլամ և ալլն.
գուղուս	գուկուս	գուլուս
գուղօու և ալլն.	գուկօու և ալլն.	գուլօու և ալլն.

Անցյալի ապառնի

գուղար ա—կտալի և ալլն.	գուկար ա—կգալի և ալլն.	գուլար ա—կլալի և ալլն.
գուղէր իս	գուկէր իս	գուլէր իս
գուղիր և ալլն.	գուկիր և ալլն.	գուլիր և ալլն.

Հարկադրական եղանակը կազմվում է հետևյալ կերպ.

Ապառնի

բիդա ուղօում	բիդա ուկօում	բիդա ուլօում
բիդա ուղուս	բիդա ուկուս	բիդա ուլուս
բիդա ուղօու և ալլն.	բիդա ուկօու և ալլն.	բիդա ուլօու և ալլն.

«Գար» բալի հրամայականի մեջ ադոտ կերպով զգացվում է երկակի և հոգնակի թվերի տարբերակում:

Ըղծականը նույնն է սահմանական ներկա և անցյալի անկատար ձևերի հետ առանց «հալ» մասնիկ բառի. պայմանականը կազմվում է «կը» մասնիկը ըղծականի վրա ավելացնելով, իսկ ապառնին (սահմանական) կազմվում է «բիդա» եղանակիչն ավելացնելով:

ԺԽՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Գալ, տալ, լալ բալերի ժխտականը կազմվում է վերևում բերված օրենքի համաձայն, ալսինքն՝ սովորական ներկալի համար

գործածվում է չըմ, չըս, չ-, չընք, չիք, չըն ժխտականները և ուղծու(տա), ուկոու(գա) և ուլծու(լա) ժխտման դերանունները

Ն ե ր կ ա

չըմ ուղծու,	չըմ ուկոու,	չըմ ուլծու
չըս »	չըս »	չըս »
չուղծու	չուկոու	չուլծու
չընք ուղծու	չընք ուկոու	չընք ուլծու
չիք ուղծու	չիք ուկոու	չիք ուլծու
չըն ուղծու	չըն ուկոու	չըն ուլծու

Սահմանական եղանակ

Սահմանական եղանակի շարունակական ձևերի համար գործածվում է չնի > չահա մասնիկը.

չնի ուղծում	չնի ուկում	չնի ուլում
» ուղում	» ուկում	» ուլում
» ուղծու	» ուկոու	» ուլոու
» ուղծունք	» ուկոունք	» ուլծունք
» ուղնք	» ուկնք	» ուլնք
» ուղուն	» ուկուն	» ուլուն

Անցյալի անկատար

չնի իղվար ա	չնի ուկար ա	չնի ուլար ա
» իղվեր իս	» ուկեր իս	» ուլեր իս
» իղվիր	» ուկիր	» ուլիր
» իղվեր ինք՝	» ուկեր ինք՝	» ուլեր ինք՝
» » իք՝	» » իք՝	» » իք՝
» » ին	» » ին	» » ին

Վաղակատարի համար գործածվում են չըմ, չըս, չի, չինք՝, չիք՝, չէն ժխտականները և իղվել (իտվիր), իգել (եկիր) իրացել (իրացեր)

Վաղակատար

չըմ իղվել	չըմ իգել	չըմ իրացել
չըս իղվել	չըս »	չըս իրացել
չի »	չի »	չի իրացել
չինք՝ »	չինք՝ »	չինք՝ իրացել
չիք՝ »	չիք՝ »	չիք՝ իրացել
չէն իղվելն	չէն իգելն	չէն իրացելն

Անցյալ կառարյալ

չի լացած	չըզվա	չիդա
չի լացել	չըզվել	չիդել
չիլոց	չիդա	չիրեդ
չի լացօունք	չըզվունք	չիզօունք
չի լացածք	չըզվածք	չիզածք
չի լացանք	չըզվանք	չիզանք

Ըղձական ապառնի

չուզօում	չուկօում	չուկօում
չուզուս	չուկուս	չուկուն
չուզօու	չուկօու	չուկօու
չուզօունք	չուկօունք	չուկօունք
չուզածք	չուկածք	չուկածք
չուզօուն	չուկօուն	չուկօուն

Անցյալի ապառնի

չուզար ա	չուկար ա	չուկար ա
չուզէր իս	չուկէր իս	չուկէր իս
չուզիր	չուկիր	չուկիր
չուզէր ինք՝ (էնք՝)	չուկէր էնք՝	չուկէր էնք՝
չուզէր իք՝	չուկէր իք՝	չուկէր իք՝
չուզէր ին	չուկէր ին	չուկէր ին

Վերեւում ասել ենք, որ ներկա ժամանակի գործողութիւնն ընդհանուր առմամբ բարբառս արտահայտում է գրաբարի պես, առանց որեւէ մասնիկի: Ուստի այդպիսի ներկան կլինի՝ ուզօում> տամ (տալիս եմ), ուկօում>գամ (գալիս եմ), ուլօում>լամ (լալիս եմ), դրա ժխտականը կլինի՝ չըմ ուզօու, չըս ուզօու և այլն, չըմ ուկօու, չըս ուկօու և այլն, չըմ ուլօու, չըս ուլօու և այլն: Այդ ձեւը միանգամայն զուգադիպում է պայմանականի ժխտականին:

Հարկադրականը կազմվում է «չբիդա» եղանակիչով և ուզօում (տամ), ուկօում (գամ), ուլօում (լամ) բայաձեւերով:

Արգելական

մի ուզար	մի ուկօու	մի ուլօու
մի ուզաք	մի ուկածք	մի ուլածք

Ուղէլլ — ուտէլ

Սահմանակա՞ն եղանակ

Ներկա	անցյալի անկատար	վաղակատար
Հոյ ուղէլմ	Հոյ ուղարա	գէրէր էլմ
» ուղէլս	» ուղէր իս	» էլս
» ուղէլ	» ուղիր	» էլ
» ուղէլնք՝	» ուղէր ինք՝	» էլնք՝
» ուղիք՝	» » իք՝	գիրիր իք՝
» ուղէլն	» » ին	գէրէր էլն

Անցյալ կատարյալ Հրամայական հղանակ

Գիրօու	գէլ
գիրուր	գիրիք՝
գիրուլ	
գիրօունք	
գիրանք	
գիրօուն	

Ըղձական. ուղէլմ... ուղար ա
 Պալմանական. գուղէլմ... գուղար ա
 Հարկադրական. բիղա ուղէլմ բիղա ուղար ա

Ժխտական

Ներկա	անցյալի անկատար
Հոյ ուղէլմ	Հոյ ուղար ա
» ուղէլս	» ուղէր իս
» ուղէլ	» ուղիր
» ուղէլնք՝	» ուղէր ինք՝
» ուղիք՝	» ուղէր իք՝
» ուղէլն	» ուղէր ին

Վաղակատար	Արգելական
Հրմ գիրէլ	մի ուղէլ
Հրս »	մի ուղիք՝
Հի »	
Հէլնք՝ գիրէլ	
Հէլք՝ »	
Հէլն »	

Ուրթէլ—գնալ, երթալ:

Սահմանական եղանակ

Ն ե ռ կ ա

Ա ն ց յ ա լ ի ա ն կ ա տ ա Ր

Ուրթօում	հայ լըրթօում	ուրթար ա	հայ ուրթար ա
ուրթուս	» լըրթուս	ուրթէր իս	» ուրթէր իս
ուրթօու	» լըրթօու	ուրթիր	» ուրթիր
ուրթօունք	» լըրթօունք	ուրթէր ինք՝	» ուրթէր ինք՝
ուրթաք	» լըրթաք	ուրթէր իք՝	» ուրթէր իք՝
ուրթօուն	» ուրթօուն	ուրթէր ին	» ուրթէր ին

Վաղակատար

Անցյալ կատարյալ

կնցէր իմ	կնցէր ինք՝	կնցա	կնցօունք
կնցէր իս	կնցէր իք՝	կացէլր	կացաք
կնցէր էլ	կնցէր ին	կնօուց	կացալն

Ըղձական. ուրթօում... ուրթար ա.

Պայմանական. գուրթօում... գուրթար ա.

Հարկադրական. բիդա ուրթօում... բիդա ուրթար ա...

Հրամայական. կնո՛ւ, կնցէ՛լք:

Ժխտական

չըմ ուրթօում... չն՛ ուրթօում... չայ ուրթար ա...

չիմ կացէլ... չըկնցա...

մըրթօու, մո՛ւրթաք:

ԱՐԱՄՈՅԻ ԲԱՐԲԱՌԻ ԲԱՌԱՅԻՆ ԿԱԶՄԸ

Արամոյի բարբառի բառալին կազմի գերակշիռ մասը կազմում են արաբերեն բառերը, սակայն բառալին հիմնական ֆոնդը շարունակում է մնալ հայերեն: Չնայած բառերի փոքրաթիվ լինելուն, նրանց շարքում կան աֆրասիները, որոնք Արամոյի բարբառը կապում են գրաբարին և միջին հայերենին: Բարբառում պահպանված են հին հայերենի մի կարգ աֆրասի բառեր, որոնք գրաբարում էլ հազվագյուտ են, իսկ աշխարհաբարում և բարբառներում չկան: Գրաբարի հետ բարբառս անմիջապես կապում են հետևյալ բառերը.

շուգիւլ—վագել (գրբ. շուտանալ—արտորալ, շուտ շարժվել, շտապել)։

շուղ—տաք (գրբ. շող ած.—լուսափայլ, տաք)։

գիւիէլլ—տաշել (գրբ. կոփել—տաշել, կոկել)։

վարճոց—ցուպ (գրբ. վարոց—գավազան)

տըրծօնն—թել (գրբ. դերձան—ոլորված թել)։

հըձօնն—գերան (գրբ. հեծան—գերան. ծառի բուն. հաստ գավազան)։

ըզզիր (ծիր)—գիծ (գրբ. ծիր—բոլորտիք, շրջան)։

պուգայգ (բոգիկ)—(բոպիկ), (գրբ. բոկ—բոպիկ)։

լնուրճ—կապույտ (գրբ. լուրջ—բաց կապույտ)։

լուուրճանէլլ—կապտել։

տուայր—դաշտ (գրբ. դիր, դուր—հարթ տեղ)։

մըզաունք—բեղ (գրբ. մոզունք—բեղ. ըստ Հ. Աճառյանի՝ մեկ անգամ է գործածված գրաբարի մեջ Յասմ. մրտ. 4. էջ 540)։

յօ—ուր (գրբ. յո—ուր)։

տաստուուգ—թաշկինակ (գրբ. դաստառակ—թաշկինակ)։

ֆիթէլլ—թափել (գրբ. վալթել—դատարկել, վաթել, թափել)։

գինէլլ—մորթել (գրբ. գենուլ—մորթել, զոհել, խողխողել)։

ակկա—պոչ (գրբ. ագի—պոչ)։

մըլլոյր—մառս խուղ (գրբ. մլար—մշուշ, մթնաշաղ)։

տըմրտա—անշնորհք (գրբ. տմարդի—անշնորհք, ապերախտ, անգութ)։

չարգոււմ—թշնամի (գրբ. չարակամ—թշնամի, չարասեր)։

ժգաուր—կացին (գրբ. սակուր—տապար, լատ. securis)։

Այսպիսով, Արամոյի բարբառը չի ճանաչում վագել, տաք, տաշել, թել, գերան, գիծ, կապույտ, բեղ, թաշկինակ, թափել, մորթել, պոչ, թշնամի, կացին և այլ բառեր, որ ավելի սովորական են աշխարհաբարին և բարբառներին, այլ դրանց այն համանիշները, որոնցից շատերը նույնիսկ գրաբարի համար քիչ սովորական են, որպես հնացած բառեր։

Բացի այս, մի շարք բառեր Արամոյի բարբառը կապում են նաև միջին հայերենին. օրինակ՝

քշտէլլ—զարկել։

գըղրալճ—կտրիճ, տղա։

խնլիսէլլ—ազատել։

ազոճու—ատամ։

Կան բառեր էլ, որոնք Արամոյի բարբառը կապում են հայերենի ավելի հին վիճակին, քան գրաբարը, կամ նույնիսկ հնդեվրոպական նախալեզվին. օրինակ՝ դուդ—հալը (հնդկ. dhe—dh):

Քարեյլ—նետել, որ նշանակում է, թե «ձգել» բառի գաղափարը կապվել է «քար շարտելու» հետ և ոչ «նետ արձակելու» հետ, որ ավելի նոր է (նետ-ել):

Այս բոլորից, սակայն, ամենանշանավոր երևույթն այն է, որ Արամոյի բարբառը պահպանել է հնդեվրոպական նախալեզվի երկու դերանուն, որոնք կորած են հնդեվրոպական շատ լեզուների մեջ, այդ թվում նաև գրաբարում: Այս դերանուններն են «չի» հնդեվր. k^2i և «ի» հնդեվր. $i-s$:

Արամոյի բարբառում k^2i դերանունը հարցական է և ունի «չի՞» տեսքը, որ առաջացել է «չի» ձևից, քանի որ բաց վանկում «ի»-ն արտասանվում է «ալ»: Այս դերանունը կա հետևյալ լեզուներում. Հնդեվրոպ. q^{u1} ¹⁾ > k^2i = սանսկրիտ $ki-m$ = իրան. $či-s$ = լատ. $qui-s$ = ճից սլավ. $čī-to$ = Արամոյի բարբառ՝ $չի$:

Երկրորդ դերանունը Արամոյի բարբառում գործ է ածվում որպես ցուցական-անձնական դերանուն երկրորդ դեմքի համար, երբ կարիք է զգացվում գործածելու իբրև ուղիղ խնդիր («զինա» կամ «զալն» իմաստով). օրինակ՝

ըիս բնկն զն—ես համբուրեցի նրան.

նն իբուկ զն—նա նրան համբուրեց.

զնյս ծնուգէյս հանիցունք զն ի զուվույն ըմնէյ—այս ձուկը հանեցինք ծովից (բառացի՝ այս ձուկը հանեցինք այն ծովից):

Ըստ Արամոյի բարբառի օրենքների «զն» առաջացել է զի ձևից, որի «զ»-ն նախդիր է, մնում է «ի» որպես ցուցական դերանուն.—Այդ դերանունը հնդեվրոպական լեզուների մեջ, հետևյալ պատկերն ունի. հնդեվր. ni . $i-s$ = սանսկր. $i-m$, $i-d$ = լատ $i-s$, $i-d$ = գոթ. $i-s$ = լիթ. $j-i-s^1$ = Արամոյի բարբառ $զ-ի$ (զն): Այս դերանունը պահպանվել է հին սլավոնական լեզվում $n-же$ բառի մեջ, ապա նաև ածականների վերջավորությունների մեջ՝ „добры“-и.

Այսպիսով, Արամոյի բարբառը ոչ միայն գրաբարին է մոտ, այլև պահպանել է հնդեվրոպական նախալեզվից այնպիսի լեզվական փաստեր, որոնք չկան այլ լեզուներում: Դա այդ բարբառի լուրջ ներդրումն է պատմահամեմատական լեզվաբանության մեջ:

¹⁾ Brugmann, Abrégé de grammaire comparée de langue indo-européennes, p. 424, Paris, 1905.

Արամոյի բարբառում կան նաեւ ուշագրաւ ալլ բառեր, ինչպէս օրինակ՝ գդուր (կտոր) — փող (համեմատ. ուս. рубль > рубить), թուգ > կծիկ (նմանողութեամբ), մի-հատ (միմա — մեկ հատ, չուք մա = չորս հատ), ուղփց — խուլ, հայնցեղ — ձրի, արփնձ — ճիշտ, թմմէլլ — մաշվել, խանգուր (խանգար) — նիհար, խուղրանք (խոտերանք) — բանջար, համբուր (համար) — դաս, բաղքաշ — սառույց, ըզըծուն (ստան) — ստախոս, ըմնէլլ (իմանալ) — արթնանալ, ընդանա (ընտանի) — բարեկամ, գուբէլըք (կոպեր) — հոնք, հաստաղէ՛մն — հաստ և ալլն:

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա.

Ագանիմ—հաքնէլլ, հալ հաքնըէլմ,
 հաքօու, հաքէլլ, հաքիք
 ագի—անկան, անկատօնն
 ագուցանիմ—հաքցընէլլ, հալ հաք-
 ցունէլմ, հաքըցուցա
 ագատեմ—խանիսէլլ, հան խանի-
 սալմ, խալիսիցօու
 ագատութիւն—խանիսիցօ՞ւն
 ագգական—ընդանա, ընդանաք
 ալիւր—իւսլր
 ախոռ—լախաուռ, լախուռնա
 ածիլել—ազիլէլլ, հալ ազիլէլմ,
 ազիլիցա
 ածիլիլ—ազիլիլէլլ, հալ ազիլ-
 վալմ, ազիլիլիցօու
 ածել—աձձէլլ, հալ աձձէլմ, աձ-
 ձիցա
 ալ—բլիդ
 ալանչ—ագանչ, ազիչնա
 ալուա—ագոօու
 ալօս—անգուս, անգուսնա, անգուսդա
 աղ—ուղ
 աղալ—աղէլլ, հալ աղօում, աղցա,
 աղօու, աղցիք
 աղաջուր—աղուց ճէնը

աղաչել—խընդրէլլ, հալ խընդրէլմ,
 խնդրիցա
 աղալնի—աղվըննա, աղվըննաք
 աղբ—ուղի
 աղբիւր—ախպալր, ախպըրնըլլ
 աղեմ—աղէլլ, հալ աղէլմ, աղիցա
 աղւոր—աղուր
 աղջիկ—քինթ (կոչ. աշկան),
 քընթէլլ (ըստ երևուլթին՝ kind)
 աղտոտ—աղդօնդ
 աղքատ—ախքուդ
 աղօթեմ—աղութէլլ, հալ աղու-
 թէլմ, աղութիցա
 աման—անուն, ամըննա
 ամաչեմ—անընչէլլ, հալ անըն-
 չէլմ, ամընչիցա
 ամառն—ամուռ
 ամիս—անանլս, ամըննա
 ամբողջ—ըմընքա
 ամուսնանամ—գարքվէլլ, հալ
 գարքվալմ, գարքվիցօու
 ամուսնացնել—գարքէլլ, հալ գար-
 քէլմ, գարքիցա
 ամուր—անօուր
 ամուրի—ազուր

ամպ—անամբ, ամբանք
ամպել—ամբէլ, հալ ամբէլ, ամ-
բէլց

ամրանամ—ամրննէլ, հալ ամր-
ննէլ, ամրցու
ամրացնեմ—ամրցնէլ, հալ տ-

մրցննէլ, ամրցուցա

ամօթ—ամութ

ալգի—ըկկա, ըկկք

ալդ—իդօու

ալդպես—ընցր զիդօու

ալժմ—համօու

ալդքան—քան զիդօու

ալնչափ—քան զինօու

ալնքան—քան զինօու

ալծ—ան, ըծծրի

ալն—ինօու

ալնպես—ընցր զինօու

ալնտեղ—հունօու, լալն դիդա

ալսօր—իսուր

ալտ—թէուշ, իրէլս

ալրեմ—վառէլ, հալ վառէլ, վա-
ռիցա

ալրի—իրիք՝ մուռտ, իրիք՝ կը-
ննլք՝

անաստուած—անասդօնծ

անալի—աղալի, անլան(լի)

անդամալոյծ—ցանկ

անդրանիկ—առճալ զանվուդ

անեմ—շինէլ, հալ շինէլ, շինիցա

աներես—անամօութ

անէծք—անիսք

անիծել—անիզէլ, հալ անիզէլ,
անիզիցա

անլւս—չալվացուծ

անխելք—անխիլք, խիլ

անխիղճ—խիղճ չունա

անկուշտ—ըչվալն տարդուկ, քաղ-
ցուծ

անհավատ—անհավուդ

անհոգի—չունա հակկա

անկողին—անգողալն, ընգողանք,
ընկողնալն

անձրե—անձրէլլ

անուն—անան

անեմ—շինէլ, հալ շինէլ, շինիցա

անշնորհք—տըմրտա, տըմրդացի
(տմարդի)

անտառ—մուրա, մուրաստօն

անտէր—չունան դիր

անցանեմ—ասնէլ, հալ ասնալ, հալ

անցու, անցան, անցըիք՝

աշակերտ—աշագիրդ, աշագըրդնա

աշեմ (նալել)—վիշէլ, հալ վիշէլ, հալ

վիշիցա, վիշէլ, վիշիցիք՝

աշխատաւոր—աշխադուդ

աշխատեմ—ըշդըլլէլ, հալ ըշտըլ-

լալ, ըստըլլիցու զան ամալ-

աա հալնցիդ (անվարծ)

աշխարհ—անշխուր, աշխընա

աշուն—աշէն

աչք—ըչվա, ըչվալն

ապապարեմ—դուրգէլ, հալ դուր-
գէլ, դուրգիցա

ապրեմ—աբրէլ, հալ աբրէլ, հալ

աբրիցա

ապրանք—աբրունք

ապրիշում—բրիշում

բարեկամութիւն—ընդանա՞ք
 բարե—պարէլլ
 բարի—պարուլ, պարուլ մուրդ—
 բարի մարդ
 բարձ—պուրց, պարցընէլր
 բարձր—պօնցր
 բարձրանամ—պարծըննըէլլ, հալ
 պարծննօում, պարցըրցօու
 բեղ—մըրդաւունք (մոռագունք)
 բեռն—պիռ
 բերան—պէրոնն, պէրըննա
 բերեւ—պիրէլլ, հալ պիրէլմ, պի-
 րիցա, պէլր, պիրիք՝
 բլուր—բզդակ լեռ, ըռուայս,
 բոբիկ—պուգանգ (բոկիկ)
 բութ մատ—մինձ մոռ
 բոլն—պալն, պուռնէլր
 բուրդ—պաուրթ
 բունեմ—պըռնէլլ, հալ պըռնէլմ,
 պըռնիցա
 բրդեմ—պըրտէլլ հալ պըրտէլմ,
 պըրտիցա
 բրինձ—ոսուգ

Գ.

գազան—ջանապօուր
 գազար—ջազար
 գամ—ուկէլլ, հալ ուկօում, իգա,
 իգէլ, իրէգ՝, իգօունք, իգաք,
 իգալն, արէլ, արգէք, մի ուկու,
 մի ուգաք
 գալլ—կանլ, կիլէլր
 գանգատեւ—կանգգէլլ, հալ կանգ-
 դալմ, կանգգիցօու, կանգգէլլ,
 կանգգիցիք

գառն—կառնաուք, կառնըգնըէլր
 գարի—կարա
 գարուն—կանաունք
 գիւղ—կիղ, կիղանդա
 գիւղացի—կիղացա, կիղացաք
 գետ—կիլտ, կիղաունք
 գետին—կիղալնք
 գերան—հըձօնն, հիզընդան
 գերեզման—կէրէզմօնն
 գէշ—կուտտան
 գզիմ—կըզգէլլ, հալ կըզգէլմ, կըզ-
 գիցա
 գիծ—ըզգիր (ծիր)
 գին—կալն
 գինդ—ուղագ, ուղըր
 գինի—կինան
 գիշեր—կիշէլր
 գիտենալ—կուդէլլ, հալ կուդէլմ,
 հալ կուդար ա, կուդացօու,
 կուդացէլլ, կուդացիք՝
 գիրք—թօուխթ, թանուխթ
 գիրկ—կէլրկ
 գլորեւ—կլուրէլլ, հալ կլուրէլմ
 գլուխ—ղըլաուխ, կ'իլըլանա
 գնամ—ուրթէլլ, հալ ուրթօում
 գնեմ—հալ կնէլմ, կնիցա
 գոգնոց—սըտտարօու
 գող—հարամա
 գողանալ—կուդնէլլ, հալ կուդնօում,
 կուդցօու, կուդցան, կուդցիք՝
 գործ—կուրծ, կուրծէլր
 գործեւ—կուրծէլլ, հալ կուրծէլմ,
 կուրծիցա
 գործեւ—պանէլլ, հալ պանէլմ,
 պանիցու

գորտ—կառուդ, կըռդէլը
 գրեկ—կրէլլ, հայ կրէլմ, կրիցա
 գրկեկ—կրգէլլ, հայ կրգէլմ, կրգիցա
 գրպան—կրաքօուն
 գցեկ—քարէլլ, հայ քարէլմ, քա-
 րիցա

Դ

դանակ—տանուգ
 դաշտ—տուալը (դոլը), ի տուա-
 րայն միճա—դաշտի մեջ
 դառը—լիդա
 դառնամ—հայ ըրթօում լիդ
 դաս—համբուր
 դաստտակ—տասդուդ, տաս-
 դըռդէլը
 դատարկ—տարդուգ
 դարբին—ըրկաթակուրձ
 դդում—տտում, տըտումնա
 դարման—իրթ (յարդ)
 դեղին—տիդայն
 դեղնեկ—տիդնէլլ, հայ դիդնայմ,
 տիդնիցա
 դեղնուց—տըղնաուց
 դէմ—տիմուցիս
 դիպնեկ—քշտէլլ, հայ քըշտէլմ,
 քշտիցա
 դեպի—ի...
 դէս—դէն — ըտըսօու, իտտինօու
 դժվար—տիջուր
 դմակ—տըմմուգ
 դնեմ—տնէլլ, հայ տնայմ, ըտրա,
 ըտրեկ, իտա, ըտրունք, ըտ-
 րնք, ըտրայն, տն, տրիք՝
 դու—տէուն
 դուռն—տաուռ
 դուրս—ի տաուքա, ի տաուքա

շուղ էլ, նիքսի բաղութայն
 դուք—տէնք
 դրամ—գըղուր
 դրացի—տրացայն

Ե

եբրայեցի—յահուդայ
 եզն—բախրի, բախրին, բախ-
 րիք (տավար)
 եզր—ըղզիր(ա)
 ելանեկ—ընէլլ, հայ ըլնէլմ, հայ
 ըլնար ա, իլօու
 եկեղեցի—գիդիցա, գեդիցաք
 եղան—հուռսիւն
 եղբայր—անպար, անպըրդաք
 եռակ—քըփըռթէլլ, հայ քըփըռ-
 թօում
 երգեկ—ավչէլլ, հայ ավչէլմ, ան-
 չիցա, անչէլլ, անչէլք
 երգիկ—ըֆտըռնէլլ, հայ ըֆ-
 տըռնօում, ըֆտըրցօու
 երեկոյ—իրիգ՝անն, իրիգաուն
 երես—իրէյս, իրըսնա
 երեսուն—յառսաուն
 երեք—ըրք
 երեկ—իրիգ՝անն
 երթամ—ուրթէլլ, հայ ուրթօում
 (յըրթօում), հայ ուրթար ա
 երինջ—իրայնջ, էրինջնա
 երկաթ—ըրգութ
 երկայն—ըրգան
 երկան—ըրգունք
 երկինք—ըրգանք
 երկիր—ըրգայլ
 երբ—իսի, իփ հայ ուկուս—Երբ էս
 գալիս
 եփեմ—իփէլլ, հայ իփէլմ, իփիցա

ԿԻԻՄ—ԻԿԷԼ, հալ ԻԿԱՅԻՄ, ԻԿԻ-
 ցօու
 ԿՕԹ—ԵՄԹԿ
 ԿԴՈՒՆԳ—ԴԱՈՒՆԳ, ԸԴՐՆԳԱՈՒՆՔ
 ԿԴՉԻՒՐ—ԱԽՏԱՅԻՐ, ԱԽՏՐԴՈՒՆ

Զ

ՂԱՄԵՐԻՒՂ—ՔԹՈՒՑ, ՔԹՈՒՑՆԸՆԻՐ
 ՂԱՅԻՐԱՆԱՄ—ԸՂԴԻՆԷԼ, հալ ԸՂԻ-
 նօւմ, ԸԴԻԿՑՈՒ
 ՂԱՆԳ—ՃԱՄԿԻՈՒՈ
 ՂԱՄ—ԱՅՆ ՄԷՆԱՈՒՂ
 ՂԱՐԿԵԼ—ՔՉՄԷԼ, հալ ՔՉՄԷԻՄ,
 ՔՉՄԻԿԱ(ՂԱ), ՔՐՉՄԷ՛Ի, ՔՐՉ-
 աԻԿԻՔ՛
 ՂԱՆԱԿ—ՂԱՎՈՒՂ
 ՂՐՈՍՆԵԼ—ՂՐԳԴՐՈՎԷԼ
 ՂԳԵՍՄ—ՐՈՒՈՒՆ, ՐՈՒՏՆԱ
 ՂԵՆԵԼ—ՂՐԻՆԷԼ, հալ ՂՐԻՆԷԻՄ,
 ՂՐԻՆԵՐԻԿԱ, ՂՐԻՆԵԻ, ՂՐԻՆԻԿԻՔ՛
 ՂՈՅԳ—ՂԱԿ, ՂՈԿԷԻՐ
 ՂՈՎ—ՀՈՎ
 ՂՈՒՄ—ՍՈՒՖԱՍՄ
 ՂՐՈՒՑԵԼ—ՂՐՈՒՑՄԷԼ, հալ ՂՐՈՒՑ-
 մԷԻՄ, ՂՐՈՒՑՄԻԿԱ

Է

ԷՉ—ԻՉ, ԸՉՎԱ

Ը

ԸՆԿՈՒՂ—ԸՆԳՈՒՅՂ, ԸՆԳՈՒՂԴԱՔ
 ԸՆԿԵՐ—ԸՆԳԷԼՐ, ԸՆԳՐԴԱՔ

Թ

ԹԱԳԱՆՈՐ—ԹԱՔԱՎՈՐ
 ԹԱԹԱԽԵՄ—ԹԱԹԽԷԼ, հալ
 ԹԱԹԽԷԻՄ, ԹԱԹԽԻԿԱ

ԹԱԹԱԽԵՄ—ԹԱԹՐԽԷԼ, հալ
 ԹԱԹՐԽԷՄ, ԹԱԹՐԽԻԿՈՒ
 ԹԱՂ—ԹՈՂ, ԹԱՂՈՒՆՔ
 ԹԱՂԵՄ—ԹԱՂԷԼ, հալ ԹԱՂԷԻՄ,
 ԹԱՂԻԿԱ
 ԹԱՂԵՄ—ԹԱՂԷԼ, հալ ԹԱՂ-
 վԱՄ, ԹԱՂՎԻԿՈՒ
 ԹԱՆ—ԹԷՆ
 ԹԱՍ—ՄՈՒՍ
 ԹԱՑ—ԹՈՑ
 ԹԱԽԵԼ—ՖԻԹԷԼ, հալ ՖԻԹԷԻՄ,
 ՖԻԹԻԿԱ (ՈԹԵԼ)
 ԹԱԿԵԼ—ՖԻԹԷԼ, հալ ՖԻԹԷՄ
 հալ ՖԻԹԱ, ՖԻԹԻԿՈՒՂ,
 ԹԱՔՈՒՆ—ԳԱՂԳՈՒՃԻ, ԲԻՏՈՒՃԻ
 ԹԵԹԵԼ—ԹԻԹԷԼ
 ԹԵԼ—ԹՐԻԼ, ՄՐՐՃՈՒՆ
 ԹԵ—ԹՐԻՎ, ԹԻՎԷԼ
 ԹԵԿԻ—ԹՐԻԿԻ
 ԹԹՈՒ—ԹՐԹԹԱՈՒ, ԹՐԹԹԱ
 ԹԻ—ԹԱՆ
 ԹԻԱԿ—ԹԻՐՈՂ
 ԹԻԽԵԼ—ԹԻՆԷԼ, հալ ԹԻՆԷԻՄ, ԹԻՆԻ-
 ցԱ

ԹՈՂԹ—ԹՈՒԽԹ, ԹԱՈՒԽԹ

ԹՈՒԼ—ԹՈՒԱԼ

ԹՈՒԱՆԱԼ—ԹՈՒԱՆԷԼ, հալ ԹՈՒ-

լԱՆՈՒՄ, ԹՈՒՑՈՒ, ԹՈՒՑԱ,
 ԹՈՒՑԻՔ

ԹՉՆԱՄԻ—ՀԱՐԳՈՒՄ (ՀԱՐԱԿԱՄ)
 ԹՈՆԻՐ—ԹԻՆԱՅԻՐ, ԹՐՆԴՐՆԱ

ԹՈՒԹ—ԹԱՈՒԹ

ԹՈՒՉ—ԹԱՈՒՉ

ԹՈՒՔ—ԹԱՈՒՔ

թքել—թըքնէլլ, հալ թքնէլմ,
թըքքա, թըքքէլ, թքքուլ...
թաուք, թըքքիք, մի թքնա,
մի թքնաք
թոչեմ—թըռռէլլ, հալ թըռռալմ,
թոռու, թոռն, թոռիք, մի
թոռա, մի թոռաք:

ժ

ժամանակ—ժամանուգ
ժայռ—շայռ, շըռէլլ
ժողովել—ժուղվէլլ, հալ ժուղ-
վէլմ, ժուղվիցա
ժողովուրդ—ժողովուրտ

Ի

իմանալ—հասկըննէլլ, հալ հաս-
կըննուում, հասկըցու, հասկըց-
ցա, հասկըցցիք՝
ինն—ալննա
ինչ—չա՞լ
ինչպիսի—չուց
ինքն—ալնք՝, արը, արը, դալնք,
լըրմին, լորմինն
իջանել—իշնէլլ՝ հալ իշնալմ,
իճու, իճա, իճիք՝, մի՛ իշնա,
մի իշնաք
իւղ—իղ
իւր—ւր

Լ

լակել—լագէլլ, հալ լագէլմ, լա-
գիցա
լակոտ—լագոուդ
լաճ—գըղրնլջ
լալ—ուլէլլ, հալ ուլուում
լալն—լան

լաց—լուց

լար—լիճոն

լեառն—լիռ, լիռառնք

լեզու—լիզն, լիզվըդն

լինեմ—հալ ըննուում

լողանալ—լվասվէլլ, հալ վաս-

վալմ, վացվիցու

լոխ—լախ

լուսանալ—լուսնէլլ, հալ լուս-

նու, լունցուլ

լու—լաու, վիբ

լուսնեակ—լուսընդա

լուծ—լաուճ, լըճվէլլ

լսեմ—լսսէլլ, հալ լրսսէլմ, լրս-
սիցա

լցնեմ—լսնէլլ, հալ լրսնէլմ,
լրցցա, լալց, լցցի՛ք՝

Խ

խաբեմ—խափէլլ, հալ խափէլմ,

խափիցա

խակ—մադղուշ

խաղամ—խաղէլլ, հալ խաղուում,
խաղցա

խաղող—խաղաուդ

խանութ—դըքքան, խանաութ

խաչ—խաշք

խառնեմ—խառընգէլլ, հալ

խառընգէլմ, խառընգիցա

խաւար—մանթ

խելագար—խիլ, խիվէլլ

խելք—խիլք

խելօք—խիլանա (խելանի)

խմել—խմէլլ, հալ խմէլմ, խմի-
ցա

խնձոր—խընձուր, խընձուրնա
 խնոցի—խըննծո՞ց
 խոզ—խէ՛նչ, խուզգէլը
 խոզան—խուզգծո՞ն
 խոլլ—ուղւո՞յց
 խոհաւ—թոց
 խոշոր—խո՞շո՞ւ
 խոտ—խէնչ
 խոր—խօրա
 խուլ—խաուլ
 խունկ—խառնկ
 խստոր—սխդէնը
 խուփ—գաղգանուզ (ծածկուկ)
 խօսել—խոսէլլ, հալ խուսալմ,
 խուսիցօու

Մ

ծալել—զալլէլլ, հալ զալլէլմ,
 զանլիցա
 ծախել—զախէլլ, հալ զախէլմ,
 զախիցա
 ծածկել—զազգէլլ, հալ զազգէլմ,
 զազգիցա
 ծաղիկ—զանդազ
 ծաղկեմ—զաղգէլլ, հալ զաղգալմ,
 զաղգիցօու
 ծամեմ—զամմէլլ, հալ զամէլմ,
 զամիցա
 ծալր—զարք
 ծանր—զո՞նդո՞ւր
 ծառ—զուռ
 ծարաւ—զանուկ
 ծարաւեմ—զարվընէլլ, հալ զար-
 վընօնմ
 ծափ—զանփ
 ծափ տալ—զանփքէլլ, հալ զանփ-
 քէլմ, զանփքիցա

ծեծ—քշտէլլ
 ծեծեմ—քշտէլլ, հալ քըշտէլմ,
 քշտիցա, քըշտի՛(զա), քըշտի-
 ցիք՛(զա)
 ծեր—հանլիվօնը
 ծերաճամ—հանլիքրնէլլ, հանլ հանլ-
 վըրնէլմ, հանլվըրիցա
 ծիածան—ծիրանա կուղէգ՛ (ծի-
 րանի գոտիկ)
 ծեփեմ—զիփէլլ, հալ զիփէլմ,
 զիփիցա
 ծիծ—ձանձ
 ծիծաղեմ—զաղղէլլ, հալ զաղ-
 զալմ, զաղղիցօու, զաղղըի,
 զաղղըիցիք՛
 ծիծեռնակ—ծիճըռնազ
 ծլել—մռչէլլ, հալ մըռչէլմ, մըռ-
 չիցա
 ծծեմ—ձըձէլլ, հալ ձըձէլմ, ձըձի-
 ցան, ձըձան, ձըձըցի՛ք՛
 ծնել—զնանէլլ, հանլ զնանա, զնան-
 նիցուկ
 ծունկ—զառնգ, զընդառք
 ծնոտ—մօրառք
 ծոց—ձո՞չ
 ծուռ—զառուռ
 ծուխ—մառուխ
 ծով—զուկ, իզգիր զուվալն, հա-
 նիցունք (ի զուվէլն) ի. գա-
 վալնըմնէ ծառազ

Ն

կաթ—գալթ
 կաթ(իլ)—գութ
 կաթել—գաթէլլ, հալ գաթէլմ, գա-
 թէլլ

կաթսա—բըղալնձ, բըղընձնա
կալ—գուլ, գալէլը
կախեմ—գախէլլ, հալ գախէլմ
(գա), գախիցա, գախէ'լ(գա),
գախիցիքժ
կակուղ—գագաուղ
կաղին—գաղալն, գաղնա, գաղ-
նաք
կամար—գանդանրու
կալծ—տըկըս, տըկսէլը (աւաբ.)
կանաչ—գանաչ
կանաչել—գանչըռուէլլ, հալ գանչըռ-
ուիցա
կանգնել—գանգնէլլ, հալ գան-
գընալմ, գանգնիցու
կանուխ—տըլլալս
կանչեմ—գինչէլլ, հալ գինչէլմ,
գինչիցա, գինչի', գինչիքժ
կաշի—գիշա, գըշըստէն
կապ—գուբ, գաբէր
կապել—գաբէլլ, հալ գաբելմ,
գաբիցա
կապիկ—միման
կապուտ—լաուրճ
կապտած—լուրճացրուձ
կապտել—լուրճանէլլ, հալ լուր-
ճանու, լուրճացուլ
կատու—գադա, գադըփա
կարդամ—կարտէլլ, հալ գար-
տուլմ, գարտացա
կարել—գարէլլ, հալ գարէլմ, գարի-
ցա
կարենալ—գարէլլ. իս գարէլմ
շինիմ գանգ ակննի. գանգար-
ան, գանցու, գանցուր, գանր-
ցուլ

կարկատան—գարըգդէուն, գար-
գըդնա
կարկուտ—գարգանդ
կարճ—գարշ
կարճանալ—գըրշըգնէլլ, հալ գըր-
շըգնուլմ, գըրշըգցու
կարմիր—գարմանլը
կարմրանալ—գարմըրէլլ, հալ
գարմըրէլմ, գարմրիցա
կացին—ժգաուր (հալերեն)
կաքալ—գաքուլ, գաքուլդա,
գաքուփա
կեղև—խըշիբ (կճեպ), խըշըբնէլ
կեղևել—խըշիբէլլ, հալ խըշիբէլմ,
խըշըբիցա
կեղտ—աղդուդ
կէս—գիս
կեսուր—սկիսանուր
կեսրալը—գըսրար
կերակուր—ուդիլլ, ուդիլն, չան
գու ուդիլն
կերակրել—գըրցնէլլ, հալ գըրցը-
նէլմ, գըրցուցա, գըրցաու',
գըրցուցիքժ
կթել—գըթթէլլ, հալ գըթթէլմ
կրել—շալգէլլ, հալ շալգէլմ
կին—գընագ, գաննաք, ըգնաք
կիսատ—բագուս
կծել—խազնէլլ, հալ խազնէլմ,
խաձձա, խաձձիցա(գա), խո'ւձ-
(գա), խուձիք (գանուկնք)
կծիկ—թուգ
կծկել—պատտէլլ, հալ պատտէլմ,
պատտիցա. Պատտէլ գըբարէննա
—փաթաթիր պարանը (կծկիր
պարանը)
կծու—գըձձա

կճեալ—խիշէլք

կշեռք—գիշէլրք

կշտանալ—գըշղանէլլ, հալ գըշ-

ղանօում, գըշտացօու

կոխել—գիխէլլ, հալ գիխէլմ,

գիխիցա

կող—գաուղ

կողեր—գուղէրքա

կոճակ—գուժգագ

կուլը—ազուալը, աս մուստա

ազուալը ի — ալս մարդը

կուլը է

կով—գօուվ

կոտրվել—գըդրէլլ, հալ գըդրվալմ

կուրանալ—կօրվէլլ, կուրվի՛, կուր-

վիցի՛ք՝

կարեմ—գըդրէլլ, հալ գըդրէլմ,

գըդրիցա

կուժ—գաուժ

կուշտ—գըշտաուգ

կուրանամ—գուռնըլլ, հալ գուռ-

նու, գուռցուվ

կուրծք—գաուրցք

կոիւ—գըզվաու (ծեծվելը)

կովել—գըզվէլլ, հալ գըզվալմ,

գըզվիցօու

կտաւ—գըդուվ

կտոր—բադօուռ, դէ՛ու ընծի բա-

դօուռ մա

կրակ—գրուգ

կրունկ—գրաունգ

կրտսեր—բըզդագ

կոշիկ—վըտանմուն, վօտնա՛մըն-
նա

չ

հազնել—հաքնէլլ, հալ հանքնալմ,

հալ հանքնալս, հալ հանքնա՛,

(մէլնք՝) հալ հանքնալնք,

(տէնք) հալ հանքնալք, հալ

հաքնալն, հալ հանքնա՛ր ա, հալ

հանքնէր իս, հալ հաքնէր, հալ

հանքնէր ինք՛, հալ հանքնէր իք՛,

(անօունք) հալ հանքնէր ին, հա-

քա՛ գըռուհիդ, հաքիք գըռահ-

նալդ. հաքէր իմ, հաքէր իս...

հազ—հուզ

հազալ—հազգէլլ, հալ հազգօում,

հալ հազգուս, հալ հազգօու,

(մէլնք՝) հալ հազգօունք, (տէ-

նք), հալ հազգաք (անօունք),

հալ հազգօուն

հազար—հազուր, հազըրնըր,

հազըրնա

հալաւ—ըռուհ, ըռահնա

հալիլ—հալ հանլլալմ, հալ հալլէր,

հալլիցուվ

համար—(ինծ) համուր, (ան)

համուր

համրանք—համբրէնք

համրել—համբրէլլ, հալ համ-

բրէլմ, համբրիցա

համբուրել—բազնէլլ, հալ բազ-

նալմ, բազա, բազէլ, իրուգ,

բազունք, բազաք, բազալն,

բո՛ւգ(զան), բազիք՛(զա)

հալիլի—հըլլա, հըլվա

հալ—անրաման(լըմ)

հալիւն—անրաման. (հալ լըղշէ՛լս

անրամանուգ—հալիւրն խոստ՛ւմ

ես)

հայր—դուդ (ամ դուդա), դանդ-
վէլը
հանել—հանելլ, հայ հանելմ, հա-
նիցա, հանիցըէլ, իհէսն (էհան),
հէսն, հանիցիք
հասկանալ—հասգըննէլլ, հայ հաս-
գըննուում, հասգըցու
հասնեմ—հասնէլլ—հայ հասնալմ,
հասսու, հասսուր, հասսուվ,
հասսա՛, հասսի՛ք
հաստ—հաստադէսն
հաստանամ — հաստադոննէլլ,
հայ հաստադոննուում, հաստա-
դոննացու
հատիկ—հուդ, հադիր
հատ—միմա (մեկ հատ), չուք
մա (չորս հատ), հանգ-
մա, վըց մա (վեց հատ), ըր-
գաուք, ըրք մա (երեք հատ)
հարիր—հարալը
հարուստ—հարուստ
հարսանիք—հարսնաք
հարս—հուրս, հարսնէլլ
հարսացու—հարսըցա
հարցնել—հարցնէլլ, հայ հարցը-
նըմ(զա), հարցուցա
հաց—հուց, հացըէլը
հաւ—հուվ, հավըէլը
հաւանեմ—հափնէլլ, հայ հափնալմ,
հափնիցու
հաւատամ—հավադէլլ, հայ հավա-
դուում, հավանդոն
հաւաքեմ—ժուդվէլլ, հայ ժուդ-
վէլմ, ժուդվիցա
հեղեղ—սէլալ
հեծանեմ—հըզնէլլ, հայ հըզնըէլմ,
հիծու

հեշտ—հըիշտ
հըու—հըուա
հեռանալ—հռանէլլ, հայ հռանուում,
հռացու
հետ—իհիդ, գըրթուս ի հիդ իս
հերիք—հիրսք
հերու—հիրա
հերկեմ — հըրգէլլ, հայ հըրգէլմ,
հըրգիցա
հինգ—հանգ
հինգշաբթի—հանգշաբթա
հիւանդ—հիվո՛ննդ
հիւանդանալ — հիվըննէլլ, հայ
հիվըննուում, հիվընցու
հիւանդութիւն—հիվընդութէլն
հիւսել—հուսնէլլ, հայ հուսնէլմ,
հուսսիցա
հիսուն—հիսսն
հիմա—համո՛ու
հին—հայն
հնանալ—հըննանէլլ, հայ հըննուում,
հըննացու
հոգի—հիկկա
հող—խուդ
հողոտ—խուդոդ
հորթ—հուրթ
հովանալ—բադէլլ, հայ բադէլմ,
բադիցա
հոտ—հոդ
հոտել—հուդդելլ, հայ հուդդէլմ,
հուդդէլց, հուդդէլծ—հոտած
հում—հաում
հրացան—թվոնք
հրեմ — դըֆոէլլ, հայ դըֆուալմ,
դըֆուիցու
հրեշտակ—հըիշտուդ

ձագ—ծուկ, ծակէլր
 ձախ—չուլուք, ջագ ծառա (աջ
 ձեռքը)
 ձախն—ծան, ծնվն
 ձգել—քիշէլլ, հալ քիշէլմ (քա-
 շել)
 ձեռք—ծառ, ծրոնա
 ձեր—ձըր (դառնա)
 ձեզ—ծէի
 ձէթ—ծիթ
 ձի—ծան. լըվրիվ ի ծիանն հըձ-
 ձէր ի—նստէլ է ձիու վրա
 ձիւն—ծախ
 ձմեռն—ծմիռ
 ձոր—խանդուղ
 ձու—հավդուլթ
 ձուկն—ծառւգ
 ձրի—հախցիղ
 ձմեռուկ—ծըմիրառուգ

ճակատ—ջագուդ
 ճանաչեմ—գուդէլլ, հալ կուդէլմ
 (դա), կուդացու
 ճանապարհ—ջանփուք
 ճանկել—ճանգրդէլլ, հալ ջանըգըր-
 դէլմ (դա), ջանգրդիցա (դա)
 ճանկտել—խարմշտէլլ, հալ խար-
 մըշտէլմ
 ճանճ—ջանջ, ջընջէլր
 ճեղք—ջիւք, ջըլքէլլ, ջըլքըրդա
 ճեղքել—ջըլքէլլ, հալ ջըլքէլմ
 ճերմակ—սքիդուգ
 ճերմակել—ըսքըդգէլլ, հալ ըսքըդ-
 գանլմ, ըսքըդգիցու
 ճիտ—վանլգ

ճիշտ—ափրանծ
 ճիւղ—ջառւղ (ճուղ)
 ճկովթ—ըրզգագ մուղ(ա)
 ճրագ—ջրագլալս
 ճրագու—ջրագառու

մագ—մուգ, մանգզլր
 մագոտ—մանգճոնդ
 մածուն—մանձանն
 մահ—մըռնէլլ
 մեռնել—մըռնէլլ, հալ մռնա,
 մոռուկ
 մաղ—մուղ, ցիրի մուղ—ձարմաղ,
 սարուղ (սարաղ)—հարդամաղ
 մաղել—մաղէլլ, հալ մաղէլմ
 մանգաղ—մանգուղ, մանգղնա
 մալր—մանր, ամ մուրա դէռնա,
 լըմ մօրուհնէլ
 մանել—մանէլլ, հալ մանէլմ
 մանր—մոնդոնր
 մաշվել—թմմէլլ, հալ թմմա,
 թմմիցուկ
 մառախուղ—մըլլոնր (մլար)
 մաս—բադուռ
 մատն—մուդ, մադառնք (մա-
 տունք)
 մատանի—մանդնա, մանդնաք (2,
 3 հատ), մադնըստէռն (շատ)
 մատղաշ—մադդուշ
 մարագ—մարուք
 մարդ—մուրտ, մարտաք
 մարմին—մարմանգ
 մաքուր—սոփաստ
 մաքրանամ—սուֆըսնէլլ, հալ
 սուֆըսնէլմ, սուֆըցցուցա
 մաքրութիւն—սուֆըսնէլլ

մեծ—մինձ
 մեծանամ—մըզնէլլ, հալ մըզ-
 նօում, մընձցօում, մընձցումվ,
 մընձցաո՛ւ, մընձցի՛ք՝
 մեկ—միգ՝
 մեղավոր—միղավոր
 մեղու—միղան
 մեղր—միղր
 մեղք—միղք
 մենակ—մինուկ, ալն մինուկ
 մետաքս—բրիսալմ (մաքուր մե-
 տաքս), (խլամ) բրիշառում
 մեր—մըր (դէռնա)
 մէջ—ի միճա (ի գուվալն միճա)
 մէջք—միշկ
 միմեանց—զմիգ-զմիգ
 միս—մալս
 միտք—մալթք(ա)
 մխալ—մաուխէլլ
 մկրատ—մըգրուդ
 մնամ—հալ ըմնօում, ըմնիցօում
 (ի տէռնա), գըմնո՛ւս, գըմնա՛ք,
 մոխիր—մուխալր
 մոմ—մօում
 մորթեկ—քըրթէլլ, հալ քըրթէլմ
 մութ—մաութ
 մուխ—մաուխ
 մուկն—մաուկ
 մուրալ—մուրէլլ, հալ մուրօում
 մտանեմ—մննէլլ, հալ մննալմ,
 մըննիցօում
 մըջիւն—մըրխալմ
 մօտ—խէչ, խանչ իս (իճ մօտ)—
 հերթօում ի խաչա—նրա մօտ
 եմ գնում

մօտենալ—մօղգըննէլլ, հալ մօղ-
 գըննօում, մօղգըցօում
 մօրաքուր—մօրաքուալր
 մօրուք—մօրաուք

Յ

յետև—հիդդէյն, հիդէյվա
 յատակ—լատուդ, սուֆանատ
 յօնք—գուբէլրքա (կոպէրքը)

Ն

նալեկ—վիշէլլ, հալ վիշէլմ
 նարինջ—լանննջ
 նեխեկ—հուդդէլլ, հալ հուդդալմ
 նեղ—նիդ
 նեղացնեկ—նըղցընէլլ, հալ նըղ-
 ցընէլմ, նըղցուցա
 նեղանալ—նըղվէլլ, հալ նըղվալմ,
 նըղվիցօում
 ներկ—նիրգ
 նիհար—խանդուր
 նշան—նիշօուն
 նոր—նուր
 նուռն—նաուռ, նըռնաք
 նստեկ—նստէլլ, հալ նստանլմ,
 նստօում, նալստ, նստի՛ք՝, մի
 նստան, մի նստա՛ք
 նօսր—նիսուր

Շ

շաբաթ—շապուտ
 շաբաթ օր—շապատուր
 շալակեկ—շալդէլլ, հալ շալդէլմ
 շամփուր—շանփանուր
 շապիկ—շաբանգ

շատ—շաղ
 շատանալ—շաղնէլլ, հայ շաղ-
 նառ, շաղիցօռ
 շարիւլ—շարէլլ, հայ շարէլմ
 շէրամի որդն—բրիսմա վերտ
 շերեփ—շըէէէփ
 շէն—շինուծ (դէնն), փլլլուծ
 (դէնն)—փլած
 շինել—շինէլլ, հայ շինէլմ
 շինվէլլ—հայ շինվա, շինվիցուվ
 շնորք—շնծորք, չունն շնծորք
 շնորհաւոր—շնիֆծր (ըննօռ)
 շոգ—շօռղ
 շոր—ըռահնա
 շուն--շէնն
 շուտ—ուշէլլ
 շտապ—ուշեյլ
 շրջել—շրճէլլ, հայ շրճէլմ, շըր-
 ճիցա

Ռ

ռ՝վ—օռվ, ումը, ում, գօռվ,
 լօմըմնէլ
 ռղրեմ—բըդդէլլ, հայ բըդդէլմ
 ռղորմիմ—ուղըրմա հիկկան
 ռչ—չըկան, ըչկան (ի խնչ իս)
 ռչխար—մանքա, մանքաք
 ռջիւ—իճալլ, իճըլդէնն
 ռսկի—ըսկա, ըսկանք
 ռսպ—ուսպ
 ռսկոր—ըսկէնն, ըսկօղօռն
 ռսկրեալ—ըսկրի (սծննդոր)
 ռտն—վըդ, վըդդա, վըտքան,
 վըղնան
 ռրբնայրի—էրէգ՝գընիգ՝
 ռրդի—գանվուգ, գանվուգդա, դղօռ,
 դղաք

որդն—վըրա, վըրդէլլ
 ործ—վըրծ
 որոճեմ—ըրջէլլ, հայ գըրջօռ, հայ
 գըրջօռմ, գըրջու (կորոճա)
 որս—լարսէլ
 որսալ—լարսըէլլ, հայ լարսըէլմ
 որսորդ—լարսօռնդ

ՌԻ

ռւ—ռի
 ռւլ—առւլ
 ռւթ—ալտտա
 ռւթսուն—տըմինան 80 (արաբ.)
 ռղարկել—ղըրգէլլ, հայ ղըրգէլմ,
 դօրգիցա, դուրգէլլ, դուրգիցիք՝
 ռղտ—առղղ, ըղղէլլ
 ռնիմ—իս գունէլմ, տէն գու-
 նայս, ինու գունա, մէյնք՝ գու-
 նայնք՝, տէնք գունաք, անօննք
 գունայն, իս գունար ա միգ
 գէնն, ուննցօռ
 ռռեհի—հօրինա, հօրինանք
 ռւս—առւս
 ռւսանիմ—սուրվէլլ, հայ սուրվալմ,
 սուրվիցօռ
 ռւսուցանել—սուրվըցնէլլ, հայ
 սուրվըցնէլմ(գա)
 ռւտել—ուդէլլ, հայ ուդէլմ, չըմ
 ուդէլլ, չայ ուդէլմ, գիւրօռ, գէլլ,
 գ՛իւրիք՝
 ռւր—յծ (հայ ուրթուս)
 ուրբաթ—ըրպօռտ

Չ

չամիչ—չամայլ
 չար—չօռր

չարչարել—տադէլլ, հալ տադէլմ
 չկալ—չկաք
 չորանամ—չըրնըլլ, հալ չըրնօու,
 չըրցուլ
 չոր—չօուր
 չորս—չօսք

Պ

պակաս—բագուս
 պակասել—բագսէլլ, հալ բագսալմ,
 բագսիցօու
 պակասութիւն—բագսըսնէլլ
 պահամ—բէհէլլ, հալ բէհէլմ
 պաղ—բուղ
 պանիր—բանալր
 պապ—բաննիւք
 պառաւ—բառուլ, բառըլնա
 պառաւել—բառլէլլ, հալ բառլէլմ,
 բառլիցա

պատ—բադ, բադօունք
 պատահել—գըննօու (կպատահի)
 պատառել—բադուլլ, հալ բադուլմ,
 բադուիցա
 պատիժ—բադալճ
 պատճառ—բադջուու
 պատինջան—բադինճուն
 պատրուկ—բադրագ
 պարան—բարէնն
 պարապ—տարդուգ
 պարել—ալճնէլլ, հալ ալճնէլմ
 պարտ—բուրդք
 պետութիւն—թանք'ալուն
 պէս—ընձըր, ընձըր գան (սրա
 պես), ընձըր գծէլ (քեզ պես),
 ընձըր ըզմէլ, ընձըր գծէլ,
 ընձըր գանձունք, ընձըր գա
 պէտք—հարգալմուն, բիդքի

պիտի—բըդա ըր
 պղտոր—բըդգօուր
 պոչ—ակկա, ակկըստօնն
 պորտ—բա ուրդ
 պսակ—բըսուգ
 պտուղ—բդաուդ

Ջ

ջաղաց—ճաղուսք, ճաղըստօուն
 շարդել—գըդրէլլ, հալ գըդրէլմ
 ջորի—ճիրա, ճիրաստօ'ուն
 ջուր—ճէննր, ճրաունք
 ջրել—իճրէլլ, հալ իճրէլմ, ճրիցա
 ջրհոր—ճըրհօննր
 ջրհորդան—ճուրթօնն

Թ

ռեհան—մըրդինա

Ս

սա—ըստօու
 սալ—սուլ, սալէլլ
 սանր—սունդուն
 սապոն—սաբուն
 սառը—բուղ
 սառուց—բալնքաշ
 սոխ—բանդիդ
 սերկիլ—սըրդիլալլ
 սերմ—սիրմ, սըրմաունք
 սերմել—սըրմէլլ, հալ սըրմէլմ,
 սըմիցա
 սե—սըիլ
 սիսեռն—սիսիո
 սիրեմ—սիրէլլ, հալ սիրէլմ
 սիրուն—անդուն
 սիրտ—սըրրդ, սըրդէլլ
 սնդուկ—սնդանուգ

սմբուլ—հուսգ, հասգէլը
սոխ—սէռնիս
սոխակ—բըլբանու
սովորել—սուրվէլ, հայ սուրվալմ,
սուրվիցու
սունկ—ընգուբալագ
սուտ—սծուտ, ըզդէլը
սուր—սէռնի
սպանել—ըսբանէլ, հայ սբանէլմ
(զա)
ստախոս—զդծուն, զդծուն մուրտի-
ստան մարդ է
սրբել—սրպէլ, հայ սըրպէլմ,
սըրպիցա
սրել—սըրէլ, հայ սըրէլմ,
սըրիցա

Վ

վագել—շուղվէլ, հայ շուղվէլմ,
շուղվիցա, շուղվէլ, շուղվիցի՛ք՝
վաթսուն—վացցանն
վախենալ—վախնէլ, հայ վախ-
նում, վախցում, վախցա՛,
վախցիք՝
վախկոտ—վախքծուղ
վառել—վառէլ, հայ վառէլմ, վառ-
ուցա
վատ—վուղ
վարդ—վուրտ, վարտըլը
վարդավառ—վարտէվառ
վարձ—վուրց
վարունկ—խիուր
վեր—ի վէլը
վրա—իրվա
վիզ—վալզ

Յ

տալ—ուղէլ, հայ ուղո՛ում, ըիս
հայ ուղար ա, տէռն հայ ու-

ղէր իս... իղվա, ըղվէլ, իղա,
իղվունք, իղվաք, իղվան
տակ—վըրք
տանիմ—հայ դանալմ, հայ դա-
նար ա (մյուս ձեւը փոխա-
րինում են առնուլ—առնել
բալի ձեւերով)
տանիք—դինիւր
տաշել—գիփել, հայ գիփէլմ, գի-
փիցա (երևի՝ կոփել)
տապակել—դարգէլ, հայ դարգէլմ
տասն—դուսա
տարի—դարն
տաք—շուղ
տեղի—գիլզ
տեսնել—դըսնէլ, հայ դըսնալմ,
հայ դըսնար ա, դիսում, դըրս,
դիսիք՝
տերև—դէրէլ
տէր—դիր
տիկ—դագ, ըզգէլը
տղա—դղու, դղաք
տնկել—դընգէլ, հայ դընգէլմ
տուն—դէռն

Յ

ցախ—ցուխ
ցած—ցում
ցամաք—ցամուք
ցանել—ցանէլ, հայ ցանէլմ
ցաւ—ցուվ (ունա)
ցերեկ—ցիրէլզ
ցից—ցալց
ցորեն—ցիրէլն
ցուպ—վարո՛նց
ցուրտ—ցանուրտ

փախչել—փախէլլ, հալ փախալմ,
 փախօու, փախէ՛լ, փախիցի՛ք՝
 փակել — փաղէլլ, հալ փաղէլմ,
 փաղիցա
 փայտ—փանդ
 փարչ—փառչ
 փառք—փառք
 փեթակ—փիթօուդ
 փեսա—փիսօու
 փեստել—փըրջէլլ, հալ փըրջէլմ,
 փըրջիցա
 փեստուր—փիղանուր
 փիղ—Ֆիլլ
 փշոտ—փշօուդ
 փշրել—փշրէլլ, հա փշրէլմ, փըշ-
 րիցա
 փռել—փռուէլլ, հալ փռուէլմ, փըռ-
 ւիցա
 փող—գդան (կտոր)
 փոր—փէնր
 փորել—փօրէլլ, հալ փօրէլմ, փօ-
 րիցա
 փորձանք—փօրցունք
 փոշի—փուշա
 փուշ—փէնուշ
 փոքր—բզդադ
 փոխել—փիխէլլ, հալ փիխէլմ,
 փիխիցա
 փչել—փչէլլ, հալ փչէլմ, փչիցա

ֆաղաք—ֆաղուք
 ֆաղել — ֆաղէլլ, հալ ֆաղէլմ,
 ֆաղիցա

ֆաղցած— ֆաղցուծ

ֆաղցր — ֆուխցր

ֆամի— փըռթանօու

ֆամել — ֆամէլլ, հալ ֆամէլմ,
 ֆամիցա

ֆալել— քիլլէլլ, հալ քիլլէլմ, քի-
 լիցա, քիլէլց, քիլէ՛լ, քիլիցի՛ք՝
 ֆանի— քանն

ֆառաստուն— ֆառաստուն

ֆարձիկ— փչանիչ

ֆար— քուր, ֆարէլլ

ֆացախ— թրթթա, ֆացօուխ

ֆենի— գընդաքուալլ

ֆերել — քուրէլլ, հալ քուրէլմ,
 քուրիցա

ֆերթել— քըրթէլլ, հալ քըրթէլմ,
 քըրթիցա

ֆնել — բառգէլլ, հալ բառգալմ,
 ըիս հալ բառգար ա, բարդիցօու

ֆշել— քուշէլլ, հալ քուշելմ, քու-
 շիցա, քուշել, քուշիցի՛ք՝

քոյն— քուալնա, քու դէննա

քոլլր— քուալլր, քուրվըդա

քուն— քաուն(ա)

քսան— քսօուն

քսել— սըրփիլլ, հալ սըրփիլմ

քուռակ— քուռուդ, քուռըդա

քրտինք— քըրդալնք

քրանել— քրդնըլլ, հալ քըրդնըլմ

քրքրել— փըռջէլլ, հալ փըռջէլմ

օձիք— վըղնօուց

օտար— ուղուր

օր— ուր

օրէնք— ուրալնք

Իս ձընվէր իմ լմիրամօ՛ւ 1882 թիվին: Դուստ թվին, գուդէյմ, թուրքա վառիցան զՔասուր: Բ'ադօ՛ւ մինք՝ փնխօունք, սաղ մըր կիդա, հնգ մէիր տրնսնէրա արաբ էյն, ըլլի ազադեյն զմէի ի չարչարվիլին: Բ'ադօու դասնուչուք թիվէյն թուրքայն թնքնվծրն ղուրգիցայն մնքտուր մա, մընուց աննյա մա, բ'ադէն պացուն զն գարտացայն՝ բիդ ըննօ՛ւ հարբ: Բ'ադայն վախցունք, մըր կըէդայն, կնցնյն լմէրգա վնծծէնն մուրտ, մընացունա առայն զի լանկար. մնացէյն միգ՝ դարն, ըմմանքա փախէնն ու իգնն՝ քախցուն ու պուգնգ: Բ'ադայն իրըգ ամըր (եկավ հրաման) բիդա հնջրէյն զարմաննյն: Հնջրիցայն (առայն) զմէյն, էլօունք ի կէղէյն, չէյք մա ունայնք ըզուղ (ապրանք), առայն զա մէյր տրասնէրա արաբա: Առէյն զմի Հալուր, մնացունք ամայս մէ ի Հալուր՝ Բ'ադօու առայն զմէյն ի Շումբ, Շամբումբնէյն ի Դարդա: Փողէցայն (բսթանեցին) զմի ի կէդանդայն: Գիր մի մտցառիվ (կառավարիչ), կուգիր զմըր կիդա, անուց մէյ. «Ախօնու, հնջվիցայն զծի լնն կիդին, գու հագգուր կ'իդ արաբ ի ծըէր կըլխայն. տէ՛ռք. չն բիդա շինէր իք թնքնվիրայն, տէ՛ռք մինա՛ուգ: Բ'ադայն ասնց մէյ. «Ձըր կ'իդա աղծնր ի, ուը՛ր ճէնրա աղծնր ի. իս գունէյմ չնք հարէյր կ'իդ դարա՛, ըմմու կ'իդ էլլի գուգիք զն, գրդնէյմ զծի լննք»:

Բ'ադօու հընդրէյց զըսվըրգու մուրտ հնվըրդաք, կնցցայն ի կ'եղանդայն, լըկիի դըսննյն աղծնր կ'իդ մա՛: Դիսսէնն՝ կ'իդ մա գու լա ճէննր, անծննի Ըմգէրիբ: Կնցունք Ըմգէրիբ. ըմննցունք դուս ա՛ուր, հէվընդցէունք բմմըն կ'իդա, ուգիր լա հիսսննն հագուր մըհաշիր (գաղթական), իղուն մընայն իմինէյն ամըննօուր դուս-դըսնու հանգ: Գլէր ինք՝ լոթա հարէյր ննֆս, լըրգու ամնյա մնացունք ըրգու հարնյր ննֆս: Ան արմաննյք, ըլլ գէր ին ի Ղլասն, ամըննօուր ըթթաղէր ին հարէյր, ըրգու հարէյր ննֆս: Բ'ադօու իրէյլ՝ կ'արօնքա էնիսան (ապրիլ), առայն զմէյ, զըմմըն արմաննյն, ի Դարա: Իղօունք ըննէնի ըրկհարէյր հագուր: Մնացունք ի Դարա չուք ամայս: Իրէյլ՝ ամըր Զամալ փաշայն ի Շումբ, լըկիի ըսպանէյն զըմմըն արմաննյն: Զամալ փաշայն ղուրգէյց ամըր Ստամբօլ. արմանն ըլկնկ, ըմմա արաբ էյն, գուդուս անըր ըսպանէյմ զարաբա: Բ'ադօու շինէյց մէյ համմօում

(բաղնիք) ի Դարա, իդա ամըն միգ՝ա բըղլի՛մա, ու փիխէլց զմիր անունվա՛ն արաբնիրա անունվա: Բ՛աղօ՛ու առա՛ն զըմմըն հալվըրդաքա ի սրայա (շենք) ու իրըդ շիխա ասոնց իրէնց. ասէգ անշանգօու Վա իլլահի իլլալահ, Մուհամմէդ ոսսուլլ ալլահ: Ուլա մի մա չի ասոնց, Յանջամանուկա քուֆրէլց ու սըբբէլց. Վէսցիք տանուք ի շհաննամ ուրթաք, տէուք դժգաուհ չըք տանանա: Ամմըն մուրտ կընանց յար դէտնա:

Բ՛աղօու փնխունք ի Շումբ, մնացունք ամայս մէ ի Շումբ, ի Շամբուսնէլ իգունք ի Համըս, ի Համսուսնէլ իգունք ի Համօու, ի Համուսնէլ իգօունք կանցօունք ի կիլի մա Մհարդէլ, ըմմըն քրուստունիա լէն, մինձ կիլի ի, Հօոսմ էն. նստունք լըդ կիլիի աղծոնր աբրիցօ՛ունք, լիկի իրիք՝ տըսնլուտտա թիվէն Ֆրանսաւալն. տարցունք ի մըր կիլիա, շինցօունք ըզդընվա՛ն ու նստօունք: Դարայ ման կանիցօուն արաբնիրա լը Ֆրինցավա՛ն, ու շինցա՛ն հանբ: Բ՛աղօու իգա՛ն վառիցա՛ն զմիր կիլի: Փախօունք ի գիղանդա՛ն ի մէլձ արաբնիրա՛ն: Ու վանիցա՛ն զըմմըն քրիստօնլա կիղանդա՛ն: Բ՛աղ բրգու դարա տարծօունք ի մըր կիլիան, շնցօունք ըզդընվա՛ն ու բաղիցունք գգիլիցա՛ն ու շինցօունք մըղըսէն ու իղօունք աբրէնք անծոնր: Յայն ժամանուգ շալգի զըսգա՛ն ի ծանէն (շալակիլ ոսկին ձեռքիդ մեջ) չի մօուրտ գասի չի չան գունայ (ինչ ունես): Բ՛աղօու ըմմընուց մըր մայտք ա Արմինա: Իսըգ քուդէլմ գարա բըղդալի, գանէր ին մըր գիղա՛ն հալվըրդաքա ու մըր դանդալէրա գանէր ին. մէնք բիլ արթօունք լ՛Արմինիան: Դալմա գասէր ին մէլ ըրկ հանրէլը դարա առաջ. ըղադմա մնօունք, բիլ արթօունք լ՛Արմինիան: Բ՛աղօու տրունք մըր ջըղդէրա ի մըղըրսէն, սուրվիցօուն անրանուգ: Ու մնուց Ֆըքրա Արմինիան: Մնացօ՛ուն լըկի ի քառսօուն ու չուք թիվան, աբըրցունք ընձը ըզթանքանօնրա: Բ՛աղօու արաբնէրա հանիցա՛ն գՖրէնսաւա՛ն ի Սուրլալմընէ, յայն վանիւրտ մէնք՝ նըղվիցունք: Աստօունք չունէնք աբրօունք, իրիք՝ քառասօուն ու վէլց թիվան, լիցօունք իրէլի՛ գումիդա՛ն ի Ռուսայալմընէն լէկի աունընէն անրանան: Յայն ժամանուգ մէնք՝ խնդացօունք: Քառսօուն ու վէլց թիվան առա՛ն Հալբուսնէն ու Բէլլուրթուսնէն ու Շամբուսնէն: Մէնք՝ համբիրիցօունք լըկի քառասուն ու յութա թիվան, իգօունք լիբրորդ Դարավան: Իգօունք լ՛Արմինիան, աղծոնր աբրէր էնք՝, չը մօրտ ըվվառէլ գմէր դընվալ, ուլան մուրտ հանջրի գմի:

Ըխ համօու հալ աշխադէլմ յամ քարա (արհեստ) էլի կու-

դիմ գն ի Սուրիայէն: Ըիս ու ամ ըդդան հայ պաննինք՝ ու հայ առնէնք՝ աղծո՞ւր գըդուր (փող). ուլն՝ մօուրա քշտի զմի, ուլն քշտինք՝ զմօուրա:

Հարությունյան Ալեքսան Մեկքոնի,
75 տարեկան. Արտմս գյուղից

Կ Ր Ի Կ Օ Ր

II

Ի կիդա Համբօյի դէռնա գգվաում լըդիր ի:

Համբօն հայ ուղիր ար դասվըրգու դարէզան Կրիկօրին առնէլ գն ի քաղուք, ուղու էր մի պոն, վօր ըննօու մուրտ, վօր ըշտըղլա:

— Ըիս չըմ ուզէլ ըմ բըզդանգ գնվուգա դուրկէլմ գն լան քութթա աշխուրա, չըմ ուզէլ,—հայ ուլիր ար գըննգա:

Լաքէն Համբօն չը լըսէլց:

Մէ հանչուց տըլլայս ար, մէ կըշէլ տըլլայս: Դէռնադիրա ու դըրացնէրա իկայն լիքի կիդայն գգիրա, Կրիկօրին իրիսա պագայն ու դրայն գն ճամփուգ:

Ար քուայրա՝ Զանին, հայ ուլիր, լաքան ար բըզդանգ Կալօն լար մուրա կըրգէն մընէ հայ գընչիր «Գիքօլ, յօ՞ր հայ էրթուս, հէ՛լ Գիքօլ»:

Կրիկօրա ուշէլդ-ուշէլդ լիդիվը հայ վիշէր: Հայ դըսնիր գգէր կիդային նըսդիր ին անօունք, ու ար մարն լար ըռահէն հայ սըրրի գըչվայն: Բա՛դէն ար դադէն քուվը հայ շուգվէլ լանի լառճայն ընգուվ: Բա՛դէն լիդ վըշէլց. կիդա գագգըվէր իր ի լըռունա իդիվա:

Բա՛դէն Կրիկօրը ըմուց լըդ:

— Արի, Գիքօր անդիգ, արի, հասսօունք,—ար դըդայն գընչըլա հայ ուրթիր Համբօն, լուսայն շալգիրի զմանդաքը, ի միճա մի քանա պաղարճ ու մուրշամա բանայր գու ու մի էրգու դասթի թութթա՛ուն:

Հիդ մըրիլ արիվայն, հայ անցնայն ի լըռներայն ըմնէլ, ու մի խըթրու ըրվընցուվ կիդա ի հըռա ի մըլլուրայն միճա:

— Յա լա՛դա, մըր դէռնա հունո՛ւ ի, հա՛,—ասուց ար Գիքօրը՝ աշըէլց էր ի մուդա լընու կիդա, լաքէն դանունը չիգ ըրվընցի, ու քացայն:

Առճա իրիգա՛ւունս ընգծուն դունուիս ի մի կիդ: Դէռնադիրս
Համբօյին հալն պարիգումն էր:

Զտիղայն չալ-ըբրիգը հալ քըվըրթիր ի նըստաբայն զգէրա:
Մէ հըկկա շըհիլ քինտ բըռնէլը ի գֆընջանդայն մօղգագ իմիկիմիկ
հալ լվանու զի ու հալ շինի չալին: Ան գունիր մի աղուր գար-
մայր հազվուայց: Կիկօրն ի հօուն իդա զմայտքա, որ ըրթօու ի
քաղուքա շիհա գդէռ, իրէլնց Զանի համուր լան շըգըլ ըռահնէն
ըմնէլ դուրգի:

Յիրիգվա ուգիլին հիդօ դէռնադիրս ու Համբօն մուղգագ ի
քուվ քուվ նըսդիր ին: Հալ քիշին ի դալունդայն թուլթօուն: Լըդ-
շըցայն Գիքօրի համուր: Դէռնադիրս ըմբըստուց ի Համբօյին, որ
չարչըրվըցուվ միշան ան դավգայն համուր լըքքի դուվ մուրտ:
Բա՛ղէն սկըսիցայն խուսէլլ հարբայն համուր, ի հացայն սղուլթէլն
համուր, լսքան Կիկօրը շադ տատրոնծ իր, բառըըցուվ:

Տանտ ուր անցուն ի՞ քաղուք: Քացայն հազ թավլաչի
հալիվօրա. տըլլայսը քացայն ի պազուր:

— Հալիվոն, էդ գանվուգա բիդ ավդուս գան իհի՞ր,— ի դըք-
քայն ըմնէ ի նըքսէ հարցօուց դըքքանջայն:

— Ի քօ ամրա,— ասուց Համբօն ու լան դալճը գըֆըրըցա
զԿիկօրա:

— Բիր դէռ, գանծի, ըիս բըռնամ գան,— ասուց դըքքան-
ջայն:

Հալ ասէլն անուր Բազագ Արտէմ:

Պատմեց Արամո գյուղի բնակիչ, 75-ամյա

Ալեքսան Մելքոնի Հարուլթյունյանը:

Գրի առավ՝ Լեզվի ինստիտուտի ասպիրանտ

Մաչեբյան Լևոնը.

Տառադարձեց՝ Ա. Ղարիբյան:

2. ՔԱՐՈՒՍԻՆԻ ԲԱՐԲԱՆԸ

Անտիոքից արեւմուտք, Միջերկրական ծովի ափին, Մաղարա-
ճիկի, վերին և ստորին Ագիրների և Չավլիկ գյուղերի շրջապա-
տում գտնվում է Քաբուսիե գյուղը: Լինելով Սվեդիայի շրջանի
սահմաններում՝ Քաբուսիեի բնակչությունը խոսում է Սվեդիայի
բարբառից մի տարբեր բարբառով: Առաջին տպավորությունից
երևում է, որ Քաբուսիեի բարբառը զգալի չափով ազդված է Սվե-
դիայի բարբառից, սակայն նրա հիմնական առանձնահատկությու-
ները, փոքրիկ բացառությամբ, չեն կապվում Սվեդիայի բարբառի
հետ: Քաբուսիեի բարբառի ներկան և պայմանական ապառնին
կազմվում են «գը» մասնիկով, որ Քաբուսիեի բարբառի հնչյունա-
կան օրենքով առաջացած պիտի լինի «կա» բառից. ուրեմն Քաբու-
սիեի բարբառը պատկանում է «կա» ճյուղին: Բայց նույն Քաբու-
սիեի բարբառի ներկայի և անցյալ անկատարի շարունակականները
կազմում են «գէռ» մասնիկով, որ «գու» մասնիկի քաբուսիական
արտահայտությունն է, իսկ «գու» մասնիկը առաջացել է կոյ>գոյ
բառից. հետևաբար Քաբուսիեի բարբառը, օգտագործելով «կա»
մասնիկը ընթացիկ կամ սովորական գործողություն ցույց տալու
համար, «կը» մասնիկը օգտագործում է շարունակական ցույց տա-
լու համար, որով բռնում է մի տեսակ միջին տեղը «կա» և «կը»
ճյուղերի բարբառների միջև: Բայց դրա հետ միասին Քաբուսիեի
բարբառը իր հնչյունական կազմությամբ, հատկապես իր ձայնա-
վորների հատկությամբ, զգալի նմանություն ունի Արամոյի բար-
բառին, այսինքն՝ «հա» ճյուղի բարբառին, ուրեմն՝ կարելի է ասել,
որ Քաբուսիեի բարբառը իր վրա կրում է երեք ճյուղի հետքեր:
Չնայած այդ բոլորին՝ Քաբուսիեի բարբառը խառնուրդ բարբառ
չէ, այլ ունի իր լեզվական կառուցվածքի ինքնուրույն սիստեմը,
ունի այնպիսի ինքնուրույն գծեր, որոնք Քաբուսիեի բարբառն
առանձնացնում են որպես անկախ սիստեմ:

Քաբուսիեի բարբառի մեջ էլ նկատում ենք գրաբար լեզվի

բազմաթիւ օրինքների վերապրումներ, հատկապես բայական կառուցվածքի մեջ նկատելի է այդ, հոլովման կառուցվածքի մեջ էլ գրաբարի հատկութուններից պահպանվել է հայցականի «զ» նախդիրի գործածությունը, գործիականի «ու» վերջավորությունը, որ առաջացած պիտի լինի «աւ» և «ով» ձևերից, և ձայնավորներով սկզբովոյ բառերից առաջ «ի» նախդիրը գործածելը՝ շարժում կամ ուղղություն ցույց տալու համար. օրինակ՝

Գէորթում յամբուր (գնում եմ ամբար): Գէորդնօում գթօուր (տեսնում եմ քարը), քարու գէու գարգոճլում իր (քարով էի խփում):

Սակայն Քարուսիկի բարբառն ունի մի կարևոր հատկություն, որը այդ բարբառը ճանաչելու և իբրև բարբառ ընդունելու հիմնական ելակետն է: Այդ ելակետը բարբառում բառամիջի ձայնավորի հնչյունափոխությունն է, որ կատարվում է ձևաբանական նպատակներով: Բարբառում չկա «ը» հոդը, ուստի առարկայի որոշ լինելու գաղափարը արտահայտում է ոչ թե բառավերջի «ը» հոդով, այլ բառի շեշտովոյ ձայնավորը ներսում վերափոխելու միջոցով. օրինակ-

Անորոշ

քուր (քար)
ճէր (ջուր)
տիկուլ (գգալ, գգալ)
քարիբ (քարեր)
դղաք (տղաներ)
դէնն (տուն)
մար (մալը)
ախպար (եղբայր)
գընադ (կին)
մուրտ (մարդ)
ձառ (ձեռք)
մարտաք (մարդիկ)
գրէլց (գրույց)
լալս (լոլս)
ձուր (ծառ)

Որոշյալ

ան քօուր (այս քարը)
ան ճալր (այս ջուրը)
ան տիկէնլ (այս գգալը)
ան քարէր (այս քարերը)
ան դղուք (այս տղաները)
ան դանն (այս տունը)
ան մուր (այս մալը)
ան ախպուար (այս եղբայրը)
ան գնաա (այս կինը)
ան մաուրտ (այս մարդը)
աս ծոււրա (այս ձեռքը)
ան մարտուք
ան գրալց (այս գրույցը)
ան լուճլս (այս լույսը)
ան ծօուռ (այս ծառը)

Հաճախ թեքման այս երևույթն արտահայտվում է արտասանության ըմայնացումից հրաժարվելու միջոցով. օրինակ՝

Անորոշ

պաննք (բանալի)
 իրգանք (երկինք)
 ձանգ (ծունկ)
 շաք (շուք)
 բնբն (պապ)

Որոշյալ

սոս պալանք (այս բանալին)
 սոս իրգանք (այս երկինքը)
 սոս ձանգ (այս ծունկը)
 սոս շաք (այս շուքը)
 իմ բարա (իմ պապը)

Այս երեւոյթը, որպէս հետեոյողական հատկութիւն, երեւան է գալիս նաեւ խոնարհման ժամանակ: Այսպէս, օրինակ, ներկայի սովորական խոնարհումը լինում է հետեւյալ կերպ.

գէու սուրվէմ — սովորում եմ	գէու գարտում — կարդում եմ
գէու սուրվէյս — սովորում ես	գէու գարտուս — կարդում ես
գէու սուրվի — սովորում է	գէու գարտու — կարդում է
և ալլն.	և ալլն.

Կամ՝

սուրվիցը — սովորեցի	գարտացը — կարդացի
սուրվիցուր — սովորեցիր	գարտացիր — կարդացիր
սուրվիցու — սովորեց	գարտուց — կարդաց
և ալլն.	և ալլն:

Սակայն, երբ կարիք է զգացվում արտահայտելու ուղիղ խնդիրը ցուցական «զը» դերանունով, այդ դեպքում խոնարհվող բալի շեշտված ձայնավորի մեջ մտցվում է արմատական փոփոխութիւն: Այդ նույն խոնարհումը կատարվում է հետեւյալ ձևով.

գէու սուրվայմ զը — ես ալն սովորում եմ
գէու սուրվայս զը — դու ալն սովորում ես
գէու սուրվուս զը — նա ալն սովորում է
և ալլն.

գէու գարտում զը — ես ալն կարդում եմ
գէու գարտուս զը — դու ալն կարդում ես
գէու գարտին զը — նա ալն կարդում է
և ալլն.

սուրվիցին զը — ես ալն սովորեցի
սուրվիցէուր զը — դու ալն սովորեցիր
սուրվիցէու զը — և ալլն.

գարտացուս զը — ես ալն կարդացի
գարտացալր զը — դու ալն կարդացիր
գարտուց զը — և ալլն:

Այսպիսով, թեքական միջոցով, այն էլ ներքին թեքման միջոցով, բարբառն արտահայտում է բառի զանազան իմաստով դերասերվող ֆունկցիան. սա մի հատկություն է, որը չունի մեր ոչ մի բարբառը: Դա հիշեցնում է հնդեվրոպական նախալեզվի ալտերնանսը (ձայնդարձը), որի պատճառներն ու հիմնավորումները գիտությունը հայտնի չեն: Ալտերնանսի նման հետքեր կան սլավոնական, հունական և այլ լեզուներում. հայերեն լեզվի մեջ հնդեվրոպական ձայնդարձը ստացել է ձևաբանական իմաստ, գրաբարում դարձել է ներքին թեքման երևույթ և խոնարհման խառը տիպի ցուցանիշ: Աշխարհաբարում համարյա չկան դրա հետքերը և մեր բարբառներից, ըստ երևույթին, Քաբուտիկի բարբառն է հեռավոր ձևով պահպանել այդ, որոշ չափով սահմանափակում ստացնելով այդ երևույթի գործածություն մեջ:

2. Քաբուտիկի բարբառի 2-րդ առանձնահատկությունը երկհնչյունների առատությունն է: Այսպես, Քաբուտիկի բարբառում կան հետևյալ երկհնչյունները.

ալ. օրինակ՝ կայն (գինը), թինայր (թոնիրը), գաղայնդ (կաղինը).

եյ. օրինակ՝ թէյփ (թեփը), ձէյձ (ծեծը), հէյդ (հետը), թէյլ (թեկը).

օ՛ււ. օրինակ՝ ամօուռ (ամառը), արծօութ (արծաթը), պօուրց (բարձր).

ա՛ււ. օրինակ՝ արցաունք (արցունքը), տաուռ (դուռը), նաուռ (նուռը).

ուա՛. օրինակ՝ ախպուար (եղբայրը), ուադ (այդ).

ուօ՛. օրինակ՝ ուօշք (աչք), լարուօնջ (նարինջ).

օյ. օրինակ՝ առճօյն (առաջինը), ուռչօյր (առջերը):

Քաբուտիկի բարբառն ունի նաև եռահնչյուններ, որոնց թիվը չորս է.

օ՛յը. օրինակ՝ ախպօյըր (աղբիւրը), բօյըրդ (պորտը), հօյըրթ (հորթը).

ուա՛յ. օրինակ՝ քուայր (քույրը), քուայն (քոնը).

ուօ՛ը. օրինակ՝ ձուօրք (ծալր), սիրեւուօ լիմ (սիրելու եմ).

ուե՛յ, օրինակ՝ ընդուէյզ (ընկուզը):

Բաց ամենազարմանալին այն է, որ Քաբուտիկի բարբառն ունի նաև քառահնչյուններ, ընդամենը երեքը, որոնց արտասանությունը համարյա անհնարին է այլ հայերի համար.

ուօ՛յբ. օրինակ՝ հաժգուօլթ (հաժկիթը), ծըղլուօլըտ (ծղրիդ), ծուօլըն (ծիւն), լուօլըս (լույս)։

ուալբ. օրինակ՝ տուալբը (դաշտը)։

ուօ՛լբք. օրինակ՝ դարտուօլք (կարդալք-կարդալիք), գարտուօլբը (կարդալիք)։

Այդ ամենը մենք նկատում ենք շեշտված վանկում, հիմնականում բառակղբի և բառամիջի փակ վանկում։ Բառավերջի բաց վանկում, երբ հաջորդում է «զը» դերանունը¹, ամեն մի պարզ ձայնավոր վերածվում է երկհնչյունի կամ եռահնչյունի. օրինակ՝

գարդացա և գարդացու՛ն զը.

սուրվիցը և սուրվիցի՛ն զը.

սուրվըցու և սուրվըցե՛ու զը և այլն։

Քաբուսիեի բարբառի այս ևրևույթը հիշեցնում է Արամոյի բարբառը, սակայն այդ տեսակետից Քաբուսիեն ավելի առաջ է գնացել։

Սակայն Քաբուսիեի բարբառը Արամոյից տարբերվում է նրանով, որ շեշտի տակ ունի նաև պարզ հնչյուն, մինչդեռ Արամոն շեշտի տակ ունի միայն երկբարբառ կամ երկար ձայնավոր։

Մեզ թվում է, թե Քաբուսիեի բարբառի շեշտի տակ պարզ ձայնավորը երկար չէ, այլ սովորական գրական որակի։ Սակայն դա նուրբ գործիքներով ստուգելու կարիք ունի։ Թե Արամոյի և թե Քաբուսիեի բարբառների երկբարբառներն ու եռաբարբառները առաջացել են հայերենի ձայնավորների այն վիճակից, երբ նրանք երկար էին արտասանվում՝ դեռ ժառանգված լինելով հնդեվրոպական նախալեզվից. ուրեմն՝ այդ բոլոր երկբարբառները կամ հնդեվրոպական երկբարբառների շարունակությունն են, կամ հնդեվրոպական երկար ձայնավորների հետագա զարգացումը և վերածումը երկբարբառի։

Միայն նկատելի է, որ Քաբուսիեի բարբառում բառի մեջ շեշտը դարձել է ուժգնության, այսինքն՝ սովորական հայկական շեշտ, մինչդեռ Արամոյի բարբառում շեշտը մնացել է տոնիկ, այսինքն՝ հնագույն հայկական կամ հնդեվրոպական։

Քաբուսիեի բարբառի բաղաձայնական համակարգը պատկանում է տեղաշարժ-տեղափոխության խմբին, այսինքն՝ այն խմբին, որին պատկանում են Կիլիկիայի և Անտիոքի շրջանների համարյա բոլոր բարբառները։

¹ Տե՛ս էջ 551

Այսպես՝ պահպանված են բոլոր հնդեվրոպական ձայնեղները, որի հետեանքով գրաբարի խուլերը արտասանվում են ձայնեղ: օրինակ, կարկուտ > գարգէլդ, պատ > բուդ, տասն > դօուս, ծեծ > ձէլծ, ճիւղ > ջնուղ:

Հնդեվրոպական շնչեղ ձայնեղները, որոնք գրաբարում վերածվել են ձայնեղների, այս բարբառում կատարում են մի տեղաշարժ ևս և վերածվում են խուլերի:

Օրինակ՝ բան > պէուն, գեղին > տիղալն, գոգ > կիկ, կէլկ, ձիւն > ձայն, ծուծլըն, ջուր > ճէլր, ճայր:

Բարուսիի բարբառի հոլովումը գգալի չափով պարզացել է, անձնանունների գործիական հոլովը չկա: Գործածվում է սեռականը «հէլդ» հետադրութեամբ:

Իրի անունների գգալի մասը նույնպիսի գործածութեւն ունի, բայց որոշ մասը գործիականում ունենում է «ու» վերջավորութեւնը: Ըստ բարբառի հնչյունական օրենքի արդ վերջավորութեւնը կարող է առաջացած լինել և «աւ» և «ով» ձևերից. օրինակ՝ քարու, ճրու, գիղըցու:

Հայցական որոշյալը միշտ ունենում է «զ» նախդիրը և նման է ուղղական որոշյալին, իսկ հայցականի անորոշը նման է ուղղականի անորոշին:

Անորոշ ուղղ. մար,	Անորոշ հայց. մար.
Որոշ. ուղղ. մոււր (մայրը),	Որոշ. հայց. գմուար:

Բացառական հոլովում ձայնավորով սկսվող բառերը ստանում են «յ» նախդիրը:

Դերանունների կառուցվածքի մեջ արտասովոր բան չկա, բացի այն, որ բարբառը ճանաչում է այս, այդ, այն դերանունները. սա, դա, նա դերանուններին տեղյակ չէ: Ըստ իր ներքին ֆլեքսիայի օրենքի դերանուններն ունեն հետեյալ արտասանութեւնը.

Անձնական

Ուղղ. իս, էյս, տէուն,	տաուն,	միք,	մէլք,	տաք,	տաք
Սեռ. էյմ, այմ, ք' օ,	քուսլն,	միր,	մայր,	ծիր,	ծայր

Ցուցական

Ուղղ. ան,	անդ,	անն,	ուաս,	ուադ,	ուան
Սեռ. անիր,	անդիր,	անիր,	ասէլր,	անէլր,	անէլր

Արամոյի բարբառի «զս» անաֆորիկ դերանունը առկա է նաև Քաբուսիի բարբառում «զը» տեսքով, նրա ծագման մասին ասված է Արամոյի բարբառի ուսումնասիրություն մեջ:

Սոնարհումը շատ հետաքրքրական է. օժանդակ բալի խոնարհումը ունի հետաքրքրական ձևեր. երբ նախադասությունը միայն օժանդակ բալով է, մի ձևն է գործածվում, եթե «զսն» հաստատող բառ էլ կա, մի այլ ձևն է գործածվում. օրինակ՝ էյս իմ, բայց՝ իս դսն գում. մէլք իք, բայց՝ միք դսն գում. դսուն իս՝ բայց՝ դսն դսն գում. տաք անք, բայց՝ տանք դսն գսնք. ուսն ը բայց՝ ան դսն գը և այլն:

Սովորական խոնարհումը ունենում է «գու» մասնիկը, որին հավասար գործածվում է «գէու» մասնիկը: Նկատվում է բարբառում երեք խոնարհում ի, ե, ա:

Գէսն սոնրվէյմ (սովորեմ), գէու սիրիմ (սիրեմ), գէու գարտում (կարգամ):

Եզակի երևույթ է այդ բարբառում անցյալների կազմությունը: Բոլոր երեք խոնարհումների համար անցյալի անկատարը բաշին ավելացնում է վերջից «իր» անփոփոխ բառ-մասնիկը, որ ծագել է օժանդակ բալի «էր» ձևից. այս անփոփոխ բառ-մասնիկը ավելանում է բայաձևերի բոլոր անցյալների վրա, բացի անցյալ կատարյալից. երրորդ դեմքում մասնիկը միանում է բալին և դառնում վերջավորություն:

Երեք խոնարհման բալերը անցյալի անկատարի առաջին դեմքում ունենում են «մ» վերջավորությունը, երկրորդում «բ», հոգնակի ունենում են՝ «աք», «իք», «ին» գրաբար վերջավորությունները, որոնք արտասանվում են այսպես. ալք, անք, այն. օրինակ՝

գէսն սոնրվայմ իր	գէսն սոնրվայք իր
գէսն սոնրվայր իր	գէսն սոնրվանք իր
գէսն սոնրվիր	գէսն սոնրվայն իր

Երկու խոնարհման բալերի վերջավորությունների գրական արտասանությունը կլինեն՝ էիմ, էիր, էր, էաք, էիք, էին, այսինքն՝ միանգամայն գրաբարյան, բացի առաջին դեմքի «մ»-ից: «Ա» խոնարհումը ունենում է այսպիսի վերջավորություններ.

գէու գարտուօնր իր
գէու գարտուօնր իր
գէու գարտիր

գէու գարտուօճը իր
գէու գարտուաք իր
գէու գարդուօճըն իր

Այս խոնարհման բայերի վերջավորությունների գրական արտասանությունը կլինեն՝ ալիմ, ալիր, ալր, ալաք, ալիք, ալին, ալսինքն՝ միանգամայն գրաբարյան, բացի առաջին դեմքի «մ»-ից: Վաղակատարի ձև բարբառս չունի, հարակատարը գործ է ածվում վաղակատար-հարակատարի փոխարեն, ունենալով անալիտիկ կազմություն, օրինակ՝ սոնրվըցէնձ իմ... սոնրվըցէնձ այմ իր:

Ապառնին կազմվում է ապառնի դերբայով (սուրվիլուօրջ իմ), հարակատարն էլ՝ հարակատար դերբայով. սրանց անցյալի ձևերը կազմվում են ներկալի օժանդակ բայի ձևերով. իսկ վրան ավելացվում է «իր» անփոփոխ բառ-մասնիկը:

Միրիլուօրջ այմ իր... սուրվիլուօրջ այմ իր և այլն:

Անցյալ. կատարյալի կազմությունը պահպանել է գրաբարյան ձևերի մեծ մասը հարազատությունը, սակայն իր սեփական արտասանությամբ. օրինակ՝

Սուրվիցը սուրվիցուր..., սիրիցա, սիրիցիր... գարտացա, գարդացիր...

Միավանկ բայերի խոնարհումը կատարվում է կանոնավոր բայերի նման, սակայն բոլոր միավանկ բայերն սկզբից ստանում են «ու» աճականը.

Գէու ուկում... (գալիս եմ)... գէու ուլում (գալիս եմ)... գէու ուզում (տալիս եմ):

Ժխտական խոնարհումը կազմվում է երկու տեսակ. շարունակական կազմվում է «չու» մասնիկով, որ առնված է «չա» ճյուղից (տե՛ս Արամոյի բարբառ). նշանակում է, թե Քաբուսիկի բարբառն օգտագործում է «չա» ճյուղի բարբառի մասնիկը, որ նշան է նրա միջբարբառային լինելուն: Բացի դրանից նա սովորական ներկան կազմում է հետևյալ կերպ.

իս չըմ սոնրվէյր	միք չըր սոնրվէյք
տէնն չըր սոնրվէյր	տաք չըր սոնրվաք
ան չը սոնրվէյր	անիք չըր սոնրվէյն

Այսպիսով, առաջին երեք դեմքերում (եզակիում) օգտագործվում է անորոշ դերբայը օժանդակ բայի հետ, իսկ հոգնակիում ամփոփոխ մնում է օժանդակ բայը (չըր) և խոնարհվում է ինքը բայը:

ՀԱՉՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ա. ԶԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐ

Քարուսիների բարբառում հայերենի ձայնավորներն այնքան փոփոխված են՝ հատկապես, շեշտի տակ, որ բառերը դժվարությամբ են ճանաչվում: Բարբառը շատ հարուստ է քմային ձայնավորներով և երկբարբառներով (ան, օ, ոն, էոն, անոն, օնոն): Գրաբարի համեմատությամբ կատարվող փոփոխությունները հետևյալն են:

Ա.

Ա>ան բառի սկզբնաձևի նախաշեշտ վանկերում.

հազցնել>հանքցնել, աղոխ>աղղղոն, ալևոր>հանլվիր, աղալ>
>անղիլ, աղաջուր>անղղճէր, աղւոր>անղվիր, աղել>անղղիլ,
աղջիլ>անղէն, աղտոտել>անղղղիլ, աղքատ>անղքուդ,
աղօթք>անղութք, աման>անմուն, ամանուն, ամլճնա, ամիս>
ամէս, ամպել>ամբիլ, անէծք>անիծք, անիծել>անիծիլ,
անձրել>անձրիվ, անօթի>անութա, ապրիլ>աբրիլ, ասեղ>
անսիղ, ասել>անսիլ և այլն:

Ընդհանրապես բարբառի տեղեկեցն է բառասկզբի վանկում «ա» ձայնավորը քմայնացնել: Կոնտեքստային վիճակում հաճախ այս քմայնացումը կորչում է. օրինակ՝ անրմանդ || աս արմանդ (արմունկ), պանղլը || աս պագլին (բակլա):

Ա>ի. համեմատաբար քիչ դեպքերում՝ բառասկզբին. օրինակ՝
ալիւր>իլէր, աճել>իջիլ, անել>ինիլ, աշել (աչքել)>իշիլ,
աշունք>իշշանք:

Ա>ու, ու. միշտ վերջին վանկում բառի սկզբնաձևի մեջ, շեշտի տակ, որ հաճախ արտասանվում է երկար, իսկ կոնտեքստում լինում է օու կամ էու.

օրինակ՝ ամառ>ամուռ, ամօուռ, առանց>առունց, արդար>արտուր,
արտօուր, արծաթ>արձութ, արձօութ, բարձ>պուրց, պօուրց՝
բերան>պիրուն, պիրէուն, բան>պուն, պէուն, երկաթ>իր-
գութ, իրգէուլ, թաղ>թուղ, թէուղ, թարախ>թէրուխ, թէ-
րէուխ, լաց>լուց, լէուց, լար>լուր>լէուր, խաւար>խավուր
խալէուր, մաղ>մուղ, մէուղ, ծանր>ծունդր, ծառ>ձուր,
ձօուռ, ծիծաղ>ձիձուղ, կաթ>գութ (կաթիլ), կալ>գուլ,

գէուլ, կամ>դում, գէում, կամար>գամուր, գամէուր, կապ>
գուբ, գէուբ, կարաս>գարուս, գարէուս, կաւ>գուվ, գէուվ,
հազ>հուզ, հէուզ, համ>հում, հէում և այլն:

Ա>ը, իե. լինում է սովորաբար «գ» կամ «կ» (նգ, նկ) հնչյուններ-
րից առաջ և բառավերջի բաց վանկում. օրինակ՝
ժանգ>ժընգ, ժիենգ, խակ>խըգ, ծակ>ծըգ. խալտառակ>խա-
տարըգ. ձագ>ծըգ, ծիեք, ճրագ>ջըրըկ, ջրիեկ. յստակ>իս-
տըգ, իստիե, շալակ>շալըգ, շալիե, պսակ>բըսըգ, բըսիե,
տափակ>դափըգ, փեթակ>փիթըգ, փիթըիե. քուռակ>քու-
ռըգ, քուրիեւ. տղա>դըղը, հիմա>հիմը. այսպես նաև ան-
ցլալ կատարյալի առաջին դեմքում, օրինակ, հասկացա>հաս-
գըցը. նստա>նըստը:

Ա>ու. սովորաբար միավանկ բառերի սկզբին և սկզբնաձևի մեջ,
իսկ կոնտեքստային վիճակում երկբարբառային՝ էու կամ
օու, ուօ. աղ>ուղ, էուղ, աղը>ուղպ, էուղպ, ամպ>ումբ,
էումբ, արջ>ուրջ, օուրջ: «Աչք» բառը լինում է աշք, ուօշք:
«Արիւն» բառը լինում է «վիւրէն», «արիւնոտ» — «վիւրիւնէդ»,
«բաժին» և «բաժանել» բառերի մեջ «ա»-ն վերածվում է «ի»
ձայնավորի. բաժին>պիժին, բաժանել>պիժնիլ:

Ա>ու, էու. շատ հաճախ բառավերջում, օրինակ՝ ծարաւ>
ծարու, կաքաւ>գաքու, գաքէու. կտաւ>գըղու, գըղէու, հաւ>
հու, հէու, ցաւ>ցու, ցէու:

Այս օրենքի հիման վրա գործիական հոլովում հաճախ գրա-
բարյան «աւ» կամ «հաւ», երբեմն նաև «ուվ» վերջավորության փո-
խարեն բարբառումս լինում է «ու». օրինակ՝ թղթով>թըլթու,
բարեաւ>պարու, գիշերաւ>կիշէրու, դանակաւ>տանգու:

Այսպես նաև անցլալ կատարյալի երրորդ դեմքում գրաբար-
յան «աւ» վերջավորության դիմաց բարբառս ունի «ու». օրինակ՝
նստաւ>նստու, հասկացաւ>հասգըցու, հաստացաւ>հասդըցու
և այլն:

Ե.

Ե>ի. սովորաբար շեշտի տակ սկզբնաձևում, կոնտեքստում լինում
«էլ» կամ «իե»:

Ածել>աձձիլ, աղաչել>աղչիլ, աղել>աղղիլ, անխելք>ան-
խիլք. ասել>ասիղ. աւել>ավիլ, ավէլլ. դեղ>տիղ, տէլղ.
գեղձ>տիղց, տիեղց. դե>տիվ, երես>իրիս, իրէլս. երինջ>

Ն մու, է՞ու, օ՞ու և նման երկբարբառների վրա չենք դնում — նշան,
քայց պիտի ենթադրել:

իրէջնջ, թել>թիւ, թէլլ. թեփ>թիփ, թելփ. խեղճ>խիղճ.
ծեծ>ծիծ, ձէլձ. հետ>հիդ, հէլդ. հեշտ>հիշդ, հելշդ. ձմեռն>
>ծմիռ (կոնտեքստում՝ ծրմայր), ճեղք>ջիղք, ջիեխք, մեծ>
մինձ, մէյնձ և այլն:

Ե>ի. նախաշեշտ վանկերում.

բերան>պիրուն, բերել, պիրել, գետին>կիզէյն, լիղի>լիղւ-
ղեղին>տիղէյն, երկաթ>իրգութ, երկայն>իրգան, երկանք>
իրգընք, երկինք>իրգանք. թեթե>թիթիվ. խելօք>խիլք.
հերիք>հիրնք, հերու>հիրօու և այլն:

«Սիսեռ» բառը լինում է սիսիռ, սիսօլլո, նաև՝ բեռ>պիռ, պօլլո,
ձեր>ծիր, ծօլլո:

Ե>ա. ձեռք>ձար, ծուար, ծիւլա:

Եւ>իվ. էյվ, օրինակ արեւ>արիվ, արէյվ, անձրեւ>անձրիվ, անձ-
րէյվ, թեւ>թիվ, թէյվ. սեւ>սիվ, սէյվ.

Ե>ը. գերեզման>կրրըզմուն.

է>ի. կոնտեքստում՝ էլ, օրինակ՝ էլ>իլ, էլլ. կէս>գիս, գէյս,
ձէթ>ծիթ, ծէլթ. սէր>սիր, սէյր. մէջ>միճ, մէլճ, մէջք>
միշք, մէլշք և այլն:

Բառակցքին «ե» հնչյունը վերածվում է «ի» հնչյունին՝ սկզբը-
նաձևում, կոնտեքստում՝ «էյ» կամ «ի» հետեւյալ բառերում.

Եզր>իզգիր. երգ>իրկ, էյրկ. երես>իրես, իրէյս. երինջ>
իրէյնջ, իրայնջ, երկաթ>իրգութ, իրգէութ, երկայն>իրգան.
երկանք>իրգընք, իրգինք. երկինք>իրգանք>իրգանք, ես
>իս, էյս:

Բացի այս, ելանել բառը դառնում է ըննիլ, եղբայր>անի-
պար, ախպուար, երեսուն>լարսուն, երեք>ըրք, եղջիւր>ախ-
ճէլլ, ախճալլ, իսկ՝ երբ>լիփ:

Երեկոյ բառի փոխարեն ունենում են տիրգուաք (տալ+երե-
կոյք):

Ի.

«Ի» ձայնավորը շեշտի տակ նույնպես շատ մեծ փոփոխու-
թյուն է կրում, նրա զրական արտասանությունը շեշտի տակ հա-
մարյա չի հանդիպում, բայց շեշտից դուրս պահպանվում է. նկա-
տելի են հետեւյալ օրինաչափությունները.

Ի>ա. բաց վանկում, բառավերջում, շեշտի տակ և բառի սկզբնա-
ձևում. կոնտեքստում լինում է կամ «է», կամ «էլ», երբեմն՝ օր.

Ազի>ակա, աղաւնի>աղվըննա, ալգի>իկկա, իկկէն. անալի
>ալլա. անօթի>անութա. գարի>կարա, կարէյն. գիւղացի>

՝կիղացա. գինի՝կինա, կինէյն, գրացի՝գրացէյն. կաշի՝գիշա, գիշէն. լղի՝աղղա, աղղօր. ոսկի՝խակա, իսկէյն. ջորի՝ճիրա, ճիրէյն. տարի՝գարա, գարէյն, հկեղեցի՝գեղըցա, գեղըցէն: Երբ երկու «ի» միասին են լինում, արտասանվում են «էյ», գեղըցէյն (հկեղեցիին), կաղնի՝կաղնա, գաղնէյն, հօգի՝հիկկա, հիկկէյն:

Ձի և քի բառերը գործածվում են «ն» հոգով, թեև հոգի նշանակութունը կորած է, առանց ն-ի այդ բառերը չկան, ուստի «ի»-ն այս բառերի մեջ գործածվում է շեշտյալ փակ վանկի օրինաբով, որ տես՝ ներքևում:

Ի՝էյ, է. շեշտյալ փակ վանկում բառի սկզբնաձևում, կոնտեքստում լինում է «այ», նման Արամոյի բարբառի. օրինակ՝

Անկողին՝ունգուղէն, ունգուղայն. արճիճ՝արջէջ՝արջալջ, գին՝կէյն, կայն. գիրկ՝կէլլգ, կալլգ. երինջ՝իրէյնջ, իրայնջ. թոնիր՝թիհէլլ, թինալլ. ծիծ՝ձէյձ, ձայձ. կաղին՝կաղէյնդ, գաղայնդ. կարմիր՝գարմէլլ, գարմալլ. հինգ՝հէյնկ, հայնկ, հին՝հէյն, հայն. ձի՝ձէյն, ձայն. թի՝թէյն, թայն. միամիտ՝միամէլլ, մոխիր՝մախիլլ, մախիալլ. շիլ՝շէյլլ, շալլ. ոշիլ՝իճէլլ, իճալլ. չամիչ՝չամէլլ, չամալլ. վիզ՝Վէլլ, վալլ. ցից՝ցէլլ, ցալլ:

Ի՝էյ բառակցբին, օրինակ՝ ինն՝էյնն, ինքը՝էյնք, ինձ՝էյնձ (վագր): Կոնտեքստում լինում է «այ» օրինակ՝ այնձ:

«Ի» ձայնավորը «ք» կամ «նք» հնչյուններից առաջ արտասանվում է սկզբնաձևում «ն», իսկ կոնտեքստում՝ ա, օրինակ՝ աղիք՝նղնք, աղաք. բանալիք՝պնլնք, պալանք. երկինք՝իրգնք, իրդանք. հերիք՝հիրնք, հիրաք. մարմին՝մնրմննգ, մարմանգ:

Երբ, սակայն, «ի» ձայնավորն ընկնում է գ (կ) հնչյունից առաջ, վերածվում է ձայնավորի «ն» սկզբնաձևում, իսկ կոնտեքստում «գ» հնչյունը կորչում է, «ի» ձայնավորը վերածվում է ա ձայնավորի, որին հաջորդում է նվազ զգացվող դադարով մի թույլ «ա». օրինակ՝ կնիկ՝գըննգ, գընա՛ա. ծաղիկ՝ծնղագ, ձաղա՛ա, հատիկ՝հնղնգ, հաղա՛ա. տիկ՝դնղ, դա՛ա:

Բացի այդ կանոններից մի քանի բառեր կատարում են շեղում հետևյալ կերպ.

հակիթ հալգալթ, հալգուճլթ, քրտինք՝քրդանք, քըրդուօնք, նարինջ՝լնրննջ, լարուօնջ, սիրտ՝սիրդ, սօլլրդ, առաջին՝արջօլլն, հիմա՝հնմը. ծղրիդ՝ծղղլալտ, ծղղլուճլտ:

Գրաբար լեզվի «ո» հնչյունը նույնպես մեծ փոփոխություն է ենթարկվում Քաբուսիեի բարբառում: Մեծավ մասամբ «ո»-ն արտասանվում է «ի».

Ո>ի. բառասկզբին հետևյալ բառերում.

Ոջիլ>իճէլլ, իճալլ. ոսկի>իսկէ, իսկալն, ոսկոր>իսկիր, իսկայր. ոսկրեալ>իսկըրը. որոճել>իրջիլ. ոլորել>իլլորիլ:

Ո>վը. մի քանի միավանկ բառերում բառասկզբին. ոսպ>վըսք. ոտն>վըդ. որձ>վըրծ. բայց՝ որդ>վիրթ, վօլըրտ. հոգն. վիրտընօյր: Ողորմել բառը լինում է «ուղուրմիլ».

Վ-ն արտասանվում է շատ թեթեւ: Այսպես նաև գոյականների գործիականում, երբ «ու» չէ, ապա արտասանվում է շատ թեթեւ «վ».-ով>«ուվ» կամ «ոնվ»:

Ո>ի. զանազան դիրքերում, հատկապես շեշտի տակ բառի սկզբնաձևի մեջ, իսկ կոնտեքստում սովորաբար լինում է «էյ», քիչ դեպքերում՝ «օյը, մի դեպքում էլ՝ «ալ»:

Բոկիկ>պիգանկ, գոգ>կիկ, կէլկ.՝գորտ>կիրդ, կօլըրդ. թագավոր>թագավիր. թոնիր>թինէյր, թինալր. խնձոր>խընձիր, խնձէյր. խնոցի>խնից, խնէյց. խոզ>խիզ, խէյզ. խոզան>խիզզուն, խիզզէուն. խոշոր>խուշիր. խոտ>խիտ՝ խէյտ. խորոված>խիրվէռձ. խոփ>խիփ, խէյփ. սխտոր>սըխտիր, սըխդէյր. կոխել>գիխիլ. հոգի>հիկկա. հողոտ>խուղիդ, խուղէյդ. հորթ>հիրթ, հօլըրթ. հոտ>հիդ, հէյդ. հոտել>հիդդիլ. հոտոտել>հիդվդիլ. հոր>հիր, հէյր. մատնոց>մատնից, մաղնէյց. մոմ>միմ, մէյմ. նոր>նիր, նէյր. շնորհաւոր>շընըֆիր. չոր>չիր, չէյր. չորութիւն>չիրութէն. պորտ>քիրդ, քօլըրդ. ջորի>ճիրա, ճիրէն, սապոն>սաբին, սաբալն. սղոց>սըղից, սըղէյց. փշոտ>փըշիդ, փըշէյդ, փոր>փիր, փէյր:

Ով>ու կամ ուվ.

ծով>ծու, ձէ՛ու, կով>գու, գէ՛ու, գովել>կուվիլ:

Ո>ու. ոն. սովորաբար «դ» կամ «խ» հնչյունից առաջ. նաև՝ «ր» հնչյունից առաջ.

ազոխ>անզուխ, ազէուխ, դող>տոնդ, տէնդ, շող>շոնդ, շէ-

ոնդ, կող>գոնդ, գէննդ, սոխ>սոնխ, սէուխ. խոր>խուրօ.
չորք>չուք. սովորել>սոնրվիլ. փորձանք>փուրցընք, փուր-
ցիենք, ժողովել>ջողվիլ, ձող>ժոնդ. մոխիր բառը լինում է
մախխէյր, մախխայր:

ՈՒ.

«Ու» ձայնավորը սկզբնաձև միավանկ բառերի սկզբին լինում է «էյ», իսկ կոնտեքստում՝ «այ» հետևյալ բառերում.

Ուլ>էլլ, ալլ. ուս>էս, ալս. ուր>էյր:

Ուք բառում լինում է ալիթ, ուխտ>էնիտ, աուխտ, ուղտ>էնդդ, աուղդ:

Մի շարք բազմավանկ բառերի նախաշեշտ վանկերում «ու»-ն
մնում է անփոփոխ. ուռենի>ուռինա. ուտելիք>ուղիլն, ուտել>
>ուղիլ, ուրբաթ>ոնրպոնթ, ուրփօնթ, ուղղորդ>ոնղիրթ:

Ուղարկել բառի սկզբի ձայնավորը դուրս է ընկնում՝
դոնրգիլ:

Ու>ա. լինում է սովորաբար «նկ», «նգ», «կ», «ք» հնչյուններից
առաջ, կոնտեքստում ա-ի քմայնացումը կորչում է, հաճախ
դառնալով ա'ա. օրինակ՝

Արմունկ>անրմանգ, արմանգ. արցունք>արցաունք (շեղում է).
դուք>տանք, տաք. եղունգ>ղանգ, դանգ. խունկ>խանգ, խանգ
ծունկ>ծանգ, ծանգ. մուկն>մանգ, մա'ա. ձուկն>ծագ, ծա'ա,
շուք>շանք, շաք. սնդուկ>սընդանգ, սընդա'ա. մօրուք>մու-
րանք, մուրաք. դադտուկ>կադդագ:

Ու>օու, կոնտեքստում՝ աու. դուռն>տօուր, տաուռ, թուշ
>թօուշ, թաուշ. թուք>թօուք, թաուք. նուռ>նօուռ, նաուռ.
շուն>շօուն, շաուն. ցուրտ>ցօուրդ, ցաուրդ. դդում>տըտ-
տօում, տըտտում. քառասուն>քառասօուն, քսան>քսօուն:

Ու>էլ, կոնտեքստում ալ. թութ>թէլթ, թալթ. լուծ>լէլծ, լալծ.
սկիսուր>իսգըսէյր, իսգըսայր. կուտ>գէլդ, գալդ. կուշտ>
գէլշտ, գալշտ. մութ>մէլթ, մալթ. կտուց>գըդէյնց, գըդալնց.
շուր>ճէյր, ճալր. փուշ>փէլշ, փալշ:

Ու>էու, էոն, աու. թուղթ>թէնիթ, թաուիթ. մուխ>մէնիխ,
մաուիխ. սիրուն>սիրէոն, սիրաուն. վաթսուն>վանցէոն,
վացցան. տուն>գէոն, դաուն. քուն>քէոն, քան:

Ու>օ, աու. բուրդ>պօրտ, պանուրթ. գլուխ>ղըլօխ, դըլանուխ:

Բառավերջում բաց վանկում «ու» ձայնավորն արտասանվում է երբարբառ էու կամ էո՞ւ. կոնտեքստում որոշյալ առման դեպքում ստանում է «ն» հոգը. միայն կատու և մեղու բառերն ունենում են գաղա՞նու և միղա՞նու ձևերը. թթու > թթէ՞նէ, լու > լէ՞նէ, լէնէ, կատու > գաղէ՞նու, գաղա՞նու. կծու > գըձձէ՞նու, մեղու > միղէ՞նու, միղա՞նու:

Այսպիսով, Քաբուսիկի բարբառը շեշտի տակ պարզ «ու» չի արտասանում, այլ միշտ երկբարբառ՝ էյ, այ, օու, աու, էու, էո՞ւ. այդ երկբարբառներից «ու» ձայնավորի գրաբարյան արտասանության մոտենում են «օու», «աու», «էու», «էո՞ւ» երկբարբառները:

բ. ԵՐԿԻՅԱՐԲԱՌՆԵՐ

ԻԼ

«ԻԼ» երկբարբառը մի շարք փոփոխությունների է ենթարկվում: ԻԼ > ի, կոնտեքստում «իե» հետևյալ բառերում. գիւղ > կիեղ, կիեղ, իւղ > իղ, իեղ:

ԻԼ > ալ, օլը, ուօլը հետևյալ բառերում. աղբիւր > ախպալը, ախպօլըր, ձիւն > ծալն, ծուօլն:

ԻԼ > էլ, ալ.

հետևյալ բառերում. իւր > էլր. հարիւր > հարէլր. նաև ութիւն ածանց ունեցող բառերում. օրինակ՝ նեղութիւն > նիղութէլն, նիղութալն. չարութիւն > չարութէլն չարութալն. պարապութիւն > բարաբութէլն, բարաբութալն:

ձիւղ բառը լինում է ջէուղ, ջաուղ. մրջիւն > մրճօում, մրճաում:

Այ

Այս երկբարբառը սովորաբար դառնում է պարզ ա. կոնտեքստային վիճակում՝ ուա, ուօ, օու, ուօլը. օրինակ՝ ալս, ալդ, ալն > աս, ադ, ա՛ն. գալ > կալ, երկալն > իրդա՛ն. ծալը > ձարք, ձուօլըք, ձիւքվէն (ծալրերը), ձալն > ծա՛ն, ծուա՛ն. մալը > մար, մուար, կղբալը > ախպար, ախպուար. ալծ > աձ, օուձ (հոգն. իձձիր):

Այդի բառը լինում է իկկա, ծայո բառը՝ շէլր, շալր:

Ոյ

Քաբուսիկի բարբառում սովորաբար վերածվում է «ալ» երկբարբառի, ինչպես Սվեդիայի բարբառում, իսկ կոնտեքստում՝ ուօլը, ուէլը, ուալը. օրինակ՝

Բոյն>պախն, պոլօլըն. բոյթ>պախնթ, պոլօլընթ, ընկոյզ>ընգալզ,
 ընգոլէլզ, թոլլ>թալլ, լոյս>լալս, լոլօլըս, լոլսին>լոլանը-
 լալս, լոլանլոլօլըս, կապոյտ>գաբբալդ, հօրաքոլլ>հօլրքալլր,
 հօլրքոլօլլր, մօրաքոլլ>մօլրքալլր, մօլրքոլօլլր, քոլլ>քալլր,
 քոլալլ:

«Զոյգ» բառը լինում է զագ, զրոյց>զրէլց, զրալց, դոլլ>տօ-
 լլր, տոլալլը (գաշտ, հանդ):

Ա.Ա.—Օ

«Ա.Ա» երկբարբառի դիմաց բարբառումս գտնում ենք սովոր-
 աբար «ու» կամ «ոյ», իսկ կոնտեքստում՝ օու, էոյ. օրինակ.

Ադօթք>ադութք, ադօութք, անօթի>անութա, կարոտել>գանու-
 դիլ, մօտ>մուդ, մէնդ, մօրաքոլլ>մօլրքալլր, մօտենալ>մոդ-
 գընիլ, մօրութք>մօլրաք, նօսր>նոսր, օդ>ուդ, օր>ուր, ակօս>
 անգոս, անգէոս:

Եօք բառը լինում է յօնթ, օրօրել>արոօրիլ:

Այսպիսով, Քարբուսիեի բարբառում գտնում ենք հետևյալ
 երկբարբառները. ալ, էլ, օու, անու, ուն, ուծ, օլ, էու, էոյ, էծ ապա՝
 հետևյալ եռաբարբառները, օլը, ուէլ, ունլ, ուծը, քառաբարբառ-
 ներ՝ ուծլը, ուծըլ, ուալլը:

Այս երկբարբառները լինում են սովորաբար շեշտի տակ և,
 ինչպես Արամոյի բարբառում, առաջացել են երկար ձայնավորնե-
 րի վերասերման պատճառով: Այժմ էլ բարբառի արտասանության
 մեջ նկատելի է շեշտվող ձայնավորի երկար արտասանութունը,
 որը, սակայն, առանձին որակ չի կազմում, ինչպես Արամոյի բար-
 բառում: Դրա պատճառն այն է, որ Քարբուսիեի բարբառում շեշտն
 արդեն դարձել է ուժեղնության շեշտ, մինչդեռ Արամոյի բարբա-
 րում մնացել է դեռ երաժշտական:

Գ. ԲԱՂԱԶԱՅՆՆԵՐ

Քարբուսիեի բարբառի պալթական բաղաձայնական սիստեմը
 պատկանում է տեղաշարժ-տեղափոխության խմբին, այդ նշանա-
 կում է, որ գրաբարյան ձայնեղները վերաժվում են խուլերի, իսկ
 խուլերը՝ ձայնեղների: Պատմահամեմատական տեսակետից Քարբու-
 սիեի բարբառը տեղաշարժել է միայն հնդեվրոպական շնչեղ ձայ-

նեղները, զրկելով նրանց ձայնեղությունից և շնչեղությունից, մինչդեռ հնդեվրոպական մաքուր ձայնեղները պահպանել է անփոփոխ. հնդեվրոպական խուլ պայթականները, ինչպես հայերենի բոլոր բարբառներում, ալատեղ ևս վերածվել են շնչեղ խուլերի. համարկարգն առաջացել է հետևյալ կերպ.

bh—պ	dh—տ	gh—կ
b—բ	d—դ	g—գ
p—փ	t—թ	k—ք
ph—փ	th—թ	kh—ք

Այսպիսով՝

հնդեվր. bh b p ph

գրաբ. բ պ փ

Քաբ. բարբ. պ բ փ փ

Քաբ. բարբ. պ բ փ

Քանի որ Քաբուսիեի բարբառը պահպանել է հնդեվրոպական մաքուր ձայնեղները, իսկ գրաբարը դրանք վերածել է խուլերի, ուրեմն Քաբուսիեի բարբառի բաղաձայնական սխառեմն առաջացել է ոչ թե հայերենի գրաբար վիճակից, այլ ավելի հին վիճակից: Համեմատելով գրաբարի հետ ստանում ենք.

բ > պ, գ > տ, կ > կ

Բան > պուն, պէուն, բանալ > պանիլ. բակ > պըգ, բա-
ժին > պիժէն. բարձ > պուրց, պօուրց. բերան > պիրուն, պի-
րէուն, դըում > տըտտօում, տըտտանում. դեղին > տիղէյն. դէմ >
> դիմ, գալլ > կալ, կուալ. դարի > կարա. գետին > կիղէյն. գի-
շեր > կիշիր, գոգ > կիկ, գորտ > կիրդ և այլն:

ն > ծ, չ > ճ

ձադ > ծըկ, ծինք, ձեռք > ծար, ծուար. ձէթ > ծիթ, ծէլթ.

ձիւն > ծալն, ծոնօյրն. ձմեռ > ծըմիւ, ծըմալլր.

ջորի > ճիրա. ջուր > ճէլր, ճալլր:

պ > բ, տ > գ, կ > գ

Պաղ > բուղ, պատ > բուդ, բէուդ. պատրուկ > բնդրնկ, բադ-
րաք. պորտ > բիրդ, բօլլրդ.

տալ > ուղիլ, տասն > դօուս. տիկ > դնդ, դնա. տուն > դէ'նն,
դաուն.

կաթ>գէլթ, գալթ. կալ>գուլ; գէտլ. կաղին>գաղէնդ, գա-
ղանդ. կապ>գոբ. կաքաւ>գաքու, գաքէու:

ծ>ծ, ց>ջ

Ծալել>ծանլիլ, ծաղիկ>ծաղանգ, ծաղանա. ծանր>ծուռ-
ղոր. ծառ>ծուր, ծօռու. ծարաւ>ծանրու. ծեծ>ծիծ, ձէշծ.
ճանճ>ջանջ, ջուանջ. ճեղք>ջիխք, ջիեխք. ճիւղ>ջուղ,
ջառղ:

Միայն մեկ բառի մեջ «ծ» աֆրիկատը տարրաւուծվում է և
վերածվում «ս»-ի, որ ձայնեղանում և դառնում է «զ». ծղրղդ>զըղ-
լալտ, զըղլուօլտ: Այս երևույթը Արամոյի բարբառում օրինաչա-
փութվում է:

Քաբուսիի բարբառում բառամիջի բաղաձայնը, հատկապես,
երբ ընկնում է երկու ձայնավորների մեջ, կրկնվում է, օրինակ

Աղիք>անղանք, ալգի>իկկա, դէսը>տիսսը. լսել>լըսսիլ
խաբել>խանպալիլ, խոզան>խիզզուն, խիզզէուն. ծալել>ծանլ-
լիլ. կալծակ>գիծձըգ. կանգնել>գաննիլ. խածել>խանձ-
ձիլ. հազալ>հանգզիլ. հալել>հանլիլ. հիւսել>հիսսիլ. հի-
սուն>հիսսուն. հնանալ>հընանիլ. հոգի>հիկկան. սպի-
տակել>խսբլկիլ. մազոտ>մանգզիդ, մածուն>մանձձէուն,
մաձձաուն. մոխիր>մուխիէլը, մուխալը. շնիկ>շըննըգ,
շըննիյի, քսել>քըսսիլ:

Այս երևույթը կա և Եդեսիայի բարբառում և էլ ավելի ու-
ժեղ արտահայտված՝ Արամոյի բարբառում:

Մեկ բառի մեջ «հ» հնչյունը վերածվել է «խ»-ի. հող>խոնդ,
որից և խուղիղ (հողոտ):

Խուլ շփական հնչյուններից առաջ կամ հետո նկատվում է,
որ սպասվող ձայնեղները խուլ են արտասանվում, բայց դա շատ
թույլ է արտահայտված.

«Ծանր», «սանր», «մանր» բառերի մեջ վերջին երկու բաղա-
ձայնների միջև ավելանում է «դ». ծունդր, մունդր:

ՁԵՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ա. ՀՈԼՈՎՈՒՄ

Քաբուսիի բարբառի հոլովումը մեծ դժվարութիւններ չի
հերկալացնում. բառերի մեծ մասը պատկանում են «ի» հոլովման,

սեռականն ստանում է «ն» հոգը և նույնանում է տրականի հետ, քաջառականն ունենում է «էն» (ին) վերջավորութիւնն իրերի անուններում, իսկ անձերի անուններում կազմվում է վերլուծական սխտեմով, այսինքն՝ սեռական ձևով և «իրմէն» բառմասնիկով. անձի անունները գործիական հոլով չունեն, այդ հոլովի փոխարեն լինում է սեռական ձևը «հիդ» բառով, իսկ իրի անունները գործիականում ստանում են սովորաբար «ու», որ այս բարբառի օրենքով առաջանում է «ով» կամ «աւ» ձևից. երբեմն գործիականում լինում է «ուվ» վերջավորութիւնը: Հայցական հոլովը որոշյալ առման դեպքում ստանում է «զ» նախդիրը. ներգոյական հոլովածն բարբառումս գոյութիւնն չունի:

Քար

ջուր

զգալ

Ե ղ ա կ ի

Ուղղ. քուր, (նս) քօուր	ճէյր, (նս) ճայր տիկուլ.	(նս) տիկէնլ՝
Սեռ. ք' անէն (վրքքր-տակը)	ճըրէն	տիկ' անէն
Տր. , ք' անէն	ճըրէն	տիկ' անէն
Հայց. զքօուր	զճայր	զտիկէնլ՝
Բաց. ք' անին	ճըրին	տիկ' անին
Գործ. ք' անու	ճըրու	տիկ' անն

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. ք' անիր, նս	ճըրիր, նս	տիկ' աննն, նս
ք' անէյր	ճըրէյր	տիկ' աննէյն
Սեռ. ք' անիրէն	ճըրիրէն	տիկ' աննէյն (գէլթ-կոթ)
Տր. ք' անիրէն	ճըրիրէն	տիկ' աննէյն
Հայց. զք' անէյր	զճըրէյր	զտիկ' աննէյն
Բաց. ք' անիրին	ճըրիրին	տիկ' աննին
Գործ. ք' անիրու	ճըրիրու	տիկ' աննու

Տիկուլ (զգալ) բառը հոգնակի ուղղականում ստանում է «նի» (նա) վերջավորութիւնն (տիկ' աննն). որոշյալ դեպքում այդ վերջավորութիւնը դառնում է «նին», որ բարբառի օրենքով, արտասանվում է «նէյն». սեռականում «նին» վերջավորութիւնը դառ-

նում է «նուն» և բարբառին օրենքով, ըստ որի շեշտի տակ «ու» ձայնավորն արտասանվում է «էջ» (ոււ > էյւ, ուլ > էլլ), սեռակա-
նում ևս ստացվում է «նէյն» ձև՝ նման ուղղականին, բայց տար-
բեր ծագումով: Դրա հետեանքով ուղղական, սեռական, տրական
և հայցական (որ «զ» նախդիրով միշտ ունենում է ուղղականի
որոշյալ ձևը) հոլովածեքը նույնանում են:

Ուղղականում «ա» վերջավորությունն ունեցող
բառերի հոլովում

Դըղը—տղա

Եզակի

Հոգնակի

Ուղղ. դըղը, աս դըղան

դղաք, աս դղուաք

Սեռ. դըղայն

դղօյց

Տր. դըղայն

դղօյց

Հայց. դղան

զղուաք

Բայց. դղայն իրմէն կամ՝ դըղին

դղօյց իրմէյն

Գործ. դղայն հէյդ

դղօյց հէյդ

«Տղա» բառի հոլովման ժամանակ սեռականում առաջանում է
«ալին» հնչակապակցությունը, որ բարբառում դառնում է «ալն»
(դղայն), հոգնակին հոլովվում է գրաբարաձև. տղայք ձևը բարբա-
ռին օրենքով դառնում է «դղաք», իսկ «տղայց» ձևը՝ դըղօյց:

Ուղղականում «ի» վերջավորությունն ունեցող
գոյականների հոլովումը

Գիղըցա > եկեղեցի

Ուղղ. գիղըցա, աս գիղըցէյն

գիղըցաք, աս գիղըցաք

Սեռ. գիղըցէյն բէռդ (եկե-
ղեցու պատը)

գիղըցէյց

Տր. գիղըցէյն

գիղըցէյց

Հայց. գգիղըցէյն

գ՛իղըցաք

Բայց. գիղըցին

գիղըցէյց

Գործ. գիղըցու

—

ԴԷՌԸՆ > ՄՈՒՆ

Ուղղ. դէռն, ան դառն	դընվա, աս դընվէն
Սեռ. դէռն	դընվէն, դընվէյց
Տր. դէռն	դընվէն
Հայց. գդառն	գդընվէն
Բաց. դանին	դընվին, դընվէյց
Գործ. դանու	դընվընու

Մար > մար

սխալ > եղբայր

Ուղղ. մար, ան մար	սխալ, ան ախպուար
Սեռ. մար	ախպուար
Տր. մար	ախպուար
Հայց. գմար	գախպուար
Բաց. մար իրմէն	ախպուար իրմէն

Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի

Ուղղ. միրիւր, աս միրէյր	ախպըրդաք, աս ախպըրդուաք
Սեռ. միրիւրէն	ախպըրդուց
Տր. միրիւրէն	»
Հայց. գմիրէյր	գախպըրդուաք
Բաց. միրիւրէն իրմէն	ախպըրդուց իրմէն

Գընա, դընան > կին

մարթ > մարդ

Ե Ղ Ա Կ Ի

Ուղղ. դընագ, ան գընան	մարթ, ան մարտրթ
Սեռ. գինգէն	մարթօն
Տր. »	»
Հայց. գգընան	գմարտրթ
Բաց. գինգէն իրմէն, գինգին	մարթօն իրմէն
Գործ. գինգէն հէլդ	մարթօն հէլդ

«գընա» ձևը գրականի «կինը» բառի ձևափոխությունն է:

Հ Ո Ղ Ն Ա Կ Ի

Ուղղ. գմանագ	մարտաք, աս մարտուաք
Սեռ. գմանէյց	մարթուց

Տր.	գաննէլց	մարթօուց
Հայց.	գ՛գաննաք	գմարտուաք
Բաց.	գ՛աննէլց իրմէն	մարթօուց իրմէն
Գործ.	գ՛աննէլց հէլդ	մարթօուց հէլդ

Ծառ > ձեռք

Ե գ ա կ ի

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ.	ծառ, ծուառո	ծիրվա, նա ծիրվան
Սեռ.	ծիրօց	ծիրվան, ծիրվաց
Տր.	ծիրօց	ծիրվան, ծիրվաց
Հայց.	սծուառը (սծուառըիս)	սծիրվան
Բաց.	ծիրօցիս, ծիրօուց	ծիրվաց իրմէն, ծիրվընին
Գործ.	ծիրուվ	

Քարդուսիկի բարբառում ձայնավորով սկսվող գոյականներից առաջ գործածվում է «ի» նախդիրը, որ վերածվում է «լ» հնչյունին: Այդ «ի» նախդիրը լինում է սովորաբար հայցականի հետ և ցույց է տալիս շարժման ուղղութիւն կամ դադար. օրինակ՝ մուգըըը լամբօուր (մոտեցա ամբարին). Յամբօուր գէուրթում—գնում եմ ամբար. գէուրթում տալ լամբօուր—գնում եմ դեպի ամբար: Յուդան գէու ումնում—մնում եմ օդալում:

Բաղաձայնով սկսվող բառերից միայն «տուն» բառի հետ է գործածվում «ի» նախդիրը. օրինակ՝

Իս ի գէուն գէուրթում—ես գնում եմ տուն:

Իս ի գէուն նէստէ՞ծ իմ—ես տանը նստած եմ:

ԹՎԱԿԱՆԻ ԱՆՈՒՆՆԵՐ

Մէլմ, ըրգաք, ըրք, չուք, հանգ, վից, էօութ, ալթ, էննը, դօուս, դըսնըմըք, դըսվըրգաք, դըսվըրք դըսնըչուք, դըսնըհանգ, դըսնըվից դըսնըէօութ, դըսնըվալթ, դըսնըվէննը, քսուն, քսունմըգ... լաոսօուն, քաոսօուն, լիսսէ՞ն, վացցէնն, հարէր, ըրգը հարէր, էննը հարէր, հագուր:

Բ. ԴԵՐԱՆՈՒՆԵՐ

Ե զ ա կ ի

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. իս, էյս	տէոն, տաուն	միք, մէլք	տոնք, տաք
Սեռ. էլմ, ալմ	քծ, քուալն	միր, մալր	ծիր, ծալր
Տր. ընձը	քի,	միզ	ծիզ
Հայց. գէյս	զքիզ	զմիզ	զծիզ
Բաց. լէյմ իրմէյն	մինը		ծինը
	քինը		
	իրմէյնիս	միր հէլդ,	ծիր հէլդ,
Գործ. լէյմ հէլդ. հէլդ իտ, քը հէլդ	հիդվընէյս		հիդվընէլդ

Ինչպէս գոյականների մեջ, այնպէս էլ դերանուններում նկատում ենք երկու ձևեր, որոնցից մեկը գործածվում է կոնտեքստից դուրս, մյուսը կոնտեքստում: Այսպէս՝ կոնտեքստից դուրս և էական բայերի հետ առաջին դեմքի դերանունը լինում է «էյս», (էյս իմ), բայց կոնտեքստում լինում է «իս» (իս գէտկում): Սեռականում լինում է «այմ», «այմն ը» (իմն է), բայց կոնտեքստում՝ «էյմ թաուխթ»: Նույնպէս և երկրորդ դեմքի դերանունը. «տաուն իս» (դու ես) բայց՝ «տէոն գէտկում». «քուալն. ադ քուալնն ը — սա քոնն է, բայց՝ «քծ թաուխթ». «մէլք», «մէլք իք» (մենք ենք). բայց, «միք գէտկում», «մալր», «մալրն ը» (մերն է), բայց՝ «միր դաուն» (մեր տունը). «ծալր» «ծալրն ը» (ձերն է), բայց ծիր թաուխթ» (ձեր գիրքը): Երկրորդ դեմքի հոգնակի ուղղականի «դուք» բառը կոնտեքստից դուրս և օժանդակ բայերի հետ լինում է «տաք», «տաք ըք» (դուք իք), իսկ կոնտեքստում լինում է միայն քմայնացումով՝ տոնք, տաք գէտկածք (դուք եք ահա գալիս): Անձնական դերանունները գործիականի ձև չունեն և գործածվում են սեռականով և հետ (հէլդ) հետադրությամբ:

Ցուցական դերանուններ

Սրանք ևս գործածվում են երկու տեսակ՝ կոնտեքստից դուրս ու օժանդակ բայերի հետ մի կերպ, իսկ կոնտեքստում մի ալլ կերպ. այսպէս՝ կոնտեքստից դուրս և օժանդակ բայերի հետ լինում են. ուսա (ուսա ը—այս է), ուադ (ուադ ը—այդ է), ուան (ուանն ը—այն է), և ան (ան թաուխթ), ադ (ադ թաուխթ) ան (ան թաուխթ), ասիր, ասէլր (ասէլր ը—սրանն է), ադիր, ադէլր (ադէլրը դրանն է), անիր, անէլր (անէլր ը—նրանն է) և՛ ասիր (ասիր դաուն—սրա տունը), ադիր (ադիր դաուն), անիր (անիր դաուն):

Ե զ ա կ ի

Ուղղ. ան, ուսս	ան, ուսս	ան ուսն
Սեռ. անիւր, անէլը	անիւր, անէլը	անիւր, անէլը
Տր. անիւր	անիւր	անիւր
Հայց. զան	զան	զան
Բաց. լանիւր (իւրից)	լանիւր	լանիւր
անիւր իրմէն (անձից)	անիւր իրմէն	անիւր իրմէն

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. անիւք, անէլք	անիւք, անէլք	անիւք, անէլք
Սեռ. անից, անէլց	անից, անէլց	անից, անէլց
Տր. անից	անից	անից
Հայց. զանիւք	զանիւք	զանիւք
լանիւք մուգըցը	լանիւք	լանիւք
(սրանց մոտեցա)		
Բաց. լանից, լանից իրմէն	լանից, լանից	լանից, լանից
	լանից	լանից
	լանից	լանից

Գործողութիւնն ուղղութիւնն (հանգում) ցուց տալու համար
«ի>լ» նախդիրը հոգնակիւմ գրվում է հայցականի հետ:

Գ. Բ Ա Յ

1. ՕԺԱՆԴԱԿ ԲԱՅԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Ն ե ռ կ ա

էլս իմ	մէլք իք
դանուն իս	տաք անք
ուսն ը	անէլք ին

Ա ն ց լ ա լ ի ա ն կ ա տ ա ը

էլս ալմ իր	մէլք ալք իր
տառն ալր իր	տաք աք իր
ուսն իր	անէլք ալն իր

Երբ կարիք է զգացվում ասելու միայն «ես եմ, ես կամ», գործածվում է «կամ» բայը, որին նախորդում է հաստատող «զան» մասնիկ-բառը:

իս դան գում	միք դան գում
զէնն դան գում	տաք դան գում
ան դան գը	անիք դան գում
իս գալմ իմ	միք գալք իր
տէուն գալք իր	տաք գաք իր
ան գիր	անիք գալն իր

2. ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Սահմանակաճ եղանակ

Ն ե ր կ ա

ի	ե
գէու սոնրվէյմ գէու սուրվայմ գը	գէու սիրիմ գէու սիրէյմ գը
» սոնրվէյս » սուրվայս գը	» սիրիս » սիրէյս գը
» սոնրվը » սուրվուս գը	» սիրը » սիրին գը
» սոնրվէլք » սուրվալք գը	» սիրիք » սիրէլք գը
» սոնրվաք » սուրվաք գը	» սիրաք » սիրաք գը
» սոնրվէյն » սուրվայն գը	» սիրին » սիրէյն գը

ՈՒ

գէու գարտում	գէու գարտում գը
» գարտուս	» գարտուս գը
» գարտը	» գարտին գը
» գարտուք	» գարտուք գը
» գարտաք	» գարտաք գը
» գարտուն	» գարտուն գը

Այսպիսով, «ի» խոնարհումը ներկայում ունենում է «էյմ» վերջավորություն, որ համապատասխանում է Քարուսիեի բարբառի հնչյունական կազմին, նույնը է՝ «ե» խոնարհման ներկան, որ ունենում է «իմ» վերջավորություն (ե>ի), իսկ «ա» խոնարհման ներկան՝ «ում» վերջավորություն (ա>ու): Ինչպես արդեն ասել ենք, երբ ուղիղ խնդիրը «գը» զերանունն է, խոնարհման վերջավորությունը ստանում է կոնանքստային պատկեր:

Անցյալի անկատար

Քարուսիների բարբառի անցյալի անկատարը կազմվում է բոլորովին ինքնատիպ և նմանը չունի հայ բարբառների մեջ: Եղակի առաջին դեմքում առկա է «մ» վերջավորությունը, որ հայերեն «Հա», «Կա», «Կը» ճյուղերի ոչ մի բարբառին հատուկ չէ, ապա՝ հոգնակի առաջին դեմքում, ինչպես բոլոր ժամանակներում, լինում են էյբ, իբ, աբ ձևերը, այսինքն՝ առանց ուղղակիների, որ լինում է գրաբարի անցյալ ժամանակների հոգնակի առաջին դեմքում: Բացի այս, անցյալի անկատարը ավելացնում է «իբ (=էբ) անսիփոփա բառ-մասնիկը անցյալի գաղափարն արտահայտելու համար, գրանով նմանվելով «Լ» ճյուղի բարբառներին: Այս «իբ» բառ-մասնիկն ավելանում է բոլոր բաղադրյալ ժամանակների խոնարհվող ձևերի վրա: Հոգնակի երկրորդ դեմքում բարբառս ունենում է աք (յք) վերջավորությունը, որ նույնն է գրաբարինի հետ (իք): Այսպիսով, անցյալ ժամանակների հոգնակին գրաբարյան է: Ներկան և անցյալի անկատարը կազմվում են և՛ «գէու, և՛ «գու» մասնիկներով:

Անցյալի անկատար

գէու սոնրվնյմ իր	գէու սիրայմ իր	գէու գարտուօնյմ իր
» սոնրվնյր իր	» սիրայր իր	» գարտուօնյր իր
» սոնրվիր կամ՝ գէու	» սիրիր կամ՝ գէու	» գարտիր կամ՝ գէու
սոնրվէյր (զբ)	սիրէր (զբ)	գարտուօնյր (զբ)
» սոնրվնյք իր	» սիրայք իր	» գարտուօնյք իր
» սոնրվնք իր	» սիրնք իր	» գարտունք իր
» սոնրվնն իր	» սիրան իր	» գարտուօնն իր

Անցյալի անկատար ձևերում պարզ երևում է, որ հոգնակի երկրորդ դեմքն ունենում է աք (յք) վերջավորությունը, որ համապատասխանում է գրաբարի «իք» ձևին:

Հետաքրքրական վերջավորությունն ունի «ա» խոնարհման բայը. այստեղ «մ» վերջավորությունից առաջ ընկնում է մի քառաբարբառ հնչյուն՝ ուօնյ:

Ա պ ա ո ն ի

Ապառնին կազմվում է ապառնի գերբայով և օժանդակ բայով. ապառնի գերբայի վերջավորությունն է երկար օ, որ արտասանվում

է ուօը երկբարբառացին հնչումով. այդ դերբային ավելանում է օժանդակ բայը:

սուրվիլուօը չիմ	սիրիլուօը չիմ	գարտիլուօը չիմ
» իս	» իս	» իս
» լը	» լը	» լը
» իք	» իք	» իք
» ւնք	» ւնք	» ւնք
» ին	» ին	» ին

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

Անցյալի ապառնին կազմվում է ապառնի դերբայով՝ վրան ավելացրած նախ այմ, այր... օժանդակ բայաձևերը և «իր» անփոփոխ բառ-մասնիկը.

սուրվիլուօը այմ իր	սիրիլուօը այմ իր	գարտիլուօը այմ իր
» այր իր	» այր իր	» այր իր
» իր	» իր	» իր
» այք իր	» այք իր	» այք իր
» աք իր	» աք իր	» աք իր
» ալն իր	» ալն իր	» ալն իր

Հարակատար—վաղակատար

Քաբուսիեի բարբառը վաղակատար ձևեր չունի, գործածական են հարակատարի ձևերը թե՛ հարակատար և թե՛ վաղակատար ժամանակներն արտահայտելու համար:

Հարակատար

սուրվէժձ իմ	սիրէժձ իմ	գարտացէժձ իմ
» իս	» իս	» իս
» լ	» լ	» լ
» իք	» իք	» իք
» ւնք	» ւնք	» ւնք
» ին	» ին	» ին

Անցյալ հարակատար

սուրվէնձ	ալմ իր	սիրէնձ	ալմ իր	գարտացէնձ	ալմ իր
»	ալր իր	»	ալր իր	»	ալր իր
»	իւր	»	իւր	»	իւր
»	ալք իր	»	ալք իր	»	ալք իր
»	անք իր	»	անք իր	»	անք իր
»	ալն իր	»	ալն իր	»	ալն իր

Անցյալ կատարյալ

սուրվիցը	սիրիցա	գարտացա	(գրբ. կարդացի)
սուրվիցուր	սիրիցիր	գարտացիր	(գրբ. կարդացիր)
սուրվիցու	սիրից	գարտուց	(գրբ. կարդաց)
սուրվիցուք	սիրիցուք	գարտացուք	(գրբ. կարդացաք)
սուրվիցաք	սիրիցաք	գարտացաք	(գրբ. կարդացիք)
սուրվիցուն	սիրվիցէն	գարտացալն	(գրբ. կարդացին)

Անցյալ կատարյալ

(կոնտեքստալն)

սուրվիցիս զը	սիրիցուն զը	գարտացուն զը
սուրվիցէուր զը	սիրիցէր զը	գարտացալր զը
սիրվիցէու զը	սիրէլց զը	գարտուց զը
սիրվիցէուք զը	սիրիցէուք զը	գարտացուք զը
սուրվիցանք զը	սիրիցաք զը	գարտացունք զը
սուրվիցէունք զը	սիրիցալն զը	գարտացունլն զը

Երբ անցյալ կատարյալից անմիջապէս հետո գալիս է երրորդ դեմքի դերանունը «զ» (զը—նրան) նախդիրով, ապա անցյալ կատարյալի առաջին դեմքի վերջավորութիւնը (ի) լինում է «ո՛ւա»։ օրինակ՝ գարգիցուն զը, շալիցուն զը։ Նկատի առնելով Քարոսի եւ Բարսեղի բարբառի հնչյունական օրենքները, կարելի է առանց վերապահութեան ասել, որ նրա անցյալ կատարյալի վերջավորութիւնները նույնն են գրաբարի հետ։

Բնական

Ա. պ. ա. ո. ն. ի

սուրվէյմ	սիրիմ	գարտում
սուրվէյս	սիրիս	գարտուս
սուրվը	սիրի	գարտը
սուրվէյք	սիրիք	գարտուք
սուրվաք	սիրւք	գարտաք
սուրվէյն	սիրին	գարտուն

Ա. պ. ա. ո. ն. ի (կոնտեքստալին)

սուրվւյմ գը	սիրէյմ	գարտում
սուրվւյս գը	սիրէյս	գարտուս
սուրվո՛ւս գը	սիրիե	գարտիե
սաբվւյք գը	սիբէյք	գաբաօք
սուրվւյք գը	սիրւյք	գարտոււք
սուրվւյն գը	սիրէյն	գարտուն

Ա. ն. ց. չ. ա. լ. ի. ա. պ. ա. ո. ն. ի

սնւրվւյմ իր	սիրալմ իր	գարտուօըլմ իր
սնւրվւյր իր	սիրալր իր	գարտուօըլր իր
սնւրվիր, սուրվիր (գը)	սիրիր, սիրէր (գը)	գարտիր, գարտուօըլր (գը)
սնւրվւյք իր	սիրալք իր	արտուօըլք իր
սնւրվւյք իր	սիրւք իր	արտոււք իր
սնւրվւյն իր	սիրալն իր	արտօ իրու

Պայմանական

Ա. պ. ա. ո. ն. ի

գը սնւրվէյմ	գը սիրիմ	գը գարտում
գը սնւրվէյս և ալլն.	գը սիրիս և ալլն.	գը գարտուս և ալլն.

Ա. ն. ց. չ. ա. լ. ի. ա. պ. ա. ո. ն. ի

գը սնւրվւյմ իր և ալլն.	գը սիրալմ իր և ալլն.	գը գարտուօըլմ իր և ալլն.
---------------------------	-------------------------	-----------------------------

Պայմանական եղանակի ձևերը կազմվում են ըղձական ձևերից «զը» մասնիկով: Այսպիսով, պայմանական եղանակի և սահմանական եղանակի ներկայի և անցյալի անկատարի ձևերը տարբերվում են մասնիկ-բառով, որոնք տարբեր ծագում ունեն. ըստ երևույթին ներկայի «գու» մասնիկն առաջացել է «կա» բառից, իսկ պայմանականինը՝ «գոջ» բառից:

Հարկադրական եղանակը կազմվում է ըղձականից՝ ավելացրած «բըր» մասնիկը և հաճախ գործ է ածվում որպես սահմանական ապառնի:

ԺԵՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Ն Ե Ր Կ Ա Հ Ա Ր ՈՒ Ն Ա Կ Ա Կ Ա Ն

Հ ⁰ ու սուրվէյմ	Հ ⁰ ու սուրվայմ զը	Հ ⁰ ու սիրիմ
» սուրվէյս	Հ ⁰ ու սուրվայս զը	» սիրիս
» սուրվը	» սուրվուա զը	» սիրը
» սուրվէք	չու սուրվաք զը	» սիրիք
» սուրվօք	չու սուրվաք զը	» սիրաք
» սուրվէյն	չու սուրվայն զը	» սիրին
Հ ⁰ ու սիրէյմ զը	Հ ⁰ ու գարտում	Հ ⁰ ու գարտոմ զը
» սիրէյս զը	» գարտուս	» գարտոս զը
» սիրիե զը	» գարտը	» գարտիե զը
» սիրէյք զը	» գարտուք	» գարտոք զը
» սիրօք զը	» գարտաք	» գարտուաք զը
» սիրէյն զը	» գարտուն	» գարտոն զը

Ն Ե Ր Կ Ա Ս Ո Վ Ո Ր Ա Կ Ա Ն

իս չըմ սուրվէյր	չըմ սիրիբ	չըմ գարտուբ
տէուն չըր սուրվէյր	չըր սիրիբ	չըր գարտուբ
ան չը սուրվէյր	չը սիրիբ	չը գարտուբ
միք չըր սուրվէյք	չըր սիրիք	չըր գարտուք
տօք չըր սուրվօք	չըր սիրօք	» գարտօք
անիք չըր սուրվէյն	չըր սիրին	» գարտուն

Ն Ե Ր Կ Ա Կ Ո Ն Ս Ի Ք Ս Ս Ա Յ Ի Ն

չըմ սուրվայր զը	չըմ սիրէյր զը	չըմ գարտուր զը
չըր սուրվայր զը	չըր սիրէյր զը	չըր գարտուր զը
չը սուրվուա զը	չը սիրէյր զը	չը գարտուր զը

չըր սուրվալք զը	չըր սիրէլք զը	չըր գարաօք զը
չըր սուրվալք զը	չըր սիրալք զը	չըր գարաուալք զը
չըր սուրվալն զը	չըր սիրէլն զը	չըր գարաուօն զը

Ինչպէս տեսնում ենք, շարունակական ներկայի «չ⁰ու» ձևը Արամոյի բարբառի հետ նույնն է, որ նշանակում է՝ հա>հալ մասնիկի ժխտական ձևն է (ահա>ահու || չահա>չըհու>չհու>չ⁰ու): Ուրեմն՝ Քարուսիկի բարբառի զրական խոնարհման շարունակականը կազմվում է «կա» ճյուղի նման «ղէու» մասնիկով, իսկ ժխտական խոնարհման շարունակականը կազմվում է «Հա» ճյուղի նման հու>ու մասնիկով, իսկ սովորական ներկան «գու» մասնիկով, որ կարող էր առաջանալ և՛ «գոյ», և՛ «կա» մասնիկից: Այդ ամենն ապացույց են Քարուսիկի բարբառի միջճյուղային բարբառ լինելուն:

Անցյալի անկատար շարունակական

չ ⁰ ու սուրվալմ իր	չ ⁰ ու սիրալմ իր	չ ⁰ ու գարաուալմ իր
» սուրվալր իր	» սիրալր իր	» գարաուօլր իր
» սուրվիր	» սիրիր	» գարաիր
» սուրվալք իր	» սիրալք իր	» գարաուօլք իր
» սուրվալք իր	» սիրալք իր	» գարաուալք իր
» սուրվալն իր	» սիրալն իր	» գարաուօլն իր

Անցյալ սովորական և պայմ. ժխտական

չըմ սուրվալր (իր)	չըմ սիրալր իր	չըմ գարաուօլր (իր)
չըր » (ի)	չըր » »	չըր » (իր)
չըր սուրվիր	չըր սիրիր	չըր գարաիր
չըր սուրվալք (իր)	չըր սիրալք իր	չըր գարաուօլք իր
» սուրվալք (իր)	» սիրալք իր	չըր գարաուալք իր
» սուրվալն (իր)	» սիրալն	չըր գարաուօլն իր

Ա պ ա ո ն ի (սահմանական)

չը սորվիլուօը լիմ կամ սուրվիլւ չիմ	
չը սուրվիլուօը լիս	» չիս
չը սուրվիլուօը լը	» չը
չը սուրվիլուօը լիք	» չիք
չը սուրվիլուօը լալք	» չալք
չը սուրվիլուօը լին	» չին

Ա ն ց յ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

չսուրվիլուօր ալմ իր կամ՝ սուրվիլուա չալմ իր

» ալր իր » չալր իր

» լիւր » չիւր

» ալք իր » չալք իր

» անք իր » չանք իր

» աւն իր » չաւն իր

Վաղակատար—հարակատար

չսուրվէնձ իմ կամ սուրվում չիմ

» իս » չիս

» ը » չը

» իք » չիք

» աք » չաք

» ին » չին

Անցյալի վաղակատար—հարակատար

չսուրվէնձ ալմ իր կամ սուրվում չալմ իր

» ալր իր » չալր իր

» իր » չիւր

» ալք իր » չալք իր

» անք իր » չանք իր

» աւն իր » չաւն իր

Երբ, սակայն, գործողության առարկան արդեն նշված է, և ներգործական բալը գործածվում է հարակատար ձևով, այդ դեպքում խոնարհումն ստանում է հետևյալ պատկերը:

Վաղակատար—հարակատար

չսուրվէնձ էլմ զը (կամ զիք) չսուրվէնձ էլք զը (կամ ձը)

» էլս սը (կամ սիկ) » անք զը (կամ ձը)

» իլե զը » էլն զը

Բառացի՝ ես չեմ սովորել այն: Այս դեպքում պետք է ընդունել, որ զիք>սիկ>զը ձևերի մեջ «զ» հայցականի նախդիրն է, իսկ մնացյալը՝ իք>իկ>ը, գերանուն է, որ կարող է լինել «ե» կամ «ի» արմատից: Այդ գերանունը, հավանական է, հնդեվրոպական «i» արմատ ունեցող գերանունն է, որ մնացել է հայերեն զի, իք, իմն գերանունների մեջ: Այս գերանունը անցյալի վաղակատար-հարակատարում դառնում է «զիր»=զի էր:

իս չսուրվէսն ձ ալմ զիր	միք չսուրվէսն ձ ալք զիր
տէուն » ալր զիր	տաք » անք ձիր (փոխ.՝ զիր)
ան » էր զը	անիք » ալն զը

«Զիր» ձևի վերածումը «ձիր» ձևի հետևանք է գիտսիմիլյացիայի:

Անցյալ կատարյալ

չսուրվիցը	չսիրիցա	չգարտացա
չսուրվիցուր	չսիրիցիր	չգարտացիր
չսուրվիցու	չսիրից	չգարտուց
չսուրվիցուք	չսիրիցուք	չգարտացուք
չսուրվըցանք	չսիրիցաք	չգարտացաք
չսուրվըցուն	չսիրիցէին	չգարտացաին

Անցյալ կատարյալ

(կոնտեքստային)

չսուրվիցին զը	չսիրիցուա զը	չգարտացուա զը
չսուրվիցեուր զը	չսիրիցէլր զը	չգարտացալր զը
չսուրվիցեու զը	չսիրէլց զը	չգարտուուց զը
չսուրվիցեուք զը	չսիրիցէաք զը	չգարտացուք զը
չսուրվիցաք զը	չսիրիցեուք զը	չգարտացուաք զը
չսուրվիցեուն զը	չսիրիցալն զը	չգարտացուալն զը

Բղական եղանակ

Ա ա ա ո ն ի

չսուրվէլմ, չսուրվալմ զը	չսիրիմ, չսիրէլմ զը
չսուրվէլս, չսուրվալս զը	չսիրիս, չսիրէլս զը
չսուրվա, չսուրվուա զը	չսիրը, չսիրիե զը
և ալլն.	և ալլն.

չգարտում, չգարտում զը
 չգարտուս, չգարտուս զը
 չգարտու, չգարտին զը և ալլն

Ա Ն Գ Յ Ա Ն Ի Մ Ա Յ Ա Ն Ի

Հստակացմ հր	Հսիրացմ հր	Հգարտուօրյմ հր
Հստակացր հր	Հսիրացր հր	Հգարտուօրյր հր
Հստակիւր և ալլն.	Հսիրիւր և ալլն.	Հգարտիւր և ալլն.

Պայմանական եղանակ

Ա Մ Ա Ն Ի

Հըմ ստակէլր	Հըմ ստակացր զը	Հըմ սիրիւր	Հըմ սիրէլր զը
Հըր »	Հըր »	Հըր »	Հըր »
Հը »	Հը »	Հը »	Հը »
Հըր ստակէլք	Հըր ստակացք զը	Հըր սիրիւք	Հըր սիրէլք զը
Հըր ստակւմք	Հըր ստակաք զը	Հըր սիրւմք	» սիրաք զը
Հըր ստակէլն	Հըր ստակացն զը	Հըր սիրիւն	» սիրէլն զը
Հըմ գարտուր	Հըմ գարտուր զը		
Հըր »	Հըր »		
Հը գարտուր	Հը »		
Հըր գարտուք	Հը գարտուք զը		
Հըր գարտւմք	Հը գարտուք զը		
Հըր գարտուն	Հը գարտուն զը		

Ա Ն Գ Յ Ա Ն Ի Մ Ա Յ Ա Ն Ի (պայմանական)

Հըմ ստակացր հր	Հըմ սիրացր հր	Հըմ գարթուօրյր հր
Հըր » հր	Հըր » »	Հըր »
Հըր ստակիւր	Հըր սիրիւր	Հըր գարթիւր
Հըր ստակացք հր	Հըր սիրացք հր	Հըր գարթուօրյք հր
Հըր ստակաք հր	Հըր սիրաք հր	Հըր գարտուաք հր
Հըր ստակացն հր	Հըր սիրացն հր	Հըր գարտուօրյն հր

Հարկադրական եղանակ

• Ա Մ Ա Ն Ի

Հըր ստակէլմ	Հըր սիրիւմ	Հըր գարտոււմ
Հըր ստակէլս և ալլն.	Հըր սիրիւս և ալլն.	Հըր գարտուս և ալլն.

Հրամայական

մը ստակէլր	մը սիրիւր	մը գարտուր
մը ստակւմք	մը սիրւմք	մը գարտաք

Գալ, աալ, լալ միավանկ բայերը Քարուսիի բարբառում, ինչպես Սվեդիայի, Քեսաբի և Արամոյի բարբառներում, սկզբից ստանում են «ու» ձայնավորը՝ ուկիլ, ուդիլ, ուլիլ: Բոլորն էլ ներկայում ունենում են «ում» վերջավորություն: Քանի որ ուանլ (ուդիլ) բայը նման է «տալ» բային, դնում ենք նաև նրա խոնարհումը՝ համեմատելու համար:

Սահմանական եղանակ

Ն ե ր կ ա

ուկիլ—գալ

գէուկում—գալիս եմ

գէուկուս և ալլն.

գէուկը

գէուկութ

գէուկսք

գէուկուն

ուդիլ—տալ

գօուդում—տալիս եմ

գօուդուս և ալլն.

գօուդը

գօուդութ

գօուդսք

գօուդուն

ուլիլ—լալ

գէուլում—լալիս եմ

գէուլուս և ալլն.

գէուլը

գէուլութ

գէուլսք

գէուլուն

ուդիլ—ուտել

գէուդիւմ—ուտում եմ

գէուդիւս և ալլն.

գէուդը

գէուդիք

գէուդսք

գէուդին

Անցյալի անկատար

գէուկայմ իր—գալիս էի գօուդուօլմ իր—տալիս էի
և ալլն. և ալլն.

գէուկայր իր

գօուդուօլր իր

գէուկիր

գօուդիր

գէուկայք իր

գօուդուօլք իր

գէուկսք

գօուդսք իր

գէուկայն իր

գօուդուօլն իր

գէուլայմ իր—լալիս էի...	գէուդայմ իր—ուտում էի...
գէուլայր իր	գէուդայր իր
գէուլիր	գէուդիր
գէուլայք իր	գէուդայք իր
գէուլօք իր	գէուդօք իր
գէուլայն իր	գէուդայն իր

Ա ա ա ա ա

ուկիւտօր իմ	ուդիւտօր իմ	ուլիւտօր իմ	ուդիւտօր իմ
» իս	» իս	» իս	» իս
» լը	» լը	» լը	» լը
» իք	» իք	» իք	» իք
» լօք	» լօք	» լօք	» լօք
» ին	» ին	» ին	» ին

Ա ն ց չ ա լ ի ա ա ա ա ա

ուկիւտօր լայմ իր	ուդիւտօր լայմ իր—տալու էի...
» լայր իր	» լայր իր
» լիր	» լիր
» լայք իր	» լայք իր
» լօք իր	» լօք իր
» լայն իր	» լայն իր

ուլիւտօր լայմ իր	ուդիւտօր լայմ իր—ուտելու էի...
» լայր իր	» լայր իր
» լիր	» լիր
» լայք իր	» լայք իր
» լօք իր	» լօք իր
» լայն իր	» լայն իր

Հարակատար—վաղակատար

իդէնձ իմ	դըվէնձ իմ	լացէնձ իմ	գիրէնձ իմ
» իս	» իս	» իս	» իս
» ը	» ը	» ը	» ը
և ալլն.	և ալլն.	և ալլն.	և ալլն.

Անցյալի հարակատար—վաղակատար

իզէնձ	ալմ իր	դըվէնձ	ալմ իր	լացէնձ	ալմ իր	գիրէնձ	ալմ իր
»	իս	»	իս	«	իս	»	իս
»	իւր	»	իւր	»	իւր	»	իւր
»	ալք իր	«	ալք իր	»	ալք իր	»	ալք իր
»	անք իր	»	անք իր	»	անք իր	»	անք իր
»	ալն իր	»	ալն իր	»	ալն իր	»	ալն իր

Անցյալ կատարյալ

իզա	դըվա	լացա	գիրա	գիրուա	զը
իզիր	դըվիր	լացիր	գիրուր	գիրէուր	զը
իզըք	իզէլը	իլուց	գիրու	գիրէու	զը
իզուք	դըվուք	լացուք	գիրուք	գիրէուք	զը
իզանք	դըվանք	լացանք	գիրանք	գիրաք	զը
իզէլն	դըվէլն	լացէլն	գիրուն	գիրէուն	զը

Ուշադրության արժանի են լալ և ուտել բայերի անցյալ կատարյալ ձևերը, որոնք, եթե հաշվի առնենք Քաթուսիի բարբառի հնչյունական ձևափոխություններն ու օրհնքները, բոլորովին նույնն են գրաբարի ձևերի հետ (լացի, լացեր, կլաց, լացաք, լացիք, լացին, կիրա, կիրար, կիրաւ, կիրաք, կիրալք, կիրան): Այս դեպքում հաշվի պետք է առնել, որ Քաթուսիի բարբառում գրք. «ի»-ն բառավերջում լինում է «ա», շեշտի տակ փակ վանկում ն-ից առաջ՝ էլ, ք-ից առաջ՝ ա, «ե»-ն նախաշեշտ վանկում լինում է «ի», «ա»-ն շեշտի տակ լինում է «ու» (լացա, իլուց, լացուք, լացաք, լացէլն և ալլն):

Պայմանական եղանակ

Ա պ ա ո ն ի

գուկում	գուդում	գուլում	գուդիմ	գուդէլմ	զը
գուկուս	գուդուս	գուլուս	գուդիս	գուդէլս	զը
գուկը	գուդը	գուլը	գուդը	գուդիք	զը
գուկուք	գուդուք	գուլուք	գուդիք	գուդիք	զը
գուկանք	գուդանք	գուլանք	գուդանք	գուդէլք	զը
գուկուն	գուդուն	գուլուն	գուդին	գուդէլն	զը

Ա Ն Գ Լ Ի ա պ ա ո Ն Ի

գուկայմ իր—կգալի	գուգուօլըմ իր—կտալի	գուլայմ իր—կլալի
գուկայր իր	գուգուօլըր իր	կուլայր իր
գուկիր	գուգիր	գուլիր
գուկայք իր	գուգուօլըք իր	գուլայք իր
գուկանք իր	գուգանք իր	գուլանք իր
գուկայն իր	գուգուօլըն իր	գուլայն իր
	գուգայմ իր—կուտեի	
	գուգայր իր	
	գուգիր	
	գուգայք իր	
	գուգանք իր	
	գուգայն իր	

Պայմանականի ձևերը հաճախ գործածվում են նաև որպես սովորական ներկա և անցյալի անկատար (սահմանական եղանակի)։

Հարկադրական եղանակ

բըր ուկում	բըր ուգում	բըր ուլում	բըր ուղիմ
բըր ուկուս	բըր ուգուս	բըր ուլուս	բըր ուղիս
և ալլն.	և ալլն.	և ալլն.	և ալլն.

Ա Ն Գ Լ Ի ա պ ա ո Ն Ի

բըր ուկայմ իր	բըր ուգուօլըմ իր	բըր ուլայմ իր	բըր ուգայմ իր
բըր ուկայր իր	բըր ուգուօլըր իր	բըր ուլայր իր	բըր ուգայր իր
և ալլն.	և ալլն.	և ալլն.	և ալլն.

Այս ձևերը գործածվում են նաև որպես սահմանական եղանակի ապառնի և անցյալի ապառնի։

Բղձական

Բղձական եղանակի ձևերը ալն հիմնական ձևերն են, որոնց վրա մասնիկներ ավելացնելով կազմվում են սահմանական ներկայի, անցյալի անկատարի, պայմանական և հարկադրական եղանակների ձևերը։

Ա պ ա ո ն ի

ուկում—գամ	ուգում—տամ	ուլում—լամ	ուգիմ—ուտեմ
ուկուս	ուգուս	ուլուս	ուգիս
ուկը	ուգը	ուլը	ուգը
ուկութ	ուգութ	ուլութ	ուգիք
ուկածք	ուգածք	ուլածք	ուգածք
ուկուն	ուգուն	ուլուն	ուգուն

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

ուկայմ իր	ուգուօյլմ իր	ուլայմ իր	ուգայմ իր
ուկայր իր	ուգուօյլր իր	ուլայր իր	ուգայր իր
ուկիր	ուգիր	ուլիր	ուգիր
ուկայք իր	ուգուօյլք իր	ուլայք իր	ուգայք իր
ուկաք իր	ուգուաք իր	ուլածք իր	ուգածք իր
ուկայն իր	ուգուօյլն իր	ուլայն իր	ուգայն իր

Հրամայական եղանակ

անր՝	դէր	լու՛ց	գի՛ր
անգր՝ք	դըվը՛ք	լացըք	գիրը՛ք

ԺեՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Սահմանական եղանակ

Ն ե ր կ ա

չէ ուկում	չօուգում	չէ ուլում	չէ ուգիմ
չէ ուկուս	չօուգուս	չէ ուլուս	չէ ուգիս
և այլն.	և այլն.	և այլն.	և այլն.

Ա ն ց չ ա լ ի ա ն կ ա տ ա ր

չէուկայմ իր	չօուգուօյլմ իր	չէուլայմ իր	չէուգայմ իր
չէուկայր իր	չօուգուօյլր իր	չէուլայր իր	չէուգայր իր
չէուկիր	չօուգիր	չէուլիր	չէուգիր
և այլն.	և այլն.	և այլն.	և այլն.

Ա պ ա ո ն ի

Ժխտական «չ» մասնիկը դրվում է կամ դերբայից առաջ, կամ դերբայից հետո՝ օժանդակ բայից առաջ: Երկրորդ դեպքում գործածվում է ուկիլա, ուդիլա, ուլիլա ձևերը:

Չուկիլուօր լիմ կամ ուկիլն չիմ չուդիլուօր լիմ կամ ուդիլն չիմ
» լիս ուկիլն չիս » լիս » չիս
և ալլն. և ալլն. և ալլն.

չուկիլուօր լիմ կամ ուլիլն չիմ չուդիլուօր լիմ կամ ուդիլն չիմ
» լիս » չիս » լիս » չիս
և ալլն. և ալլն. և ալլն. և ալլն.

Ա ն ց լ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

Չուկիլուօր լայմ իր կամ՝ ուկիլուօր չայմ իր և ալլն. չուդիլուօր լայմ իր կամ՝ ուդիլուօր չայմ իր. չուկիլուօր լայմ իր կամ՝ ուլիլուօր չայմ իր. չուդիլուօր լայմ իր կամ՝ ուլիլուօր չայմ իր և ալլն:

Հարակատար — վաղակատար

Այս ձևերի վրա ևս ժխտականը մերթ լինում է դերբայի հետ, մերթ էլ օժանդակ բայի հետ.

չիեդէնձ իմ կամ իգնձ չիմ. չըդդիէնձ իմ կամ դըվուձ չիմ. չըլացէնձ իմ կամ լացուձ չիմ, չգիրէնձ իմ կամ գիրուձ չիմ և ալլն:

Երբ ժխտականը դրված է օժանդակ բայի վրա, դերբայի վերջավորութիւնը երկարաբառից վերածվում է պարզ հնչյունի՝ հա՛նախ կորցնելով քմալնացումը:

Անցյալի հարակատար — վաղակատար

Չիգէնձ ալմ իր կամ՝ իգուձ չալմ իր. չըդդիէնձ ալմ իր կամ՝ դըվուձ չալմ իր. չըլացէնձ ալմ իր կամ՝ լացուձ չալմ իր. չգիրէնձ ալմ իր կամ՝ գիրուձ չալմ իր:

Անցյալ կատարյալ

Անցյալ կատարյալում ժխտականը կազմվում է «չ» մասնիկը սոսկ ավելացնելով գրական խոնարհման վրա:

**չիգա, չիգիր, չիգըք և այլն. չըդըվա, չըդըվիր, չիդէյր և այլն.
չըլացա, չըլացիր, չիլոց և այլն. չգիրա, չգիրուր, չգիրու և այլն:**

Ըղձական

**Ըղձականում ևս ժխտականը կազմվում է դրականի վրա
ափելացվելով «չ» մասնիկը:**

չուգում... չուգում... չուլում... չուդիմ...

Պայմանական եղանակ

Ա պ ա ո ն ի

չըմ ուկուր	չըմ ուգուր	չըմ ուլուր	չըմ ուդիր
չըր ուկուր	չըր ուգուր	չըր ուլուր	չըր ուդիր
չուկուր	չուգուր	չուլուր	չուդիր
չըր ուկուք	չըր ուգուք	չըր ուլուք	չըր ուդիք
չըր ուկո՞ք	չըր ուգո՞ք	չըր ուլո՞ք	չըր ուդո՞ք
չըր ուկուն	չըր ուգուն	չըր ուլուն	չըր ուդին

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

չըմ ուկայր (իր)	չըմ ուգուջըր (իր)	չըմ ուգայր (իր)
չըր ուկայր (իր)	չըր ուգուջըր (իր)	չըր ուգայր (իր)
չըր ուկէր	չըր ուդիր	չըր ուդիր
չըր ուկայք (իր)	չըր ուգուջըք (իր)	չըր ուգայք (իր)
չըր ուկո՞ք (իր)	չըր ուգուլաք (իր)	չըր ուգո՞ք (իր)
չըր ուկայն	չը ուգուջըն (իր)	չըր ուգայն (իր)

Հարկադրական եղանակ

Ա պ ա ո ն ի

**Չըբըր ուկում և այլն. չըբըր ուդում և այլն. չըբըր ուլում և այլն.
չըբըր ուդիմ և այլն:**

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

**Չըբըր ուկո՞յմ իր և այլն. չըբըր ուգուջըյմ իր և այլն. չըբըր
ուլայմ իր և այլն. չըբըր ուգայմ իր և այլն:**

Հրամայական եղանակ

մո՛ւկուր	մո՛ւգուր	մո՛ւլուր	մո՛ւդիր
մո՛ւկո՞ք	մո՛ւգո՞ք	մո՛ւլո՞ք	մո՛ւգո՞ք

դ. ԲԱՌԱՐԱՆ

Սխոռ—ախրո, յախրոռը (ախոռի մեջ)

ածել—անձնիլ, գէու¹ անձնիմ... գէու անձնիմ իր, անձնիցա... անձնեւն ականջ—ազանջ, ազրժվունք ակուա—ազուր, աս ազոսն, անգոսք ակոս—անգուս, ան անգէնն, անգուսնա, ան ազուսնէն

աղ—ուղ, աս էուղ, անդիր աղալ—անդիլ, գէու աղուս... գէու աղուսը իր, անդցը, անդցիլ, անդուց...

աղջուր—անդճէր աղաչել—անդչիլ, գէու անդչիմ...գէու անդչալ իր... անդչիցա

աղալի—աղվըննա աղը—ուղալ, աս էուղալ աղբիւր—ախալալը, աս ախալըրը, ախալըրնա, ան ախալըրնալն

աղել—անդիլ, գէու անդիմ... գէու աղալ իր... անդըցը, անդըցէլը, անդից, աղըցուք, աղըցանք, աղըցէլն

աղիք—անդանք, ան աղալք, աղըքնա

աղուր—անդիլ աղչիլ—անչիլն, ան աչիալն

աղոռտիլ—աղդիլիլ, գէու անդիլիլ իր... գէու աղդիլալ իր

աղքատ—անքէուդ, ախքէուդ մը, ախքըդնա

աղօթք—անդութք, աղուօթք մը աղօթիլ—անդութիլ, գէու անդութիմ գէու անդութալ իր...աղութիցա... անել—իջիլ

աման—ամուն, ան անան, անըննա

ամաչել—ամընչիլ, գէու անընչիմ... գէու ամընչալ իր... անընչիցա

ամառն—ամուռ, աս ամօռն ամեն—ալօ

ամիս—ամէլս, աս ամալս, ամսնա ամբողջ—ալօ

ամուսնանամ—գանդիլիլ, գու գարքիլմ...գու գարքիլալ իր...

ամուր—բէնա ամուրի—անգուալ

ամալ—ումը, ան էումը, ամբիւր ամալիմ—ամբիլ, գու ամբը... գու ամբիւր... ամբից...

ալգի—իկկա, աս իկկէն, իկկունք, ան իկըսդէունք

ալդ—ուլ. ատ, սեռ.~աղիւր, հ. դադ, ը. աղիւր իրմէլն, գ. աղիւր հէլդ.

ալդպես—տըրդատ

ալժիմ—համը

ալդքան—քանդատ

¹ Բայերի ներկան համասար չափով կարող է ունենալ «գէու» և «գու» մասնիկ բառերը: Շատ դեպքերում զխաբառի ուղղագրութիւնը պահպանված է զբարբայն¹ համեմատութիւնը հեշտացնելու համար:

ալն—ուղ. ան, սեռ. անիւր, բ. ան-
 նիւր իրմէն
 այնչափ—քանզան
 այնքան—քանզան
 այծ—աձ, ան օտւոձ, ս. իձձէուն,
 հ. գօտւոձ, բ. իձձին, գ. իձձու
 այնպես—տըրզան
 այնտեղ—անդիեղ
 այսօր—իսուր
 այտ—իրիս, թօշ, աս թաուշ, աս
 իրէյս, իրըսվէունք
 այրել—վառիլ, գու վառիմ... գու
 վառուօլըմ իր... վառիցու...
 այրվել—վառվիլ, գու վառվայմ...
 գու վառվուօլըմ իր... վառիցը,
 վառիցուր, վառիցու...
 այրիկ—իրըզըննա, աս իրըզննա
 անաստուած—անաստուած
 անալի—ալլա
 անդրանիկ—առճը
 անէծք—անիծք, ան անէյծք
 անիծել—անիծիլ, գու անիծիմ...
 գու անիծայմ իր... անիծիցա...
 անխելք—անխիլք, ան անխէլք ը
 անկողին—ունգուղէն, ան ունգու-
 ղայն, ունգըղնա, ունգըղնէն,
 ունգըղվէն
 անձրեկ—անձրիվ, ան անձրէլվ,
 անձրվունք
 անուն—անօն, ան ան ուն
 անել—ինիլ, գու ինիմ... գու ի-
 նայմ իր... իրա (արի), իրիւր
 (արիւր), իրէյց (արից), իրուք,
 իրաք, իրէյն, իրէր (արա), իրըք,
 մի' ներ, մի' նաք
 անշորհք—անշնիրք, ան անշըն-
 նէլք ը (նա անշնորհք է)

անտէր—անդիւր
 անքուն—անքօն, ան անքաունը
 (նա անքուն է)
 անօթի—անութա
 աշակերտ—շնգըրդ
 աշկերտ—մըշշըգ, ան մըշշիլն,
 մըշշգնա
 աչքել—իշիլ, գէու իշիմ... գէուշայմ
 իր... իշիցա... գիշիմ... գիշայմ, իր...
 աշխատել—պանիլ, գէու պանիմ...
 գէու պանայմ իր...
 աշխարհ—աշխուր, ան աշխէուր,
 աշխարնա, ան աշխարնէյն
 աշուն—իշշանք, ան իշշանք
 աչք—աշք, աս ուշք, ուշկէն մէյն,
 ուշկին, ուշկու, հոգ. իշվա, իշվէյն
 ապականիլ—անգանիլ, գու անգ-
 գանիմ... գու անգանայմ իր...
 ապապարիլ—բընդիլ, գու բըն-
 դիմ... գու բընդայմ իր...
 ապուր—անէյր (փլայվ), ան աբայր
 ապրել—անբիլ, գու անբէլմ... գու
 անբայմ իր
 ապրիլ—անբիլ
 ապրիշում—բիւրիսէլմ
 ապրուստ—անբընք
 առաջ—լառանչ, առճիվ (առաջդ
 կա—առճիվիդ դան գօ)
 առաջին—առճօյն
 առաջին օր—առճը էօրը
 առաջուց—առճընը
 առաստաղ—առըստուխ, ան ա-
 ռըստէուխ
 առաւոտահան—առվըդօն
 առաքել—ղուրգիլ, գու զուրգիմ...
 գու զուրգայմ իր...
 առնուլ—առնիլ, գու առնիմ... գու
 առնուօլըմ

իր... առա, առուր, առու, առութ,
 առած, առուն, ծուռ, առըք,
 մանուիր, մանուաք
 առանց—առունց
 ասեղ—ասիղ, աս ասիեղ
 ասել—ասիլ, գու ասիմ... գու ա-
 սայմ իր... անցա (ասացի), անցիր,
 անոնց, անցոք, անցաք, անցէն,
 անը, անցըք, մանսիր, մանսաք
 աստառ—աստուռ, աս աստուռ
 աստիճան—գանձարհա
 աստղ—արասողիկ, աս օրաստղ, աս-
 տղիւր, աս ասղէյր կամ՝ արա-
 սղըննիր, աս արասղըննօյր
 աստուած—աստուծ, աս աստուծ
 աստամ—ագուր, աս ագուան, ագ-
 ոըստուռք, ագուաք
 արագ—բէնդ, ուշէտ
 արածել—արծիլ, գու արծիմ... գու
 արծայմ իր...
 արբենալ—հանրալինիլ, գու հար-
 պինում... գու հանրալինայմ իր...
 արդար—արտուր, ան արթուր ը
 (նա արդար է)
 արե—անրիվ, ար անրէյվ
 արթուն—լարթօն
 արթնանալ—իմնիլ, գու իմնում...
 գու իմնայմ իր... իմցա, իմցուր,
 իմցու, իմցութ, իմցաք, իմցուն,
 իմցէյր, իմցըք, մի ըմնար, մի-
 ըմնաք
 արժել—իժիլ, գու իժիմ...
 արիւն—վիրէն
 արիւնոտ—վիրինէդ
 արծաթ—արծութ, աս արծութ
 արծալել—սիրիլ, փրցընիլ գու
 սիրիմ... գու փրցընիմ... գու
 սիրայմ իր... գու փրցընուօյլըմ

իր... սիրիցա... փրցըն տա...
 արճիճ—արջէյլ, աս արջալը
 արմունկ—անրմանգ, աս արմանգ
 արջ—ուրջ, աս օուրջ, ուրչիր, աս
 ուռչօյր
 արտասուք—արցանք, աս ար-
 ցունք, արցընքնա, աս ար-
 ցընքնալն
 ավարտել—խնլիսիլ, գու խնլի-
 սիմ... գու խալիսայմ իր...
 աւել—նվիլ, աս անվէյլ
 աւելել—անվիլիլ, գու անվիլիմ...
 գու անվիլայմ իր...
 ափ—ուփ, աս էուփ, լեռ. տր.—
 ափէն, հ. զէուփ. բ. ափին,
 գ.—ափու
 ափսոս—ափցիս

Բ

բակլա—պնգլը, աս պակլին
 բավ—հիրանք
 բամբակ—պամբըգ, աս պամբիլն
 բան—պուն, աս պէուն
 բանալ—պանիլ, գու պանամ...
 գու պանայմ իր գտէուռ... պն-
 ցը, պնցիր, իպուց, պացութ,
 պնցաք, պնցէն, պաց(?), պն-
 ցըք
 բանալի—պանանք, աս պալանք
 բակ—պըգ, աս պիլն, պըգլա
 բաժանել—գնդիլ, գու գնդիմ...
 գու գադայմ իր...
 բաժին—պիժէն, էմ պիժալն
 բաշխիմ—պիժնիլ, գու պիժնիմ...
 գու պիժնայմ իր...
 բառնալ—պառնիլ, գու պառնում...
 գու պառնուօյլըմ իր... պաուցը,
 պաուցուր, պաուցուռ...

բարակ—պարբ
բարկանալ—պարգընիլ, գու պար-
գընիմ...
բարե—պարիվ, պարու իգաք
բարի—անդիր
բարձ—պուրց, աս պուրց, պար-
ցէն, պարցին, պարցու, պար-
ցիր, աս պարցօլը
բարձր—պունցր
բարձրանամ—պանցըրնիլ, գու
պանցըրնում... գու պանցըր-
նուօլըմ իր... պանցըրցը
բեղ—մըրզանք, աս մըրզօւնք,
մըրզընքվա
բեռն—պիռ, աս պօլըռ, պիռնիր,
աս պիռնօլըր
բերան—պիրուն, աս պիրէուն, պի-
րըննա
բերել—պիրիլ, գու պիրիմ... գու
պիրայմ իր... պիրէնձ իմ...
պիրէնձ այմ իր... պիրիլուօր
լիմ... պիրիլուօր լայմ իր... պի-
րա, պիրիր, իպիր (բերի, բե-
րիր, եբեր), պիրուք, պիրանք,
պիրէն (բերաք, բերիք, բե-
րին). պիր, պիրըք. չօու պիրիմ...
չօու պիրայմ իր...
բնակել—պընանգիլ, գու պընան-
գիմ...
բուրեղ—պուլըրիլ, գու պուլը-
րիմ... գու պուլըրայմ իր...
բուրիռն—ալիլնէն
բոբիկ—պիգանգ
բորբոսանել—փըրպըսիլ, գու փըր-
պըսը
բութ մատ—պալնիթ, աս պօլընիթ,
ս. ա. պինիթայն, աս պինիթօլըր

բուլն—պալն, աս պուօլըն, հոգ.
պինիր, աս պինօլըր
բուսանել—պուսնիլ, գու պուս-
նիմ... գու պուսնայմ իր... պու-
սը, պուսուր, պուսու, պուսուք,
պուսաք, պուսուեն
բուրդ—պօրա, աս պաուրթ
բոնել—պոնիլ, գու պըռնայմ...
գու պըռնուօլըմ իր... պըռնի-
ցա...
բրդել—պրտիլ, հանիլ. գու պըր-
տիմ... գու պըրտուէյմ իր, գու
պըրտուօլը իր, գու պըրտիր, գու
պըրտուէլք իր, գու պըրտուաք
իր, գու պըրտուալն իր. պըր-
տիցա, պըրտիցիր... պըրալ',
պըրտիցըք. գու հանիմ... գու
հանայմ իր և ալլն.
բրինձ—բոգ

Գ

Գագաթ—ծարք, ձուարք մը, ս.
ա. ձիւքայն, հ. գձուրք,
բ. ձիւքին
գալարել—գանչուիլ, գու գանչը-
ռիմ... գու գանչըռայմ իր
գալ—ուկիլ, գէուկում, գէուկուս,
գէուկը, գէուկուք, գէուկանք,
գէուկուն, գէուկայմ իր, գէու-
կալը իր, գէուկիր... իգա, իգիր,
իգըք, իգուք, իգանք, իգէն,
անը, անգըք
գամ—պիվիռ, պըվայլ մը
գաղտուկ—կանգանգ
գալլ—կալ, կուալ մը, կըլէճն,
կըլէճն իրմէն, կըլու
գարի—կան, աս կանէն, ս. ա.

Կարբ, կարէն, Բ. զկարէն,
 Բ. կարին, զ. կարուվ
 գարուն—կարծուն, աս կարմուն,
 կարնունց, զկարաուն
 գավազան—վարից, աս վարէյց,
 ւ. տ. վարիցէն, Բ. զվարէյց
 Բ. վարիցին, զ. վարիցու
 գիւղացի—կիղացա, կիղացէն, կի-
 ղացած
 գութան—հարուր, աս հարէուր
 (արօր)
 գետին—կիղէն, աս կիղաւն, կիղ-
 նէն, զկիղաւն, կիղնին
 գերեզման—կըրըզմուն, կըրըզ-
 մէուն մը
 գին—կէյն, կալն
 գինի—կիինա, կինէյն, զկինէյն,
 կինին, կինուվ
 գիշեր—կիշիւր, կիշէյր, կիշէր-
 վուն, զկիշէյր, կիշէրվընը, կի-
 շէրու
 գիտնալ—կիղանիւ, կիղիւ... կի-
 դալմ իր... կիղացը, կիղացուր,
 կիղացու, կիղացուք, կիղացածք,
 կիղացուն. նան՝ գէու գիղա-
 նում... գէու կիղանալմ իր...
 գիրք—թէութիւթ, թաութիւթ մը,
 թիւթին, թիւթու
 գիրկ—կէյրգ
 գիւղ—կիղ, կիեղ, կիղէն, կիղին,
 կիղու
 գլորել—կուլիլ, գու կուլիւմ...
 գու կուլիւմ իր... կուլիւցա,
 կուլիւցուր, կուլիւցու...
 գլուխ—զլու, զլաուխ, զլուէն,
 զզլաուխ, զլիսին, զլիսու
 գնալ—ուրթիւ, գէու ուրթում... գէու
 ուրթուալմ իր... կացա, կացիւր,

կնից, կացուք, կացածք, կացէյն
 դոգ—կիկ, կէյկ
 դոգնոց—գըրձանից
 դոչել—գինչըւվիլ, գու գինչըո-
 վիւմ... գու գինչըրվուօյմը իր...
 դովել—կուլիլ, գու կուլիւմ... գու
 կուլիւմ իր
 դործ—պուն, պէուն
 դործել—պանիլ, գու պանէյմ...
 գու պանալմ իր...
 դորտ—կիրդ, կօյըրդ, ւ. կիրդաւն.
 Բ. զկօյըրդ, Բ. կիրդին, զ. կիրդու
 գրել—կրիլ, գու կրիւմ... գու կը-
 րալմ իր...
 գրկել— գու կըրգիւմ... գու կըր-
 գալմ իր...
 գրպան—կըմբուն (ծոցագրպան)

Դ

դալար—գաննչ
 դանակ—դանըգ, աս դանիլը, դան-
 նիլմ կամ դանգէն, դանգու,
 հոգ. գանգընա
 դառը—լիդա
 դառնալ—տառնիլ, գու տառնում...
 գու տառնուօյլմ իր... տառցը,
 տառցուր, տառցու...
 դաս—համուր
 դատարկ—տարդըգ
 դըում—տըտտում, տըտտում մը,
 տըտմալն, տըտմին, տըտմու,
 հոգ. տըտմընա
 դարման—իւթ, աս օյըրթ
 դեղին—տիղէյն
 դեղնել—տիղնիլ, գու տիղնիւմ...
 գու տիղնուօյլմ իր
 դեղնուց—տիղնէյց
 դեղձ—տիղց, տիեղց
 դե—տիվ

դէմ—տիմ
դիպնել—տիրել, գու տիրէ՛լմ... գու
տիրալմ իր... տիրա, տիրուր,
տիրու...

դէպի—տալ
դէս—տեսը

դի—լաշ

դժվար—տիժուօրլը

դիպչել—տիրել

դմակ—տըմմըգ, աս տըմմիկ

դնել—տընիլ, գու տընէ՛լմ... գու
տընալմ իր... տրա, տրիր, ի-
տէր, տրուք, տրա՛ք, տրէ՛ն, մ'ը
տընըր, մ'ը տընա՛ք

դող—տո՛ղ, տէուղ

դողամ—տո՛ղիլ, գու տո՛ղում...

գու տուղալմ իր... տուղացը,
տուղացիր, տուղուց, տուղա-
ցուք, տուղացա՛ք, տուղացէ՛ն

դու—տո՛ն, տէո՛ն, քը, քիգ, գքիգ,
քինը, քէ հէլդ

դուռն—տօուր, տաուռ մը, տրօուռ,
գտաուռ, տըռնին

դուրս—տուրիցը

դուստր—աշկէ՛ն

դուք—տա՛ք, ծիր, ծիգ, գծիգ, ծի-
նը, ծիր հէլդ

դրախտ—տրէուխտ

դրացի—տըրացէ՛ն (տրացա)

Ե

Եզը—իզգիր, իզզըրվունք

Ելանել—ըննիլ, գուննիմ... գուն-
նալմ իր... իլը, իլուր, իլու...

Եկեղեցի—գիղըցա, աս գիղըցէ՛ն,
գիղըցէ՛ն, գգիղըցէ՛ն, գիղըցին,
գիղըցու, գիղիցա՛ք, գիղիցէ՛ց,
գգիղիցա՛ք

Եղբայր—ախպար, էմ ախպուար
Եղբայրութուն—ախպըրո՛ւթէ՛ն
Եղունգ—դանգ, աս դանգ, դընգվա
Եղջիւր—անդէ՛լը, աս աղճալը
Եռալ—քըրըրտիլ, գու քըրըր-

տիմ... գու քըրըրտուօլմ իր...
Երգ—իրկ, էլրկ մը

Երգում—ուֆտօում, ուֆտըմա՛ն
Իրվան

Երդնուլ—ուֆտըննիլ, գուֆտըն-
նում... գուֆտընուօլմ իր...

Երեկո—տիրգուաք

Երես—իրիս, աս իրէ՛լս, իրըսվունք

Երեսուն—լարսուն

Երեք—ըրք

Երթամ—ուրթիլ, գէու ուրթում...

գէու ուրթուօլմ իր... (տե՛ս գնալ)

Երիկամ—քիրշըգ

Երինշ—իրէ՛նշ, աս իրա՛նշ

Երկաթ—իրգութ, աս իրգէ՛նթ

Երկալն—իրգան

Երկանք—իրգընք, աս իրգինք

Երկինք—իրգանք, աս իրգանք

Երբ—լիփ

Եօթ—լծութ

Զ

Զայրանալ—նիղանիլ, գու նիղա-
նում

Զարկել—զարգիլ, գու զարգիմ...

գու զարգուօլմ իր... զարգը...
Զարկուել—զարգվիլ, գու զարգ-
վալմ... գու զարգվուօլմ իր...
զարգըրիցու...

Զրոհնել—իլվըսվիլ, գու իլվըտ-
վէլմ... գու իլվըսվալմ իր...

Զգեստ—ըսըգ

զոյգ—զագ, զըքվա
 զոքանչ—անխաղըրգէն
 գտել—քամիլ, գու քամիմ... գու
 քամայմ իր...
 զրոյց—զրէյց, ան զրայց, զըրըց-
 վունք
 զրուցել—զրուցիլ, գու զրուցիմ...
 գու զրուցայմ իր...
 զօդել—փագցընիլ, գու փագցը-
 նիմ... գու փագցընայմ իր...

է

էշ—իշ, ան էյշ, իշվա

Ը

ընկույզ—ունգայզ, ան ունդուէյզ
 ընկեր—ինգիր, ան ինգէյր, ինգը-
 րէն... ինգրին, ինգրու, հոգ. ին-
 գըրվունք

Թ

թագաւոր—թանք'անվիր, թանք'ան-
 վէյր մը
 թաթախել—թանթխիլ, գու թաթ-
 խիմ... գու թանթխայմ իր...
 թակարդ—քարդուր
 թաղ—թուղ, ան թէնղ
 թաղել—թանղիլ, գու թանղիմ...
 գու թաղայմ իր...
 թան—էյրուն
 թաշխինակ—տասդըրըգ, աս տաս-
 դըրըիե
 թառամել—թիումիլ, գու թիւ-
 միմ... գու թիումուլում իր
 թառել—թառիլ, գու թառիմ... գու
 թառայմ իր...
 թաս—տուս, ան տէնս
 թարախ—թէրուխ, աս թէրէուխ
 թաց—թուց, թէուց ը
 թափել—թանփիլ, գու թանփիմ...
 գու թափայմ իր...

թափուր—տարտըկ, բանուր
 թաքուն—կաղզանգ, բինվըտուձ,
 բուֆուձ
 թեթե—թիթիվ, թիթէյվ ը (թե-
 թե է)
 թեւ—թիւ, ան թէյլ
 թեւ—թիվ, ան թէյվ
 թեփ—թիփ, ան թէյփ
 թեփոսել—թիփըդիլ, գու թիփը-
 դիմ... գու թիփըդայմ իր...
 թթու—թըթէու
 թի—թէն, աս թան
 թուղթ—թէուխթ, աս թաուխթ,
 թըխթիր, աս թըխթէյր
 թոյլ—թալլ
 թուլանալ—թուլնիլ, գու թուլ-
 նամ... գու թուլնուլում իր...
 թոնիր—թինէյր, աս թինայր
 թութ—թէյթ, աս թաութ
 թուշ—թուշ, աս թաուշ, թուշվա
 թուք—թուք, աս թաուք
 թռչուն—ծըկ (ձագ), աս ծիկի,
 ծանկիր, աս ծանկէյր
 թռչել—(ցատկել)—թուիլ, գու թը-
 ասյմ... գու թըսուլում իր...
 թըռը, թըռը, թըռը, թըռը,
 թըռը, թըռը
 թռչել (թռչիլ)—փոռիլ, գու փըռ-
 ում... գու փոռայմ իր... փոռցը,
 փոռցիր, փըռուց, փոռացուք,
 փոռացաք, փոռացէն, փըռը,
 փըռըցըք
 թքել—թուքնիլ, գու թուքնում...
 գու թուքնուլում իր...

Ժ

ժաժուհի—ժիժիլ
 ժալո—շէյր, աս շայր, շըրիր
 ժանգ—ժընգ, աս ժիննգ

ժողովել—ժողովիլ, գու ժողովիմ...
գու ժողովայմ իր...

Ի

իմանալ—կիզանիլ (տես՝ գիտե-
նալ)

իմաստուն—խիլբկ

ինն—էյննը

ի՞նչ—չէ՞

ինչպես—չուց

ինքն—էյինք

իշամեղու—իշշը միդօ

իշանիլ—իշնիլ, գու իշնէյմ, գու

իշնայմ իր... իճա, իճուր, իճու...

իճէյր, իճըք

իւզ—իդ, ան իեդ

իւր—էյր

Լ

Լակել—լնգիլ, գու Լնգը... գու
լնգիր...

Լակոտ—լագիդ, աս Լագէդ, Լնգըդ-
վունք, ան Լագըդվնք

Լալ—ուլիլ, գէ ուլում...գէ ուլայմ
իր... Լնցէնձ իմ,—այմ իր...

Լացա, Լացիր, իլուց (ելաց),
Լնցուք, Լնցնք, Լացէյն.

(պայմ.) գնլում, գուլուս, գուլը... գու

Լայն—լան

Լաց—լուց, Լէնց

Լար—լուր, Լուր մը

Լիննիմ—լննիլ, գէ ու ուննում...գէ ու
ուննայմ իր... իղը, իղուր, իղու,

իղուք, իղաք, իղուն, իղէր, իղըք

Լողանալ—լվվնցիլ, գու Լվվնց-
վէյմ... գու Լվվնցվայմ իր...

Լոյս—լայս, աս Լուլլոյս, Լուսիր

Լուսանալ—լուսնիլ, գու Լուսնը,

գու Լուսնիր... Լուցու

Լու—Լէն, ան Լէնն

Լուսին—լուսնլայս, աս Լուսն-
լուլլոյս

Լութ—Լէյձ, աս Լայձ

Լսել—Լսսիլ, գու Լսսիմ... գու
Լսսայմ իր...

Ս

Սարել—սնայիլ, գու սնայիմ...

գու սնայայմ իր...

Սազած—սնզզէնձ

Սակ—սըգ

Սաղալ—սնղիլ, գու Սաղում...

գու Սաղայմ իր...

Սաղող—սնղոնղ, աս սնղէնղ

Սայտառակ—սնտնրըգ

Սաչ—սէյչ, աս Սաչչ

Սառնել—սառընգիլ, գու Սառըն-
գիմ... գու Սառընգայմ իր...

Սափար—սնփուր

Սեւաքար—սիվ

Սեւք—սիլք, ան իր Սէլլք

Սեւօք—սիլքք

Սեղձ—սիխշ

Սլանալ—սլանիլ, գու Սլա-
նում...

Սլինք—սլնք

Սմել—սմիլ, գու Սմիմ... գու

Սմայմ իր

Սնձոր—սնձիր, աս Սնձէյր

Սնոցի—(փայտի գործիք) Սնից-
աս Սնէյց

Սոգ—սիգ, աս Սէյգ

Սոգան—սիգզուն, ան Սիգէուն

Սոնալ—հալթ

Սոշոր—սուշիր

Սոռոչ—ձըգ

Սոտ—սիտ, աս Սէյտ

Սոտորնակ—ձուր

Սոր—սուրօ

խորոպած—խիրվէնի՛ս
խուռնկ—խանգ, աս խանգ
խոփ—խիփ, աս խէյփ
խրատ—խրուդ, աս խրէնիգ
սխտոր—սխդիր, աս սխդէյր
խոսել—խոսիլ, գու խուսէյմ...
գու խուսայմ իր...

ծալել—ծալիլ, գու ծալիմ... գու
ծալայմ իր...
ծախել—ծախիլ, գու ծախիմ...
գու ծախայմ իր...
ծաղիկ—ծաղանգ, աս ծաղանա, ծաղ-
գէն... հոգ. ծաղգընա
ծաղկել—ծաղգիլ, գու ծաղգիմ...
գու ծաղգայմ իր...
ծամ—մուրդ, աս մէտւդ
ծամել—ծամիլ, գու ծամիմ... գու
ծամայմ իր...
ծալը—ծարք, ասիւր ձուրք
ծանր—ձուռիւր
ծառ—ձուր, աս ձուռ
ծարաւ—ձարու
ծարաւել—ձարվինիլ, գու ձարվի-
նուս... գու ձարվինայմ իր...
ծափ—ձապակ
ծեծ—ձիձ, աս ձէլձ
ծեր—հալիւր, աս հալիւլէյր
ծերանալ—հալիւրիլ, գու հալի-
ւրիմ... գու հալիւրայմ իր...
ծիածան—ծիրանը կուգա (ծիրա-
նի գոտի)
ծիծ—ձէլձ, աս ձայձ
ծիծաղ—ձիձուդ, ձիձանդա
ծիծաղել—ձիձանդիլ, գու ձիձա-
ղէյմ... գու ձիձաղայմ իր...
ծիծառնակ—ձիձիր, աս ձիձուր

ծծել—ձրձիլ, գու ձրձիմ... գու
ձրձայմ իր...
ծղրիդ—ձղլայտ, աս ձղլուլըա
ծնվել—ձնանիլ, գու ձրնիմ...
գու ձնայմ իր...
ծուռկ—ձանգ, աս ձանգ
ծոց—ձից, աս ձէլց
ծուռ—ձուռ
ծուխ—մէնիւ, աս մաուխ
ծով—ձու, աս ձէու, ձուվէյն...
զձէու, ձուվին... հոգ. ձուվէյր

կաթ—դէլթ, աս դայթ
կաթիլ—դէթիլ, գու դէթիմ... գու
դէթայմ իր... դէթէօձ իմ... ալմ
իւր... դէթիւլուր լիմ... դէթիւլուր
լայմ իր... դէթիցա
կաթիլ—գուլթ, աս գալթիլի կամ
գէուլթ
կաթսա—բուղանձ, աս բուղու-
րնձ
կալ—գուլ, աս գէուլ, գալիւր
կախել—գախիլ, գու գախիմ... գու
գախայմ իր... գախիցա
կակղանալ—գագուղնիլ, գու գա-
գուղնում... գու գագուղնուլըմ
իւր... գագուղցա...
կաղին—գաղէնդ, աս գաղանդ
կաղնի—գաղնա, աս գաղնէյն
կամ—գում, աս գէում
կամար—գամմուր, աս գամմէնր
կամենամ—ուղիլ, գէու ուղիմ...
գէու ուղայմ իր...
կայծ—գաձ, աս գուլըձ
կայծակ—գիձձըգ, աս գիձձի
կանաչ—գանաչ, գանուլըց ը
կանաչել—գանչըրիլ, գու գանչը-
ռիմ... գու գանչըռայմ իր...

կանաչանալ—գանչըողիլ, գու
 գանչըողիմ
 կանգնել—գաննիլ, գու գաննէլմ...
 գու գաննալմ իր...
 կանուխ—ուխտու
 կանչեմ—գինչիլ, գու գինչիմ...
 գու գինչալմ իր...
 կաշի—գիշա, գիշէն
 կապ—գոնը, աս գէոնը
 կապել—գաբիլ, գու գաբիմ... գու
 գաբալմ իր... գաբիցա...
 կապոյտ—գաբբալդ
 կապել—գաբիլ, գու գաբիմ... գու
 գաբալմ իր...
 կապոտել—գաբըղիլ, գու գաբըլմ
 դիմ... գու գաբըղալմ իր...
 կատաղած—գանդղուծ
 կատու—գաղէժ, աս գաղէժն
 կարաս—գաբուս, աս գաբէուս
 կարգալ—գարտիլ, գու գարտում...
 գու գարտուլմ իր...
 կարել—գաբիլ, գու գաբիմ... գու
 գարալմ իր...
 կարենալ—գարնիլ, գու գարնում...
 գու գարնուլմ իր...
 կարող եմ—գաբիմ... գարալմ իր...
 գարցա...
 կարկատան—գաբըղուեն, աս գար-
 գըղէուեն
 կարկուտ—գաբգէյտ, աս գարգալդ
 կարճ—գուրջ
 կարճանում—գիժգընիլ, գու գիժ-
 գընում... գու գիժգընուլմ իր...
 կարմիր—գաբմէյր, գարմալր ը
 կարմրանալ—գաբմըրիլ, գու գաբ-
 մըրիմ... գու գարմըրալմ իր...
 կարօտել—գաբուենիլ, գու գաբու-
 նում... գու գարունալմ իր...

կացին—ջիգօուր, աս ջիգաուր
 կալ—գուվ, աս գէոնվ
 կաքալ—գաքու, աս գաքէոն
 կեղե—խիջիբ, աս խիջէյր
 կեղալ—աղղըղութէյն
 կեղտոտ—աղղիդ, աղղէյդ ը
 կէս—գիս, գէյս
 կեսուր—խսգըսէյր, խսգըսըրէյն...
 կեսրալր—խսգիսըրար
 կերակուր—ոնդիլա, ուղիլէյն
 կերակրել—գիբըցընիլ, գու գիբըցը-
 նիմ... գիբըցընուլմ իր...
 կրել—դանիլ, գու դաննէլմ... գու
 դանալմ իր... դարա, դաբիբ, իդուր, դաբուք, դաբաք, դա-
 բէյն, դուր, դաբըք
 կին—գնագ, աս գընագ, ա. գին-
 գէուեն, ճ. գընագ, բ. գին-
 գէուեն իրմէյն
 կիսատ—գիսգադիբ
 կծել—խաձծիլ, գու խաձծիմ... գու
 խաձծալմ իր...
 կծու—գըձծէոն
 կճեպ—խիջիբ
 կշեռք—գիշիռք, աս գըշալըրք
 կշտանալ—գիշտանիլ, գու գիշտան-
 նում... գու գիշտանալմ իր...
 կոխել—գիխիլ, գու գիխիմ... գու
 գիխալմ իր...
 կող—գոնդ, աս գէուդ
 կողեր—գուղըրդուենք
 կոճակ—գոնջըգ, գուջիե
 կոյր—գալր, գուալր
 կով—գոն, աս գէու, գուվիբ.
 ա. գուվէյն, ճ. գգէու, բ. գուվէյն
 մընը կամ գուվէյն իրմէյն, գու-
 վուեն հէյդ

կոտրել—զրզրիլ, գու զրզրիմ...
գու զրզրայմ իր...

կուտ—գէլդ, գայդ
կուշտ—գէլշտ

կուպր—ծայթ, ծուայթ
կուրանալ—գուրնիլ, գու գուր-
նում... գու գուրնուօլմ իր...

կտավ—գդոն, աս գրդէու
կտոր—բագուր, բագուր
կտուց—գրդէլնձ, գրդալնձ
կտցել—զրզցիլ, գու զրզցիմ... գու
զրզցայմ իր...

կտրել—զրզրիլ, գու զրզրիմ... գու
զրզրայմ իր...

կրակ—զրըք, զըրինք
կրիա—գոնրլուշ, գուրլէուշ
կրտսեր—բըզդնգ

Հ

Հագնել—հնժնիլ, գու հնժնէյմ...
գու հաքնայմ իր... հնժքը, հն-
քուր, հնժքու, հնժքուք, հնժքնք,
հնժէլին

հազ—հուզ, հէուզ

հազալ—հնզզիլ, գու հնզզում...
գու հազզայմ իր... հնզզնցը...

հազար—հնզզուր

հալիլ—հնլիլ, գու հնլիմ... գու
հալլայմ իր... հնլիցա...

հալլած—հնլլէուձ

համ—հէում, հաում ը

համար—հնմոնր

համարնք—հնմորնք

համրել—հնմրիլ, գու հնմ-
րիմ... գու հնմրայմ իր...

համբալ—անէուս

համբուլր—բըլ, բիլք

համբուրել—բնկնիլ, գու բնկ-
նիմ... գու բագնայմ իր... բն-
քա, բնքիւր, իրք (հպագ),
բնկուք, բնկնք, բնքէյն

հալիլ—հիլըրա, հիլըրէն... զհի-
լըրէն, հիլըրին, հիլըրու, հի-
լըրնա, հիլըրոնք, հիլըրէյց կամ
հիլըրնէյն, զհիլըրոնք, հիլըրէյց,
հիլըրնու

հալ—նրմանը, նրմանը, նրման-
նին, նրմանուլ, նրմաննք,
նրմանէյց, նրմանէյց իրմէյն

հալերէն—նրմանը լիզէու

հալը—գուդ, քու զէնդ, քու դըդէն
դէուս (հորդ տուսը), դնդէն
իրմէյն, հոգ. դնդվա կամ դն-
դիւր, դնդիւրը, դնդիւրէյն իրմէյն,
դնդիւրու

հանել—հանիլ, գու հանայմ... գու
հանայմ իր... հանիցա... հանը,
զհանիցըք

հաշտ—հիշտ

հասկանալ—հնսզընիլ, գու հնսզը-
նում... գու հասզընայմ իր...
հնսզըցը, հնսզըցէր, հնսզը-
ցու...

հաստ—հոնստ, նն հէուստ ը

հաստանալ—հնսզընիլ, գու հնս-
զընում... գու հասզընայմ իր...
հնսզըցա, հնսզըցուր հանզը-
ցու...

հաստատ—բէյնդ, բայնդ

հատիկ—հնդոնգ, հադոնա, հնդ-
գէյն, հնդգու, հնդզընա

հատ—հուդ, հէուդ, հնդէյն, հն-
դին, հոդու

հարիւր—հնրէյր, հնրըրէն...

հարուստ—հնրէյստ—հնրըսդէյն

հարսանիք—հարսանաք, հարս-
նուօրք, հարսնըէյց
հարս—հուրս, հօուրս, հարսը
(հարսօն), հարսօն իրմէյն
հարսնացու—հարսընցու, հար-
սընցօն
հարցնել—հարցնիլ, գու հարցը-
նիմ... գու հարցնուօյրմ իր...
հարցըցա, հարցըցիր, հարցալց,
հարցըցուք, հարցըցաք, հարցը-
ցայն, հարցայր հարցըցըք
հարց—հարցմունք, հարցմօունք
հաց—հուց, հէուց, հուց գունէյմ
(հաց ունիմ)
հաւ—հու, հէու, հալը (հալէուն),
հալէուն իրմէյն, հալիր, հալի-
րէյն, հալիրին
հաւանել—հալնիլ, գու հալնէյմ...
գու հալնայմ իր...
հաւատալ—ալգիլ, գու ալգում...
գու ալգայմ իր... ալգացը
հալաքել—ջուղվիլ, գու ջուղվիմ...
գու ջուղվայմ իր... ջուղվի-
ցա
հալաքված... ջուղվուծ, ջուղվէուծ
ին
հեշտ—հիշտ, հէլշտ
հեռանալ—հիռընիլ, գու հիռըվ-
նում... գու հիռըվնուօյրմ իր...
հիռըվցը
հետ—հիդ, հէլդ
հերիք—հիրաք
հերու—հիրօու
հերկեմ—հիրգիլ, գու հիրգիմ...
գու հիրգայմ իր...
հիմա—համը
հին—հէյն, հայն
հինգ—հէյնկ, հայնկ

հինգշաբթի—հէյնկշապթա
հիւանդ—հիվունդ, հիվէունդ
հիւանդանալ—հիվըննիլ, գու հի-
վըննում... գու հիվըննայմ իր...
հիւանդութիւն—հիվընդութէյն, հի-
վընդըթէուն
հիւսել—հիսսիլ, գու հիսսիմ...
գու հիսսայմ իր...
հիսուն—հիսսօն, հիսսաուն
հնանալ—հըննանիլ, գու հըննան-
նում... գու հըննանայմ իր...
հըննացա
հոգի—հիկկա, հիկկէյն, հիկկին
հող—խուղ, խէուղ, խուղիր
հողոտ—խուղիդ, խուղէյդ ը
հորթ—հիրթ, հօյըրթ, հիրթվա
հօտ—հիդ, հէյդ ը
հոտել—հիդգիլ, գու հիդգիմ... գու
հիդգայմ իր
հոտոտել—հիդվըդիլ, գու հիդվը-
դիմ... հիդվըդայմ իր
հոր—հիր, հէյր, հիրիր
հուր—գըրըք, գըրիյեգ
հում—հէում, հաում ը
հալել—գիրիլ, գու գիրէյմ... գու
գիրայմ իր... գիրօու, գիրուր,
գիրու... իս գիրա ի թաուխթ,
գիրօու լը
հրել—հարիլ, գու հարիմ... գու
հարայմ իր...
հրեշտակ—հըրըշդըգ, հըրըշդիւե,
հըրըշդըգնա
նախիր—նախր
հօրաքոյր—հուրքալր, հուրքուրը,
հուրքուր, գհուրքուրը, հուր-
քուր իրմէյն

Ձագ—ծրկ, ծիէք, ծաքիր

ձայն—ժան, ծուան, ւ. ծինայն,
հ. զծուան, բ. ծինին, գ. ծինու
ձգել—խսկիլ, քիշիլ, գու խզկիմ.
գու խսկայմ իր... խսկիցս...

ձեռք—ծար, ծուար

ձեռագործ—ծիրքը բուն

ձեր—ծիր, ծօլըն բ

ձեզ—ծիզ

ձէթ—ծիթ, ծէլթ

ձի—ծէյն, ծայն ւ. ծիյօն,
բ. ծիյօն իրմէյն

ձիզ—բէյնզ

ձիւն—ծայն, ծուօլն, ւ. ծինայն
կամ ծինը, հ. զծուօլն, բ. ծի-
նին, գ. ծինու

ձմեռն—ծըմիո, ծըմայր, ւ. ծը-
մըռօռն, բ. ծմէրին

ձու—հալգայթ, հալգուօլթ, ւ.
հալզըթը, բ. հալզըթին, գ.
հալզըթու

ձուկն—ծազ, ծաամ (ձուկ մը),
ւ. ծըգուկն կամ ծըգէռն,
հ. զծաա, բ. ծգէռն իրմէյն,
ծըգու

ձող—ծոնդ (արորի ձող), ծէռլ
ձմերուկ—ծըմիրնգ, ծըմիրնա,
ծըմիրնամ (ձմերուկ մը). ւ.
ծըմլըզը, բ. ծըմըրգին, գ. ծը-
մըրզու. ծըմըրգնա, հոգ. ւ.
ծըմլըզընից, բ. ծըմըրզընին

Ճ

Ճակատ—ջանդուդ, ջանգէռլ, ւ. ջանգ-
դը, բ. ջանգին, գ. ջագդնի,
հոգ. ջանգընա

ճանաչել տես՝ գիտենալ, իմա-
նալ

ճանապարհ—ջանպըլ, ջանպըրես.
ւ. ջանպը, բ. ջանպին, գ.
ջանփու

ճանճ—ջանջ, ջուանջ, ջինջիր

ճար—ջուր, ջէուր

ճարել—ջարիլ, գու ջարիմ, գու
ջարայմ իր, ջարիցա

ճարտար—վարբիդ, վարբէյդ

ճցնավոր—ջըկնավիր, ջըկնավէյր,
ջըկնավիրնա

ճգնել—ջըկնիլ, գու ջըկնիմ, գու
ջըկնայմ իր

ճեղք—ջիւք, ջիեսք, ջիւքիր

ճեղքել—ջըլսքիլ, գու ջըլսքիմ, գու
ջըլսքայմ իր

ճերմակ—իսբիզըզ, իսբիզիկ

ճերմակել—իսբիզիլ, գու իըս-
բըզիմ, գու իսբըզայմ իր

ճիշտ—ուղիրթ, ուղէյրթ

ճիւղ—ջէուղ, ջաուղ. ւ. ջըղէյն,
բ. ջըղին, գ. ջըղու

ճմլիմ—ջըրգիլ, գու ջըրգիմ, գու
ջըրգուօլթ իր...

ճկոյթ—ջիգսգ, ջիգսու, ջիգսամ
(ճկոյթ մը)

ճրագ—ջըրըկ, ջըրիկ, ջըանկա

Մ

Մագ—մուգ, մէռլ. ւ. մանգէյն,
բ. մագին, գ. մագու

մագոտ—մանգիդ, մանգէյդ

մածուն—մաձձուն, մաձձաուն

մահակ—վարից, վարէյց

մահանալ—միռնիլ, գու միռնայմ,
գու միռնուօլթ իր. միռը, մի-
ռուր, միռու... միռայր, միռըր

մաղ—մուղ, մէուղ
 մաղել—մաղիլ, գու մաղիմ, գու
 մաղայմ իր
 մանգաղ—մանգոնղ, մանգէուղ
 մալը—մար, մուար. և. մուար,
 բ. մուարմընը. միբէլը
 մանկ—մանիլ, գու մանիմ, գու
 մանայմ իր
 մանուշակ—մանոնշղ, մանուշիկ
 մանր—մոնդր, մէոնդր
 մաշկ—միշիլ, գու միշիմ, գու
 միշայմ իր, միշիցա
 մաշվիլ—միշվիլ, գու միշվէյմ,
 գու միշվայմ իր, միշվիցա
 մաշկ—գիշա (տես՝ կաշի), գիշայմ
 (կաշի մը)
 մաս—բաղուր, բաղուր
 մատանի—մաղնա, աս մաղնէյն
 մաղնայմ, մաղնը քուր (մա-
 տանու քար)
 մատն—մուղ, մէուղ. և. մաղէյն,
 բ. մաղին, գ. մաղու, հ. ուղ.
 մաղանք, և. բ. մաղէունց,
 գ. մաղիրու
 մատնոց—մաղնից, մաղնէյց
 մարդ—մորտ, մուրթ. և. մուր-
 թա, մուրտոն, բ. մուրթը իր-
 մէյն, գ. մարթու, հ. ուղ. մար-
 տաք, և. մարտոյց, բ. մարտոյց
 իրմէյն
 մարմին—մարմանդ, մարմանդ
 մեծ—մինծ, մէյնծ
 մեծանալ—միծնիլ, գու միծնոմ,
 գու միծնայմ իր, միծնցը
 մեծութուն—միծութէյն, միծ-
 ձութայն
 մեկ—մըգ, միլի
 մեղավոր—միղնովիր, մեղավէյր

մեղու—միղծ, միղաում (մեղու
 մը), միղէուն, և. միղվը, բ.
 միղվին, հ. ուղ. միղվանք, և.
 միղվէյց, բ. միղվէյց իրմէյն
 մեղր—միղր, մէլր
 մեղք—միղք, միեղք
 մեռնել տես՝ մահանալ
 մետաքս—բրիսէյմ, բրիսայմ
 մեր—միր, աս մուօլըն և (սա
 մերն է)
 մերձ—մուղ, մէուղ
 մէջ—միծ, մէյծ
 մէջք—միշք, մէյշք
 միամիտ—միմմէլ
 միմջանց—մըմղըգա
 մինչև—գիկր
 միս—մէյս, մայս, և. մըսսը, բ.
 մըսսին, գ. մըսսու, հոգ. ուղ.
 մըսսաք, և. մըսսէունց
 միտք—մէլք, մալք, մըքվընա
 միսալ—միսրիլ, գու մըիսրիմ, գու
 մըիսրայմ իր
 մկրատ—մըգրուղ, մըգրէուղ
 մնալ—ըմնիլ, գու ըմընում... գու
 մընայմ իր, մնացը, մնա-
 ցիր, մնից... գիցէր, գիցըք,
 մնացըք
 մոխիր—մախիսէլը, մախիսալը
 մոմ—միմ, մէյմ
 մորթ տես՝ գիշա
 մորթիլ—գընիլ, գու գընիմ, գու
 գընուօլմ իր, գընիցա, գընը,
 գընիցըք
 մութ—մէլթ, մալթ
 մուխ—մէոխ, մաուխ
 մուկն—մաղ, մաա, մաամ (մուկ
 մը). և. մըգնը, մըգէուն

մուրացիկ—մուրագուն, մարագէ-
ուն

մտանել—մըննիլ, գու մըննէյմ,
գու մըննալմ իր... մըդա, մը-
դուր, մըդու, մըդուք, մըդմք,
մըդուն. մէլդ (մհւտ), մըդըք
մըջիւն—մըրճուում, մըրճաում, ա.
մըրճըմայն, հ. ուղ. մըրճըմնա
մօտ—մուդ, մէնդ

մօտենալ—մուգգընիլ. գու մուգ-
գընում, գու մուգգընալմ իր
մօրաքոյր—մուրքալր, մուր-
քուօյր

մօրուք—մուրմք, մուրուաք ա.
մուրվէնց, բ. մուրուքու

Յ

Յիշատակ—հիշողք, հիշողիկ
յստակ—խողք, իստիկ
յղի—ուղղա, ըրգը հիկկմք, աղղօը
յը (հղի է)

Ն

Նայել—իշիլ

նարինջ—լնրանջ, լնրօունջ, լն-
րընջնին

նեխել—հիդգիլ, գու հիդգիմ, գու
հիդգալմ իր, հիդգիցա

նեղ—նիղ, նիեղ

նեղանալ—նիղանիլ, գու նիղան-
ում, գու նիղանալմ իր

նեղունածք—նիղունթէն, նիղու-
թալն

նեղութիւն—տես՝ նեղունածք

ներկ—ներդ, նէլրդ

նշան—նիշմն, նիշէուն

նշանդրութիւն—նիշանում, նիշան-
նաում

նշանել—նիշանիլ, գու նիշանիմ,
գու նիշանալմ իր. նիշանիցա,
նիշանիցիլ, նիշանից, նիշանի-
ցուք, նիշանիցմք, նիշանիցէն.
նիշանիցուա զը, նիշանիցէլր
զը, նիշանէյց զը, նիշանիցէուք
զը, նիշանիցաք զը, նիշանի-
ցան զը

նոբ—նիր, նէլր

նորել—նիրել, գու նիրիմ, գու
նիրալմ իր, ներիցմ, ներիցուա
զը

նուագել—զմրգիլ (ջութակ և
ալլն). գու զմրգիմ, գու զար-
գուալմ իր. զմրգիցա, զմր-
գիցիլ, զմրգից, զմրգիցուք,
զմրգիցմք, զմրգիցալն, զմր-
գիցուա զը, զմրգիցալը զը,
զարգալց զը, զարգիցօուք
զը, զարգիցաք զը, զարգի-
ցուալն զը

նուռն—նօուռ, նաուռ

նստել—նսդիլ, գու նսդէլմ, գու
նսդալմ իր, նսդա, նսդուր, նսդ-
ու, նսդուք, նսդմք, նսդուն,
նէլստ (նիստ), նսդըք

նօսր—նուսր, նօսար

Շ

Շարաթ—շնպսթ, շապէսթ, շնպ-
տէն, շնպտին, շապուտ, շապլթ-
նա

շարաթ օր—շնպսթնի, շնպսթ
ժըր

շալակ—շնլդ, շալիլն. շնլլընա.

շալագել—շնլգիլ, գու շնլգիմ,
գու շալգալմ իր, շալգիցա,
շալգիցուա զը

շամփուր—շամփէլը, շամպալը,
շամպըրնա

շապիկ—շաբսիկ, շաբան, շաբաթ-
նա

շատ—շիտ, շէլի և

շատանալ—շաղնիլ, գու շաղնամ,
գու շաղնալի իր, շաղցը

շարեւ—շարիւ, գու շարիմ, գու
շարալի իր, շարիցա... շարի-

ցուա զը

շերամի որդն—շիշա, շիշէլն

շերեփ—շիրիփ, շիրէլի, շիրիփնա

շեն—շին, շէն

շիւ—շէլ, շալ և

շինեւ—շինիլ, գու շինիմ, գու
շինալի իր, շինիցա... շինիցուա
զը

շնիկ—շըննըգ, ան շըննիլ, շըն-
ըննիլ

շնորհք—շնիրհք, շընէլք

շնորհաւոր—շնըֆիլ

շնութիւն—շըննութալն, քսիլ
շըննութուլըն

շոգ—շնիկ, շիկ, շէուկ

շոր—ըտըգ, աս ըտըլիլ

շուն—շոուն, շաուն. և. շօուն, հ.

զշաուն, բ. շոուն իրմէլն

շուք—շաք, շաք, շըքիլ

շտեմարան—տմբուր, աս ամ-
բուր, ամբըրնա

շրջիլ (պտույտ գալ)—իլիլ, գու
իլվէլ, գու իլվալի իր, իլվիցա,
իլվիցուր, իլվիցու...

շրջիւ—շըռնիլ, գու շըռնիմ... գու
շըռնուլըմ իր... շըռնիցա... շըռ-
նիցուա զը... շըռնը, շըռնիցըք

ո

ոյվ—ոն(վ), ուվ իղիք, ու գէ ուկը
(ոյվ է գալիս), ու գուկը (ոյվ
կըգա)

ոլորեւ—իլիլ, գու իլիլիմ, գու
իլլալի իր, իլլիցա, իլլիցիլ...

ողորմեւ—ողոնումիլ, գէ ոնգոն-
միմ, գէ ոնգոնումիլ իր, ոն-
գոնումիցա, ոնգոնումիցէլը, ոն-
գոնումից... պալմ. գուղորմիմ.
թը գուկը ք'օվ իս գոնգոնումիմ
էր

ոչ—չիլէ

ոջիւ—իճէլ, իճալ, իճընա

ոսկի—իսկա, իսկէլն, իսկաք, աս
իսկաք

ոսպ—վըսք

ոսկոր—իսկիլ, իսկէլը, իսկը-
վունք, իսկըրվէունք, գ. իսկը-
րու

ոսկրեալ—իսկըրը

ոտն—վըդ. աս վըդը, և. վիդէուց,
հ. վըդը, բ. վիդէուց, գ. վի-
դու, հոգ. ուղ. վիդվա, և. վի-
դէուց կամ վիդվընէլն, բ. վիդ-
վընէլն

որդն—վիրա, աս վոլըրա, և. վիրաը,
բ. վիրալի, հոգն. վիրաընոլը
որձ—վըրձ

որոճեւ—իրջիլ, գու իրջում, գու
իրջուլըմ իր, իրջիցա, իրջի-
ցուր, իրջից... իրջը, իրջըցըք,
գիրջում զը

որովալն—փիլ, փէլը. փիլիլ կամ
փիլվա

որսալ—պըռնիլ. գու պըռնիմ, գու
պըռնուլըմ իր, պըռնիցա, պըռ-
նիցի... պըռնիցուա զը

սու—սու

ուկ—էլլ, ալլ, ուկիր, ուկէլր

ուկթ—ալիթ

ուկստ—էուկստ

ուկարիկէլ—դուրգիլ, գու դուրգիմ,
գու դուրգուօլըմ իր, դուրգի-
ա...

ուկիդ—ուկիլթ

ուկտ—էուդդ, աա աուդդ, ըդդիր
ուկնեմ—գունէյմ, գունէյա, գու-
նա, գունէյք, գունաք, գու-
նէյն, գունայմ իր. ուկնցը, ուկ-
նցնը, ուկնցու, ուկնցուք, ուկնցաք,
ուկնցուն, ուկնցէլր, ուկնցըք.
պայմ. գունընու, գունընայմ իր

ուկննի—ուկննա, ուկննէյն

ուկ—էյս, ալս, իսվա

ուկանիկ—սուրվիլ, գու սուրվէյմ...

գու սուրվայմ, սուրվըցը, սուր-
վէյր, սուրվըցըք

ուկուկանիկ—սուրվըցնիլ, գու
սուրվըցնիմ, գու սուրվըցնայմ
իր, սուրվըցըցա, սուրվըցըցիլ,
սուրվըցէց, սուրվըցըցուք,
սուրվըցըցաք, սուրվըցըցէյն,
սուրվըցէր, սուրվըցըցըք

ուկանլ—ուկիլ. գէ ուկիմ, գէ ու-
գայմ իր. գիրա, գիրուր, գիրու,
ուկիլուօլիմ, գ'իրուազը

ուր—յէլր (գոուրթուս)

ուրախանալ—խնդիլ. գու խնդու, գու
խնդուօլըմ իր, խնդըցա
ուրբաթ—ուրպութ, ուրբուսթ

2

Չամիչ—չամէլչ, չամալչ

չար—չուր, չուրը (չար է)

չարութիւն—չարութէյն

չարչարիկ—չարչարիլ, գու չար,
չարիմ, գու չարչարայմ իր,
չարչարիցա, չարչարիցուա զը
չկալ—չիկը

չորանալ—չիռնիլ, գու չիռնու, գու
չիռնուօլըմ իր, չիրցը...

չոր—չիր, չէլր

չորս—չուք

չորութիւն—չիրութէյն

չքաւոր—անկուդ

Պ

Պախրա—բախրը, բախրին, բա-
խրըք

պակաս—բագուս, բագէուսը

պակասիկ—բագսիլ, գու բագսիմ,
բագսայմ իր, բագսիցա, բագ-
սիցուա զը, բագցը

պակասութիւն—բագասութիւն

պահիլ—բիհիլ, գու բիհիմ, գու
բիհայմ իր, բիհիցա.

պաղ—բուդ, բէուդը

պահիր—բ'անէլր, բանալր

պապ—բաբ, էյմ բաբա, բաբը-
նա

պառավ—բարու, աա բարու,
բառվընա

պառավիկ—բարվիլ, գու բարվիմ,
գու բարվուլըմ իր, բարվիցը
պատ—բուդ, բէուդ, բանդանք,
աա բադանք

պատահիկ—հանդիբիմ, գու հան-
դիբայմ իր, հանդիբիցա...

պատանք—բագընք, բագիկնք,
բագընքնա

պատառիկ—բադրիլ, գու բադրիմ,
գու բադրվայմ իր, բադրիցա

պատառովի

—բաղրովի, գու բա-
ղրովիւմ. գու բա-
ղրովուօլմ իր. բա-
ղրիցա, բաղրովի-
ցուր, բաղրիցու.

—բաղրդի, գու բա-
ղրդիմ, գու բա-
ղրդովւմ իր

պատեի—բնդի, գու բաղիմ, գու
բաղւմ իր. բնդիցա... բաղը,
բնդիք, բնդիցք

պատմիլ—հանգնիլ

պատինջան—բնդինջուն, բնդին-
ջուն

պատվաստել—բնդրուսիլ, գու
բնդրուսիմ, գու բնդրուսւմ
իր

պատրաստ—խնդիր

պատրաստել—խնդրիլ, գու խնդ-
րիմ, գու խնդրւմ իր

պատրոյգ—բնդրանկ, բաղրաք,
բնդրքնա

պարան—բնրուն, բնրէուն, բա-
րըննա

պարանոց—վէյզ, վալզ, վըզիր

պարապ—բնրուր, բարէուր

պարապուծիւն—բնրնբուծէյն,
բնրնբուծալն

պարել—խաղիլ, գու խաղում, գու
խաղուօլմ իր... խաղցը...

պարտ—բուրք, բօրք, բօրքիս

պարտական—բարդագուն

պիտի—բըր

պղտորել—բըղդիրիլ, գու բըղի-
րիմ, գու բըղդիրւմ իր

պոչ—ակա, անէյն

պորտ—բիրդ, բօլըրդ, բիրդիր

պսակ—բըսըզ, բըսիյն, բըսըզնը

պսակիլ—բըսնդիլ, գու բըսնդիմ,
գու բըսնդալմ իր
պուտ—գուծ, գէուծ

Ջ

Ջաղաց—ճնդոյցք, ճնդէոյցք

ճարդել—գըղըրիլ

ճերմ—ճոյդնիթէյն

ճերմատենդ—ճոյդնիթէյն

ճոկել—հընդիրիլ

ճորի—ճիրա, ճիրէյն

ճուր—ճէլր, ճալր

ճրել—ճրիլ, գու ճրիմ, գու ճը-
րւմ իր

ճրհեղեղ—ճըրհիղիղ, ճըրհիղինղ

ճրհոր—հիր, հէր

Թ

Թեհան—ըռըհուն, ըռնօուն

Ս

Սա—աս, ուծօը

սալ—սոյլ, սէննլ

սակաւ—քէլչ, քալչ

սանդուղք—գնբունդ, գաբանդ,
գնբընդք

սանր—սունդր, սէունդր

սապոն—սաքին, սաքալըն

սառը—բուզ, բէուս

սափրիլ—անձիլիլ

սեպ—սէլր, սալր

սեր—սիր, սէլր

սերմ—սիրմ, սէրմ, սիրմիր

սերմացու—սիրմացօու

սերտել—սոյլիլ

սեր—սիր, աս սէլր ը

սէր—սիրք

սե—սիվ, սէլվ

սիսեռ—սիսիռ, սիսօլըռ

սիրիլ—սիրիլ, գու սիրիւմ, գու սիրալմ իր սիրիցա, սիրիցուա
 գը, սիրը, սիրիցըք
 սիրուն—սիրէուն, սիրաուն
 սիրա—սիրդ, սօլըդ, սըրդիր
 սկսուր—խագըսէլը, խագըսալը.
 Ա. խագըսըէլէ Բ. խակըսըէլէ իր
 մէջն, խագըսըընա
 սղոց—սըղից, սըղէլց, սըղըցնա
 սղոցել—սըղիցիլ, գու սըղիցիւմ,
 գու սըղիցալմ իր
 սնդուկ—սընդակ, սընդաա. Ա.
 սընդէլն, Բ. սընդին, Գ. սնդու,
 սընդընա
 սոխ—սոնխ, սէնխ Ա. սիխէն, Բ.
 սիխին, Գ. սիխու
 սոխակ—բլբէլլ, բլբալլ, բըրբընա
 սովորել—սոնրվիլ, գու սոնրվէլմ.
 սուրել—սուրվիլի, գու սուրվըլիւմ,
 գու սուրվըլալմ իր
 սունկ—գոնբանդակ
 սուտ—սէլտ, սալտ
 սուր—սէլր, սալր
 սպանել—սըբանիլ
 սպիտակ—խսբիդըդ
 սպիտակել—խսբըկիլ, գու խսբըկ-
 կիւմ, գու խսբըկալմ իր
 ստուեր—շաք, շաք, շըքիր, շը-
 քէլը
 սրբել—սըռպիլ, գու սըռպիւմ, գու
 սըռպալմ իր
 սրել—սըրիլ, գու սրիւմ, գու սը-
 րալմ իր

Վ

Վագր—էլնձ, ալնձ, ընձաք
 վազել—շնդդիլ, գու շնդդիւմ, գու
 շուդդալմ իր

վաթսուն—վանցցէնն, վացցաուն
 վախենալ—վանխիլ, գու վանխում,
 գու վախնալմ իր,
 վախկոտ—վանխդիլ, վանխգէլը
 վառել—վանիլ, գու վանիւմ, գու
 վառուօլմ իր
 վատ—չանդիլի
 վարդ—վուրդ, վճուրա
 վարդավառ—վանրդիվուռ, վարդի-
 վուռ
 վեր—իվիլ
 վերա—իրալ(ն)
 վիզ—վէլզ, վալզ
 վճարել—ճարիլ (պարաքից
 ազատվել)
 վրեժ—քին, քէլին

Տ

Տալ—ուդիլ. գէուդում, դէուդու-
 օլմ իր, գէուդուօլըր իր, գէ-
 ուդիր, գէդուօլըք իր, գէու-
 դաք իր, գէդուօլըն իր, դըվէ-
 ծձ իւմ... դըվա, դըվիր, իդէր,
 դվուք, դվաք, դըվէլն, դէր,
 դըվըք, գուդում (կտամ),
 բըրուդում (պիտի տամ)
 տանել—դանիլ, գու դանէլմ, գու
 գաննալմ իր, դարա, դարիր,
 իդար, դարուք, դարաք, դա-
 րէլն, դուր, դարըք
 տանիք—դինիրք, դինօլըք
 տասն—դուսս
 տարի—դարա, դարէլն
 տափակ—դափըդ, տօլըր (դոլր),
 տուալըր
 տաք—շնդ, շէնդ և
 տաքութիւն—շուդութէլն

տեսնել—դըսնիլ, գու ղըսնուում,
 -նուս,-նա, գու ղըսնուօլում իր,
 դիսէննէ իմ. դիսը, դիսուր, դի-
 սու, դիսուք, դիսամք, դիսուն,
 դէս, դիսըք
 տերեւ—դիրիվ, դիրէլվ
 տեր—դիր, դօլըր. և. դըրէն, բ.
 դըրէյն իրմէն. հոգն. դիրվա,
 դիրվօլց, դիրվալն իրմէն,
 դիրվու
 տիկ—դամգ, աս դանա, դանամ (մի
 տիկ), դամգիր
 տղա—դըղը
 տիղմ—մուրուգ, աս մուրուգ
 տնկել—ցանիլ
 տուն—դէնն, դանուն. և. դէուն, հ.
 գէուրթում ի դէնն, բ. դանին
 տօթ—շնղ

Յ

Յախ—ցուխ, ցէուխ
 ցած—ցուծ, ցէուծ
 ցամաք—ցամըք, ցամիլէք
 ցանել—ցանիլ, գու ցանիմ, գու
 ցանալմ իր
 ցաւ—ցու, ցէու, ցավիր
 ցերեկ—ցիրըգ, ցիրիլնա. և. ցի-
 րիգվէուն, հոգ. ցիրիգնա
 ցից—ցէլց, ցալց, ցըցվա
 ցորեն—ցիրին, ցիրէն
 ցուպ—վարից
 ցուրտ—ցուրդ, ցաուրդ

Փ

Փախչել—փախիլ, գու փանչլմ,
 գու փախալմ իր, փախա, փան-
 խուր, փախու, փախուք, փան-
 խաք, փախէն

փակ—փըգ
 փակել—փանգիլ, գու փանգիմ
 փալա—փաղ, փուօղգ, փիգանք
 փարչ—փիրչ, փօլըրչ, փիռչիր
 փէթակ—փիթըգ, փիթիէ
 փեսա—փիսա, փիսան
 փետել—փիգդիլ, գու փիգդիմ,
 գու փիգդալմ իր
 փետուր—փիդէլր, և. փիդէն,
 բ. փիդրին
 փշոտ—փշիդ, փըշէլդ
 փոր—փիր, փէլր, և. փիրը
 փորել—փիրիլ, գու փիրիմ, գու
 փիրալմ իր
 փորձանք—փուրծընք, փուրցի-
 ենք
 փուխր—փխրէնն, փըխրաուն
 փուշ—փէլշ, փալշ
 փոքր—բըգդանգ, բըգդան
 փոխել—տասվիդիլ, գու տաս-
 վիգալմ, գու տասվիդուօլում իր
 փորել—փիրիլ, գու փիրիմ, գու
 փիրալմ իր
 փչել—փըչիլ, գու փըչիմ, գու
 փըչալմ իր
 փռել—փուռիլ, գու փըռուիմ... գու
 փըռուօլմ իր... փուռիցա, փըռ-
 ուցիր, փըռուց, փուռիցուք, փըռ-
 ուցանք, փուռիցան

Ք

Քաղաք—քանըք, քանիլէք, քանի-
 կէն, քանիլընա
 քաղել—քանիլ, գու քանիմ, գու
 քաղալմ իր
 քաղցած—քանցուն, քանցուն
 քաղցել—քանցինիլ, գու քանցի-
 նում, գու քաղցինալմ իր

քաղցր—քուղցր, քէուղցր,
 քամեկ—քամիկ, գու քամիմ, գու
 քամայմ իր
 քալեկ—քիլիկ, գու քիլիմ, գու
 քիլայմ իր
 քալլ—քալ, քուօլլ
 քանի—քանը
 քառասուն—քառսուն
 քար—քուր, քուր
 քացախ—քացուխ, քացեուխ
 քերեկ—քիրիկ, գու քիրիմ, գու
 քիրայմ իր
 քերթեկ—քիրթիկ, գու քիրթիմ,
 գու քիրթուօլլմ իր
 քնեկ—քըննանիկ, գու քըննան-
 նում, գու քըննանայմ իր, քը-
 նացա
 քո—քը, քուօլլընն ը (քոնն է)
 քոլլ—քալլ, քուալլ. ա. քորիս
 դըղան, քուր դըղան, բ. քուր
 իրմէյն, հոգ. քուրվըղա, քուր-
 վըղէն

քուն—քէճն, քաուն
 քոսոտ—պուրիդ, պուրէդ
 քսան—քսուն, քսուն
 քըսեկ—քըսսիկ, գու քըսսիմ, գու
 քըսսայմ իր
 քուռակ—քուռդ, քուրիհան
 քրաինք—քըրդանք, քիրդուօնք
 քրանեկ—քըրդնիկ, գու քըրդնիմ,
 գու քըրդնայմ իր
 քրքրեկ—քըրքըրիկ, գու քըրքը-
 րիմ, գու քըրքըրայմ իր

0

Օժիտ—գումաշ
 օծեկ—իլըղէկ
 օղ—ուղգաճ, ուղգամ (մեկ օղ),
 հոգն. ուղիբ
 օր—ուր, իսուր (ալսօր)
 օճառ—սմբին
 օրորեկ—սրուրիկ

ՆՄՈՒՇՆԵՐ ՔԱՌՈՒՍԻՅԻ ԲԱՐԲԱՌՈՎ

ԴԱՌԻՆ ՇԻՆՈՒՂՆ Ա՝ ԳՆԱԱՆՆ Ը՝ ՓԼԼՈՒՂՆ Ա՝

Դիցէյր, չգիցէյր, թանկեմէյր մը գիցէյր: Թանկեմէյն հիդ
 թարաղայն առճոյլ նստէռձ իջան ջամփին համամուալ մը
 գու ասնա, մինձ շալիե՛մ շնկգէռձ, դըքլ՛մը - Ֆսսալը: Թան-
 կեմէյր՝ տալ թաք՛տէյն.— Դիս, նադուր էնշնիրք, չուրիը մճուր-
 տը իտը համամուալ: Քլանը ադ ձունդը պիրնայն վըրքը սմբախ-
 տան տըքը մթնա չարչարիվա, դաիր պէճն մը, սաննճթ մը թըղ
 պըռնը ծուար, հանցեյն փարան հանիլա համուր: — Չաու էսիս,

¹ Թարգմանություններ տե՛ս Հավելվածում:

Թաք՝ալէլիս, դառն շինողն ան գնանն ը՛ փլլողն ան:— Յա՛, ասէլլ մը, քանզըսը հանրապետէն տէ՞ծն ընծը շինիցլի, կաղամբ իղո՞ւր: Գինչիցըք ընծը զիզը համամուս: Գըզինչին ըզհամամուս իլիբ, թակ՛անլէլր գէսը էլլ՝ քի ուրթը առնը զգնան ուլը:

Գուրթը համամուս գառնը զգնան ու գուքը: Թաք՛անլէլր էմը գինը՝ գէլր գնան թուղա հուղ, առնը զթաք՛անին՝ ուրթը: Համամուս նադուր գողչը-բողղը զթակ՛անլէլր, քի էտիինց պուն չգան ըննուր, ամամ թակ՛անլիւն էմըրը՝ էմըրը ը: Գառնը զթաք՛անին՝ գուրթը: Յիլիբ գուհանէն իրից փիննըքը, համամուս թոց, հալթ կիզան գուփը հանսըրը բաղոն մը, գուգը խըրխը բաղոն մը թակ՛անին ձէճզլիլ համուր, էնքանլ՝, աչըզ գումինգլիլ հանսըրէն, թակ՛անին էսիլու քի՛ աչըլ բաղալիլ չսուրվէ՞ծ ը: Թաք՛անին գաղէլլ չինիբ, էսիլու քի բարաբուր բըր բաղալիլ:— Աման, թակ՛անիս, տէռն էլմ թակ՛անին իս, իս չո՞ց բըր բաղալմ քէուլիլ:— Զի՛, իս քիզ թակ՛անին չիմ, իս քը գընանն իմ, միք տիրո՞ր բըր բարգալք:

Սաբախտան գընին, գնան գասը տալ համամուս:— Իսէսը գուրթուս, չալըր գըկաղամբ շշշշնուս, չը խարջալիբ զը, ընծը գըպիւնէս սը. իս գանիմ քիզ չա բըր շինիք՛:

Տիրգէսնք համամուս գուտառնը ի գէռն ալթ (8) մանթանըզ ծուսըր: Գնան չո՞ք (4) մանթանըզ գուգը մարթուն, ըրզը (2) մանթանըք հուց, ըրզը մանթանըք էլը լոնէլլր պիւրիլ համուր: Ադ էսը, մի քանն ուր, դուս ուր, անայս մը, ըրզը անէլլս, ըրք անէլլս, ատիինց՝ հանցու լոնէլլու գանցին: Ուր ման գնան մարթուն գուգը շիգանուր մը իլան բանէ՞ծն մը, ասիլու քի ուրթը լիոնին փաղ պիւրը: Մուրթ գուրթը շալիս մ փաղ գուպիւր, գինգոն անոն գիղանք գուճախը: Դալիմա, առնոն փարինայն զգէլս գուխարչին, գիսն գուբինին: Ադէն մը սուղան գնան մարթուն գուգը փարա, էսիլու, քի ուրթը էլշ մը առնը, չունքի շալու տիճուր գու ըննը: Բուրն ամուր աղ մուրթ իշշու փաղ գուգը ու գուճախը գինգոն ցըցըցէ՞ծ գիղանք: Ուր ման գնան մարթուն գասը, քի վճղ-միղաննձը ծանլըր գուքը, չըրգանուր փաղ գըզիբ:

— Դընը, նանգուր գ՛անիս փաղ գըզըր, քոմանքը, լալիցը մաղարուն մ, վճղ ծանլըր, անձըրվէն, գուրթուս, գըպառնուս, գըպիւրիս, զահուրթ չըր քիշիբ:

Մուրթ, գինգոն անէ՞ծ քիմը, ցիւրգու փուսըզ գուլնան մաղարան, տիրգուգն ան գուպառնը պունլըր մը գուքը: Ադիինց—

անտիկնոց մաղարուան մ տիքըլլա փաղ գուշինը: Ծմալըր քէլէ-քէլէ
զաղ փուանդ գուրլիշա գրէլլ:

Ուր մ'ան մարաղլլա, տարդըզ ծիրու գուդառնը ի դէռն: Գնանա
գուհարցընը:

— Զանլը աղ. չվ'ան տարդըզ իգիր:

— Գընանգ, հիշ մըհարցընիր. հուվընէլն գփուանդ վարալն:

— Զարուր չունա, մուրթ, ծուռ քիզ չանթինա (տողրակ) ու-
ղում, կընը գմախխալիր պիր, իս գանսիմ քիզ լ'ան գըձախէլս սը:

Մուրթ գուրթը քէլէ-քէլէ զաղ մախխէլըն ան գուպիրը գուձա-
խը: Սունդը էծր հէլա գուպիրը բսսագ ք'անրը բաղճուր մը, անխուռ,
քի՛ չանլը ան: Գնանա, լէլփր զաղ գուդըռնա, գուխիվնը, գանսը:

— Ուշէլլ, վճղ սանթախտան գուրթուս չանլը անտիկնոց բսսագ
բաղըռնա գը, զալուսա Ֆարդին գըլըննոս, գըպիրիս: Միգէննծր
մծուրթ գուրթը չալըր բսսագ բաղըռնա գը, զալուսա գուլըննա Ֆար-
դէլի մ՝ գուքը: Մանր քի ան ալուսա բսսագ բատչըռնան իսկը
քուլը (ձուլլ) բաղըռնա գըննուն: Մծուրթ պուն չըհասգնուր: Աղ
գնանա զանդ իսգէլն բաղրագ-բաղրագ գուլումջալըց գուձախըցըն:
Ատիք գուշինին մուրուաշ մը փարա:

Ուր մ'ան գնանա մծուրթ գուդուրդը քաղքէլն մէլէ չալըրը
վանրբիդնա գուն (լափըշա, դամբոշա, նաջուր) զալուսա գուպիրըցընը.
գուհարցընը՝ նաաղուր քանթաթ'ան գուրթը թաք'անվիրը դունուանդ
մը շինիլա համուր: Ամըր գինը, զալուսա քանթաթ'ան խանդրիլա, ու
գիշըրվճն մը միշ, թանկ'անվիրէլն հունանղայն տէլմ հունուանղ մը
գաննըցընը:

Սաբախտան թանկ'անվէլլը քըննին գիմնը, գուհիլա անէլվ բըր
ծիթը՝ չուծիթը: Գուգինչըցընը զվազալը ու գուհարցընը՝ չանլը աս
նւլումաթ, չվ'ան արէլվ չուծիթը: Վազալը տուրիցը գըննը, գիշը,
գուտառնը գասը, քի լէլը դունաղայն տէլմ հունուանղ մը գաննէուձը
ու գէլը հունանղայն գարէլվ պընէուձը: Ամր գինը ուրթիլ, դըննիլ
ու ուկիլ էլը անիլ՝ ծվը՝ իգէլը գէլը քայիֆ խանրինգէլլ: Վազալը
ինսան գուդուրդը գուհասըցընը քի ֆլուն թանկ'անվուրթընը իշխուանն
ի լը: Թանկ'անվէլլը ինսան գուդուրդը, գուհարցընը՝ լիփ գանրին ուր-
թուր տըռնուր գիրիք:

Զուղուք գուդուն՝ ֆլունէ ուր ֆլուն սաաթ:

Յէլիըր թանկ'անվէլլը ու վազալը գուրթուն գըմուգընուն լաղ
մարթալց դառն, թանկ'անվէլլը տալ վազալը գասը քի՛ «Յա գուդա-
նէլս գէլս, ան հունուանղ միլը հունուանղնը:

— Զիս, փաղիշանըմ, հալա շիղ պէտն բըր դանճուք: Դիշ-
գափայն գուհասնէլն, գիշին քի՛ տըրդ իրից բանքչ'անք՝ բանքչ'անք գան-

Նէճձ ին ը տանուրը: Իրշգափայն, գանձնդաք, թափագինայն, ալուա տրըզ իրից դառն քիմի է լը: Ալուատիղ սանգզէճը տրըզ իրից զունուազ: Խզմաքքարէյր հաքէճձ ին տրըզ իրից խզմաքքարէյր: Ուղինան խալինու, թասափիրնու սազգէճձ ին՝ տրըզ իրից ուղինան:

Համմալայն գնանա, տալ մօուրթ գանսը. — Իս չուցը գասիմ՝ տրզան բըր խըբըթվալա: Տէուն չբըր խուսէյս. Հայր ըր գըբիդանը իս գինիմ՝ գըխուսէյմ:

Յէյփր թանք անվէյր ու վազայր գուհասնէյն իշխանայն յուգան, գնանա գըննը գուգարշըյամըշ ինը զիրիք, պանրվիգիր գասը, գուգանա զիրիք տիբըր լէյր մարթօուն քէն քի նստէճը տրըզ թանկանվիրէյն քուրսան քուրսալ մ իրվան, գուլթկնա շարէճձ ին դայր քուրսինա:

— Վազէյր, խանգըշ չուկուք, ան լա իգէճձ իք: Ան ուգան էյմ միսաֆը ուղասալն չիլն: — Չիլն, փաղիշահըմ, չիլն, հալա իշիք չա բըր դըսնօք ու լսսիք:

Ափիլն խուսիլին, գունըշմըշ ըննիլին սունդա, համմալայն գնանա (հէյն թանկանին) գասը.

— Էյ, փաղիշահըմ, համը գազդոն քի դառն շինոնդն ան գնա՛անը՝ փլլոնդն ան:

Չունքի նիր թաքունին սաղ-սուլուգ բանշիշնա պիժնիլու, տիսըտիներ պիժնիլու խազնան թիթվցըցէճձ իր:

Յան վազըթը թանկանվէյր գուփուշմանը, գէյր թանկանին լիդ դառնը, համմալայն գնանա լիդ գըտարցընը, համմալայն ան մանէշ գուգարը իլանբանդ:

Գրեց՝ Գր. Գյոզալյան
քարուսեցի

ԼԷՅԼԻՄ ԱՄԱՆ¹

Լէյլիմ աման, հէյ աման,

Օ՛րս աման, հէյ աման.

Քանքէյն շամպիկն չաղըլը,

Միր դէճն իգէյվ անղըլը,

Լէյլիմ աման...

Քաղաքի ճամփին քարքարոտ,

Մեր տան ետեը աղու:

Արը ուրթուք շէյխ յուրտայն,

Գըղրիք՝ ցախը շալզըդէյն.

Լէյլիմ աման...

Արի գնանք շէյխի յուրդը,

Կտրենք ցախի շալակները:

¹ Խնջուքի երգ:

Վերը բախչայն վարտինայն,
Պարիվ դարձք Վարտանայն,
Լեյլիմ աման...

Գնդնը թրփտին մանուշղգ
Աշկէյն, անանունիդ Մանուշադ.
Լեյլիմ աման...

Արը ուրթուք մեր անձնք,
Փիխիք մեր իսկը մատնք.
Լեյլիմ աման...

Վերի բախչայի վարդենին,
Բարե տարեք Վարդանին:

Կաղնու թփի տակ մանուշակ,
Աղջի անունդ Մանիշակ:

Արի գնանք մեր ածուք,
Փոխենք մեր ոսկի մատնիք:

Գրի առավ՝ Գրիգոր Գյողալյան

ԳԱՐՄԷՅՐ ՖԸՍՏԱՆ¹

Գնամէլը ֆըստան հակէնձ իր,
հանն, հանն նինուալը իր.

Զուց ան աղվի վիլէճ իր,
հանն, հանն նինուալը իր.

Ուզուն չարչայն գուզըդէյն,
հանն, հանն...

Էլմ նիշանձվէյն բուրզըդէյն,
հանն, հանն...

Արը ուրթուք մեր բախչան,
հանն, հանն...

Բանուք մեր սրտայն բուխչան,
հանն...

Միւ իկըսդէճնց չաղըլնայն,
հանն...

Ղուրբուն հինուձ բըրնկնայն
հանն...

Աշկէյն անանունիդ Շուշան,
Հանն...

Կարմիր զգեստը հագած էր
հալա, հալա նինա էր

Որքան գեղեցիկ սազում էր
հալա...

Երկար շուկայի կուլիկներ,
հալա...

Իմ նշանածի կուլիկներ²,
հալա...

Արի գնանք մեր բախչան,
հալա...

Բանանք մեր սրտի բուխչան,
հալա...

Մեր ալգինների քարերնին,
հալա...

Ղուրբան հինած շուրթերին,
հալա...

Աղջիկ անունդ Շուշան,
հալա...

¹ Տղամարդկանց պարերդ:

² Հյուսիսի, խոսուսի:

Մաղնէյս ուղում քեզ նշում
հանում

Խընծըրինէյն ձախդէնէ իր,
հանում...

Աշխախ լանտիեղ կանէնէ իր.
հանում...

Նըռնիր արըէծձ իս ձէլցիդ,
հանում...

Միռնալմ սիվ-սիվ իչէծցիդ
հանում...

Մատնիքս տամ քեզ նշան,
հալա...

Խնձորենին ծաղկած էր,
հալա...

Աղջիկն ախտեղ կանգնած էր,
հալա...

Նոներ դրած էս ծոցիդ,
հալա...

Մեռնեմ սե-սե աչերիդ
հալա...

Գրի առավ Գ. Գյոզալյան

Բ Ա Ռ Ե Ր

Գիցէյր—կիցիր է, եղել է
Համմալ—համբալ—մշակ
գէնուսնա—անցնում է
չնիգէնէ—շալակած
էնշինիրք—անշնորհք
քանը—փոխանակ
վըրքը—տակը
փլլունդ—քանդող
քանս—ալսքան
գիդը—ալդ
գանչը—կաղաչի, աղաչում է
բաղդը—կաղատի, պաղատում է
լիլիբը—երբ որ
բաղուր—պատառ
մինգվըդիլ—պառկել, մեկնվել
խէնիլ—ալսոր
շինիլ—անել
տիրկոսք—երեկո
ծար—ձեռք
ջիգուր—կացին
բիհիլ—պահել
ցըցընիլ—ցուլց տալ

քոմմքիլ—դիզել
քոմը—դեզ
լըննիլ—լեցնել
մոխիսէյր—մոխիր
բըսագ—փալլիլուն, փալլուն
խիլ—գիծ, խե
խիվնիլ—գծվել
ուշէյլ—շուտ
զալուա—բոլոր
Ֆոմըլ—տոպրակ
միգաննէծը—մէկէլօր, հաշորդ օրը
մուրաշ—մեծ քանակութեամբ
ուն—օր
չալըրը—ինչքան որ
իմնիլ—արթնանալ, զարթնել
ծիլիլ—ցալիլել, ծագել
դուրիցը—դուրսը
իշիլ—աշել, նալիլ, տեսնել
գաննէծձ—կանգնած
խալինգիլ—խառնաշտկել
գէնն—տուն
տըրդ—պես

անգղուձ—կահավորված, զարդար-
 ված
 հանկեհիձ—հագած
 զիրիք—հրանց, զիրենք
 իրվան—վրան
 շարեհիձ—շարած, դասավորած
 համբ—հիմա
 անվտիլ—հավատալ
 տըքր—մինչև
 անէլամբ—ուրեմն
 հալթ—խոնավ
 գիրուր—իրար հետ
 չալիր—ինչ որ
 կարիս—կարողանաս
 հովընէլն—հովիվներ
 լէ—որտեղ
 բադրակ—պատառիկ
 խըբըթվիլ—շարժվել
 ուղիւնէլն—օղաները
 լափըջա—որմնադիր
 քանմըջա—դարբին
 նաջուր—հյուսն

քաննսթան—ատաղձ
 խանդրիլա—պատրաստելու
 չուծիթը—չի ծագի
 խարինգէլլ—խանգարել
 բնքէնք—պահապաններ
 գանդուք—սանդուղքներ
 գըրիզանը—պետք կլինի
 թասվիրնու—նկարներով
 թաբաղա—լուսամուտ
 նստած իջան—նստած պահին
 փիննըքքը—խրճիթը
 հասսըրը—խսիրի
 բադուր—պատառ
 մանթանըգ—փոքրաբեք դրամ
 քումանքը—կուտակի
 տիքըլլա—լիքը
 գուրլիշա—կակսի
 մարաղլա—տխուր
 քուրսա—աթոռ
 սաղ-սուլուգ—աջուձախ
 մալէլշ—ոռնիկ
 իլանլանբադ—ընդմիջտ

3. ԵՂԵՍԻԱՅԻ (ՈՒՌՀԱՅԻ) ԲԱՐԲԱՌԸ

Եղեսիայի բարբառը պատկանում է «Հա» ճյուղին: Այսպիսով՝ «Հա» ճյուղին պատկանող բարբառների թիվը հասնում է երեքի: «Հա» ճյուղին են պատկանում Արամոյի, Քեսաբի և Եղեսիայի բարբառները: Նախելով այդ բարբառների աշխարհագրական դասավորությանը՝ կարող ենք ասել, որ «Հա» ճյուղի հայրենիքը հյուսիսային Սիրիան է և Միջագետքը: Սակայն հայտնի է, որ ա — ը մասնիկները, որ առաջացել են «ահա» բառից, շարունակական կազմելու համար օգտագործում են նաև Մալաթիայի և Արաբկիրի բարբառները: Ինչպես երևում է տվյալներից՝ Բալուի շրջանի բնակչության մի զգալի մասը ներկան կազմելու համար օգտագործում է նույն մասնիկը: Հավանական է, որ Դերսիմի շրջանի, մասամբ Խարբեհլու — Երզնկայի շրջանի մի մասը ևս օգտագործում է այդ մասնիկը: Հետևաբար «Հա» ճյուղի բարբառները ընդգրկած են եղել մի ընդարձակ շրջան, որի հիմնական կենտրոնները եղել են Հյուսիսային Սիրիան և Հյուսիսային Միջագետքը:

Մեր կարծիքով, դա մոտավորապես բռնում է այն տերիտորիան, որտեղ գոյություն է ունեցել երբեմնի Օսրոնի պետությունը, որի բնակչության համարյա կեսը եղել են հայեր, իսկ մյուս կեսը՝ ասորիներ: Այս բնակչությունը այդտեղ գոյություն է ունեցել շատ հին ժամանակներից: Ըստ երևույթին, Փոքր Հալբից գաղթած հայերի մի ալիքն է հասել այդտեղ և, ասորիների հետ հարևան ապրելով, հետագայում նրանց հետ միասին կազմել Օսրոնի պետությունը: Այդ պետության ասորիները արաբական արշավանքներից հետո աստիճանաբար ձուլվեցին արաբներին, և դրանցից մի մասը այժմ սիրիացիներ են: Իսկ հայերը ասիմիլյացիայի չենթարկվեցին և պահպանեցին իրենց լեզուն ու ազգային գծերը մինչև հիմա: Դրանցից Հյուսիսային Միջագետքի և Եղեսիայի:

բնակչությունը զոհ դարձավ 1915—1916 թթ. մեծ ողբերգության: Ինչպես հայտնի է, Եդեսիայի բնակչությունն անձնատուր չեղավ և ոչնչացավ, կոիվ մղելով շարժարարների դեմ:

Եդեսիայի բնակչությունից ազատվեցին միայն հատուկներս ընտանիքներ և անձնավորություններ, որոնցից մեկն է մեր աղբյուր հանդիսացող Հարություն Դալիրմանչյանի ընտանիքը:

Եդեսիայի բարբառը բաղաձայնական սխտեմով նման է Տիգրանակերտի և Մալաթիայի բարբառներին. դրանով էլ հաստատվում է այն միտքը, թե այս եռանկյան միջև ընկած բնակչության բարբառները պատկանել են միևնույն ասոցիացիային: Եդեսիայի բարբառը սիրում է բաղաձայնները կրկնակի դարձնել, որով նա նմանվում է Տիգրանակերտի բարբառին: Այսպիսով, Եդեսիայի, Մալաթիայի և Տիգրանակերտի միջև ընկած տերիտորիայում և նրանից դեպի հարավ-արևմուտք և հյուսիս-արևմուտք ընկած շրջաններում գոյություն է ունեցել բարբառային առանձնահատկություններով օժտված խոսվածքների մի մեծ խումբ, բարբառային հետաքրքրական հատկանիշներ ունեցող հայոց լեզվի մի առանձին աշխարհ, որի ուսումնասիրությունը հետաքրքրական նորություններ կարող է երևան բերել, ինչպես որ մի շարք հատկանիշներ երևան եկան Եդեսիայի և Մալաթիայի բարբառներին թեթևակի ծանոթանալու հետևանքով:

Հայտնի է, որ Մակոպի շրջանում գոյություն ունի Եդեսիա նունով հայկական գյուղ, որը, հավանական է, գաղթած լինի Եդեսիայից կամ նրա մոտերքից: Այդ կարող է հաստատել միայն այդ գյուղի բարբառի ծանոթությունը:

Եդեսիայի բարբառի մատուցած ծառայությունը հայ բարբառագիտությանն այն է, որ նրա միջոցով պարզվում է «հա» և «կը» մասնիկների նույնիսկ աստությունը: Եդեսիայի բարբառը սովորական ներկյան կազմում է «ա» մասնիկով (քրիմ ա—գրում եմ ընդհանրապես), իսկ շարունակական ներկյան կազմելու համար սկզբից ավելացնում է «կը» մասնիկ (զը քրիմ ա—ահա գրում եմ), մինչդեռ Մալաթիայի բարբառում «ա» մասնիկով կազմվում է շարունակականը (քրիմ ա — ահա գրում եմ), իսկ «կը» մասնիկով կազմվում է սովորական ներկյան (զը քրիմ —գրում եմ ընդհանրապես), ինչպես որ է «կը» ճյուղի բարբառների մեջ:

Այսպիսով, «կը» և «հա» բառ-մասնիկները իրար հավասար իմաստ ունեն:

ՀԱՉՅՈՒՆԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ա. ԵՂԵՍԻԱՅԻ ԲԱՐԲԱՌԻ ՁԱՅՆԱՎՈՐՆԵՐՆ ՈՒ ԵՐԿԲԱՐԲԱՌՆԵՐԸ

Եղեսիայի բարբառի ձայնավորները մեծ փոփոխությունների չեն ենթարկվում, նախափերջին վանկում «ա» և «ո» ձայնավորները սղվում են, «ա» ձայնավորը հաճախ քմայնանում է. ընդհանուր առմամբ նկատվում են հետևյալ օրինաչափությունները:

Ա.

- Ա > ա. ալանջ > անգո՜չ, առկա > ագրո՜, աշակերտ > աշգ՛էրթ.
առաջին > առչին, բաժանեմ > պաժնեմ ա.
կանաչ > գ՛անո՜չ, կարճ > գ՛որջ, հրաշք > հրա՜շք.
> ք. նախաշեշտ վանկում.
ամաններ > ամընդա՜ք, ամառվա > ամըռվա, անկողին > ընդո-
ղին. արածէ > գարըձա յա:

Ե

- Ե > է. երդում > էրթում, երես > էրէս, երևում եմ > գէրէվամ ա.
երինջ > էրինջ, երկանք > էրգանք, երկինք < էրգինք.
երեկ > էրէգ՛, երկայն > էրգ՛ան, եփում եմ > գէփիմ ա:
> ի. եզր > իզիր, երեկո > իրիգուն, երեք > իրէք.
> ա. ա. մեռել > մառէլ, հեռանամ > հառվընամ, հերու > հարու.
ձեռք > ցառք, երեսուն > առսուն:
> լ. բառասկզբին.
եռք > լէռք, երբ > լէփ.
ցեքեկ բառը լինում է ցորէկ, եղունգ բառը լինում է ուղունգ:

Ո

- Ո > օ. ով > օվ, ոչխար > օխչար, ոջիլ > օջիլ, ոսկի > օսգի, ոսկոր >
> օսգօռ.
> փ. ողնի > փօղնի, ոսպ > փօսք, ոտք > փօքք, որբ > փօրփ, որդ >
> փօրդ.
«ՈՒ» և «Ի» ձայնավորները փոփոխություն չեն ենթարկվում:
Երկբարբառները մեծավ մասամբ պարզանում են.

ալ>ան. ալծ>անձ, ալն>անի, ալսօր>անսօր, երկալն>էրդան,
լալն>լան, ձալն>ցան, մալր>մար, փալտ>փող, գալլ>
>կ'անլ'.

ոլ>օ. ընկոլգ>ընգօգ, լուլս>լօս, քոլր>քօր, բոլն>պօն, գոլգ>
>գօք.

իւ>ի. ալիւր>ալիր, արիւնոտ>արինօղ, իւր>իր, հարիւր>
>հարիր, հիւսում հմ>հիսսէմ ա.

իւ>է. գիւղ>քէղ, ճիւղ>ջէղ, իւղ>լէղ:

Ձուն բառը լինում է ցօն:

«Ե» ձալնալորը երբեմն արտասանվում է «իե». օրինակ՝ հեղ>
>հիեղ, ներս>նիերս:

բ. ԵՂԵՍԻԱՅԻ ԲԱՐԲԱՌԻ ԲԱՂԱՁԱՅՆՆԵՐԸ

Եղեսիայի բարբառում զրաբարի ձալնեղներն արտասան-
վում են շնչեղ խուլ, որ նշանակում է, թե հնդեվրոպական շնչեղ
ձալնեղները, կորցնելով ձալնեղութունը, վերածվել են շնչեղ
խուլերի: Այդ կողմով Եղեսիայի բարբառը նույնն է Մալաթիայի,
Տիգրանակերտի, Նիկոմիդիայի և Ռոդոսթոլի բարբառների հետ:

բ > փ

Բախտ>փախտ, բան>փան, բաժին>փոժին, բաժանել>
>փաժնել, բալանի>փալինի, բանամ>փանամ, բամբակ>
>փամբակ, բանջար>փանջար, բաղ>փաթ, բարակ>փա-
րազ, բարձ>փարց, բարձր>փանցր, բաց>փաց, բորբոս>
փօրփօս, բուրդ>փուրթ, բերեմ>փէրէմ, բրինձ>փըրինձ,
բուք>փուք:

Երբ «բաժանել» բառը նշանակում է «բաշխել», արտասան-
վում է «պանժնել»:

«Բուլն» բառը լինում է պօն:

գ > ք

Գամ>գութամ ա, գարի>քարի, գարուն>քարուն, գիւղ>
>քէղ, գետին>քէդին, գերեզմանոց>քէրէզմանոց, գինի>
>քինի, գիշեր>քիշէր, գիտենամ>քիթնամ ա, գիրք>քիրք,
գողնոց>քօքնոց, գող>քօղ, գովել>քօվէլ:

Միայն զայլ բառը լինում է կ'անլ:

գ > ք

Դանակ > թանագ, դաս > թաս, դեղին > թէղին, դեղնուց >
> թէղնուց, դմակ > թըմմակ, դնեմ > թնէմ ա, դողալ > թողալ,
դու > թուն, դուրս > թուրս, դուք > թուք, դպրոց > թփրոց,
դրացի > թըրացի, դեմ > թէմ:
Միայն դուռ բառը լինում է առռ:

ն > ց

Ձախ > ցան, ձեռք > ցոռք, ձեր > ցէր, ձի > ցին, ձիւն > ցօն,
ձմեռ > ցըմէռ, ձուկ > ցուգ, ձմերուկ > ցըմէրուգ:
Ձեք բառը լինում է զեք:

չ > չ

Ջորի > չօրի, ջուր > չուր, ջրեմ > չըրէմ ա, ջրաղաց > չաղաց:
«Ջ» և «ջ» հնչյուններով սկսվող շատ քիչ բառեր կան:

Գրաբարի խուլի գիմաց բարբառս ունի ձայնեղ, այսինքն՝
Եղեսիայի բարբառում հնդեվրոպական ձայնեղները պահպան-
վում են:

ծ > ձ

Ծանր > ձանդր, ծառ > ձառ, ծափ > ձափ, ծիծ > ձիձ, ծծէլ >
> ձըձել, ծնել > ձընէլ, ծունկ > ձունգ, ծոց > ձօց, ծուռ > ձուռ:

գ > կ

Կաթ > գաթ, կաթել > գաթթալ, կաթիլ > գաթիլ, կալ > գալ.
կախել > գախէլ, կամար > գամար, կալծակ > գանձագ.
կանաչ > գ'անանչ, կանգնել > գալնիլ, կանչել > գէնչէլ.
կապ > գաբ, կատաղել > գադղել, կատու > գադու, կարդալ >
> գարթալ.
կարել > գարէլ, կարկուտ > գարգուտ, կարճ > գարջ, կիսատ >
> գիսադ.
կող > գօղ, կով > գօվ, կրակ > գըրագ և այլն:

ն > շ

Ճակատ > շագադ, ճանաչել > շանչընալ, ճանապարհ > շամփա,
ճանկ > շանգ, ճանճ > շանջ, ճարել > շարէլ, ճեղք > շէղք,
ճիւղ > շէղ, ճրագ > շըրագ:

պ > ք

Պակաս > բազաս, պահել > բիլէլ, պաղ > բաղ, պանիր > բանիր,
պառաւ > բառալի, պատ > բաղ, պատել > բաղէլ, պատիւ >
> բաղիւ, պարապ > բարաբ, պետք > բէդք, պիտի > բըդըր,
պոչ > բոչ, պորտ > բօրդ, պտուկ > բըդուգ, պտուղ > բըդուղ:

տ > դ

Տալ > դալ, տանձ > դանձ, դասն > դասսա, տարի > դարի,
տաք > դաք, տեղ > դէդ, տէր > դէր, տիկ > դիգ, տղա > դըղա,
տուն > դուն:

Եղեսիայի բարբառը, Տիգրանակերտի բարբառի նման, հա-
ճախ բաղաձայնը կրկնում է, հատկապէս այն ժամանակ, երբ նա
զտնվում է երկու ձայնավորների արանքում. օրինակ՝

Ասեղ > ասսէդ, ասում եմ > գըսսէմ ա, արժէ > գաժժա լա,
փլուած > փըլլուման, բխում է > փիխա լա, դմակ > թըմմագ,
լսում եմ > լըսսէմ ա, ծալում եմ > ձալլէմ ա, ծախում եմ >
> ձախխէմ ա, ժամում եմ > ձամմէմ ա, կախում եմ > գախ-
խէմ ա, կաշի > գաշշի, հաղում եմ > հազզում ա, հիւսում
եմ > հիսսէմ ա, հալում եմ > հալլէմ ա, վազում եմ > վա-
զէմ ա, փալում եմ > փէլլամ ա, քսում ես > քըսսէմ ա:

Եղեսիայի բարբառում գ, կ, ք բաղաձայնները երբեմն քմալ-
նանում են, դառնալով փ, կ', ք':

ՁԵՎԱՅԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԳՈՅԱԿԱՆՆԵՐԸ ԵՎ ՀՈԼՈՎՈՒՄԸ

Եղեսիայի բարբառի հոգնակներն են՝ «էր» միավանկ գոյա-
կանների համար, դձք՝ բաղմավանկ գոյականների համար (որոշ
բառեր՝ նաև վգձք), օրինակ՝ չուր—չուրեր, բաղ—բաղեր, ձառ—
ձառեր, դուռ—դուռեր և այլն. խնձօր—խնձօրդձք, ցմերուզ—
ցմերուզգձք, խավօղ—խավօղգձք և այլն:

Բարբառումս «ը» հոդն ունի «ա» ձևը. օրինակ՝ չուրա—չուրը,
դուռա—տուրը, ցմերուզա—ձմերուկը և այլն:

Բարբառումս գոյականներն ունեն մեծ մասամբ «ի» կամ «ա» հոլովում, անգամ հայր, մայր բառերը ենթարկվում են «ու» հոլովման, իսկ քույր բառը ենթարկվում է «ի» հոլովման: Հոգնակին ենթարկվում է սովորաբար «ու» հոլովման. եզակի և հոգնակի բացառականը սովորաբար ունենում է «էն», սակայն որոշ բառեր ունենում են «մէն» վերջավորություն: Սեռականն ունենում է հոգ-

Ե զ ա կ ի

Ուղղ. բուբէոս (բեեո)	քօրա	մայր	ախչին	անպար
Սեռ. բուբէոին	քօրին	մայրուն	ախչինին	անպօր
Տր. »	քօրին	մայրուն	»	»
Հայց. բուբէո(ա)	քօրին	մայրուն	»	»
Բաց. բուբէոէն	{ քօրէն քօրմէթ	մայրէն	ախչինէն	անպար-
				մէթ,
				անպարէս,
				անպարմէթ
Գործ. բուբէոօվ	քօրօվ	մայրօվ	ախչինօվ	անպարօվ

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. բուբեոդա քրվլդա մայրեա	ախչին-	անպարդա-
	դա	քա
Սեռ. բուբեոդա քուն քրվլդա մայրեո(ն)	ախչին-	անպարդա-
	դա քուն	քուն
Տր. » » մայրեո(ն)	»	»
Հայց. բուբեոդա քրվլդա »	»	»
Բաց. բուբեոդա քէն քրվլդա քէն մայրէրէն	ախչին-	անպար-
	դա քէն	դա քէն
Գործ. բուբեոդա քօվ քրվլդա քօվ մայրէրօվ	ախչին-	անպարդա-
	դա քօվ	քօվ

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՂՈՎՈՒՄԸ

Անճանաչան դերանուններ

Ե զ ա կ ի

Ուղղ. լէս	թուն
Սեռ. իմ (թղաս)	քու (թղան)
Տր. ընձի	քէզի
Հայց. ընձի	քէզի

Բաց. իզմէթ (քերքը քըզմէթ, քէզնէ
առաւ), ընձնէ
Գործ. ընձնօլ քըզմօլ

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. մէնք թուք
Սեռ. մէր ցէր (թղան)
Տր. մըզի ցըզի
Հալց. » »
Բաց. { մըզմէթ { ցըզմէթ, ցըզմէ
 { մըզնէ, մըզնէթ { ցըզնէթ
Գործ. մըզմօլ ցըզմօլ

Ցուցական դերանուններ

Ե գ ա կ ի

Ուղղ. անի անի անի
Սեռ. անօր անօր անօր
Տր. » » »
Հալց. » » »
Բաց. { անօրմէն, { անօրմէն { անօրմէն
 { անգաց, սըգաց { անգաց, դըգաց { անգաց
Գործ. անօրմօլ անօրմօլ անօրմօլ

Հ ո գ ն ա կ ի

Ուղղ. անօնք անօնք անօնք
Սեռ. անօնց անօնց անօնց
Տր. » » »
Հալց. » » »
Բաց. { անօնցմէ { անօնցմէ { անօնցմէ
 { անօնցմէթ { անօնցմէթ { անօնցմէթ
Գործ. անօնցմօլ անօնցմօլ անօնցմօլ

Հարցական դերանուններ

Ուղղ. վօ՞վ ի՞նչ
Սեռ. ո՞ւմ ինչո՞ւ

Տր.	ո՛ւմ	ինչի՞ն
Հայց.	ո՛ւմ	ի՞նչ
Բաց.	{ ումնէ՞թ ումմընէ՞թ	ինչէ՞ն
Գործ.		ինչօ՞վ

ԲԱՅ ԵՎ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Եղեսիայի (Ուռհայի) բարբառի բայերն ունեն 3 խոնարհում՝ ել, իլ, ալ։ Ներկան կազմվում է «ա» մասնիկով, որ «ահա» բառի սղված ձևն է. օրինակ՝ փանիմ ա — բանում եմ, քրէմ ա — դրում եմ, զարթամ ա — կարդում եմ։ Այդ մասնիկն ունի Մալաթիայի բարբառը՝ շարունակականը կազմելու համար։ Այս բարբառում, սակայն, «ա» մասնիկը գործածվում է սովորական ներկայի համար։ Շարունակական կազմելու դեպքում բայի սկզբին ավելացնում է «կը» > «զը», իսկ վերջում՝ «ա» բառ-մասնիկը. օրինակ՝ զը բանիմ ա — այս ըսպեիս բանում եմ։ Այսպիսով, Եղեսիայի բարբառում կը > զը մասնիկը արտահայտում է «ալծմ», «այս վայրկյանին», «ահա», «կա» իմաստը, որով միանգամայն ու անժխտելի կերպով ապացուցվում է, որ այդ մասնիկը «կա» բառի սղված ձևն է։

Առանց հետադաս «ա» մասնիկի գործածության, «կը» մասնիկը ցույց է տալիս պայմանական եղանակի զաղափար։ Օրինակ՝ «զը փանիմ» նշանակում է «կը բանեմ», ճիշտ այնպես, ինչպես «Ում» ճյուղի բարբառներում և մեր արդի գրական լեզվի մեջ։ Այս տեսակետից այս բարբառը եզակի է։ Սովորաբար մեր բարբառները ներկան կազմելու համար գործածում են մեկ մասնիկ, մինչդեռ այս բարբառը գործածում է երկու մասնիկ շարունակականի համար։ Երբ բայերն սկսվում են ձայնավոր հնչյունով, Եղեսիայի բարբառը սկզբից դնում է «զ», վերջից էլ «ա», որով վերանում է տարբերությունը սովորական ներկայի և շարունակականի միջև. օրինակ՝ գէնէմ ա, գասսէմ ա...

Կրավորական բայերը պատկանում են «ի» խոնարհման։

Սահմանական եղանակ

Ն ե ր կ ա

«ե» խոնարհում «ա» խոնարհում «ի» խոնարհում կրավ. խոնարհ.

քրէմ ա զարթամ ա ձաղգիմ ա գօլըրվիմ ա

քրէս ա	գարթաս ա	ձաղզիս ա	գօլըրվիս ա
քրէն իա	գարթա իա	ձաղզի իա	գօլըրվի իա
քրէնք ա	գարթանք ա	ձաղզինք ա	գօլըրվինք ա
քրէք ա	գարթաք ա	ձաղզիք ա	գօլըրվիք ա
քրէն ա	գարթան ա	ձաղզին ա	գօլըրվին ա

Ա ն կ ա տ ա Ր

քրէի իա	գարթալի իա	ձաղզէի ա	գօլըրվէի իա
քրէիր ա	գարթալիր ա	ձաղզէիր ա	գօլըրվէիր ա
քրէր ա	գարթար ա	ձաղզէր ա	գօլըրվէր ա
քրէինք ա	գարթալինք ա	ձաղզէինք ա	գօլըրվէինք ա
քրէիք ա	գարթալիք ա	ձաղզէիք ա	գօլըրվէիք ա
քրէին ա	գարթալին ա	ձաղզէին ա	գօլըրվէին ա

Վ ա դ ա կ ա տ ա Ր

քրէր էմ	գարթացէր էմ	ձաղզէր էմ	օլըրվէր էմ
» էս	» էս	» էս	» էս
» ա	» ա	» ա	» ա
» էնք	» էնք	» էնք	» էնք
» էք	» էք	» էք	» էք
» էն	» էն	» էն	» էն

Ա ն ց ի ա լ ի վ ա դ ա կ ա տ ա Ր

քրէր էի	գարթացէր էի	ձաղզէր էի	օլըրվէր էի
» էիր	» էիր	» էիր	» էիր
» էր և ալլն	» էր և ալլն	» էր և ալլն	» էր և ալլն

Ա ն ց ի ա լ կ ա տ ա Ր ի ա լ

քրէցի	գարթացի	ձաղզէցա	օլըրվէցա
քրէցիր	գարթացիր	ձաղզէցար	օլըրվէցար
քրէց	գարթաց	ձաղզէցավ	օլըրվէցավ
քրէցինք	գարթացինք	ձաղզէցանք	օլըրվէցանք
քրէցիք	գարթացիք	ձաղզէցաք	օլըրվէցաք
քրէցին	գարթացին	ձաղզէցան	օլըրվէցան

Ըղձակաց

Ա պ ա ո ն ի

քրէմ	գարթամ	ձաղգիմ	օլըրվիմ
քրէս	գարթաս	ձաղգիս	օլըրվիս
քրն	գարթա	ձաղգի	օլըրվի
քրէնք...	գարթանք...	ձաղգինք...	օլըրվինք

Ա ն ց. ա պ ա ո ն ի

քրէի	գարթայի	ձաղգէի	օլըրվէի
քրէիր	գարթայիր	ձաղգէիր	օլըրվէիր
քրէր...	գարթար...	ձաղգէր...	օլըրվէր...

Պայմանակաց

Ա պ ա ո ն ի

զը քրէմ... զը գարթամ... զը ձաղգիմ... զօլըրվիմ...

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

զը քրէի... զը գարթայի... զը ձաղգէի... զօլըրվէի...

Հարկադրական ապառնի

բըղըր քրէմ... բըղըր գարթամ... բըղըր ձաղգէմ... բըղըր օլըրվիմ...

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

բըղըր քրէի... բըղըր գարթայի... բըղըր ձաղգէի... բըղըր օլըրվէի...

Եղեւիայի բարբառում հարկադրական ձեւերը գործածվում են որպէս սահմանական ապառնի:

Բարբառս սովորական հարակատար դերբայը չունի, ուրեմն՝ այդ դերբայով կազմվող ժամանակները ես չկան:

Ձեզոք բայերը, և հատկապէս վիճակ ցույց տվող բայերն ունեն հարակատար. օրինակ՝ նստման, բառգման, գայնքման, թաթըքման և այլն: «Ման» վերջավորութեամբ հարակատար ձեւ ունեն կրավորական կամ անդրադարձ բայերը. օրինակ՝ գըղըրման—կտրված, քրման—զրված, սանդըրման—սանրած, վառման—վառված: Այս ձեւերով կազմվում են նաեւ համապատասխան հարակատար ժամանակները:

Հրամայականը լինում է շատ կանոնավոր. օրինակ՝

քրահ դարձո՛ւ մի՛ քրէր մի՛ դարձար
քրէցէ՛ք կարժացէ՛ք մի՛ քրէք մի՛ գարժաք

Գալ

Տալ

Լալ

Սահմանական եղանակ

Ն ե Ր Կ ա

գուքամ ա	գուդամ ա	գուլամ ա
գուքաս ա	գուդաս ա	գուլաս ա
գուքա լա	գուդա լա	գուլա լա
գուքանք ա	գուդանք ա	գուլանք ա
գուքաք ա	գուդաք ա	գուլաք ա
գուքան ա	գուդան ա	գուլան ա

Ա ն ց լ ա լ ի ա ն կ ա տ ա Ր

գուքալի ա	գուդալի ա	գուլալի ա
գուքալիր ա	գուդալիր ա	գուլալիր ա
գուքար ա	գուդար ա	գուլար ա
գուքալինք ա	գուդալինք ա	գուլալինք ա
գուքալիք ա	գուդալիք ա	գուլալիք ա
գուքալին ա	գուդալին ա	գուլալին ա

Վ ա դ ա կ ա տ ա Ր

էգեր եմ	դվէր էմ	լացէր էմ
էգէր էս...	դվէր էս...	լացէր էս...

Ա ն ց. վ ա դ ա կ ա տ ա Ր

էգէր էի...	դվէր էի...	լացէր էի...
------------	------------	-------------

Ա ն ց լ ա լ կ ա տ ա Ր լ ա լ

էգա	դըվի	լացի
էգար	դըվիր	լացիր
էգավ...	դըվէց...	լացէց...

Հ Ր ա մ ա լ ա կ ա ն հ դ ա ն ա կ

էգո՛, էգէ՛ք	դո՛ւր, դըվէ՛ք	լաց, լացէք
-------------	---------------	------------

Պայմանական եղանակ

Ա պ ա ո ն ի

գութամ	գուդամ	գուլամ
գութաս	գուդաս	գուլաս
գութա և ալլն	գուդա և ալլն	գուլա և ալլն

Ա ն ց լ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

գութալի	գուդալի	գուլալի
գութալիր	գուդալիր	գուլալիր
գութար և ալլն	գուդար և ալլն	գուլար և ալլն

ԺԵՏԱԿԱՆ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄ

Ժխտական խոնարհման ժամանակ ներկան կազմվում է «էր» կամ «ար» վերջավորութիւնն ունեցող գերբայով: Այդ գերբային նախորդում է օժանդակ բայը «չ» մասնիկով, իսկ գերբայից հետո դրվում է «ա» ահա բառ-մասնիկը: Առանց այս մասնիկի ստացվում է վաղակատար ժամանակ:

Սահմանական եղանակ

Ն ե Ր Կ ա

չեմ քրէր ա	չեմ գարթար ա	չեմ ձաղդէր ա	չեմ օլըրվէր ա
չես » »	չես » »	չես » »	չես » »
չի » »	չի » »	չի » »	չի » »
չէնք » »	չէնք » »	չէնք » »	չէնք » »
չէք » »	չէք » »	չէք » »	չէք » »
չէն » »	չէն » »	չէն » »	չէն » »

Ա ն ց. ա ն կ ա տ ա Ր

չէի քրէր ա	չէի գարթար ա	չէի ձաղդէր ա	չէի օլըրվէր ա
չէիր » »	չէիր » »	չէիր » »	չէիր » »
չէր » »	չէր » »	չէր » »	չէր » »
չէինք » »	չէինք » »	չէինք » »	չէինք » »
չէիք » »	չէիք » »	չէիք » »	չէիք » »
չէին » »	չէին » »	չէին » »	չէին » »

Սահմանականի ներկան և անցյալի անկատարը կարող են լինել նաև՝ չը քրէր էմ ա... չը գարթար էմ ա... չը ձաղգէր էմ ա... չօլըրվէր էմ ա...

Ա պ ա ո ն ի

չըրդըր քըրէմ... չըրդըր գարթամ... չըրդըր ձաղգիմ... չըրդըր օլըրվիմ...

Վ ա դ ա կ ա տ ա ր

չէմ քրէր	չէմ գարթար	չէմ ձաղգէր	չէմ օլըրվէր
չէս »	չէս »	չէս »	չէս »
չի »	չի »	չի »	չի »

Ա ն ց լ ա լ ի վ ա դ ա կ ա տ ա ր

չէի քրէր	չէի գարթացէր	չէի ձաղգէր	չէի օլըրվէր
չէիր »	չէիր »	չէիր »	չէիր »
չէր »	չէր »	չէր »	չէր »

Ժխտական հարակատարը ևս չկա, բայց վիճակ ցույց տվող բայերից և կրավորական բայերից կարելի է կազմել: Այդ դեպքում բայը ցույց է տալիս վիճակ և ոչ գործողություն և եղելություն: Դրա ապացույցն այն է, որ օժանդակ բայը ժխտական մասնիկով ընկնում է դերբայից հետո. օրինակ՝

նըստըման չէմ — նստած չեմ	գաճըման չէմ
» չէս	» չէս
» չի...	» չի...

Ա ն ց լ ա լ ի ա պ ա ո ն ի

նըստըման չէի — նստած չէի	գաճըման չէի — կանգնած չէի
» չէիր	» չէիր
» չէր...	» չէր...

Ա ն ց լ ա լ կ ա տ ա ր լ ա լ

չըքրէցի... չըգարթացի... — չըձաղգեցա... չօլըրվեցա...

Ը ղ ձ ա՛կ ա ն

Ա պ ա ռ ն ի

չըքըրէմ (սար-եթե)	չըգարթամ	չըձաղգիմ	չօլըրվիմ
չըքըրէս	չըգարթաս	չըձաղգիս	չօլըրվիս
չըքըրա...	չըգարթա...	չը ձաղգի...	չօլըրվի...

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ռ ն ի

չըքըրէի... չըգարթալի... չըձաղգէի... չօլըրվէի...

Պ ա յ մ ա ն ե կ ա ն

Պայմանական ժխտականը նույնն է սահմանական ներկայի հետ, առանց «ա»-ի.

չէմ քրէր (չեմ գրի)	չէմ գարթար (չեմ կարդա)
չէս »	չէս »
չի »	չի »
չէմ ձաղգէր (չեմ ձաղկի)	չէմ օլըրվէր
չէս »	չէս »
չի »	չի »

Ա ն ց չ ա լ ի ա պ ա ռ ն ի

չէի քրէր (չէի գրի)... չէի գարթար... չէի ձաղգէր... չէի օլըրվէր...

Բ Ա Ռ Ա Ր Ա Ն

Ա.

Ագահ—անգըշտուն¹

Ագատել—ազաղել, գաղըղէմ ա, գաղըղէս ա, գաղըղւն յա, գաղաղէնք ա, գաղըղէք ա, գաղըղէն ա, գաղաղէի ա... ազըղէցի...

Ագատվել—ազաղվիլ, գաղաղիմ ա, գաղաղիս ա, գաղաղի յա, գաղաղինք ա, գաղաղիք ա, գաղաղին ա, գաղաղիլի ա... ազաղվէր եմ. ազըղւն, ազըղւման (ազատված)

Աղգական—պնրէգամ, պնրէգամ-դւթ

Ալիւր—ալիւր, ալուր

Ախոռ—ախոռ, փայն

Ածելի—ածրիլի

Ածել—ածծել, գածծեմ ա, գածծւն յա, ածեց, գածծէր ա, ածծէր ն, ածծւն, ածեցէք

Ակամա—մէք իշէն

Ակն—ազ

Ականջ—ակննջ, անգընջդւթ

Ակուս—անգըն

Ակոս—ազուէս

Աղ—աղ

Աղալ—աղալ, գաղամ ա, աղըցման ցօրէն, աղցման ն

Աղանձ—աղանձ

Աղաչել— $\left\{ \begin{array}{l} \text{գաղաչեմ ա, գաղաչէի} \\ \text{յա, աղաչեր ա, աղաչն,} \\ \text{աղաչէք, գրկերեգ-} \\ \text{նամ ա} \end{array} \right.$

Աղաւնի—աղաւնի, աղվընդաք

Աղր—գէխո

Աղել—գաղէմ ա, գաղելի ա, աղէր եմ

Աղւոր—աղվօր

Աղջիկ—ախչին, ախչինդւթ, ախչինհերու

Աղքատ—ախգաղ, աղգըղւթ

Աղօթել—գաղօթէմ ա

Լճել—գլնջիմ ա

Լման—աման, ամընդւթ, ամընհէրուն

Լմաչել—ամըշնալ, գամըշնամ ա, ամըշցա, ամըշցէր էմ

¹ «Է՛» գիրը գրվում է միայն կասկած առաջացնող տեղերում. եթե նրա առկայութիւնը համընկնում է գրականին, չի գրվում: Գլխաբառերի մի մասի ուղղագրութիւնը համեմատութեան նպատակով պահպանվում է գրաբարյան:

Ամառն—ամառ, ամառվա, ամռո-
 վանէն
 Ամեն—ըմէն
 Ամիս—ամիս, ամիսդանքա
 Ամսական—ամսագրան
 Ամբողջ—ըմմէնա
 Ամուր—բինդ
 Ամպ—ամբ
 Ամրացնել—բինդցնել, բինդցնէմ
 ա, բընդցուցի, բընդցուցէր հմ,
 բինդցո՛ւր, բինցուցէ՛ք
 Ամոթ—ամօթ
 Այգի—էկ'կ'ի
 Այտ—անդի, անդոր, անդագ, անդով,
 անդօնք, անդօնց, անդօնցմէ,
 անդօնցով
 Այդպիս—անդէնց
 Այժմ—հըմմա
 Այդքան—անդղղըր
 Այլ—իզադ
 Այն—անի
 Այնչափ—անդղղըր
 Այծ—անձ, անձէր
 Այնպիս—ադէնց
 Այնտեղ—անդտէդ
 Այրիկ—անրիգ, անրիգանք
 Այսօր—անսօր
 Այրէլ—վառէմ ա, վառէցի, վառան,
 վառէ՛ք. ալրվիլ—գվառիմ ա,
 վառվէի ա, վառվէր ան, վառ-
 ման ան, վառի՛ր, վառվէ՛ք՝
 Այրի—վօրփըվէրի
 Անարատ—ըստագ
 Անալի—անլի
 Անանուխ—աննուխ
 Անդործ—բարաբ
 Անդրանիկ—անչընէգ, առչի
 Անհր—անէր, անէրդանք

Անէծք—բադուհաս
 Անթեղ—փօշի
 Անիծ—անիծ, անիծդանք
 Անկուշտ—անգուշտ
 Անհավատ—անհավադ
 Անիվ—թանքանք
 Անկանիլ—ընգնիլ, գընգնիմ
 Անկողին—ընգողին, դէդէր
 Անձրև—անձրէվ
 Անուն—անուն, անունդանք
 Անել—էնէլ, դէնէմ ա, գէնէլի լա,
 էրէր էմ, էրի, էրի՛ր, էրէց,
 էրինք՝, էրիք՝, էրին
 Անշնորհք—անշնօրհք
 Անտեր—անդէր
 Անցանիմ—անցնիլ, գանցնիմ ա,
 անցէր էմ, անցա... անցի՛ր,
 անցէ՛ք, անցած
 Անփորձ—անփօրձ
 Անքուն—գըրկուն
 Անօթի—անօթի
 Աշակերտ—անշկիրթ
 Աշխատավոր—պանօղ
 Աշխատել—փանիլ, գը փանիմ ա,
 փանիմ ա
 Աշխարհ—աշխարք, աշխըրդանք
 Աշուն—աշունք
 Աչք—անշք, անշըդանք
 Ապականել—քէշցընէլ, գըքէշ-
 ցընէմ ա
 Ապական—բիօղ (պանօղ?)
 Ապուր—աբուր
 Ապսպրել—գաբըսպրէմ ա
 Ապրիմ—գաբրիմ ա
 Ապրանք—ապրանք, ապրդանք
 Ապրիշում—աբըրշում
 Ապրուստ—աբրուստ
 Առաջ—անանջ

Առաջին — անջին
 Առաջնեկ — առջընէգ
 Առաջուց — անջիմէ
 Առաւիտ — վամընցօլ, վամընց-
 վընէ, վաղմընցօլ
 Առնուլ — առնալ, գառնում ա,
 առէր եմ
 Առանց — առանց
 Ա(ռ)նեկ — էնէկ, գէնէմ ա
 Առողջ — գիրի
 Ասեղ — ասսէղ
 Ասեկ — ասսէկ, գըսսէմա
 Աստառ — աստար
 Աստղ — ասք, ասքէր, աստըղ,
 աստղըղօք
 Ատամ — անգոն, ագըղօք
 Արածեկ — արըձէկ, գարձէմ ա, գար-
 ձա լա
 Արդար — արթար, ամմէղ
 Արե — արե, արեղօք
 Արթուն — արթուն
 Արթնանալ — արթըննալ, գարթըն-
 նամ ա
 Արժան — էժան
 Արժեկ — անժեկ, գանժէմ ա, գանժ-
 ժն լա
 Արլուն — արին
 Արլունտ — արինտ
 Արձաթ — արձաթ
 Արհեստ — արէստ
 Արձակեկ — փրցուկ, զը փրցու-
 նէմ ա
 Արջ — առչ, առչէր
 Արատսուք — արցունք, արցունք-
 դօք
 Ավաղակ — կօղ, կօղէր
 Ավաղ — զում

Ավեկ — էվէկ
 Ավեկեկ — ավէկ, գավէմ ա
 Ավիլի — էվէլի
 Ավեդակ — փլլըման
 Ավերեկ — փուլցունեկ, զը փուլ-
 ցունէմ ա
 Ափ — ջանգ, ջանգէր
 Ափսոս — մէխկ
 Ափսէ — աման, թաբախ, ամըն-
 դօք
 Աքացի — դափուկ, դափուկդօք

Բ

Բազուկ — շամանդար
 Բադ — փաթ, փաթէր
 Բիւեկ — փրիսիսիկ, փրիսիսէմ ա
 Բախտ — փախտ
 Բախտավոր — փախտավոր
 Բաժանեկ — փոժնեկ, փոժնէմ ա
 Բաժին — փաժին
 Բակլա — փագլա
 Բաւ — հէրիք, ան
 Բամբակ — փամբադ
 Բան — փան, փանէր
 Բանալ — փանալ, փանամ ա
 Բանալի — փալինք, փալըղղօք
 Բանջար — փանջար
 Բաշխեկ — պաժնէկ, պանժնէմ ա
 Բարակ — փարակ
 Բարկանալ — հէրսողիլ, հէրսօ-
 դիմ ա
 Բարեկամ — փարէգամ
 Բարե — փարէվ
 Բարի — խէլացի
 Բարձ — փառց
 Բարձր — փանցր

Բարձրանալ — փանցըրնալ, փան-
 ցըրնամ ա
 Բաց — փաց
 Բեղ — փէղէր
 Բեռն — փէռ
 Բերան — փէրան, փէրանդանք
 Բերել — փէրել, փէրէմ ա, փէ-
 րէի լա
 Բղուղ — բողող
 Բոբիկ — փոբիկ
 Բորբոս — փորփոս
 Բորբոսնել — փորփըսիլ, փորփըսի
 լա
 Բոց — ալալ
 Բույն — փօն
 Բունկալ — փունգալ
 Բուսանիլ — անջիլ, գանջիմ ա
 Բուրդ — փուրթ
 Բռնել — փռնէլ, փռնէմ ա
 Բրդեմ — փրթէմ ա
 Բրինձ — փրինձ
 Բութ — փութ

Դ

Դադաթ — թաբան
 Դադան — քադան
 Դալար — գընդօլ
 Դալարել — գընդօլիլ
 Դալ — քալ, գութամ ա, էգօ՝
 Դալլ — կ'անլ, կ'անլէր
 Դանգուր — օլլաման մազ
 Դարի — քարի
 Դարուն — քարուն
 Դաւազան — փանդ
 Դլուղ — քէղ
 Դլուղացի — քէղացի
 Դետին — քէդին

Դերեզման — քէրէզմանոց
 Դերի — քէրի
 Դեշ — քէշ
 Դին — քին
 Դինդ — քինթ
 Դինի — քինի
 Դիշեր — քիշեր
 Դիտենալ — քիթնալ, քիթնամ ա
 Դիրք — քիրք
 Դիրկ — կ'իրգա
 Դլուխ — ղլօխ, ղլօխանք
 Դղտոր — խթոր
 Դնալ — էլթալ, գէլթամ ա
 Դնել — առնալ, գառնամ ա
 Դոգ — քօք
 Դոգնոց — քօքնոց
 Դոտի — քօդի
 Դող — քօղ, քողեր
 Դովել — քօվել, գըքօվէմ ա
 Դործ — քօրց
 Դործել — քօրծել, քօրծեմ ա
 Դրել — քրէլ, քրէմ ա
 Դրկել — քրքել, քրքէմ ա

Դ

Դալար — գ'աննչ
 Դանակ — թանազ
 Դառը — լէղի
 Դառնալ — թառնալ, թառնամ ա
 Դաս — թաս
 Դատ — թադ
 Դատարկ — բարաբ
 Դղում — թութում, թութունդանք
 Դարման — էրթ
 Դեղ — թէղ
 Դեղին — թէղին
 Դեղնել — թէղնալ, թէղնիմ ա

Դեղնուց—թէղնուց
 Դերձակ—թնրդի
 Դե—դե
 Դեմ—թէմ
 Դիպնել—գըքնէլ, գըէմ ա, գըփ-
 փա յա
 Դէղ—գօլօն
 Դի—մառէլ
 Դժվար—դօռ
 Դժոխք—դժօխք
 Դմակ—թըմմադ, թըմմագդնք
 Դնել—թընէլ, թընէմ ա
 Դոդ—թօդ
 Դոդալ—թօդալ, թօդցունէլ, թօ-
 դամ ա
 Դու—թուն
 Դունչ—թինչ
 Դուռն—թօռ
 Դուրս—թուրս
 Դուք—թուք
 Դպրոց—թըբրօց
 Դրախտ—թրախտ
 Դրացի—թըրացի

Ե

Ելանել—էլալ, գլէլամ ա
 Եկեղեցի—ժամ
 Եղբայր—ախպար, անխպարդնք
 Եղբայրութուն—անխպրթին
 Եռալ—էնք
 Երազ—էրած
 Երթում—էրթում
 Երեկո—իրգուն
 Երես—էրէս, էրէսդնք
 Երեսուն—անսուն
 Երեւոյթ—էրէվալ, գէրէվամ ա
 Երեկ—էրէգ

Երեք—իրէք
 Երթալ—էրթալ, գէրթամ ա
 Երինչ—էրինչ
 Երկայն—էրգլան
 Երկանք—էրգանք
 Երկիր—աշխարք
 Երբ—էփ
 Եփել—էփել, գէփէմ ա
 Եոթ—յօթա
 Երկինք—էրգլինք
 Եղունգ—ուղունգ, ուղունգդնք
 Եղջուր—անձէր, անձըրնէր

Զ

Զայրանալ—հէրսօդիլ, հէրսօ-
 դիմ ա
 Զատ—իզանդ
 Զարկել—զարնէլ, զարնէմ ա
 Զավակ—զավադ
 Զբոսնել—օլըրվիլ, գօլըրվիմ ա
 Զուլգ—զօդ
 Զոքանչ—զօքլանչ
 Զրուցել—զուրցէլ, զուրցէմ ա
 Զորութուն—ուծ

Է

է2—է2

Ը

Ընկուղ—ընդօղ

Թ

Թագավոր—թաքավօր
 Թաղել—թաղէլ, թաղէմ ա
 Թան—թան

Թառամել—թոռմիլ, թոռմիմ ա
Թառել—բորոզել, բորոզեմ ա
Թաս—թաս

Թաց—թաց
Թափել—թափել, թափեմ ա
Թաքուն—կաղաղ

Թեթե—թէթե

Թել—թէլ

Թե—թե

Թեփ—թէփ

Թթու—թութու

Թուղթ—թուխտ

Թուլլ—թուլ

Թուլանալ—թուլնալ, թուլնամ ա

Թոնիր—թօնդիր, թօնդիրդանք

Թութ—թութ, թութէր

Թուշ—էրէս

Թուք—թուք

Թքել—թքալ, թքամ ա

Թռչուն—թուռչուն

Թռչել—թռնիլ, թռնիմ ա

ժ

Ժամանակ—վախտ

Ժայռ—ջայռ

Ժանգ—ժանգ, փասլ

Ժողովել—թօփել, թօփեմ ա

Ի

Իմանալ—քիզնալ, քիթնամ ա

Իմաստուն—խէլացի

Ինն—իննա

Իննսուն—դօխասան

Ինչ—ինչ

Ինչպիսի—ինչբըս

Ինքն—ինքա

Իշնել—էշնալ, դէշնամ ա

Յ

Յուդ—յիդ, լէդէր

Յուր—իր

Լ

Լակել—լագել, լագեմ ա, լագէ լա

Լակոտ—լագոդ

Լալ—լալ, գուլամ ա

Լայն—լան

Լաց—լաց

Լյառ—լէռ, լէռէր

Լեզու—լէզու, լեզվորդանք

Լինեմ—ըննալ, զըննամ ա, զըն-

նալի ա, բղբը ըննամ, էղա,

էղեր եմ, էղի՛ր, էղէ՛ք

Լողանալ—լօղգընալ, լըղգընամ ա

Լուխ—լօս, լօսէր

Լուսանալ—լուսնալ, գլուսնա լա

Լու—լուն, լունէր

Լուսնյակ—լուսին, լուսնին լօսա,

լուսինէն, լուսինօժ

Լսել—լըսսել, լսեմ ա, լըսսանք

լըսսէ՛ք

Խ

Խաբել—խափել, խափեմ ա

Խաղալ—խաղալ, խաղամ ա

Խաղող—խափօղ

Խանութ—խանութ

Խաչ—խանչ

Խառնել—խառնեմ ա

Խաւար—մութ

Խառտոց—խառդօց

Խելագար—խե, խըվէր

Խելք—խէլք, խէլքէր

Խելք—խէլացի

Խլանալ—խուլնալ, խուլնամ ա
 Խմել—խմէլ, խմէմ ա
 Խնձօր—խնձօր, խնձօրդանք
 Խոզ—խօզ, խօզէր
 Խոշոր—խօշօր
 Խոտ—խօղէր
 Խոր—խօրունգ
 Խորթ—խօրթ
 Խուլ—խուլ
 Խունկ—խունգ
 Խրատ—խրադ
 Խրատել—խրաղէլ, խրաղէմ ա,
 խրադ գուդամ ա
 Խստոր—սխօր
 Խոսել—գուրուցել, գուրուցէմ ա

Մ

Մալել—ձալլել, ձալլէմ ա
 Մախել—ձախխէլ, ձախխէմ ա
 Մաղիկ—ձաղիգ, ձաղգըդանք
 Մաղկել—ձաղգիլ, ձաղգի լա
 Մամ—մաղ, մաղէր
 Մամէլ—ձամմէլ, ձամմէմ ա
 Մալր—ջօթ
 Մանր—ձանդր
 Մառ—ձառ, ձառէր
 Մարավ—անչուր
 Մարավել—անչուրնալ, գանչուր-
 նամ ա
 Մաի տալ—ձաի տալ
 Մեծիլ—ձէձէլ, ձէձէմ ա
 Միածան—աասու քօղի
 Միծ—ձիծ
 Միծաղել—խնդալ, խնդամ ա
 Միրան—միշմիշ
 Մծել—ձըձէլ, ձըձէմ ա
 Մնել—ձընէլ, ձննէլ, ձննի լա

Մունկ—ձունգ, ձունգէր, ձընգվը-
 դանք
 Մնոտ—չանա
 Մոց—ձօց
 Մուռ—ձուռ
 Մուխ—մուխ
 Մով—դանգիդ

Կ

Կաթ—գաթ
 Կաթել—գաթթալ, գաթթա լա,
 գաթթէր ա
 Կաթիլ—գաթիլ, գաթիլդանք
 Կաթսա—դըստ, դըստվըդաք
 Կալ—գալ, գալէր
 Կախել—գախխէլ, գախխէմ ա,
 գախխէի ա, չէմ գախէր ա...
 չէի գախէր ա
 Կակդանալ—գագըղնալ, գագըղ-
 նամ ա
 Կամար—ք'ամանր, գամար
 Կամենալ—ուզիլ, գուզիմ ա
 Կալծակ—գ'ածագ, գ'ածագդանք
 Կանաչ—գ'անանչ
 Կանաչել—գ'անանչանլ, գ'անանչամ
 ա, գ'անանչան լա
 Կանգնել—գալնիլ, գալնիմ ա
 Կանչել—գէնչէլ, գէնչէմ ա, գէն-
 չէմ, գէնչէս, գէնչան
 Կաշի—գ'անշի, գ'անշիլդանք
 Կապ—գաբ
 Կապել—գաբէլ, գաբէմ ա, գաբէմ,
 գաբէս, գաբան
 Կապիկ—մալմուն
 Կապույտ—մալի (ծաղիկ), մօռ
 (կապույտի մի տեսակ)
 Կապտած—մօոցըման

Կապտեղ — մօռնալ, մօռնամ ա,
 մօռցալ, մօռցմըման է (միայն՝
 երեխան կապտած է)
 Կատաղել — գաղղիլ, Կաղղիմ ա,
 գաղղած շուն
 Կատու — գաղուն, գաղվըղփք
 Կարդալ — գարթալ, գարթամ ա,
 գարթացման գիրք
 Կարել — գարէլ, գարէմ ա, գար-
 ման շօր
 Կարենալ — գըրնալ, գրնամ ա
 Կարկատան — գարգըղան
 Կարկուտ — գարգուդ
 Կարճ — գնժ
 Կարճանալ — գնժընալ, գնժը-
 նամ ա
 Կարմիր — գարմիր
 Կարմրել — գարմըրնալ, գարմըր-
 նամ ա
 Կարմրուկ — արըսանէթ
 Կարոտել — գարօղնալ, գարօղ-
 նամ ա
 Կացին — փալթա
 Կաւ — դալ
 Կաքաւ — դաքալ, դաքըվղփք
 Կեղե — զրէշ
 Կեղծավոր — սուտունչի
 Կեղծավորութուն — սուտունչըթին
 Կեղտ — գէխտ
 Կեղտոտ — գէխգոդ
 Կես — գէս
 Կեսուր — գգէսուր
 Կեսաւր — անէրբաբ
 Կերակուր — աբուր, աբուրդփք
 Կերակրել — գերցրնել, գէրցնէմ ա
 Կին — գընիկ, գնգվըղփք, գնգան,
 գնգէն
 Կիսատ — գիսադ

Կլալիկ — դնլալի
 Կծել — խաղնէլ, խաղնէմ ա, խա-
 ձի, խաձիր, խաձեց, խաձինք,
 խաձիք, խաձին
 Կծիկ — գըձիգ, գըձիգղփք, գձվըղփք
 Կծկել — գձգէլ, գձգէմ ա
 Կծու — մուգ
 Կճղակ — ուղունգ, ուղունգղփք
 Կճեպ — զրէշ
 Կշեռք — գըշոռք, գըշէռքփք
 Կշտանալ — գըշտանալ, գըշտա-
 նամ ա
 Կոկն — թուրէլ, թուրէմ ա
 Կող — գօղ, գօղէր
 Կոճակ — գօշագ, գօշագղփք
 Կուլ — ք'օռ
 Կով — գօլ, գօլէր
 Կոտրել — գօղրէլ, գօղրէմ ա
 Կուտ — գուդ
 Կուշտ — գուշտ
 Կուպր — չիֆթ
 Կուրանալ — ք'օռնալ, ք'օռնամ ա
 Կուրծք — գուրցք
 Կռիվ — գըռիվ
 Կովել — գովըղիլ, գովըղիմ ա
 Կտավ — գղավ
 Կտոր — փառչա
 Կցել — գ'ցէլ, գ'ցէմ ա
 Կտրել — գըղրէլ, գըղրէմ ա
 Կրակ — գրագ
 Կրլա — թօսբաղա
 Կրտսեր — բլղիգ, քղմէլթ
 Կոշիկ — զօնգրփ

2

Հագնել — հաքնիմ, հաքնիմ ա
 Հագալ — հագղալ, հագղամ ա

Հաղար—հրղար
 Հալավ—լաթ, լաթէր
 Հալիլ—հալլէլ, հալլէմ ա
 Հալված—հալլման
 Համ—համ
 Համար—հրմար
 Համրել—համբրել, համբրէմ ա
 Համբույր—բաք
 Համբուրել—բաքնէլ, քաքնէմ ա
 Հալելի—հէլի, հէլլիւնք
 Հալ—հոլ, հոլէր
 Հալելէն—հոլէվար
 Հալր—հալրիդ, բաք, բաքէր
 Հանել—հանէլ, հանէմ ա
 Հասկանալ—հասկնալ, հասկնամ ա
 Հաստ—հաստ
 Հաստանամ—հաստնալ, հաստ-
 նամ ա
 Հատիկ—հադիք, հադիդդնք
 Հատ—հադ
 Հարել—հարէլ, հարէմ ա, հարն
 լա
 Հարլուր—հարիւր
 Հարկավոր—բէդք
 Հարուստ—զանգին
 Հարսանիք—հարսնիք, հարսնիք-
 դնք
 Հարս—հարս, հարսվըդնք
 Հարսնացու—հարսընցու
 Հարցնել—հարցնէլ, հարցնէմ ա
 Հաց—հաց
 Հավ—հավ, հավէր
 Հավանել—հավնիլ, հավնիմ ա,
 հավնա
 Հավատալ—հավաղալ, հավա-
 դամ ա
 Հավաքել—թօփէլ, թօփէմ ա
 Հավաքված—թօփման

Հեղեղ—սէլ
 Հեծանիւմ—հէզնալ, հէզնամ ա,
 հէձձէր էմ, հեձձա
 Հեշտ—ղօլալ
 Հեռանալ—հառվընալ, հառվընամ
 ա, հառվըցման
 Հետ—հէդ, հէդա
 Հետագալ—քալիք
 Հերիք—հէրիք
 Հերու—հարու
 Հերկել—վարէլ, վարէմ ա
 Հին—հին
 Հինդ—հինդ
 Հիսուն—հիսսուն
 Հիմա—հրմմա
 Հիւանդ—հիվանդ, հիվանդնք
 Հիւանդանալ—հիվընդնամ ա
 Հիւանդութիւն—հիվընդութիւն
 Հիւսել—հիսսէլ, հիսսէմ ա, հիս-
 սըման
 Հնանալ—հըննալ, հըննամ ա,
 հինցա
 Հոդի—հօքի, հիքիդնք
 Հոդ—խօդ
 Հողոտ—խօղօդ
 Հով—սնորին
 Հով—հօվ, քամի
 Հոտ—քծմմա
 Հոտել—հօդէլ, հօդէմ ա, հօդի ա,
 հօդէր ա, հօդալ
 Հոտոտել—հընթըղալ, հընթը-
 դամ ա
 Հոր—հօր
 Հորթ—գօվի լավրու
 Հում—հում
 Հրաման—հըրրաման
 Հրաշք—հրնշք
 Հրել—հրէլ, հրէմ ա

Հերշտակ—հըրըշտակ, հըրըշտակ-
դօք
Հօրաքոր—բիբի
Հօրեղբայր—հօմի

Ձ

Ձագ—խավրի
Ձագար—խօնի
Ձախ—ցան
Ձգել—քէշէլ, քէշէմ ա, պնդըց-
հէմ ա

Ձեռք—ցանք, ցանքէր

Ձեր—ցէր

Ձիկ—ցէկ

Ձիթ—զէթ

Ձի—ցին

Ձիւն—ցօն

Ձմեռ—ցըմէռ

Ձու—հավգիթ

Ձվածեղ—մըղլա

Ձուկն—ցուկ

Ձմերուկ—ցմէրուկ

Ճ

Ճակատ—ջագադ, ջագադօք

Ճակնդեղ—շամանդար

Ճանաչել — ջանչընալ, ջանչը-
նամ ա

Ճանապարհ—շամփագ

Ճանկ—ջանկ

Ճանկրտել—ջանղըրդէլ, ջանղըր-
դէմ ա

Ճանճ—ջանջ

Ճարել—ջարէլ, ջարէմ ա

Ճարտար—ջարրիկ

Ճգնավոր—ջըքնավոր

Ճգնել—ջըքնիլ, ջըքնիմ ա

Ճեղք—ջէխք

Ճեղքել—ջէխքէլ, ջէղքէմ ա

Ճերմակ—ըստըբագ

Ճերմակել — սըբըդգիլ, սըբըդ-
գիմ ա

Ճիշտ—թօր, թուրան, ուղիղ

Ճլուղ—ջէղ, ջէղէր

Ճմլել—ջըմըգէլ, ջըմըգիմ ա

Ճրագ—ջրագ

Մ

Մագ—մագ, մագէր

Մագոտ—մագօդ

Մածուն—մաձուն

Մեռնել — մաննիլ, մաննիմ ա,
մանոա, մանոաձ (մարթ)

Մաղել—մաղէլ, մաղէմ ա

Մանգաղ—մանքաղ, մանքըդդօք

Մայր — մօր, մօրէր, մօրու,
մօրէն

Մանել—մանէլ, մանէմ ա

Մանր—մանդըր

Մաշել—հալլէլ, հալլէմ ա, հալլէցի

Մաշվել—հալլիլ, հալլիմ ա, հալ-
լա... հալլըման

Մաշկ—էրէս

Մառախուղ—փուռ

Մաս—փրթօն

Մատանի—մատնի, մատնիդօք

Մատն—մադ, մադէր

Մատնոց—մատնօց

Մարդ—մարթ, մարթէր

Մարդ—գլաննօք քէդին

Մարմին—մանջոթ

Մարսել—մարսէլ, մարսէմ ա

Մաքուր—ըսգագ, փաքսըտակ

Մաքրանամ—ըսդգիւմ ա, ըստըկ-
 ման էմ, ըստըդա
 Մաքրութուն—ըստակթին
 Մեծ—մէնծ
 Մեծանալ—մէնծնալ, մէնծնամ ա,
 մէնծցա... մէնծցէր էմ
 Մեծութուն—մէնծըթին
 Մեկ—մէկ
 Մեզ—մզի
 Մեղավոր—մէղավոր
 Մեղու—մէղուն, մեղունդած
 Մեղր—մէղր
 Մեղք—մէխք
 Մենակ—մընադ
 Մետաքս—իւփած
 Մեր—մէր
 Մէջ—մէջ
 Մէջք—մէջք
 Միմյանց—իւրաւու
 Մինչև—հիշմի
 Միս—միս
 Միտք—միտք
 Միտլ—միտլ, միտմ ա
 Մկրատ—մուգրադ
 Մնալ—մնալ, մնամ ա
 Մոխիր—փօշի
 Մոմ—մօմ
 Մորթ—գ՛նշշի
 Մորթիկ—մօրթէլ, մօրթէմ ա
 Մութ—մութ
 Մութ—մութ
 Մուկն—մուկ, մզան, մուկէր
 Մուրացիկ—մուրացգան
 Մանիկ—մտնալ, մտնամ ա, մզա
 Մըջուն—մըջուն
 Մոտ—քօվ
 Մոտենալ—մօդգընալ, մօդգընամ
 ա, մօդգըցա

Մորուք—մօրուք
 Հաղթիկ—հարքէլ, հարքեմ ա
 Հստակ—ըստադ
 Հոնք—ոնք, ունքեր, ունքվըդած

Վ

Նախիր—նախիր
 Նամակ—նամագ, նամակդած
 Նայել—դէսնալ, դեսնամ ա, դես-
 նըման
 Նարինջ—փօրթղալ
 Նավթ—գազ
 Նեխել—աշխիլ, աշխիլա
 Նեղ—նեղ
 Նեղանալ—հերսողիլ, հերսողիմ ա
 Ներկ—քօլա
 Նշան—նշան
 Նշանդրութիւն—նշանթրեք
 Նշանիկ—նշանէլ, նշանէմ ա
 Նոր—թազա
 Նվագիկ—չալէլ
 Նուշ—նուշ
 Նուռն—նուռ
 Նստիկ—նստիլ, նստիմ ա
 Նօսր—նօսր

Շ

Շարաթ—շափաթ
 Շալակ—շալագ
 Շալակիկ—շալգէլ, շալգէմ ա
 Շամփուր—շամփուռ
 Շապիկ—շաբիգ
 Շատ—շադ
 Շատանալ—շադնալ, շադնալա
 Շարիկ—շարէլ, շարէմ ա
 Շերեփ—շէրէփ

Շէկ—դէղին
 Շիւ—շիւ, շիւլի լա
 Շինկ—շուքէլ, շուքէմ ա, շու-
 քէցի
 Շինկիւ—շուքվիւ, շուքվիմ ա,
 շուքման
 Շնորհք—շնօրք
 Շնորհավոր—խէլի
 Շոգ—դաք
 Շոգի—բուղ
 Շոդ—շօդ
 Շոր—լաթէր
 Շուն—շուն, շան
 Շուք—շուք
 Շրջիւ—թարցնէլ, թարցնէմ ա,
 թառցա
 Շիշ—շոշ

Ո

Ով—օվ
 Ոգնի—վօգնի
 Ուժ—ուժ
 Ոչ—չա
 Ոչխար—օչխար, օչխրդաք
 Ոջիւ—օջիւ
 Ոսկի—օսքի
 Ոսպ—վօսք
 Ոսկոր—օսկօր
 Ոտ—վօտք
 Որբ—վօրի
 Որբեվալիւ—վօրիվալի
 Որդն—վօրթ
 Ու—ու
 Ուլ—ուլիգ՝
 Ութ—ութա
 Ուխտ—ուխտ
 Ուղարկել—ջամվէլ, ջամվէմ ա
 Ուղիղ—թօր

Ուղտ—դաւ
 Ունենալ—ունիմ, ունէի
 Ուս—ուսուգ
 Ուսում—գարթալ
 Ուտիւ—ուդէլ, գուդէմ ա, գէրէր-
 էմ, գէրա
 Ուր—ուր
 Ուրբաթ—ուրփաթ

Չ

Չամիչ—չամիչ
 Չար—առարգ, հոստ (նախան-
 ձոտ, չար)
 Չարչարիւ—չարչըրէլ, չարչըր-
 վէմ ա
 Չկա—չիքա
 Չորանալ—չօրնալ, չօրնամ ա,
 չօրցավ
 Չոր—չօր
 Չորս—չօրս
 Չորութիւն—չօրութին

Պ

Պակաս—բագաս
 Պակասիւ—բագսիւ, բագսիմ ա
 Պակասութիւն—բաքսութին
 Պահել—բիհէլ, բիհէմ ա, բիհէցի,
 բիլած
 Պաղ—բաղ
 Պանիր—բանիր
 Պապ—դաւ
 Պառաւ—բառավ
 Պառավել—բառվընալ, բառվընամ
 ա, բառվըցա
 Պատ—բաղ
 Պատուիւ—յօղըրդիւ, յօղըրդէմ ա
 Պատել—բաղէլ, բաղէմ ա

Պատերազմ—հանր
 Պատիժ—բաղիժ
 Պատիւ—բաղիվ
 Պատմել — հանք՝ աթէլ, հանք՝ ա-
 թէմ ա
 Պատնջան—բաղըլըջան
 Պարան—ֆիթիլ
 Պարապ—բարաբ
 Պարապուծյուն—բարաբուծին
 Պարիլ—խաղալ, խաղամ ա
 Պետք—բէդք՝
 Պիտի—բըդըր
 Պողպատ—բօղբադ
 Պոչ—բօչ, անկի
 Պորտ—բօրդ
 Պսակ—բըսապ
 Պտուկ—բըդուդ
 Պտուղ—բըդուդ

Ջ

Ջաղաց—չաղացք, չաղաչ
 Ջարդել—զըդրէլ, զըդրէմ ա
 Ջոկել—զ նդէլ, զանդէմ ա
 Ջորի—չօրի
 Ջուր—չուր
 Ջրաղացպան—չախչըբան
 Ջրել—չըրէլ, չըրէմ ա
 Ջրհոր—հօր

Թ

Թեհան—ըռհան
 Թուս—ռուս

Ս

Սա—սահի
 Սանդուղք—մարդկան
 Սանր—սանդր
 Սապոն—սաբօն

Սառը—բաղ
 Սափրել—աճըլվիլ, գաճըլվիմ ա
 Սև—սև
 Սիսեռ—սըսէռ, սըսէռդանք՝
 Սիրել—սիրէլ, սիրէմ ա
 Սիրուն—աղվօր
 Սիրտ—սիրդ
 Մնդուկ—սունդուդ
 Սոխ—սօխ
 Սովորել—ուսնիլ, գուսնիմ ա
 Սունկ—մանթար
 Սուտ—սուդ
 Սուր—սուր
 Սպանել—ըսբանէլ, ըսբանէմ ա
 Սպիտակ—ըսբըդապ
 Սպիտակել — ըսբըդգիլ, ըսբըդ-
 գիմ ա
 Սրբել—սըրփէլ, սըրփէմ ա
 Սրել—սըրել, սըրէլ ա

Վ

Վազել—վազդէլ, վազդէմ ա
 Վաթսուն—վացցուն
 Վախենալ—վախնալ, վախնամա,
 վախնալի ա, վախցա
 Վախկոտ—վախգոդ
 Վալրենի—վահշի
 Վառել—վառէլ, վառէմ ա
 Վատ—քէշ
 Վարդ—վարթ
 Վարդավառ—վարթէվար
 Վեր—վէր
 Վերա—վըրան
 Վիզ—վիզ

Տ

Տալ—դալ, գուդամ ա, գուդասա,
 գուդա լա... գուդալի ա, գուդա-
 լիր ա, գուդար ա... գուդալինք

ա, գուգալիք ա, գուգալին ա...
 բըղըր դամ... դվեր էմ, դվի,
 դվեց... դո'ւր, դվէ'ք
 Տանկի—դանէլ, դանիմ ա, դարա,
 դա'ր, դարէ'ք
 Տանիք—դէնէր
 Տանձ—դանձ
 Տասն—դասսա
 Տարի—դարի
 Տափակ—դապագ
 Տաք—դաք
 Տաքութիւն—դաքութին
 Տեղ—դէղ
 Տեսնել—դէսնալ, դէսնամ ա
 Տեր—դէր, դէրէր
 Տիկ—դիգ, դիգէր
 Տղա—դղա, դղադնք
 Տնկել—դընգէմ, դընգէմ ա
 Տուն—դուն, դունեն

Յ

Յախ—վառելիք
 Յած—ցած
 Յամաք—ցամաք
 Յանկ—ցանէլ, ցանէմ ա
 Յավ—ցավ
 Յերեկ—ցորէվ
 Յորեն—ցորէն
 Յուրա—բաղ

Փ

Փախչել—փախիլ, փախիմ ա
 Փակ—փագ
 Փակել—փագէլ, փագէմ ա
 Փալլել—փէլլալ, փէլլամ ա
 Փալտ—փղն

Փեթակ—փեթագ
 Փեսա—փէսա
 Փետիլ—փէդէլ, փէդէմ ա
 Փետուր—թեքուր, թեքուրդնք
 Փիղ—պիղ
 Փշրել—մանգրէլ, մանգրէմ ա
 Փող—փարա
 Փոր—փօր
 Փորկ—փօրէլ, փօրէմ ա
 Փորձանք—քալիք
 Փուշ—փուշ
 Փոքր—բըղղիգ
 Փռել—փռէլ, փռէմ ա
 Փսիւն—սըրչէլ, սըրչէմ ա
 Փրկել—փըրգէլ, փըրգէմ ա, փըր-
 գէի ա, փըրգէր էմ
 Փրկված—փըրգման
 Փչել—փչէլ, փչէմ ա

Ք

Քաղաք—քաղաք, քաղքի
 Քաղիլ—թօփիլ, թօփէմ ա
 Քաղցած—անօթի
 Քաղցր—քաղցր, անուշ
 Քամի—հօվ, ֆրիժանա
 Քամիլ—քըմմէլ, քըմմէմ ա
 Քալլել—քէլլէլ, քէլլէմ ա
 Քառասուն—քառսուն
 Քար—քար, քարէր
 Քացախ—քացախ
 Քերիլ—քէրէլ, քէրէմ ա
 Քերթիլ—քէրթէլ, քէրթէմ ա
 Քիթ—քիթ, քընթէր
 Քնկ—քըննիլ, քըննիմ ա, քըն-
 նըման

Քշել—քշել, քշեմ ա

Քո—քու

Քույր—քօր, քօրին, քօրէն, քօ-
րօվ, քօրէր, քօրէրուն

Քուն—քուն

Քսան—քսան

Քսել—քսել, քսեմ ա

Քուռակ—քուռակ

Քրտինք—քրդիկնք

Քրտնել—քրդընիլ, քրդընիմ ա,

քրդնա

Քրքրել—խառնել, խառնեմ ա

0

Օր—օր, օրէր

Օճառ—սաբօն

Օրորել—օրէլ, գօրէմ ա

ՆՄՈՒՇՆԵՐ ԵՐԵՄԻԱՅԻ ԲԱՐԲԱՌՈՎ

Թիւքին օր մի գէստով հառուէն բանիր ձախօղա էշօվ գուքա
յա, շամփուն քէնարա կը բառգի յա:

Ան բանիր ձախօղ մարթա գուքա գըղէսնն յա, քի թիւքին
մի բառգէր ան շամփըքին քէնարա: Գըսսն քի ինքըրի:

—Ան սաղգաձ թիւքին առնէմ դանէմ գընգանիս աղվօր փօսդ
գըննա:

Ու գառնա, բանիրին դօրընգին քօվա գըթընն յա:

Հիշմի քաղաք հասնել մինին ան թիւքին բանիրա գուդա
յա գըհադուցնն յա: Քաղքին մէջա մարթա բանիրին դօրընգին
փէրանա բացաձա գիրի թիւքին մէջէն կը թըռնի ու գըփախիսի յա:

Վըրի օրա թիւքուն թէմա կ'ալ մի գէլլա յա: Գըսսն յա քի.

—Գըղիթ բըղըր ուղէմ:

—Կ'ալ անպաւր, թուն անօր ընծիգ գէրար, հըբա վաղա գիհնա
անօթի լէս: Էգօ քըղի ամէն օրվա աբրուսգիթ շարէմ:

—Ինչիս:

—Ամէն օր անգիղէն բանիր ձախօղ մի էշօվ գանցնի յա:

Ամէն օր լէս գը բարգիմ ա ան շամփըքին քինարա, գիտնն
յա քի սաղգէր էմ, գառնա ու բանիրին դօրընգին մէջա գըթը-
նն յա:

Բառարան

Թիւքի—աղվես.

քէնար—կողքը.

հադուցնա յա—պրծացնում է, վերջացնում է.

գիհնա—նորից:

Ու լէս գուդիմ ա մէջա, սօնա փէրանա փացած ա գիբի
թռնիմ, գըրփախիմ ա:

Կ'անլա գըհաւաղա ու աղէնց գըբարգի լա:

Հառվէն բա՛հիր ծախօղա գուքա լա, գըդէսնն լա քի գինն
բառգիր ա: Ան հիեղ հառվէն մինն քար մի գառնն գուքա լա ու
Կ'անլին կուլխին կըզաննն լա, գըփոխսնն լա:

Թիւքին խընդալէն գէրթա լա:

Պատմեց՝ Դայիրմանջյան Հարությունը

ԽԵՐՍՈՅԼԱՄԱՆ

Մարթ մի հնչն գէրթա լա ուխտի: Ան մարթա լէդ թառնա-
լու վախտա թէմը գէլլա լա խէրսօլլամնգ մարթա: Ան հնչին ինք
ըրի (ինքն իրեն) գըսսն քի, սիգօր մէգ բարաք փան հարցունէմ ու
թօղ էրթա. ու գըհարցունա:—Խէրսօլլամնգ, մէր դան շունա ին-
չիս ան:

—Շունմինիդ սաղգա՛վ՝ ցէր մէնն դանվանի միսը գէրա՛վ նա:

—Մէր դանվան մանէր ա մի լօր:

—Բարուդ գէրէզմանաքարա դանեղու վախտա վօտքը ըն-
գա՛վ, մանա՛վ:

Բաբիս դն մանէր ան:

—Բաբիդ մարէդ իրէք օր աննչ մանա՛վ:

—Դէմնգ՝ մարիս դն մանէր ան:

—Դունա փըլլա՛վ, չօլլուխ չօշուխդնքա բիտտուն դազը մնաց:

—Դունիդ շուք՛ի, լէս քէզի շունս հարցուցի՝ դուն բիտտուն,
սինսիլն մանցուցիր:

Պատմեց՝ Դայիրմանջյան Հարությունը

ՀԱՅՎԸՆԵՐՈՒՆ ԹԱՔԱՎՈՐԱ

Հնչվըննէրուն թաքա՛վօրա, առլանա, գըհիվընդա լա:

Հնչվընդնքա քօ՛վա գուքան ա ինքիր հալա հարցունէլու:

Առչին բինէն ալին գը մըդնա լա նիերսա, քինթա փէրանա
քիչ մի գըձընն լա:

Բառարան

խէրսօլլամնգ—բարի բան չասող, բերանը վատ բաց անող
մարդ. սիգօր—սրան. դնվն—ուղտ. դէմնգ—ասել է թէ. սինսիլն—
ազգ ու ազգական, եղած-չեղած:

Ասլանա գը հարցունն լա:
 —Ինչո՞ւ էրէսիթ ձըռէցիր:
 —Թաքավոր արբա՞ծ մընաս, քիչ մի փիս գը հօդի լա նիերսա:
 Ասլանա գէմնգ՛.
 —Իմ գուռիս փիս գը հօդի լա,—գըսսն ու փանջան գը գմր-
 նն լա, գըսբաննն լա:
 Ան հիեղ էշը գուքա լա:
 Էշին գու հարցունա լա.
 —Նիերսա ի՞նչ գըհօդի լա:
 Էշա վախոռն գըսսն լն.
 —Փան մի չի հօդիր ա:
 —Էգօ թուն հօս, սուդ գը զուրցէս ա,—գըսսն լն, գըգմրնա,
 գըսբանն լա:
 Հըմմա դա գուքա լա մալմունա, քինթա նիերս քէշէլէն:
 Թաքավորա գըհարցունա լա.
 —Ի՞նչ գըհօդի լա նիերսա:
 Մալմունը գըսսն լա.
 —Վալլահ, շադ անուշ գըհօդի լա:
 —Հօս էգօ, սուդ էս,—գը գմրնն լն ու գըսբանն լա:
 Ըմմէնը անցնէլէն սօնա թաքավորա գը շամբա լա թիւքին
 փընդըլու:
 Գըթնան ա ու գըփէրին ա: Նիերս մըդա՞ծ ա քիբի թա-
 քավորա գըհարցունն լա.
 —Նիերսա ի՞նչ գըհօդի լա:
 —Թաքավոր արբա՞ծ գէնաս, լես անօր նափաղիլ (հարբուխ)
 էմ, քինթիս հօդ չառնար ա:
 Թաքավորա ինքիր գըփըրցունն լա:

Պատմեց՝ Դալիրմանջյան Հարություն,
 Էդեսիացի, 27 տարեկան, 1954 թ.:

Քառարան

ալին—արջը.

փանջա—թաթ, ձեռք.

նափաղիլ—հարբուխ.

գըփըրցունն լա—ազատում է, արձակում է:

Չարեգանց վերի թօրա

Ղուլբէն ընդէր ան հօրա,

Ուզեցի բաք մի առնամ,

Չթողուց արարզ քօրա:

Թըզէնի ծառա ձրոցինք,

Նէրքի չարվան փրոցինք,

Մարինա հալրիդ ուզեցինք,

Էլլանք մըխծին սիրեցինք:

Մավի շամշին փացէր ան,

Թէրի Բասմանէն քացէր ան,

Դէսէր ան մըխծին չկա,

Ձունգվուն զանգէր լացէր ան:

Վօսբա փըլլըման մընաց,

Սօխա փըրթըման մընաց,

Աման մըխծի թէզ հասիր,

Մագէրա ափիս մընաց:

Թըլֆուդուրա գաննչ ան,

Ղարֆան ձոսֆն գըզէնչան,

Ըմմէն դէղա հալնէր էմ,

Գիչ մի անչվին գաննչ ան:

Ասաց՝ Դայիրմանչյան Հարություն

Բառարան

ղուլբա—վէզրո.

չարվան—փալաս.

մըխծին—մուղղուսին.

շամշին—հովանոցը.

Բասմանէ—(քաղաքի մի թաղի անուն).

Թըլֆուդար (թաղամասի անուն):

Էլլէր ան փանցր դէնէրա,
Փըռէր ան բասմա դէղէրա,
Զըսսէր ան վէրա աստված դա,
Ամանն ան Բէշլօնց ախչինա,

Խըլլէր Էմ ձօցին մէջին ա:

Ուսկաց գութաս ա ուշիգ ուշիգ,
Վօդքըդ մըղէր վարթի փուշիգ,
Ինք բըղզըղիգ, բաքն անուշիգ,
Ամանն ան Բէշլօնց ախչինա,
Խըլլէր Էմ ձօցին մէջինա,
(Կամ՝ Շուենն ուղան ձօցին մէջինա):

Նըսդէրան, լվացք գէնան լա,
Զօր մագէրա թաց գէնան լա,
Էլին դըղան խէլաց գէնան լա.
Ամանն ան Բէշլօնց ախչինա
Խըլլէր Էմ ձօցին մէջին ա:

Ասաց՝ Դայիրմանջյանն Հարություն Ավետիսի

ՀԱՎԵԼՎԱԾ

ՏՈՒՆ ՇԻՆՈՂՆ ԷԼ ԿՆԻԿՆ Է, ՏՈՒՆ ՔԱՆԴՈՂՆ ԷԼ՝

Եղել է չի եղել մի թագավոր է եղել: Թագուհու հետ լուսամուտի առջև նստած ժամանակ ճամփով մի համբալ էր անցնում մի բեռ շալակած՝ տնքալով և ֆսսալով: Թագավորը՝ թագուհուն.

—Տե՛ս, ինչքան անցնորհք, անպետք մարդ է այդ համբալը: Փոխանակ այդ ծանր բեռի տակը առավոտից մինչև մութը չարչարվելու, մի ուրիշ գործ, մի արհեստ թող բռներ ձեռքը՝ հացի փողը աշխատելու համար:

—Ի՞նչ ես ասում, թագավորս, տուն շինողն էլ կինն է, քան-դողն էլ:

—Վ՛ահ, ասել ես ուզում՝ այդ հարթաթլունը դո՞ւ ես ինձ համար դիզել, դո՞ւ ես աշխատել: Կանչեցե՛ք ինձ մոտ այս համբալին:

Համբալին կանչում են վեր: Թագավորը ասում է իրեն, որ գնա իր կինը վերցնի ու գա:

Համբալը գնում է իր կնոջն առնում ու գալիս է: Թագավորը հրաման է տալիս, որ նա իր կնոջը թողնի այստեղ, առնի թագուհուն ու գնա:

Համբալը ինչքան աղաչում, պաղատում է թագավորին, թե այսպիսի բան չի կարող լինել, բայց թագավորի հրամանը հրաման էր: Առնում է թագավորի կինը և գնում: Երբ հասնում են իրենց հյուղը, համբալը խոնավ գետնին փռում է խորի մի կտոր, թագուհուն տալիս է լաթի մի կտոր ծածկվելու համար, ինքը բաց մեկնվում է խորի վրա թագուհուն ասելով, թե երեխ նա բաց պարկելու սովոր չէ: Թագուհին չի համաձայնում ասելով, թե պետք է միասին հավասար պառկեն:

¹ Քարուսիկի բարբառով գրված տեքստի թարգմանությունը:

—Ամա՛ն թագունհիս, դու իմ թագունհին ես, ես ինչպե՞ս պիտի պառկեմ քո կողքին:

—Ձէ՛, ես քեզ թագունհի չեմ, ես քո կինն եմ, մենք միասին պետք է հավասար պառկենք:

Առավոտյան վեր են կենում, կինն ասում է համբալին.

—Այսօր կգնաս փող կաշխատես, չծախսե՛ս, ինձ կբերես՝ ես կասեմ, թե ի՞նչ պիտի անենք:

Մինչև երեկո համբալը կգառնա տուն, ութ մաթալաք ձեռքում: Կնիկը չորս մաթալաք կտա մարդուն. երկուսը հաց, երկու մաթալաք էլ պանիր բերելու համար: Այդ օրը, մի քանի օր, մի ամիս, երկու ամիս, երեք ամիս, այլպես օրերը կանցնեն հաց ու պանիրով:

Մի օր կնիկը մարդուն կտա մի կացին և մի պարան, ասելով, որ գնա լեռը փայտ բերի: Մարդը կգնա մի շալակ փայտ կբերի, կնոջ ասած տեղում կծախի, ապա առած փողի կեսը կծախսեն, կեսն էլ կպահեն: Մի ժամանակ հետո կնիկը մարդուն փող կտա ասելով, որ գնա մի էշ առնի, քանի որ շալակով դժվար է լինում: Ամբողջ ամառ մարդը էշով փայտ կկրի և կծախի կնոջ ցույց տված տեղերը: Մի օր կնիկը մարդուն կասի, թե վաղը-մի քանի օր հետո ձմեռը կգա, նա էլ չի կարող փայտ կտրել:

—Գնա՛, ինչքան կարող ես, փայտ կտրիր, կուտակիր, ամբողջը լցրու մի այրի մեջ, վաղը ձմեռ կգա, անձրևներ, կգնաս կբառնաս, կբերես, նեղութուն չես քաշի:

Մարդը, կնոջ ասածի համաձայն, ցերեկով փայտը կլցնի մառաղան, երեկոյան էլ կբառնա մի բեռ կգա: Այս ձևով մի այլ լիքը փայտ կդարձնի: Ձմեռը քիչ-քիչ այդ փայտը կսկսի կրել:

Մի օր հուսահատված, դատարկ ձեռով կգառնա տուն: Կնիկը կհարցնի.

—Ի՞նչ է այդ, ինչո՞ւ դատարկ եկար:

—Կնի՛կ, հեչ մի հարցնի. հովիվները փայտը վառեցին:

—Վնաս չունի, մա՛րդ: Առ քեզ մի տոպրակ տամ, գնա մոխիր բեր, քեզ կասեմ, թե որտեղ կծախես ա՛ն:

Մարդը կգնա, քիչ-քիչ այդ մոխիրը կբերի, կծախի: Հետո մի օր իր հետ կբերի փայլուն քարի մի կտոր ասելով, թե ի՞նչ է այդ: Կինը երբ որ այդ կտեսնի, կխենթանա, կասի:

—Շո՛ւտ, վաղ առավոտյան կգնաս, ինչքան որ այլապիսի փայլուն կտորներ կան, բոլորը տոպրակը կլցնես-կբերես:

Մյուս օր մարդը կգնա, ինչ որ փայլուն կտորներ կային,

ամբողջը կլցնի մի տոպրակ, կգա: Բայց այդ ամբողջ փալուն կտորները ձուլ ոսկու կտորներ կլինեն: Մարդը բան չի հասկանա. այդ կինը այդ ոսկին կտոր կտոր կծախի ոսկերիչներին: Այդ ձևով կհավաքեն մեծ գումար: Մի օր կնիկը մարդուն կուղարկի՝ քաղաքի մեջ ինչքան որ վարպետներ կան (որմնադիր, դարբին, հյուսն) բոլորը կբերի: Կհարցնի՝ ինչքա՞ն ատաղձ կգնա մի թագավորի պալատ շինելու համար: Հրաման կլինի բոլոր ատաղձը բերելու ու մի գիշերվա մեջ թագավորի պալատի դեմ մի պալատ կկանգնեցնի: Առավոտյան վաղ թագավորը քնից կարթնանա, կնայի, որ արև ծագի, բայց չի ծագի: Կկանչի վաղիրին և կհարցնի:

—Այս ի՞նչ դարմանք է, ինչո՞ւ արև չի ծագում:

Վաղիրը դուրս կգնա, կնայի, կվերադառնա, կասի, թե իր պալատի դեմ մի պալատ է կանգնած և արևը բռնել է: Հրաման կլինի գնալ, տեսնել ու գալ և իրեն ասել՝ ո՞վ է եկել իր քեֆը խանդարել: Վաղիրը մարդ կուղարկի, կիմանա, որ ֆլան թագավորության իշխանն է: Թագավորը մարդ կուղարկի կհարցնի. ե՞րբ կարող են գնալ իրեն տեսնելու:

Պատասխան կտան՝ այսինչ օրը, այսինչ ժամին:

Երբ թագավորը ու վաղիրը կգնան կմոտիկանան այդ մարդկանց տանը, թագավորը վաղիրին կասի թե.

—Ո՞ւր ես ինձ տանում: Այս պալատը մեր պալատն է:

—Ձէ՛, փաթիշահ, դեռ շատ բան պիտի տեսնենք:

Դարբասին կհանեն, կտեսնեն, որ ճիշտ իրենց պահակների պես պահակ է կանգնած դռանը: Դարբասները, սանդուղքները, լուսամուտները, բոլորը իրենց տան նման են: Ամեն տեղ կահավորված է, ինչպես իրենց պալատում: Ծառայողները հագած են ճիշտ իրենց ծառայողների նման: Սենյակները զարդարված են իրենց սենյակների նման:

Համբալի կնիկը մարդուն կասի.— Եո ինչ որ կասեմ՝ դու այնպես կշարժվես, դու չպիտի խոսես: Ի՞նչ որ պետք լինի, ես կեկնեմ կխոսեմ:

Երբ թագավորն ու վաղիրը կգնան իշխանի օդան, կնիկը դուրս կգա կմոտենա իրենց, բարիգալուստ կասի, կտանի նրանց իր մարդու քովը, որը նստած էր ճիշտ թագավորի աթոռի նման մի աթոռի վրա, որի կողքին շարված էին այլ աթոռներ:

—Վաղի՛ր, սխալ չեկա՞նք, այս ուր ենք եկել. այս օդան իմ օդան չէ՞:

—Չէ՛, փաթիշահս, չէ՛: Սպասի՛ր նալենք՝ ինչ պիտի տեսնենք ու լսենք:

Քիչ խոսակուց, գրադվելուց հետո՝ համբալի կնիկը (հին թագուհին) կասի.

—Է՛յ, թագավորս, հիմա կհավատա՞ս, որ տուն շինողն էլ կնիկն է, ավերողն էլ:

Որովհետեւ նոր թագուհին աջ ու ձախ նվեր բաժանելով, ամբողջ գանձարանը դես ու դեն տալով թեթևացրել էր:

Այդ ժամանակ թագավորը կզղջա, իր թագուհին ետ կառնի, համբալի կնիկը ետ կդարձնի, համբալին էլ մի մշտական ուռնիկ կնշանակի:

НОВАЯ ГРУППА НОВООТКРЫТЫХ АРМЯНСКИХ ДИАЛЕКТОВ

(Р е з ю м е)

В 1953—55 гг. нами было обнаружено 3 диалекта армянского языка. Один из них был разговорным языком деревни Арамо (северная Сирия), другой—разговорным языком Эдессы (северная Месопотамия) и третий—разговорным языком деревни Кабусие, находящейся на берегу Средиземного моря, в районе исторической Антиохии.

Представителей этих диалектов удалось найти среди репатриантов-армян, вернувшихся на родину в 1947—1948 гг. Из деревни Арамо имеются 120 лиц, живущих в пригороде Еревана, Нор-Ареш, из деревни Кабусие—несколько сот лиц, населяющих Шаумянский пригород Еревана, а из города Эдессы в Ереване имеется лишь несколько семей, так как известно, что все жители этого города, около 20 тысяч, подверглись избиению турецким командованием в первую империалистическую войну.

Эти диалекты представляют значительный интерес как по своей структуре, так и по тем языковым фактам, которые обнаружилились в них.

1. *Арамойский* диалект является самым примечательным из них. Носители этого диалекта прекрасно говорят на арабском языке. И сейчас, в присутствии других армян, они говорят на этом языке, чтобы быть понятным только друг другу. А на родине они поступали наоборот. Более тысячи лет они, окруженные арабами, сохраняли свой язык и использовали его в быту, на дому, с арабами же общались на арабском языке. Этим только можно объяс-

нить тот факт, что Арамойский диалект сохранил очень много черт древнеармянского языка.

Однако звуковой состав Арамойского диалекта значительно отличается от звукового состава обоих вариантов современного армянского литературного языка.

В консонантизме этого диалекта индоевропейские чистые звонкие сохранились в неприкосновенности, а индоевропейские звонкие придыхательные подверглись два раза передвижению и превратились в чистые глухие. Например:

<i>И.-европ.</i>	<i>Древнеармян.</i>	<i>Арамойск. диал.</i>
bher-ano	beran	pirün
geleno	kaḷin	gaḷain
dhel	deḷ-in	tiḷain
dhur	dowr-n	taur
dekm	tas-n	dusa

Арамойский диалект изобилует палатальными гласными и дифтонгами, отсутствующими в современном литературном армянском языке:

äu (paurth—шерсть)	ai (kain—цена)
eü (teü—ты)	ii (thäiil—нитка)
öü (chöüz—свинья)	äei (rupäeiḡ—гнезда)
ou (gouv—корова)	äü (änäün—имя)
èi (kèiḡ—объятье)	

Самым замечательным явлением можно считать наличие в Арамойском диалекте длительных гласных, не имеющих в армянском языке. Против гласного звука древнеармянского языка Арамойский диалект имеет или длительный гласный, или дифтонг:

pämbuk=bambak—вата,	gägüg=kəḡak—огонь
khūr=khar—камень,	reün=ban—дело
ireis=eres—лицо	

Это явление нами объясняется тем, что в Арамойском диалекте сохранилось тоническое ударение древнейших периодов армянского языка, в результате чего получились

подударные долгие гласные и дифтонги. Значительным фактом является сохранение в этом диалекте двух индоевропейских праязычных местоимений, отсутствующих в древнеармянском языке.

Первым из них будет указательное местоимение 3-го лица (z) ä.

Это местоимение употребляется в этом диалекте и как указательное местоимение, и как анафорическое. Оно повторяется каждый раз, когда прямое дополнение предшествует сказуемому, после которого и ставится. Например:

äis baka zä—я поцеловал его;

äis zlm zävuga baka zä—я мое дитя поцеловал (его).

Слово zä состоит из древнеармянского предлога „z“ прямого дополнения и местоимения ä=i, так как по звуковым законам этого диалекта i в конечном открытом слоге произносится ä или а. Это местоимение имеет следующие соответствия в родственных языках:

и.-е. i-s=санскрит; i-m, i-d=латинск. i-s, i-d=готск. i-s=лит. j-i-s=славянск. и-(же)=русск. (добры) и=Арамоиск. диал. zä (z-i).

Вторым интересным фактом можно считать вопросительное местоимение этого диалекта thšä (𐎧𐎱)—„что“. Например:

„Teükh thšä bida šiner ikh thäkhävürain“—что вы могли сделать королю?

Это местоимение связывается с индоевропейским вопросительным местоимением в следующем порядке:

и.-евр. k²i=санскр. ki-m=иранск. thši - š̄=латин. qui s=слав. thši-(to)=Арамоиск. диал. thšä.

Спряжение настоящего времени глаголов Арамоискского диалекта совпадает с древнеармянским языком. Учитывая звуковые переходы, можно сказать, что формы прошедшего совершенного времени Арамоискского диалекта также значительно соответствуют древнеармянским формам:

Например:

läcä=древ. арм.	laci я заплакал и т. д.
läcei= „	lacer
ilüc= „	elac и т. д.

Известно, что древнеармянский язык имел предложное управление, а в современном армянском языке употребительны послелоги. Большинство предлогов древнеармянского языка утеряно в современном армянском языке. Однако Арамоийский диалект сохранил управление предлога „і“ древнеармянского языка во всех подробностях: например:

Nəstaim i deŭna—сiju в доме (с дательн.)

Urthoum i deŭna—иду в дом (букв., с винит.)

Ukoum i deŭn əmnei—иду из дому (исходн.)

əlvaca ztsarkhs i tšəŭr—руки умываю водой (творит.)

В работе описаны фонетика, морфология и лексика Арамоийского диалекта, приведен краткий словарь в сравнении с древнеармянским языком. После многих подобных данных естественно предполагать, что Арамоийский диалект намного ближе к древнеармянскому языку и во многом сходен с ним, подтверждая этим положение, что последний был живым разговорным языком.

II. Кабусийский диалект также сохранил чистые звонкие индоевропейского праязыка и своей консонантной системой сходен с Арамоийским диалектом. Однако в отношении гласных звуков имеет значительную разницу с ним. В этом диалекте также имеются палатальные звуки, а переходы гласных звуков настолько многочисленны и многообразны, что армянское слово в произношении этого диалекта становится совершенно непонятным представителям других диалектов.

В подударном положении очень часты дифтонги и в этом диалекте, но их здесь гораздо больше, чем в Арамоийском диалекте. Более того, в этом диалекте имеются еще 4 трифтонга и 3 квадрифтонга (четыrehгласные).

При этом дифтонги бывают и' восходящими, и' нисходящими, трифтонги и квадрифтонги получают обычно ударение на среднем звуке. Например:

ái (kain=	др.	арм.	ginn—цена)
éi (theil=	"	"	theln—нить)
áu (tauř=	"	"	dowřnn—дверь)
uá (achpuar=	"	"	eľbairn—брат)

uó (uóškh=	"	"	athškhñ — глаз)
oiə (achpoiər=	"	"	aḷbiwr — родник)
uái (khuáir=	"	"	khoir — сестра)
uóə (dzuóərkh=	"	"	tsair — кончик)
uoíə (havguoíəth=	"	"	hawkih — яйцо)
uaiə (tuaiər=	"	"	doir — поле)

Интересным качеством этого диалекта можно считать также внутреннюю флексию, напоминающую аблаут:

Так, например, в современном армянском литературном языке определенный артикл *ə(ը)* ставится в конце существительных после согласного конца. Например:

tunə — дом (определенный),
kharə — камень (определен.),
mairə — мать (определен.) и т. д.

Кабусийский диалект не знает этого артикля и, чтобы выразить определенность, меняет гласный звук последнего слога. Например.

	<i>Неопр.</i>	<i>Опред.</i>	<i>Неопр.</i>	<i>Опред.</i>
<i>Др. арм.</i>	town	town-n	khar	khar-n
<i>Совр. арм.</i>	tun	tunə	khar	kharə
<i>Кабус. диал.</i>	deün	dáun	khur	khóur

Такому же изменению подвергаются слова в текстуальной позиции, тогда как отдельно они произносятся иначе. Например:

Определен. is (я), aim tuar (моя мать), äs (это),

Текстуальн. eis ukóum (я прихожу) eim (мой), uás ə (вот это).

Окончания глаголов также подвергаются качественному изменению, если после них ставится прямое дополнение. Например:

geu surveim	я учу
geu survaim zə	я учу то (урок и пр.)
survicə	я выучил
survicie zə	я выучил его (урок и пр.)
gartaca	я прочитал
qartacuá zə	я прочитал его (урок и пр.)

Этот диалект также употребляет указательное местоимение третьего лица „i“ (zə=zä)

Спряжение глаголов в этом диалекте, особенно в формах прошедшего совершенного времени, сходно с древнеармянским языком, притом надо иметь в виду, конечно, соответствующие звуковые переходы.

По структуре своей Кабусийский диалект принадлежит к смешанному типу армянских диалектов.

Грамматическая структура этого диалекта описана сравнительно подробно, дан минимальный словарь в соответствии с древнеармянским языком, и приведено 3 текста.

III. Эдессийский диалект в звуковом отношении отличается от предшествующих двух диалектов. Но в одном он сходен с ними: сохраняет нетронутыми индоевропейские чистые звонкие, а звонкие придыхательные оглушает, превращая их в глухие придыхательные. Например:

<i>И.-европ.</i>	<i>Древнеарм.</i>	<i>Эдес. диал.</i>
bher-ano	beran	pheran
bhendh	pind	binth
dhur	dowt-n	thut
dig	tik	dig

Такую систему взрывных согласных имеет западно-армянский вариант литературного языка и диалекты юго-западной Армении и Армянской Месопотамии (Малатийский и Тигранакертский). К этим примыкают Родосский и Никомидийский диалекты в районах Мраморного моря и Дарданелл.

В Эдессийском диалекте встречается палатальный гласный *ä*, а также ряд других переходов сравнительно с древнеармянским, но в общем его звуковая система соответствует западно-армянскому литературному языку.

Ряд согласных между двумя гласными удваивается. Это качество мы видим и в Арамоиском, и в Кабусийском, и в Тигранакертском диалектах. Из важных качеств отметим образования форм настоящего и прошедшего времен изъявительного наклонения. Эти формы образуются с помощью

двух частиц: „gə“ и „a“, причем „gə“ ставится впереди, а „a“ — после спрягаемого глагола.

Без предпозиционной частицы „gə“ глагол выражает процесс действия в данный момент, тогда как вместе с частицей „gə“ он выражает процесс вообще. Например:

gə qartham a—я читаю (вообще),
qartham a—вот я читаю.

Этот диалект также описан сравнительно подробно. Описанию подвергаются фонетика и морфология диалекта. В конце даны тексты на этом диалекте.

Благодаря тому, что гласные этого диалекта не подвергаются большим изменениям, он понятен представителям очень многих диалектов.

Обнаружением этих диалектов обогатилась армянская диалектная ветвь „ha“, так как Арамойский и Эдессийский диалекты принадлежат к этой ветви, известной с 1953 года лишь через один новообнаруженный диалект села Кесаб.

Յ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ ՈՒԹ Յ ՈՒՆ

Նախաբան	5
1. Արամոյի բարբառը	9
2. Քարոսիկի բարբառը	78
3. Եղեսիայի բարբառը	146
4. Հավելված	181
5. Ամփոփում	187

ՆԿԱՏՎԱԾ ԿԱՐԵՎՈՐ՝ ՎՐԻՊԱՆԵՐ՝

Էջ	Տող	Տպված է	Պատր է լինի
48	9 վերևից	լացեր լացի	լացեր > լացէ
		իկեր իգէ	իկեր > իգէ
92	2 վերևից	երբարբառ	երկբարբառ
148	9 վերևից	Ա > ա, առկա	Ա > օ, ակոս

Պատ. խմբագիր՝ Ս. Ղ. Ղազարյան
 Տեխ. խմբագիր՝ Լ. Ա. Ազիզբեկյան
 Վերստուգող սրբագրիչ՝ Ա. Հ. Շաղգամյան

ՎՖ 04536, պատվեր 497, հրատ. 1507, ԽՀՆ 452, տիրաժ 1500

Հանձնված է արտադրության 17/XII 1957 թ.: Ստորագրված է տպագրության
 26/V 1958 թ., թուղթ 60×92¹/₁₆, տպագր. 12¹/₄ մամ., հրատ. 8,9 մամ.:
 Գինը կազմով 6 ռ. 85 կո:

Հայկական ՍՍՌ Գիտությունների ակադեմիայի Հրատարակչության տպարան,
 Երևան, Արտվյան 124

ЦЕНА

11
07 13538